ARCHÆOLOGIAI
ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

SZERKESZTI

DR. RÓMER FLÓRIS

V. KÖTET.

(Számos fametszvénynyel.)

PEST,
AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.
1871.

TÁRGYMUTATÓ

AZ

ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ

V-DIK KÖTETÉHEZ.

*

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. 1. szám.

V. évfolyam. *Május 15-én.*

Szerkesztő: **Dr. Rómer Flóris**, m. n. muzeum.

Bizományos: **Aigner Lajos** könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Még egypár szó honi fatemplomainkról.

Mielőtt tapasztaltam volna azon általános figyelmet, melyet fatemplomaink méltán gerjesztettek, az „Archaeol. Értesítő" IV. köt. 241-dik lapján igértem, hogy ezen érdekes czikkre visszatérendek; most pedig, midőn meggyőződtem arról, hogy kedves dolgot teszek, ha még más efféle építményekről is szólok, igéretemet beváltani kötelességemnek tartom.

Ha fatemplomaink nem is érik el azon kicsapongó ízlést, melylyel a norvégiai fatemplomok mint egyedüliek jelentkeznek a faépitészet terén; ha mindjárt észre kell vennünk egyes tornyoknak a tiszta góth ízléstől való eltérését, és a muszka gombaszerű sisakok felé való közeledését, minthogy, ha egyes feliratokat előttem jól magyaráztak, itt-ott említés is történik, hogy ezen templomok egyike-másika országunkon kívül eredt építőktől rakatott össze; még is észre veszszük azt is, hogy nem mind egy minta szerint alakúlt, bár az alapgondolat és az építész előtt lebegett eszménykép majdnem mindenütt ugyanazon jelleget viseli.

E változatosság a község vagyoni állapotától, terjedelmétől, és sokszor az ácsmester műveltségi fokozatától is függhetett; de hogy a *Lehoczky* barátom által beküldött 12 rajzból

csak egy sem hasonlít a másikhoz, és hogy a Schulcz Ferencz és általam észleltek közt sincs valami szolgai utánzás nyoma, eléggé bizonyítja az annyi ízléssel mint változatossággal épült, még is több századon át, főleg a régi szokás szerint a helységektől messzebb eső, fentartható templomok becsét, melyeknek sebes fogytát már csak azért is sajnáljuk, mivel azon merev, ízléstelen, jellem nélküli kőszerkezetek által szoríttatnak ki fadús vidékeinkből, melyeknek eddig regényes előtért nyújtottak, melyek nélkül a Kárpátalját még gondolni sem tudtuk.

Mint mindenütt e földön, úgy van az építményekben, vagy talán jobban mondva, az építő községekben is némi aristokratia. Nem egyszer hallottam a pórokat dicsekedve említeni, hogy az ő templomuk a vidéken a legrégibb, legnagyobb, legszebb; az ő orgonájuk szól legékesebben; harangjuk sok ezüsttel van vegyítve, mert legcsengőbb hangja van az egész megyében. Átviszi a nép ezen kérkedést még főembereire is; birájuk legéletrevalóbb, kántoruk legszebben énekel, papjuk legtudósabb és legvendégszeretőbb! — Ha mind ezek szabad, sőt becsületükre váló versenyzésből erednek, miért ne legyenek a templomok közt is fokozatok? — és mivel vannak is, melléklem a *ruthén fatemplomok* ismertetőjének rajzaiból az *uklinai* g. k. templom egyszerű, de csinos képét (l. köv. l. 1. ábr.), mely bár két-három magas toronynyal nem ékeskedik, külön fedővel ellátott, köröskörül futó tornáczczal nem bir, sem a szentély előtt emelkedő, a román templom négyegének vagy a középponti épitészet kupolájának megfelelő tetőzettel nem kérkedhetik, mint a *hribóczi* és *ploszkói* g. k. templomok, mindamellett épen igen szerény külseje által lep meg, főleg azért, mert hazánk más vidékén is találtunk hasonló imolát, mi azon gondolatra jogosít, hogy a kőtemplomok elterjedése előtt, a kisebb helységekben efféle építmények igen gyakoriak lehettek, sőt lehet, hogy egyedüliek is valának.

Az *uklinai* imola, a rajz szerint csak egy négyszögű hajlékból áll, szentély nélkül, egyenes záradékkal. A csinosan faragott gerendák minden közvetítő tagozás nélkül összeeresztvék, és a déli oldalon négyszögű ablak által áttörvék. Az ajtó előtti, rendesen faoszlopokon nyugvó csarnokot pótolja az elő-

ugró tetőzettől kajszán lenyúló szélvéd, mely egyszersmind az esőt is eltávolítja a bejárástól. A toronyka csak egy osztálylyal emelkedik ki a bejárás fölött, következik a harangüreg a harangok számára; az egészet alacsony tető fejezi be czifra háromkarú vas keresztjével.

1. ábra.

Sajátságosan ékes alakot vesznek fel a tetőzetek és tornyok falai a szögletesen végződő zsindelyek által, melyek nemcsak a szegélyeket csipkésekké idomítják, hanem sokféleképen kimetszve és egymásra rakva nem mindennapi ízlésről tanuskodnak.

Jól tennék ácsmestereink és építészeink, ha polgári építményeknél, vasuti, kerti házaknál stb. érvényesítenék saját faépítészetünk mintáit, a helyett, hogy az idegenszerű és sokba kerülő schweitzi házakat behozzák. Ha valakinek, bizonyosan a népnek van ezredes tapasztalása után kellő tapintata, mi erre vagy arra az éghajlatra nézve legalkalmasb, mi legjutányosabb. — Miért nem figyelik meg ezt műépítészeink is? — Talán mivel jobb és divatosb a külföldi; talán mivel könnyebb a kész idegent majmolni, mint az eredeti hazait tanúlmányozni, nemesíteni?

Mily szép és hasznos feladat lenne műipari iskoláink számára, ha kitüznék ezen kérdést: lehet-e a magyarországi faépítményeket és miképen polgáriakra alkalmazni, díszesebbekké tenni és általánosítani?

Ha valaki ezen kérdést korszerűnek tartja, egy régi eszmém fog valósulni; — bár tették volna ezt az állatkertnél, hol a sok drága külföldieskedő alakok helyett a magyar ízlést ajánlottam volt. Legalább a külföldi utazók is, kik azt vélik, hogy Pesttel Magyarországot is látták, népünk ízléséről némi fogalmat szerezhettek volna, ha árvai, szepesi, bereghi, máramarosi székely, oláh modorra épített, de hol szükség, (bár valóban vannak minden változtatás nélkül használhatók) kissé idomított, házakat találnának a czifrábbnál czifrább úgynevezett schweitzi házaknál, melyekből csak az alak, vagy sokszor az sem schweitzi, a sok caracalla pedig egyedül az ízléstelen rajzmesterek agyában létezik.

Hogy a fatemplom-építés nemcsak a Kárpátok alatt honos, hanem másutt is divatozott hazánkban : bizonyítja azon fatemplom, melyet *Csében*, Szala megyében 1863-ban láttam, s melyhez, mint mondák, még közel valahol egy másik is létezik, de ennek nevét jegyzőkönyvemben nem találom. Talán lesz oly szíves t. olvasóim közt, ki erről, vagy egyéb hasonló fatemplomokról, bármily röviden fog tudósítani.

A csébi templom, melynek rajzát a 2-dik, kisebbített alaprajzát a 3-dik ábra (l. köv. lap) alatt adjuk, elvileg góthízlésű, polygonal szentélylyel, csak a déli oldalon levő, egyenes vágású ablakokkal, mivel így kényelmesb, és a gerendák lapjával összeesik, és hasonló ajtóval a nyugati falban. A hajó

hoszsza 4 öl, a szentélyé 1½ öl, — a hajó szélessége 3 öl, magassága 2 öl.

2. ábra.

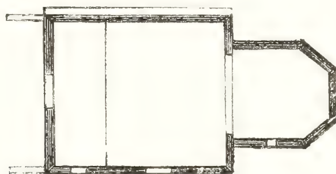

3. ábra.

Az oltárképek nem épen roszak; az oszlopokon kisebb, alul elvágott képek vannak, miből következtethetjük, hogy máshonnan hozattak. A régi meszelésnek nyomai láthatók.

A roppant tölgyekből faragott gerendák tisztára gyalulvák; az ereszték csinos, és az északi oldalon rézsút alkalmazott pallók, mint legegyszerűbb esvetők tanúskodnak az ide való népnek gondosságáról és eszélyességéről. A fakorlát, valamint a templom előtt álló predikáló szék a rajzból elmaradt, úgyszintén a *szalmatetön* látható kereszt felsőbb, rövidebb ága, mely a ruthén templomok keresztjeihez nagyon hasonló.

Sajátságos a benyomás, melyet ezen ős imola gyakorol arra, ki csak kőtemplomokat látott. Ősiségét tanúsítja még a körülötte levő, sövénynyel kerített temető is.

A *csébi* fatemplomhoz való torony, alias harangláb, a faluban áll. Régies ez is; nem is volt az ősi egyházaknak tornyuk, hanem a mellettük emelkedő csinos *campanilék* önállóan emelkedtek, és az újabb építészetnek sokszor igen szerencsétlenül megoldott toronykérdését nélkülözhetővé tevék.

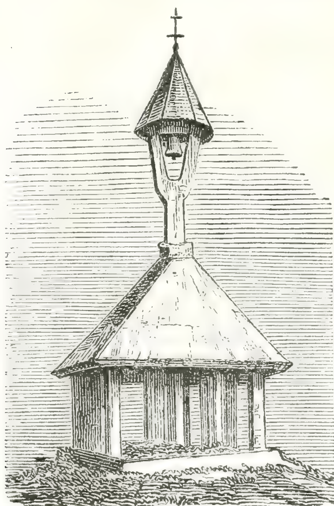
4. ábra.

A *harangláb*, melyet a 4. ábra alatt mutatunk be, igen egyszerű; a harangozót faczölöpökön álló szalmatető védi a zivatar ellen, az ágason ülő nyolczoldalú födélke pedig a csinos harangot. A kereszt, melyet *Hencz* Antal barátom a tetőre rajzolt, nyugatiasb az eredetinél, melyet t. i. ő akkor még nem figyelt meg annyira, különben igen hű és szép rajzaiban. A kereszt kétkarú; az alsó karok gömbben végződő egyenszárú keresztek, míg a felső kar végeiből félholddal diszített két ág nyúlik fel és a főrudon ülő félholddal különféle magasságra emelkednek.

A harang 1670-ből való; képei közt sz. Mária mint királyné kis a Jézust tartja, ki almát tart kezében, és a másikkal anyját czirógatja; alatta sz. János áll — oldalt más szentek képei láthatók. Öntése szép, hangja tiszta; ezt a harangozó *hármazással* hallatta, midőn az estvéli imádságra, a ti-ti-ti,- ti-ti-ti- versekben meghúzta.

A *hármazást* készakarva húztam alá; műszó ez, melyet a kántortól tanultam. — Hajdan a *harangozók* nem voltak oly megvetettek, mint mai nap, sőt tisztjük az *egyházi alsóbb rendek* közé tartozott. Tudjuk, hogy a kereszténységnek behozatalával, a főtemplomoknak és monostoroknak ajándékozott szolgák közt a *harangozók* mint *külön szolgálatra* rendelt emberek említtetnek. A *balonyiak* mint a *györi* főegyház harangozói működtek, és mivel a Dunán való átkelés gyakran veszély-

lyel járt, a főegyházi egyházfinak fizetnek a maguk helyett elvégzendő harangozásért; a *ságiak* mint hallám Pannonhalma harangozói voltak; a régi adomány-levelekből még több ily harangozókat említhetnénk. Ezen tiszt tehát némi ügyességet igényelt, és a *különféle jelekre* nézve bizonyosan még mai napig kifejezésekkel élnek a nép és a kántorok.

Úgy hiszem, kedves szolgálatot tenne az, ki ezeket hazánkban gyűjtené, és a mit betűkkel ki nem lehet fejezni, hangjegyekkel adná át az utókornak, mely különben ezeket nélkülözni kényteleníttetnék. Az ilyen közlésnek lapunkat szívesen engedjük át, sőt a hangjegyekkel is illustrálnók.

Megemlítendőknek tartjuk még a *Csesztreg* táján gyakrabban előforduló *kereszteket*, (5-dik ábra) milyenek a feszület megoltalmazása végett hátul faköpenynyel (Németországban, hol ilyenek eléfordulnak ezt Wettermantel-nek nevezik), felül keresztkével ékeskedő födéllel láttatnak el. Csekélységeknek látszanak az ilyenek, de az egész országból nemzetiség és vallásfelekezet szerint összeállíttatva, valóban igen becses culturai tanulmányul szolgálhatnának.

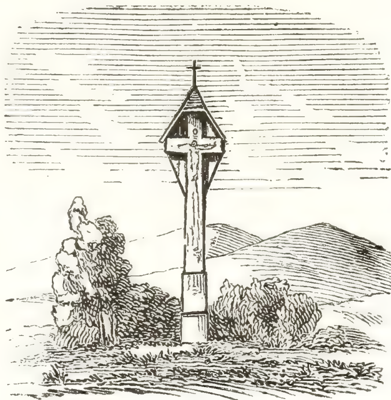

5. ábra.

Mily szép feladat lenne ez olyan buzgó régész számára, ki rajzolni tud, és az anyag megválasztásában tétováz! — Külföldön egész sorozatokat állítanak össze hasonlókból, és a világ őket bámulja; — nálunk annyi a sokféle anyag, de a ki munkáját figyelemre méltónak tartaná, igen kevés találkozik. Nagyokat nem birunk, kicsinyeket közölni restellünk; pedig kevés erdőt ismerek, melyekben a tekintélyes fák mellett bokrok és szerény virágocskák nem tenyésznének. Képben szólok másodszor — talán megértik kedves olvasóim!*) R. Fl.

---

*) Sürgettem a művezete miatt országszerte híres *késmárki* evangelikus fatemplomnak rajzát és átmetszetét több felső-vidéki barátom-

A régi papirosban található vízjegyekről.

(Papier Wasserzeichen.)

Föltevén, hogy a papir használatának története olvasóink előtt elég ismeretes, a *vízjegyekre* nézve egy érdekes idézettel kezdem meg közlésemet. A XIV-dik századbeli tudós Bartolus ezt írja: „Si alius (tudniillik papirkészítő) alterius *signum* acciperet, posset prohiberi. Idem de signis, quibus utuntur *fabricatores chartarum de papyro*,“ továbbá ugyanott: „In Marchia Anconitana est quoddam nobile castrum, cuius nomen Fabrianum. — Ubi artificium faciens *chartas de papyro* principaliter viget. Ibique sunt aedificia multa ad hoc, et ex quibusdam aedificiis meliores *chartae* veniunt. Licet etiam ibi faciat multum bonitas *operantis*. — Et ut videamus, hic *quodlibet folium chartae habet suum signum*. (sic!) Per quod significatur cuius aedificii aut molendini est charta. — Dic ergo, quod apud illum remaneat signum, apud quem remanebit aedificium.“ Hazánkban a papir használata Róbert Károly korára eshetik, ki azt Olaszországból hozhatta be, miután sok egyébre is kiterjeszté figyelmét és sokat honosított, mi már szülőföldjén divatban volt. Ezen feltevés helyességét még azon körülmény is támogatja, hogy e király alatt hazánk Olaszországgal, nevezetesen Ancona- s a dalmát partok városaival élénk kereskedést űzött.

Cornides Dánieltől tudjuk, hogy hazánkban a XVII-dik századig külföldön gyártott papiros használtatott és csak 1613-dik évben, Szepesmegye Teplicska helységében állíttatott volna fel hazánkban az első papirmalom. Ezen adatot Wagner Ká-

---

nál; eddig sikertelenül, pedig mint hallom, nem sokára ez is kőtemplom által fog helyéből kiszoríttatni! Tartsuk meg rajzban emlékét, nehogy szemrehányásra szolgáltassunk okot.

Még egy érdekes adatot hallottam e napokban *Mátray* Gábor bizottsági tagtól; t. i. azt, hogy 1805—6-ban, míg a mostani pesti terézvárosi templom épült, helyén és benne egy *fabódé* szolgált templom helyett, melyet csak akkor rontottak el, midőn a templom készen állott.

roly, „Analecta Scepusii Parte II.“ czímű művéből meríti, hol különösen az *Excerpta ex Chronicis Scepusiensibus seu Leutschoviensibus* czímű értekezésének 27-dik lapján az erre vonatkozó idézet következőleg hangzik : „Anno eodem (1613) primus in Scepusio, imo in hoc Hungariae Regno, officinam chartaeam, sive Papyrificinam extruxit Dominus Samuel Spillenberg medicinae Doctor Leutschoviensi *Teplicska.*“ Ezen állításra nézve csak az a megjegyzésem : hogy miután az alább közlendő, s Bártfa városi levéltárából származó régi papirosok közt nevezetesen az 1532-dik évből lévő papiros vízjegye hazánk czímeréből vett *kettős kereszt* egy koronás czímerpaizson, az afféle czímer pedig csak hazánkban készült tárgyakon alkalmaztatott, feltehető, hogy hazánkban már a XVI-dik században papirmalmok léteztek, hol az ország czímerével jelzett papir készíttetett.

Még csak ezen kérdés lenne eldöntendő: hogy hol létezett hazánkban akkoriban papirmalom? E kérdésre azonban a hazai régészet ezen szakmájának jelen állása szerint bajos lenne biztos feleletet adni; meglehet, hogy idővel, midőn a régi papirokban lappangó vízjegyek, s az arra vonatkozó okmányok tartalma összegyűjtetnek, e tekintetben is biztosat mondhatunk.

Erdélyben, a mint azt a Mathias Miles „Siebenbürgischer Würgengel“ czímű munkájának 40-dik lapján olvashatni, már 1546-dik évben Brassóban gyártatott az első papiros, az erre vonatkozó idézet e következő:

„In diesem Jahr (1546) ist zum ersten mahl in Chron-Stadt Papier gemacht worden, durch Verlegung Herrn Hans Fuchsens Richters, und Herrn Hans Benkners.“

A papir-vízjegyek általánosan véve különféle állatokat, emberi alakokat, tárgyakat s czímereket mutatnak. A XVI-dik században egyes betűmonogrammok, a XVII-dik században pedig már egész évszámok és szavak jönnek elő a vízjegyeken.

Mily érdekes és hasznos lenne ily vízjegyek gyűjtése, s lerajzolása, mily szépen és találóan vannak alkalmazva az akkoriban dívott stylus formái ezen vízjegyeknél, mily változatosságot mutatnak a czímerpaizsok idomai, s mily sok hasznos és másutt előnynyel alkalmazható és használható diszítési részletek találhatók ezen jelenleg még eléggé nem méltatott

kincsbányában! Azért is hasznos és szükséges a papir-vízjegyek gyűjtése és tanúlmányozása, kivált hazánkra nézve, mert csakis a gyűjtött anyagból lehet a vízjegyek különféleségét egymással összehasonlítani, s különösen hazánkban a papirgyártás történetének összeállítását ily módon kezdeményezni.

Feltünő még azon körülmény, hogy ha különböző századokban gyártott papiros összehasonlíttatik, a XV-dik századbeli legnagyobb vastagsággal és erősséggel bir, holott a későbbi századok papirjainak jósága és vastagsága jóval alább száll.

Újabb időkben — nem tekintve az értékpapirokat — az alakzatos vízjegy igen ritkán található; de gyakran az illető papirgyár neve, sőt az évszám is.

Az általam gyűjtött vízjegyek VI. rajzlapon vannak kitelhető pontossággal lemásolva, s idő szerint összeállítva; megjegyzem, hogy az évszámot a papiron irott tartalmából vettem ki, s azt minden vízjegy mellé carminnal jegyeztem; az idomok mellé irott kék számok pedig a folyó számokat jelölik.

A 92 számra terjedő vízjegyek közől csak e következőket említjük:

Valósziníileg külföldi gyárakból való az 1421—1500-ig terjedő 16 első vízjegy; magyarországi lehet az 1532-diki 27. szám a., az 1616 és 1618-ból való 57. 58. számok; a Rákócziak czímerével biró, és a makoviczai papirmalomból kikerült 1674-diki 71. szám; úgy a kettős keresztű 74. 75. 76. 83. sz. 1676. 1680—1681 és 1695-ből. — Sok lengyelországi vízjegy az azon országgal való összeköttetést élénken tanusítja.

Reméljük, hogy ezeket, valamint a monogrammokkal ellátottakat sikerülend városi levéltárainkban lappangó adatok nyomán meghatározni!

Myskovszky Viktor.*)

---

*) Köszönettel veszszük értesítő úr ezen szerencsés kezdeményezését; úgy hiszszük ezen eredmény buzdítani fog másokat is, hogy e téren működjenek, s főleg az annyira érdekes papir-kérdésre vonatkozó adatokat hazai okmányokból velünk közöljék. A hü rajzokat levéltárunkban őrizzük és összehasonlításra a szakférfiaknak szívesen engedjük át. R. Fl.

Gyulai lelet.

A gyulai muzeum régiségeihez tartozó ezüst függőket a gyulai — úgynevezett — *mekkai**) dűlőben létező szőllős kertemben találták a szőllő-tőkéknek tavaszszal való felfedése alkalmával.

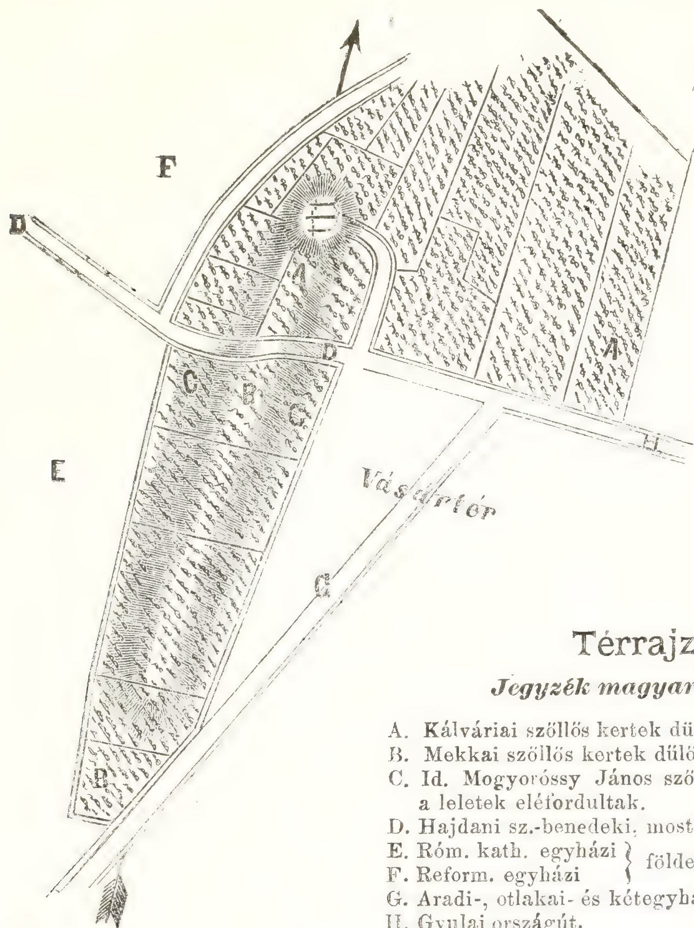

Térrajz.

Jegyzék magyarázata :

A. Kálváriai szöllős kertek dülője.
B. Mekkai szöllős kertek dülője.
C. Id. Mogyoróssy János szöllős kertje, melyen a leletek eléfordultak.
D. Hajdani sz.-benedeki, most dűlő-út.
E. Róm. kath. egyházi } földek.
F. Reform. egyházi }
G. Aradi-, otlakai- és kétegyházi országút.
H. Gyulai országút.

*) E szöllös kertek dülője azért neveztetik „*Mekká*"-nak, mivel a történelmi kútforrások, és a hagyomány szerint 1566-ban a gyulai várat ostromló törököket táborozásukban követte imánok ama helyen tartották sátraik alatt vallási szertartásaikat.

Most említett szőllős kertem fekszik Gyula városától mintegy 670 ölnyire a Kálvária domb**) s azon nevű szőllős kertektől délre. Területét boldogúlt édes atyám († 1844-ben) e néven Gyulán a III-dik, a Wenckhein grófi ház 1838-ban elhúnyt ősétől gróf Wenckheim Ferencztől az 1814-dik esztendőben kapta ajándékban, mely tér akkor egészen üres legelőből állott, közepén — mint az ide mellékelt rajz is mutatja — délkeletről északnyugatnak egy emeltebb hát, vagyis gyulai tájszó szerint földgerincz vonul rajta keresztül, mely a szőllős kertet keleti és nyugati részekre osztja. A város felé eső keleti része hajdan — gyermekkoromban — téglavető, utóbb (1810 — 1814.) a nagy franczia háború idején a városi lakosoknak padolatlan házaiból ásatott, és oda kihordatott földeknek salétrom főzési helyéül használtatott, s mint olyan helynek gödreit édes atyám töltette be a gerinczről, és csak az egész térnek planiroztatása után ülteté be szőllő-vesszőkkel. Ez általam leirt lelet a város felőli vagyis keleti részén történt szőllőmnek, hol máig is elszórtan számos szürkés hamuszinű 13—22 milimèternyi vastag cserepek találtatnak.

**) „Gyula hajdan és most" 1858-ban kiadott munkám 198-ik lapján a 158—159-ik sz. a. Forgách Ferencz Commentárjának 419-ik lapjából felhozott hivatkozásom szerint: *„ac uno eodemque tempore sex moles excitare, duas in modum montis"* a megérintett bizonyos hat halom Gyulát körözve szerintem következő helyeken hányattatott a török had által: a *két nagyobb* nyugatról a mostani *kálvária-hegyi* és délről az *uraság szöllös kertbeli*, (hol 1856-ik évben egy pincze épitésnek alap ásatása alkalmával a három négy lábnyi mélységben, a mennyiben zúzott állapotának képzelt köréből mértéket vehettem, egy 18" magas, átmérőjében 10",szájkarima átmérőjében pedig 6" nagyságu, hamut, és csontocskákat tartalmazott összetört hamvvedret is találtak); *a többi négy* közől egyik délkeletről a *galbácskerti*, mely e folyó évben a Gyulán székelő honvédzászlóalj lövöldéjévé lett átalakítva, és a melynek oldalában emberi csontváz, és elmállott vasdarabok is találtattak, másik a *Hoffmann Mihály nyugalmazott urad. tiszttartó szöllös kertjebeli,* mely ez előtti egykori birtokosáról Dézsi halomnak is neveztetett; harmadik nyugatról, a Gyula-Csabára vezető országutban esett *biczerei*, de ezelőtt öt évtizeddel a megyei mérnök által úttöltésre felhasználtatott; *végre negyedike* északról azon halom, mely a mult (1870-ik) évben a gyulai vasuti pálya udvarába esett szőllős kertek között *a néhai Bäyer* József megyei adószedőféle *szöllőben volt*, de már lehordatott. Itt megemlíteni el nem mulaszthatom,

Schmidt Károly vőm, ki az „*Archaeologiai Értesítőt*“ olvasgatván, és a szőllőmbeli cserép darabokat nem egyszer látván, különös hajlamot mutat a régiségek utáni búvárkodáshoz, a szőllős kert nyugati és középső részén kutatást kezdett meg, melynek az lett eredménye, hogy több régi cserép darabot ásott ki két lábnyi mélységből, szénnel és hamúval vegyült elmállott téglák közől; talált ugyanazok környékén egy kard-, vagy késhegy-alakú rozsdás vasat is, két darab kavicsot *) s egy darab nálunk úgynevezett béka-teknyő maradványát, milyenek a Fejér-Kőrös folyam partjain léteznek. — A talált régi cserép darabokban, összeillesztett részeik után itélve, négy,-öt különböző alakú, ürnagyságú, öblös szürke hamvvedrek maradványaira ismertünk. — Emlékezem arra is, hogy a fenn említett szőllős kertem árka külső partjából, két lábnyi mélységből, az ott mellette nyomon elvonuló sikátor, vagyis a

---

hogy a pályaudvar feltöltésére szükségelt homok kihányatása alkalmával ez utóbb említett halomtól (melyben magában is csontvázak és rozsdás vasak találtattak) nyugatra a homokbányába vezető ideiglenes út készitésekor Csomós Antal szőllős kertje terén három lábnyi mélységben homok között egy csontvázra bukkantak, melynek koponyájánál egy 6½ magas, szájszélesség átmérőjében 12½, talpa átmérőjében 4½, centimèternyi, cserép vastagságban 6 millimèternyi *szürkés cserép csésze*, mely a „Képes Kalauz“ 126. számu ábrájához hasolít, ha elvonatkozunk a czifrázatoktól. Azon kivül fehér, zöld, veres, barna részint lapos, részint henger (vagyis som gyümölcs) alakú és részint hatszögű számos üveg *kaláris* (?) *gyöngyök*, ismét egy 4 centimèter hosszú, két végénél 2, közepén 4 centimèter átmérőjü, az egészen átfutó lyuk ürege pedig 9 m.-mèternyi földből égetett, éles bordával ellátott *körte alaku* (talán nem is korongon készült) *veres orsó pergő*, vagy karika, találtattak. Ezen leletből hosszas fáradozásaim után sikerült a gyulai iskolai muzeum részére az említett csészét fedele nélkül, egy füzér kalárist, és az orsópergőnek gyanított körte alakú lyukas karikát (mely utóbbi talán halászó hálót vizfenekére sülyesztő nehezék is (?) lehetett) megszerezni. A kaláris szemek közől a fehérek 10—11 millimèternyi hosszúságuak, 6 m. m. szélességüek, és 4 m. m. laposak; a zöldszinüek 8—10 m. m. hosszúak és hatszögletüek, végre a veresek mint említém mind som alakuak, 10—11 m. m. hosszúak. E szines üveg kalárisokból 16 szemből álló füzérkét ezennel van szerencsém a nemzeti muzeum részére küldeni.

*) Hogyan és mikor juthattak az említett, némely helyt békasónak is nevezett kavicsok a lelet helyére, a két lábnyi vastag földréteg alatti sárga földdel vegyült homokos rétegbe?

sz. benedeki földekre hajdan vezetett, s még most is meglévő dűlő út felől valamely kincskereső által kivett 5—6 itcze nagyságú edény helyét is láttam; hihető, hogy az is hamvveder volt. — Ezek után itélve valószinű, hogy ott az őskorban pogány temető lehetett.

Id. Mogyoróssy János.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. május 2-án a m. n. muzeumban tartott V. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

50. Előadó említi, hogy a budai csász. várépítészeti igazgatóságnál metszetek, és rajzok találtatván, melyek *Pest* városa nevezetesebb építményeire és erődítésére vonatkoznak; határoztatott, hogy ezen rajzok lemásoltatására való engedély szorgalmaztassék.

52. Felolvastatik a vallás- és közoktatási m. kir. ministerium f. é. 5343. sz. leirata, melyben a bizottságot értesíti, hogy a *lébenyi* templom javíttatására 3,000 frtot utalványozott, és a mosonymegyei bizottságot felhítta, miszerint az építés alatti felügyeletet a m. tud. Akademia archaeol. bizottságának engedje át; erre a bizottság a nm. ministerium ezen gyors és buzdító eljárása felett örömét nyilvánitván határozá, hogy az építés megkezdésekor a felügyelettel egyik bizottsági tagját fogja megbízni.

53. Felolvastatnak az ó-budai tanácstól, a m. kir. jószágigazgatóságtól, a m. kir. pénzügyi-, és vallás-közoktatási ministeriumtól, valamint a m. tud. Akademiától *az ó-budai Flórián*-téren álló római fürdőmaradványok czélszerűbb módon leendő fentartását illető leiratok, azon utasítással, hogy az archaeol. bizottság e czélból javaslatot tegyen; határoztatott, hogy a bizottság tagjai a hely szinére kimenni, és jelentést tenni fognak.

54. A közlött levelek közől fontosabbak a következők:

1. *Dr. Óváry Endre Szántó* városa környékéről tesz jelentést, mennyiben több uj lelhelyet leir. (103.)

3. *Könyöky* tanár egy *pozsonyi* rózsa-útczai leletet közöl. (105.)

4. *Cséplö Péter* egy barbár érmet küld b. Messena Ferencz részéről. (106.)

6. *Porzsolt Ádám* rákosdi tanító több *maros-széki* régiségről tudósít. (108.)

7. *Myskovszky Victor* a XVII. századbeli mézeskalács-mintákról küld be rajzokat és leirást. (109.)

9. *Simon Pál* mérnök a *vasvári* templom-feliratot küldi be. (111.)

10. *Fridrik Dezsö* külföldi érmekre figyelmeztet, melyeket egy expeditiói tag Ázsia- és Amerikában gyüjtött. (112.)

12. *Gróf Eszterházy János* igéri a *kolozsvári* refectorium ügyében való közbenjárását. (114.)

16. *Fleischmann Jenö* jelenti, hogy Findely árpádkori érmeit megvette. (120.)

17. *B. Vécsey József* a *szabolcsi muzeumot* Hampel úr által kivánja rendeztetni. (121.)

18. *Marossy János* több *tatai* régiségről értesít. (122.)

Pesten, máj. 2-án, 1871.

Jegyzette Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

I.

A győri emlékéremre nézve eljártam megbizásában, és pedig kedvezőleg, a mennyiben t. *Nagy Pál* ur késznek nyilatkozott azt a muzeum részére ingyen átengedni; csupán pár sor irásbeli nyilatkozatot kér az átadásra nézve.

Ez érem egy kis kellemetlen szóváltásra is adott alkalmat, melyet .... kötelességem megérinteni, hogy tudhassa, miszerint a tudatlanság mellett mennyi rosz akarattal is kell küzdenünk. Ugyanis a fentnevezett ur ezen érmet .... óralán-

czán viselte, és igy mindenki szemébe ötlött; utóbb is *bizonyos úr* *) azt meglátván, gyüjteménye számára kérte tőle. *Nagy* ur azonban erre azt felelte, hogy ő ezen érmet, ha valakinek, csak a nemz. muzeumnak adná. Erre az illető azt válaszolta, hogy *jelenleg a muzeumnak adni valamit nem érdemes; részint azért, mert a beadott tárgyakra nincs kellö figyelem forditva (nem nagy fáradságba kerül a kevésbé gyengéd lelkiismeretüeknek telt zsebbel jöni ki a muzeumból); a muzeum részére beadottakból egyesek maguknak gyüjteményeket szerelnek fel, mi hihetöleg késöbb csak drága árért leszen visszavásárolható; a mi helyi érdekü, és a pesti muzeumnak adatott, az erdélyi és horvátországi muzeumnak odaigérték* stb. Azt hiszem, ez is elég lesz már!**)

---

*) Nevét kérem ezen derék úrnak. Miért himeznénk-hámoznánk? A ki más becsületét gázolja, nem érdemli meg, hogy kiméltessék!

**) Sajnáljuk, hogy közlő úr ama derék hazafi nevét és lakhelyét nem tudatta; mert igy egyenesen ő hozzá fordultunk volna. — Különben, ha a fentebbieket közönséges szatócs mondja, mindenki tudja mit kelljen ilyenekről tartani, de ha valami szeplőtelen kabátu, és gyüjtő *katonatiszt* állítja, ez bizonyosan valónak fog feltünni a vidékiek előtt, kik már megszokták azt, hogy minden országos tisztviselőben tolvajt és csalót sejtsenek. Kérjük az illető *katonatiszt* urat arra, hogy a nemzeti becsület, az igazság és a m. nemzeti muzeum érdekében nyilván nevezze meg azon hanyag tisztviselőket, kiknek gyüjteményeiből *tele zsebekkel* lehet kijönni; nevezze meg azokat, kik magán gyüjteményeket szerezvén, azokat drága áron visszavásároltatják. Ezen, az ország bizalmára méltatlan, a nemzetet és a tudományt károsító alávalók fölfedezésével az ország legnagyobb háláját fogja kiérdemleni. Ha pedig a *katonatiszt* úr ezen felhívásunkra a felelettel, akár egy a n. muzeum igazgatóságához intézendő levélben, akár pedig a lapok útján adós marad, tudhatják azon urak, kik előtt ezen nyilatkozat történt, mit tartsanak a vitéz úrnak beszédjéről!

Azt, hogy az *erdélyi, horvátországi* stb. muzeumoknak fölösleges kettőseinkből, az országgyülés beleegyezésével, igért a muzeum, *igaz, és méltányos* már csak azért is, mivel a m. n. muzeum alapításához a sz. korona minden tartománya egyenlően hozzá járult, és ezen eljárás sokkal illőbb, mintsem hogy vagy használatlanul a szekrényekben heverjenek, vagy elárvereltessenek.

Ezen alkalommal ismételve kérjük hazánkfiait, tessék hasonló rágalmazóktól biztos adatokat követelni, és azokat a nyilvánosságra hozni, *valamint senkinek sem hinni, hogy intézetünk számára, és érdekében gyüjt, hacsak az erre való, a n. muzeumi igazgatóságtól aláirt megbízást nem képes elömutatni.* R. Fl.

Gál Lörincz földbirtokos ur felkeresett, jelentvén, hogy *sastai* szőllejét forgattatván, eddig már több kő (?) hamvvederre talált, melyekből egyik sem ép ugyan, de könnyen összeragaszthatók. Mindegyik hamvvederben, részint körülöttük is, apróra tört, hihetőleg az égetés után fenmaradt csontok nagy mennyiségben voltak. Az egyik hamvveder mellett egy kék szinű kőbalta is, bár kettétörve, de hiány nélkül találtatott; mások jelentése után is irhatom, hogy nagyon szép darab. Találtak ezen kivül egy ember csontvázat, fejjel nyugatnak fordulva; fején sárgaréz karikával, nyakán gyöngyalakú, kőből készült, és közben-közben hüvelyknyi széles és hosszú ékességgel.

A.-Dörgicse.

Pelargus János.

II.

Utólagosan küldöm a Veszprémben talált érmek lenyomatát. Mindegyikből két példányt másoltam.

A pénzlelet helyén még faszén darabokat találtak, mi az égést igazolja. Ezen kivül fehér márvány 3″ 3‴ átméretű hengerdarabokat. Egyik egyszerű, 4″ 6‴ átmérőjű válltaggal bir. Találtak továbbá egy capitael töredéket is 9″ 6‴ hosszú hengeralaku tagozattal, mely szintén mészkő ugyan, de nem oly sima mint a hengerek, és nemis látszik márványnak. Nevezetes, hogy tégla félhenger darabok is találhatók, melyek az oszlopkák csorbáit pótolhaták, miután épen oly átméretűek.*)

A régi templom alapfalai közül az ész. és a keletre néző homlokzaté a talajból már láthatók. Hogy ásatások több világot deríthetnének a régi templom alakja- és díszítményeire — világos.

Veszprém.

Ivánfi Ede.

---

*) Gondolom, hogy közlő úr sziveskedett azokat tanulmányozás végett eltenni. R. Fl.

III.

Az „Arch. Értesítő“ 3. évf. 3. számában ezen czím alatt: „Adalék érmészetünkhez“ öt db. barbar érem leirása foglaltatik, melyek Kudrizson a Szászvárosszékben találtattak, és Barton József úr szivességéből a m. n. muzeum birtokába jutottak. Én mult napokban egy barbar éremre akadtam, mely feltünőleg hasonlít az elébb említett érmekhez avval a különbséggel, hogy mig amazok homoruak, ez dombormű; . . . . előlapja mind az öt éremtől lényegesen különbözik. Az érem b. Meszéna Ferencz ur birtokában van, ki azt szivesen megküldené Pestre, ha kegyed egybehasonlítás végett szükségesnek találná. Anyaga ezüst, nagysága régi huszáséhoz hasonló.*)

Nagyvárad. Csépl ő Péter,
prem. tanár.

IV.

. . . . 27 font bronz régiséget vettem, melyek darabonként való rajzát van szerencsém mellékelni . . . . Vannak ezek közt tömör bronz darabok lapos aljjal, domboru, és szivacshoz hasonló lyukacsos felülettel. Érdekes e bronz darabokon a rajtok észlelt befürészelés, mely egyidejűnek látszik e tömör darabok öntésével.

A sarló alakú darabok mind le vannak rajzolva, mert ugyan annyi különbözőség mutatkozik rajtok. Ugyanaz az eset a tokos vésűkkel is, melyek részint nagyság, részint czifrázatban különböznek egymástól.

. . . . Ezen elősorolt szerzeményt eredetiben akartam kegyednek szakitészete alá bocsátani: kedves nőm szíves buzgalma azonban, rajzolotaival felmentett engem e terhes küldeménytől. Igen fogok azon örvendeni, ha a beolvasztástól megmentett ezen szerzeményem által hazai régészetünknek szolgálatot tehetek.

---

*) Az érmet a muzeum már átvette, és meg is köszönte. R. Fl.

. . . . A lelő földmives állítólag egy nagy bronz bográcsot is talált; ezt azonban azért nem akarta átengedni, mert abban a sertéseknek moslékot akar hordani!

Kis-Várda.

Somogyi Rezső.

Köszönettel vettük a fenebb említett, igen sikerült rajzokat, melyeket közlő úr neje készített s melyeket rajztárunkban tanulmányozás végett őrzünk. — Ha *Szabolcsban* a régészet oly örvendetes lendületet vesz, leginkább annak véljük köszönhetni, hogy mivelt hölgyei a hazai tudományosság iránt oly rokonszenvvel viseltetnek, és munkakörükben magasb miveltségüknél fogva törekvéseinket méltányolják.

R. Fl.

Feliratos házi edények.

A régiek sajátságos humorukban gyakran verseltek; azért népies költészetük nyomait mindenütt feltalálhatjuk. De jellemzik ezen iratok a nemzeteket is némileg, bebizonyítván, hogy olvasni is tudtak, és a tálakon levő ételen, a kancsókban levő italon kivül másra is gondoltak. A bécsi cs. iparmuzeumban kiállított olasz csutorákon ilyenek állnak:

Bevi per bacco
E beve assai
E quando avete bevuto
Certo *cantavai*; és

*
* *

Beviamo e cantiamo
La bumbaba, la bumbaba, stb.

A *németnél* érzelgés és vallási gondolatok fordulnak elő, mint a porosz népnek szánt tányérokon és tálakon olvasni lehet; p. o. a berlini műipari muzeumban, ezen czim alatt: *Teller für-'s Volk*, ezt olvastam:

Gedenke nah, gedenke fern,
Gedenke meiner oft und gern!

Mily egyszerü és kedves versecske! — És ismét:

Liebe mich allein! — Vagy:
An Gottes Segen — ist alles gelegen. —
Alles mit Gott, so hat es keine Noth! —

Ilyeneket találhatunk n. muzeumunkban is; igy a régiebb időből, midőn a 12 kanál a 12 apostolnak volt szentelve, a korsókon ugyanazoknak képei láthatók, vagy más szentek életéből való jelenetek az ivókat mértékletességre biztatják; így a pazarló fiu története az evangeliumból; életszabályt tart elé a mulatónak, ha az edény talapzatán ezt olvassuk: Gott allein die Ehre! — És Tring und is, auf Gott nicht Vergis; ezen korsót 1747-ben Handler János kovács mester birta.

Vannak azonban Németországból víg tartalmuak is; igy egy 1598-ikin egyes mezőkön a zenészek, asztalok alatt roppant borkancsóval, és a tánczolók ábrázoltatván, ezen versek olvashatók: GERHET · (Gellért!) DV · MVS · DAPFER · BLASEN · SO DANSSEN · DI · BAVREN · ALS · WERENSI · RASEN (d) · FIS · VF · SI RICH · BASTOR · ICH · WER · DANS DISMAR · MIT · KOR · —

A *magyarországi* korsókon, tálakon és tányérokon ritkábbak a versek, de annál többször látjuk a családi czimereket, a mesteremberek czéhbeli jelvényeit: ollót, kalapácsokat stb.; a főnemesség feltünően egyszerü fehér mázos tálain az illetők egész czimét, p. o. a győri muzeumban egyik Eszterházy püspök tálán stb. — Az ajánlás főleg az egyházi poharakon gyakori; sokszor a pohár száma is a karimán áll, ha t. i. tuczat számra készültek. Egy 1634-ikin ez áll: IOZANOK LEGIETEK ES VIGIAZATOK HOGI KESZEN TALALTOSSÁTOK.

Tréfásak a vegyes magyar és tót feliratuak; igy egy 1741-iki korsón, felül, hova az ivó szeme leginkább irányozva volt, mondatszalagban ez áll: NECH JE POKOG MEZY WAMY — azaz: Legyen béke köztetek; hiszen hol van több perpatvar, mint az ivók közt! — A korsó hasán pedig törökök és magyarok közti harcz foly, és mintegy symbolice az első törököt egy

a magyarok előtt ugrándozó *oroszlán* támadja meg. A felirás a török fölött: NIX PARDON, HAJA (alah); a magyar fölött: NE BANC, és fenyegető keze előtt KOДA ДIAM, *majd adok!* a száguldó társa előtt e biztató mondat NEFI A PAITASS!

Sokkal tréfásbak egy tót felirásu korsónak, melyet *Kostály* Ádám a muzeumnak ajándékozott szavai; e korsó a jelvény szerint szabóé volt; a négy sorból álló irásnak egy részét adom:

Pochwalen Bud Pan Jezis kristus, až na weki Amen. — Wislagte ze U nas, Deakugeme wám — gak se rača mawat zdrawy sa pitaly! Deakugeme wam pekne za opitagna mily Pany. Pite dokut trwa wkrčahu. Salus! Deo gracias. U kedi se minge possite za swe peniz aby sa krčach nerosussil mili Pany. od toh) čosu gakoste prissli. guss sedem hodin. stb.

Egész knigge-felé conversatio a boroskancsón. — Birtokosát is ismerjük, neve: Ladislaus Czima! —

Ugy hiszem, sok ily jellemző edény lappang még a vidéken; és ezek valóban érdekesek mint népéleti mozzanatok. Reméljük, hogy a nép baráti ilyeneket is fognak gyüjteni, és az enyészettől megóvni.

Vajda-hunyadi falfestmények.

A „*Pesti Napló*“ f. évi 101. számában ezt irja: „Vajda-Hunyad *városnak* (?) restauratiója szépen halad. Ujabb időben hire jár, hogy a jeles Schulz (Schulcz) utóda Steindl, a Mátyás idejéből fennmaradt falfestményeket meg akarja semmisíteni, illetőleg a falat, melyen vannak, leszedetni szándékszik. Mi e hirt nem hiszszük, s ha való lenne a szándék, határozottan tiltakozunk az ellen, hogy műemlékeink egyes becses ritkaságát elpusztítják.“ Bármennyire szeretjük ezen határozott tiltakozást, melyet mindenütt szeretnénk hallani, a hol műemlékeink romboltatnak, mindamellett szót kell emelnünk *Steindl* Imre úr mellett, bár sem személyesen vele nem értekeztünk, mert már hónapok óta nem láttuk, sem az említett falra nézve szándékát nem ismerjük. Szót emelünk azért, mert *Steindl* urat romboló természetűnek nem tartjuk, mert ő is mint *Schulcz* Fe-

rencz, kivel legjobb barátságban élt, *Schmidt* tanácsosnak tanítványa volt; de látván a felháborodást, mely azon gyanusításra a fővárosi köröket *Steindl* ellen izgatta, csak azt irjuk ide, mit Arányi Lajos a vajda-hunyadi várról irt jeles munkájában mond a teremben létező képekről: „Hatodik hunyadi kirándálásom alkalmával a nálamnál jobb szemmel biró Öhlberg és Lukács urak szives segedelmével következő elvásott aláirásokat birtam az említett arczképek keretében kiolvasni: Petrus, Stephanus, Géza .... Rudolphus, Maximilianus etc. Ezen festmények tehát későbbiek és kevés műbecsüek, mert mint Vrs, Verbulch, Kachia-é stb. képzelményesek“ .... A loggiában levő falfestményt pedig Schulcz maga már le akarta szedetni, és ennek hű másolata miatt Stornóval volt levelezésben; leszedette volna pedig azért, mert ezt a ház biztonsága kivánta. Egyéb műbecsü falfestményekről Mátyás korából nincs tudomásom, de arról bizonyos vagyok, hogy ha falat bontani kell, melyen becses falfestmények vannak, lesz *Steindl*-nek annyi gondja, hogy legalább rajzokban fentartassanak! Egyébiránt ismételve örvendünk, hogy van buzgó hazafi, ki a ronbolás ellen ily erélyesen tiltakozik. R. Fl.

Egyveleg.

1. *(Arczképek és életirások.)* Előre tudtam, midőn első felhívásomat kibocsátottam, hogy egyszerre, főleg nálunk, czélt nem lehet érni. Már a második kérelem után bejött nehány kép és életirás, de mi ez azon sok ügybarát számához, kik a régészettel foglalkoznak, gyűjtenek és kiket serény munkatársaink közé számítunk! — Várjuk, hogy ezen megujított kérésünkre még többen fognak hallgatni, és végre meggyőződni arról, hogy tett indítványunk nem puszta fitogtatási szándékból történt, hanem, hogy valóban valami hasznos dolgot véltünk életbe léptetni, midőn a m. archaeologok arczképeit és biographiáit összegyűjtjük és a bizottság kéziratttárában őrizzük!

2. *(A szabolcsi muzeum)* rendezése végett b. *Vécsey* József főispán ő msága és azon régészeti muzeum alapítója, *Hampel* József muzeumi őrsegéd urat hítta meg, kinek egyik feladata lesz, a szép számú és be-

cses tárgyakról okadatolt jegyzéket késziteni. — Nem lehet eléggé kiemelni, mit áldoz említett főispán úr, ki nemcsak költséges ásatásokat rendezett, azok eredményét lapunkban közölte, hanem egyszersmind azon van, hogy a gyűjtött tárgyak helyesen is határoztassanak meg. Így szeretnők a vidéki muzeumokat fölszereltetni, hogy a megyékben gyakorlati iskolákul is szolgáljanak!

3. *(Emlékéremmel)* sokszor tisztelte meg Europa tudósait. Nálunk ez ritkább eset, és azért vagyon oly kevés emlékérmünk, mely az efféléket az utóvilágnak átadná. Jelenleg egy előkelő tudósunk félszázados ünnepét készülünk megülni; bár szaporodnának ez alkalommal fémereink egy állandó, remek éremmel. Csak e napokban jött kezembe MARIVS LVPVS PRIMICERIVS BERGOMATVS HISTOR · ET ANTIQVAR · köriratu igen szépen vésett arczképpel ellátott érem, melynek hátsó lapján a tudós Bergamo térképét tartja. A körirat ez: BERGOMEI ASSERTIS ANTIQVI FINIBVS AGRI, és egy határkövön: DEVOTA | VENETIA | CONLOCA | VIT |, a szelvényben: CVRATORVM D · S · | MDCCLXXXV. Így örökítette Velencze tudósának egy nevezetesb művét. Bár nekünk egy félszázados, eredményteljes működést kellene állandósítanunk, én a vésendő éremre nem hangzó s, de üres szavakat, hanem Toldy arczképét ajánlanám; hátlapján néhány sorban az érem veretésének rövid története foglaltatnék. Reméljük, hogy gyűl annyi össze, miszerint egyebeken kivül, ez is kikerüljön.

4. *(A pozsonyi városi muzeumról)* Könyöki József főreáltanodai tanár és muzeumi őr a következő kimutatást közli:

a) a különféle fémű érmek vannak	1470	db.
b) régi könyv	25	„
c) régi okmány	56	„
d) rézmetszetek	110	„
e) mindenféle régészeti tárgyból birt a város	142	„
bejött mint ajándék	292	„
Összesen	2095	db.

Látjuk, mit tehet egy város, melynek polgármestere és képviselőtestülete a saját keblében található régiségeket és a várost érdeklő nevevetességeket meg tudja becsülni. Ha meggondoljuk, hogy ezen tárgyak nagy része elkállott, elveszett volna a város atyái kellő ügyszeretete nélkül, valóban csak örvendhetünk e nálunk még ritka jelenségen! Azért kitartást és erélyt kivánunk az ezen intézet élén álló lelkes polgárnagynak,

s a buzgó őrnek! Csak az utókor fogja még ezen feláldozást és támogatást igazán méltányolni.

5. *(A zsámbéki aranyleletről)* nagy zaj volt a fővárosi lapokban. Értesítőnk IV-dik kötetében többször említettük ezen ügyet, reméllettük, hogy a pestmegyei tisztviselőség által oly erélyesen folyt kutatás eredményeül talán a m. n. muzeum is fog egy-két darabbal gazdagodni, de az egész leletről való zaj elnémult és a talált kincsről semmi ujabb, biztosb hirrel nem birunk.

6. *(Nagy József úr)* ajándékozott a m. n. muzeumnak egy rövid nyakú vörös rézbaltát, mely a Zichy grófok biharmegyei *révi* birtokukon, a sziklák közé szorított *Sebes-Körös* medrének bővítése alkalmával négy ölnyi mélységben találtatott.

7. *(Muzeumi rablás.)* Az ujabb muzeumi rablások közt feltünő a *palermói* muzeumban történt rablás, melyet a bécsi rendőrség tett közhirré. A királyi muzeumból t. i. nehány hó előtt újabb korszaki aranyművek tüntek el, valamint domborvésetű kövek, római családi érmek, és még más különféle érmek is. Az elorzott tárgyak értéke 22- egész 35 ezer lirányira becsültetik. Az érmek széleiken vörös, sárga, fehér vagy kék olalfestékkel meg voltak jelelve; és ha ezen ismertető festéket vagy dörzsölés, vagy vegytani szerekkel el is távolítanák, még is könnyen reá lehetne ezen műtétre ismerni. — A muzeumokban történt oly gyakori lopások tanítsanak meg bennünket a legéberebb figyelemre, és ha valahol, bizony a n. muzeumnál nem kellene az országnak fillérkedni, midőn annak őrzésére a vén, tehetetlen éji őrök helyébe honvédség vagy rendes katonaság kéretik. Ha meglesz a kár, késő lesz a bánat!

8. *(A kölni dóm)* ereklyetartóit és egyéb kincseit közli *Bock* Ferencz acheni kanonok szokott szakismerettel és igen számos, jól sikerült fametszettel, melyek egyáltalán az archaeologiai közleményekben szerepelnek, és már azért is igen ajánlhatók, mivel minden alakú munkában használhatók levén, az efféle illustratiókat nagyon könnyítik. Bock úr munkája minden egyes füzete számára egy-egy magas pártfogót talált, kit a fametszetek költsége illet, és kinek azután szerző hálából a füzetet ajánlja.

Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában. Pesten, 1871.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. — 2. szám.

V. évfolyam. — *Junius 1-én.*

Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum. — Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg. — Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

ÉRDY JÁNOS,

† május 9. 1871.

Nemcsak az Archaeologiai Bizottság kivánságát teljesítjük, midőn bizottságunk sokáig buzgó tagjának és régi munkás társunknak halálát benső fájdalommal jelentjük; hanem szívünk sugallatát is követjük midőn országunk veterán buvára, sokban vezető atyai barátunk, és jelenlegi nehéz hivatalunkban félszázadig volt fáradhatlan, mindenkitől tisztelt elődünk, még most nem reméllett csendes kimultáról olvasó körünket szomorodott szívvel tudósítjuk.

Nem a kora, váratlan végzés ragadá ki *Érdynket* munkakörünk közepéből, hanem mint fáradt vándor, a nehéz utazástól pihenni ment nestort ölelé át a természet kérlelhetlen keze!

Érdy (Luczenbacher) *János*, 1796-ban Szobon született; tanúlmányai közt a pannonhalmi sz.-benedekrendi papnöveldében is három évet töltvén tanárnak készült; később mint törvénytudor nevelői pályára lépett, míg az irodalmi téren fel-

tünvén, a „Tudománytárt“ 8 évig szerkeszté. Már 1832-ben akademiai rendes taggá választatott, később a m. n. muzeumhoz az érem- és régiségtár őrének neveztetvén ki, nemcsak a muzeumi, de az akademiai éremtárt is nagy szakavatottsággal rendezte, és több jeles érmészeti szakmunkával is lépett fel irodalmunkban. — A római és barbarkori régiségek iránt a külföldön mindinkább növekedvén az érdek, *Érdy* hazánkban az elsők közt volt, ki a főváros közelében ásatásokat rendezett és leleteit tudományosan le is írta. — Számos munkájának sorozatát e szűk keretbe szorítani lehetetlen; ismeri azokat mindenki, a ki honunk érmészetével és régészetével foglalkozik. Alig volt tudományos folyóirat, melyben nevével gyakran nem találkoznánk még akkor is, midőn 23 éves muzeumi szolgálata után, erejét fogyni érezvén a kiérdemlett nyugalomba lépett és roppant anyaghalmazából egyes értekezéseket állított össze.

Érdy János a becsületes hivatalnoknak, derék hazafinak, lankadatlan irónak mintaképe volt. Kik életében ismerték, őszintén tisztelék, kiket halálának hire meglepett, mint archaeologiánkban nehéz körülmények közt egyik valódi úttörőnk emlékét örök tiszteletben tartandják. R. Fl.

Jalóczi bronzlelet.

Ismeretes hazánknak a barbarkori műrégiségekben való gazdagsága, mely a bronzkori műtárgyak között oly specialitásokat bir felmutatni, mik muzeumunk díszét képezvén, méltán magukra vonták a külföldi szaktudósok figyelmét is, már régibb idő óta. Ezen körülmény egyrészt, másrészt a hazai régészet iránti egykedvűség, a szakavatottak szűk köre, az idegenek szemfülessége okozza, hogy leleteink műbecsü tárgyait a külföldön megbámúljuk, és saját tárgyaink tárlatunkbani megmaradását csak a véletlennek köszönjük, s egynehány buzgó honfi érdekeltségének, kik áldozat mellett műtárgyú leleteinket megtartani iparkodnak.

Talán különösnek is látszhatik czikkem jelen bekezdése; mert ha a fentebbiek már annyiszor és több oldalról elmondva nem lettek volna is, mi összefüggésben van ez a jalóczi lelet-

tel? Nem tehetek róla, de valahányszor egy régészeti tárgy nyomába jövök, a fent elmondottak mindig eszembe jutnak, s ez alkalommal annál is inkább; mert ismét csak a véletlen segített egy 16—20 év előtti bizonyára igen gazdag bronzlelet maradványát megmentenem, mely sok tekintetben nevezetes és érdekes combinátiókra ad alkalmat, s újolag okadatolva bizonyítja Liptó megye archaeologiai gazdagságát, hol, s egyáltalán Felső-Magyarország megyéiben, a tudományos kutatások szüksége mindinkább égető kérdéssé válik, mely feladatnak csak úgy lesz megfelelve, ha szakavatott kezdeményezők buzgólkodása által megyei régészeti egyletek alakúlnak, s ezek hazánk cultur állapotának őstörténelméhez a barbárkori műtárgyak gyűjtése, megmentése, és ismertetése által fáradhatlanúl gyűjtendik az anyagot.

A *jalóczi bronzleleten* szintén oly ellenséges körülmények uralkodnak, mint számtalan másokon is, t. i. hogy a lelet 16—20 év előtt történvén, most már sem a lelet helyét, annál kevésbbé lehet annak körülményeit meghatározni, miből oly biztos következtetéseket lehetne levonni, melyek a tudománynak szolgálatot tehetnének, vagy hazánk őskori néptörzseinek ismertetésére támpontot nyujthatnának; s ez annál sajnosabb, mert talán épen oly tárgyak semmisültek meg 20 év alatt ezen leletből, melyek világot vethettek volna sok oly combinatióra, melyek helyességét vagy helytelenségét gyakori esetben csekélységnek látszó tárgyak, vagy körülmények döntik el.

A múlt év nyarán Kiszely Árpád barátom figyelmeztetett, hogy bizonyos szent-miklósi polgár valami becses régi csatot kinált neki vételre, megjegyezvén, hogy ha azt egy pár nap alatt el nem adhatná, akkor a prágai muzeumba*) küldendi; tehát siessek, ha netalán megvenni szándékozom. Kapva a kinálkozó alkalmon, siettem a figyelmeztetést felhasználni s levél útján azonnal megkerestem a csat tulajdonosát, hogy az eladni szándékolt régi csatot, megtekintés végett árának feljegy-

*) Sajnos, hogy ezen urak Csehországhoz tartozóknak képzelik magukat. Jelenleg, ha magán ember nem veheti meg a talált tárgyakat, nemz. muzeumunk mindig kellő, igen méltányos áron veszi meg a magyarhoni leleteket.

R. Fl.

zése mellett hozzám átküldje. — Bizton hittem, hogy valami, talán a XV. vagy XVI-dik századbeli öv, vagy még későbbi czipő vagy térdcsattal leend dolgom. Minő kellemes csalódás ért, midőn a régiséget meglátva, a mellékelt rajz 1-ső száma alatti*) fibula tünt szemem elé. Ezen teljes épségű, még most is bámulatos ruganyosságú bronz-fibula hosszasága 6″ 1‴, magassága a közepén 1″ 11‴, legnagyobb vastagsága közepének kanyarodásánál 2‴ legvékonyabb a tű hegyének végződésénél 1‴. Kitünő szépségű feketés szironya, mely imitt-amott le van róla kaparva, igen ritkán fordúl elő, s ez a tárgyat igen becsessé tevén, fokozza azt még azon körülmény is, hogy az egész fibula a tűvel együtt egy darabból van készítve. Sajátságos maga a csat alakítása, mely négyszeres spirális csavarodás után vízirányos tű-alakban végződik. Ehhez hasonló alakút a n. muzeumban sem találtam, kivéve egy kis fibulát, a mely azonban ezt csak megközelíté. Úgy az alakzat, mint annak ornamentikája a kivitel pontossága és csinossága mellett tökéletesen kizárván a bronz cultura római művezetét tisztán barbár, vagy ha úgy tetszik: kelta-kori műtárgy, mely elég érdekes arra nézve, hogy ritka ép, szépsége és alakításánál fogva bárminő gyűjteményben kiváló helyet foglaljon el és figyelem tárgya legyen.

Leginkább érdekelt ezen fibula lelhelyének nyomára jutnom, mi kitartó kutatásom utáncsak ugyan sikerült is, mi későbbben a jalóczi lelet ösvényére vezetett. Ezen fibula utolsó birtokosa felemlíté előttem, hogy azt néhány év előtt Czupra Péter nevű aranyművestől vette, ki azt ismét egy házalótól szerezte meg, még 22 év előtt, a ki akkor Jalóczon lakott. Sok hajhászás után sikerült az öreg házalót felkutatnom, a ki csakugyan reá ismert a tárgyra, s elmondá, hogy az bizony nála több más ócska haszontalan tárgygyal évekig hevert, de azokat összezúzva nagy nehezen a rézművesnek potom áron eladta már jó régen s ő azt midőn még 16—18 év előtt Jalóczon lakott, ott vette össze a paraszt gazdáktól, kik akkoriban sok olyan ócska rezet találtak valahol az erdőben

*) A csinos, de ismert tárgyakat ábrázoló rajzok bizottságunk levéltárába tétettek. A szerk.

a Jalócz vize mentében azon völgyben, a melyen keresztűl Galicziába is szoktak járni, de ő a lelhelyet akkor sem tudta, most sem tudja.

Első szabad időmet felhasználva kirándultam a hozzám közel eső faluba, hol is a 18—20 év előtti leletet nemcsak hogy constatáltam igen számos egyén emlékezete és egyhangú állítása által, de a megtörtént lelet nagyobb bizonyítékául, a lomtárakban, padláson, elhagyott polczokon és ládákban is még 25 darab bronz tárgyat találtam, mik megdönthetlenül bizonyítják az öreg házaló állítását, s engem fájdalommal győztek meg arról, hogy ott egy nevezetes és gazdagbronzkori lelet veszett el a tudományos észlelésre nézve; mert most már sem a lelhelyet többé megmutatni nem tudják, a lelet körülménye feledésbe ment, a tárgyak nagy része óvatlan kezekbe került, egy része, mint arról meg is győződtem házi szükségre használtatott fel; hol üst-foltnak, szögnek, árnak stb. s talán csak legkisebb részét mentette meg az egykedvüség, a tudatlanság, mely azt a gyermekek játszó szeréűl engedé használtatni, s így az egyes darabokat elhányták, hol padláson, hol kamarákban, s végre, hogy ne szemeteljenek vele, eltették oly helyekre, hol azok feledve valának; mig ismét a szerencsés véletlen által napszinre hozatva fájdalmas érzettel jutottak birtokomba, hogy mint Márius Carthago romjai felett: úgy könnyes szemmel gondolkozom én is ama gazdag lelet romjai felett, midőn a szenvedett veszteséget immár többé pótolni nem lehet.

Népnevelés hol késel az éji homályban? hogy megmentsd a tudománynak azt, a mi az övé!

A jalóczi 25 darab bronz között a 2, 3, 4, és 5-ik számmal jelzettek ismert, közönséges nyakperecczek, a 6-ik számú 12-szer csavarodó 2″ 6‴ átmérőjű spiralis tekercs, végződése törött, miből következtetni vélem, hogy az talán a pápaszem alakú fibula egyik fele, azonban miután a csavarodás kezdete a középpontban 4‴-nyi csúcsban kiáll, lehet, hogy a most már lapos tekercs, a sötétzöld vastag szirony által összetartva, eredetileg nehány hüvelyk magas lehetett, s más czélra is használtatott; de annak lehetőségét sem zárja ki, hogy azon diszítményi czélra használtatott, mint azt az „Archaeologiai Értesítő“ folyó évi 8-ik számában leirt vácz-sz.-lászlói lelet mutatja. A

7-ik szám alatti rajzhoz hasonló 9 darab karkötő vagy perecz, ezek közől 5 darab gömbölyű, sima felülettel tojásdad kerekségű szélességben 2″ 1‴, magasságban 1″ 5‴ átmérőjű belső nyilással a karikák vastagsága 6‴, a két vég közötti nyilás 1″ és 5‴ között váltakozik. 4 darab karperecz ellentétes irányban menő s egyenes vonalból álló, egyen giliszta gyűrűzethez hasonló, s ugyan ily fejet megközelítő alakzata végződéssel ellátva. A 8-ik számu rajz egy 2″ 7‴ átmérőjű lapos gömbölyű, szélein csipkézett felhajtású 2‴ vastag lemez közepe 1″ 1‴-nyira ki van ütve, melynek használati czélja előttem ismeretlen, ha csak lószerszám diszítményeül nem szolgált?

A 9-ik számú rajz tárgya 2″ 4‴ kilencz körrel diszített alsó nyilásánál 19‴ széles, az első kör kezdeténél 1″ 1‴-nyi, felső legvékonyabb keskenyülésénél 4‴ és felső lapján levő 2‴-nyi nyilással biró mű, melynek közelebbi meghatározását, miután ilyet sem rajzban, sem leirásban, sem természetben nem láttam s nem olvastam, magamra nem vállalhatom, bár ha gyanításomat tartózkodva, de mégis bátorkodom kimondani, hogy én azt toll- vagy forgó tartó sisak-csúcsnak vélem lenni, mivel erre némileg belső üressége is utal, azonban az útbaigazítást annál is inkább köszönettel fogadom; mert az eddigi kelta vagy bornzkori sisak-leletek nálunk és Ausztriában azt épen nem bizonyítják, mivel azok egy, vagy két tarajjal ellátva, az ilynemű csúcsot egyáltalán nélkülözik, noha ezen tárgyak határozottan a bronzkorszakba helyezendők.

Nevezetes a 10-dik rajz tárgya, mely egy 7″ 2‴ hosszú, a hegye felett 3″-nyi magasságban 1″ 2‴-nyi szélességű sima felületű nádlevél alakú tőrpenge, mely tudtommal leginkább a schweitzi leletek sajátsága, s hazánkban nem igen fordúl elő. A felső szürkés-zöld burok alatt ott, hol ez lekaparva van, gyönyörű kékes szirony mutatkozik közvetlen a bronz felületén; nyelve, mely a markolatba beeresztett széleinél magasodik, a két szélén két szöggel erősíttetett meg.

A 11-dik rajz sötétzöld szironyú 3″ 3‴-nyi hosszú széleitől közepe felé lassan domborodó késpenge, legnagyobb szélessége 7‴.

Sajátságos alakú a 12-dik számú nyílhegy, melynek tiszta vörösréz az anyaga, tudomásom szerint eddig ily alakzatú

igen ritkán, vagy épen nem is fordúlt elé hazánkban, a skandináv és dán tőzeg erdei lápokban találtakhoz egészen hasonló. Hosszasága a nyelvig 4″ 4‴-nyi, legnagyobb szélessége a nyelv gömbölyödésénél 1‴, a nyelv hoszsza 1″ 5‴-nyi, szélessége a penge tövében 4‴, szironya vörös-barna imitt-amott zöld foltokkal tarkázva.

A bronz állat-alakok művezete a legtöbb esetben jellemzi a korszakot, melynek meghatározására döntő alapúl is szolgálhatnak, ha a leletek egyéb műszaki ismerete hiányoznék is, ezek gyakran a cultur-állapot ismertető jelét képezik, s nem csekély nyereségnek tartom a 13-dik szám alatti rajz műtárgyát, már csak azon oknál fogva is, mivel a bronz-alakok leletei hazánkban eddigelé gyéren fordúlnak elő. A jelen esetben ez egy 1″ 5‴-nyi magas — a sörény tetejétől az alap kezdetéig mérve — és szélessége a tarjától a láb hegyéig 1″ 10‴; az alap, melyen az alak nyugszik 11‴ hoszszú, 9‴ széles és 5‴ magas, s mindkét végének szélessége négyszög alakú ürességgel bir, úgy hogy azt valamire reá húzni, vagy abba belé tenni, (szárat, madzagot, vagy fanyelet) lehetett; az egyik lábszár tövében le van törve. Ezen tárgy alakítása a kezdetlegesség minden bélyegét magán viseli, s csak a lábak s a fej hosszúságából lehet némileg eltalálni a művész gondolatát, melylyel az tárgyának ló-alakot vélt adni oly körülmények közt, hol a növényzeti alakítás épen nem, s az állati a bölcső pólyája között ringattatott a művészet géniusa által.

Ezen tárgyakhoz tartozik még egy közönséges alakú 4″ 1‴ hosszú, az élénél 1″ 6‴, közepén 1″ 2‴ az aljánál 1″ 9‴-nyi széles kékes-zöld félkör czifrázatú tokos vésű, melynek a nyélre való nyilása tojásdad, s ennek átmérője hoszszában 1″ 3‴, széltében 1″, s az egész üresség mélysége 2″ 10‴; külső és belső felületét igen szép vastag kékes-zöld szirony takarja; s végre a keleti, illetőleg az egyptomi cultus három darab bronz alakja két Iris és Oziris-féle 2″ 3‴-nyi magas szobrocska, s a Mithras-cultus 4″ 2‴-nyi hosszú bronz-rudacskának egyik végén fekvő helyzetű nyúl forma állata 10‴ hoszszaságban, másik végén ha nem csalódom Kanapusféle 1″ 10‴-nyi hosszú alakja.

Ezek a lelet, vagy talán helyesebben a jalóczi bronzok tárgyai; legyen szabad azok hű leirása után e bronzok körüli

észleleteimet, s tanúlmányom rövid vázlatát is adnom; midőn is jó eleve megjegyezni bátorkodom, hogy nézetem netaláni helytelenségének czáfolatát köszönettel veszem, s a következő sorok a doctrinaire szerep legkisebb igényeivel sem birnak.

Jalócz községe a megye központja és székhelyétől Szent-Miklóstól északnak, a magas Tátra legészakibb végződésénél ⁷/₈ mértföldnyire esik s határának egyrésze alluvialis síkon terül el a Jalócz vize mellett. Tekintve azon történelmi igazságot, miszerint a cultur-fejlődés kelettől nyugatnak, déltől északnak vette hódító pályáját, s ezen útjában *Worsaae* és mások tanúsága szerint is a bronz cultura progressiv haladása szintén csak azon az ösvényen indúlt, a melyen az első keleti bevándorlások Európába történtek; de már ekkor az eszközök tökéletesebb készítése- s azok használatával kivált a rengeteg erdőséggel benőtt völgyekben a hegyi patakok mentében utakat és ösvényeket törtek, mi annál is inkább valószínűvé válik; mert kivált ott, hol a hegyek a területek között természetes határokat képeztek, az átkelés nehézségeit a kereszt völgyületek csak enyhítették s az átmeneteknél azokat felhasználni annál kevésbé mulasztották el, minél több előnyt nyújtottak a nagy vándorcsapatok élelmezésére, főleg ha az ily völgyek hegyi patakokkal is birtak, melyek természetszerűleg azon síkföldre vezették a hordákat, hol a folyamok partjai legelővel, és élelemmel bőven ellátták az új cultura számtalan legióit. Ezen nézet valószínűsége utal engem arra, hogy a Jalócztól északnak eső völgy átjárás szintén egyike azon vándorlási ösvényeknek, melyeken a bronzkultura kelta néptörzsének valamelyike haladhatott déltől északnak előre, vagy pedig a vándorlás viszhullámai által az északi néptörzsek által északtól délfelé nyomatván vissza, ezen hegyi ösvényen keltek át, hol egykori megjelenésük nyomait, a lelet bronzdarabjain kell felismernünk; mert a lelet ily ösvénynyel és átjárással biró völgyben a hegyi patak mentében fedeztetett fel. Ezt látszik bizonyítani maga a helység fölött, a hegy lábánál elterülő széles láp föld, mely jó félórányi távolságra a hegység aljáig erdővel benőve patakmentében igen alkalmas helyül szolgálhatott a völgy torkolata előtt a hegyeken le és átomló hordák számára gyülekezési és pihenő tábornak. Még valószínűbbé teszi ezt előttem az andrás-

falvi bronzkori temető múlt évben történt felfedezése, mely az említett völgy nyilásával majdnem egyenes irányban északtól délfelé alig félórányira esik, hol ha összevetjük a cultushoz tartozó berkes helyek, s a patak létezését, továbbá az élelmezésre szükséges hal, és vad bőségét: bizonyára önkénytelenül azon gondolatra jutunk, hogy azok, kik a bronz cultura apostolai vagy követőiként Andrásfalván temetkeztek, összefoglalva a nagy népvándorlás tényét, az azok által követett utakat, s a leletet körülményeivel, előre menve, vagy visszafelé nyomulva ezen széles völgy ösvényén kelhettek át egyik országból a másikba.

Nézetem támogatására döntő befolyással bir még továbbá a lelt bronzok szironya is, melyek szinük szerint hatfélére oszthatók. Ugyanis tapasztalatom tanított arra, miszerint a leletek hasonló körülményeinél fogva, a hasonló vegyanyagú tárgyak hasonló szironynyal vonatvák be, s így a különféle szinű patinával burkolt tárgyak nem egy helyütt találtattak,*) s én innét következtetem, habár a jalóczi lelet körülményeiről semmit sem birtam kipuhatolni, hogy ezen bronzok a szirony feltünő sokfélesége miatt szétszórtan és különböző körülmények között találtattak a már többször említett völgyben, a patak mentében: négy darab nyakperecz sima felületű sötétzöld, a hallstadtiakhoz hasonló szironynyal van fedve, valószinűleg a legszorosabb helyen, alkalmasint a hegy köves meredekén volt, holott a 6-dik számú tekercs ripacsos föddel vegyes felülete vízmosásos alluvium agyagban hevervén, világosabb szironyt kapott; míg a 7-dik számú kézkarikához hasonló három darab érdekes gyönyörű kék patinája tőzeg földben, vagy vizes, nedves homok között élenyülhetett, s ismét más, négy darab karperecz világos-zöld darabos szironya a lelet más helyére, s az élenyülés más feltételére utalja a fürkészőt. Egészen elüt ettől az 1-ső és 13-dik számú s az Ozirisféle szobrocska patinája majdnem feketés szine miatt, miből

*) Véleményem szerint a szirony szine nemcsak a *föld minőségétől* függ, hanem egyszersmind a *bronznak vegyitékétől* is, hacsak azt nem akarjuk föltételezni, hogy a talált tárgyak mind egy helyen, és ugyanazon fémvegyítékből (ötvegyből) készültek.

R. Fl.

csak az tűnik ki, hogy a lelet különböző helyeken elszórva egyes darabonként fedeztetett fel, mi annál inkább indokolja azt, miszerint ezen völgy csakugyan átjárati ösvénye lehetett a rég elmúlt évezred cultur-népeinek.

De nemcsak a külső behatás van határozó befolyással a szirony festvényére, hanem a vegyanyagoknak egymáshozi aránya is, s valóban itt, ez esetben a bronz vegyrészeinek különböző fokaira ismerhetni, már maga a puszta szemlélés által is, elannyira, hogy a tőr- és nyilpenge tiszta vörösréz anyaga a fokozatos halványuláson végig menve a vegyérczek különféle százalékos összetételét nyilván elárulja, mindamellett a bronz barbarkori ötvegye félreismerhetlen az 1, és ²/₁₀ résznyi vegyülékben.

Azon tény után, melynél fogva a leletből 18 darab ékszerül szolgált, három fegyverül, egy házi-eszközül, s három darab a cultus elveit árulja el, s e szerint ²/₃-rész a fényüzés, s csak ¹/₃-rész képviseli a szükségletet, s ha az összes lelet együtt volna egyéb ismérvek mellőzésével is bátran állítható a kelta eredet, bár ezt az egyes darabok kifejezett jellege, diszítménye, a kivitel valódi szabatossága, az ötvegy százaléka különben is bizonyítja, már csak azon ismert jelenségnél fogva is, mely szerint a kelta néptörzsek fényüzése beismert dolog, és egyenes ellentétben áll a többi északi nép, de kivált a germán törzsek egyszerű szokásai és erkölcseivel; azonban ez esetben úgy a tárgyak különfélesége, a lelet szétszórtsága, főleg pedig a nyak- és karpereczek túlnyomó száma, vonatkozással Kiss Ferencznek az „Arch. Közlemények“ I. kötetében a „Karika pénz“-ekről megjelent elméletére; bennem meggyőződésre érlelte azon gyanút, hogy itt egy gazdag bronz-lelet maradványa szolgál csak alapúl értekezésemnek, s nagy része menthetlenül elveszett, — vagy, mi szintén nagy valószinűséggel bir — az ezen völgyben levő lelhely, még sok oly régészeti és anthropologika-ethnographiai cultur-tárgyat rejt ismeretlen méhében, melyek felderítése a szaktudomány és történelem érdekében igen kivánatos.

Majláth Béla.

A népnevelés befolyása az östörténelemre.

(Ajánlva tanodai és népnevelési lapjaink szerkesztőinek becses figyelmébe.)

Véteknek tartanám már egyszer szót nem emelni olyan tudomány érdekében, melynek életem fogytáig híve akarok maradni; de melyről meg is vagyok győződve, hogy csak úgy lehet biztos és örvendetes jövője, ha a magyar népnevelőktől tömegesen támogattatik és jövőre művelődési törekvéseik egyik ágát képezendi.

Még ugyan nem mondhatjuk, hogy minden irott kútfőt feldolgoztunk, minden levéltárt átkutattunk, minden műemléket felhasználtunk arra, hogy hazánk dicső múltját felderítsük, és a múltból a jelennek igaz tükrét tartsuk szem elé; de ha a levéltárak tulajdonosainak nagylelküsége, történetbuváraink buzgalma és kitartása csak két-három évtizedig így növekszik, mint azt legújabban nem csekély örömmel tapasztaljuk, akkor alig fog a hazai történelem tág mezején sok ismeretlen és fölfedezetlen maradni, mi a történetirást tetemesen másíthatná, vagy új, meglepő tényekkel gazdagíthatná. — És mégis menynyi a kétely, már csak azért is, mert a kérdéses korszakokra nézve semmi följegyzések nem történtek, vagy azoknak igen nagy része örökre elveszett. S így, minthogy *az irott kútfőkből* kifogyunk, a *nem-irottakhoz* a még épen fenálló, vagy elásott, vagy elrombolt műemlékekhez kell foldulnunk, hogy az emberiség hű történetét tanulmányozhassuk.

Jó régen elismerte azt a haladottabb külföld, és *az archaeologiának kijelelte azon tündöklö helyet, melyre a történelemhez való itészeti viszonya által emelkedett.* Örömmel tapasztaljuk azt, hogy legközelebb hazánkban a megyék, járások és városok egyedirataival foglalkozó történészek az archaeologia forrásaihoz fordulnak, midőn tárgyaik régiebb szakairól kivánnak értekezni, és ki annyira megy, hogy még a rómaiak előtti kor homályán is keresztül akar hatolni, annak okvetlenül szükséges, hogy az emberiség őstörténetével is foglalkozzék.

Ne gondolják tehát a népnevelők, hogy a régiségek ismeretére és gyűjtésére szánt iparkodás hiába való fáradozás, és haszontalanul vesztegetett idő! — Az ember, minél tovább halad a tudomány, a fürkészés pályáján, annál több időt szentel a rejtélyesebb és legtávolabb eső korszakoknak, melyeknek kezdetleges mesés maradványai a földi paradicsom kapujáig látszanak terjedni!

Nem sajnos-é tehát, midőn a történelmi kritika hiányában egész országokat vagy nagy területeket oly nevetséges előítéletekkel látunk kérkedni, melyeket a tudomány már régen legyőzött; — de gyökereik oly mélyen rejtődznek a nemzetek életében, hogy fattyusarjaikat még századok múlva sem leszünk képesek kiirtani. Hogy azokat kiirthassuk, ezeket lenyeshessük, szükségünk van a *történelem* és egyik legélesebb itésze az *archaeologia irtó-késére*, mindenek előtt pedig arra, hogy mind a kettőnek nélkülözhetlenségéről meggyőződjünk.

Megvallom, hogy e téren meg van a kezdeményezés, és lassan-lassan némi eredmény is fog ezen irányban mutatkozni; de mind az, mit itt az ország központjában tehetünk csak férczmunka, és tökéletlen, *gyakran valóban alaptalan tapogatódzás* mindaddig, míg a mondottak valóságáról, és a történelem óriás missiójáról egytől-egyig *minden néptanító* nincsen áthatva!

Megmondom miért? — A dolog igen egyszerű és könnyen megfogható. Az emberiség őstörténetének anyaga a földben rejlik, és rendesen a földmívelő nép által fedeztetik fel. A mit a szaktudós, csekély költségéhez mérve eddig, főleg nálunk, napvilágra hozhatott, alig érdemes a megemlítésre.

A falusi nép tehát az, mely közvetlenül mindennapi foglalkozása közt, akaratlanul, sokszor nem csekély boszújára, szántó, irtó eszközei szétrombolása után bukkan a különnemű ismeretlen régiségekre! — És ezekkel mit tesznek rendesen és minden kivétel nélkül? — A cserép-edények, ha mindjárt egészen épen jőnek napfényre, hamar átkutattatván, és a remélt aranykincsek bennök nem találtatván, *irgalmatlanul földhöz vágatnak*; a *gyönyörü zöld burokkal ellátott réztárgyakat* összetördelik vagy késeikkel karczolják, megakarván tudni, vajjon nem arany-é? — az arany díszműveket össze-vissza hajtogatják, a *hasztalan üveg-*

nek tartott drágaköveket összezúzzák és eldobják; a talált érmeket, nem is gyanítván, mily nagy kárt okoznak a leletek szétszakításával, *részletekben nevetséges olcsó áron* adják el; — szóval úgy tesznek, mint *a tyúk, mely a gyöngyöt kikaparja és ismét a szemét közé löki!*

És miért van ez mind így, és nem úgy, mint Európa művelt népeinél? hol minden talált edény vagy eszköz *hazai tulajdonnak* tekintetik, a nyilvános tárakba vitetik, hogy közszemlére kitéve mindnyájuk beszélő taneszközévé váljék?

A kik ezt eszközlik, nem az egyetemi tudorok, nem a középiskolai tanárok, nem — *ezt külföldön a népnevelők, a falusi tanítók eszközlik, a nép legjobb, legtermészetesb baráti, jóakarói, tanácsadói.*

Nem egyszer hallám muzeumunkban, midőn egy csoport földmívelőt látok, kik a *képes kalauszt* kezökben tartván az ismeretes tárgyakat ott bámulják, és kérdezem: barátim! van-é határotokban valami hasonló? — Hogyne volna uram, van ám, magam is nem egyszer találtam ilyesmit, de bizony földhöz csaptam, mint haszontalanságot eldobtam; mit tud ilyesről a szegény ember, hiszen mi tudatlan polgárok vagyunk!

De most kérdem, ki mondja hát meg a tudatlannak, hogy ilyesminek is van becse, sőt nagy tudományos értéke? Önök uraim, kik a néptanítással foglalkoznak világosítják fel a földmívest, ki hacsak egyszer talált ilyesmit, mi az országos vagy megyei muzeumba fölvitetik, soha sem fog hasonlót rontani, vagy eldobni.

Azt senki sem mondja, hogy határában nincsen semmi. Van mindenütt, a hol figyelemre méltatják. — Nézzék csak a *szíhalmi*, a *Koronczó* vidéki gyönyörű, fölötte becses tárgyakat! Ki tudott ezekről csak 4—5 év előtt valamit? Azt egy falusi káplán, ezeket egy falusi lelkész gyűjtötte össze. És ha még a *pilini* kincseket látnák Egyházas-Básthon? ki fedezte fel azok legnagyobb részét? — Nem-é b. *Nyáry Jenö Gyurkája*, ki sem gymnasiumba, sem műipartanodába nem járt, de talán olvasni-írni sem igen tud!

Népnevelő barátim! Önöké közvetlenül a nagy missio a népet a föld gyomrában rejlő kincsekre figyelmeztetni! Nem az arany és ezüst egyedül maga az, mit keresünk, miből tanu-

lunk; a kő- és csonteszköz, a cserépedények és ércztárgyak, mind tanúlságosak, ha kezeikből tárlatinkba kerülnek. Nem kivánjuk, hogy a becsesb tárgyakat a muzeumnak ajándékozzák. Megadjuk az illő árt még a hasztalannak tartott cserepekért is, ha tanulságosak! Erre, hogy figyelmeztessék az iskolásokat, kérjük mindinkább virulni indult tudományosságunk nevében. — Visszontlátásig!

R. Fl.

Varsányi János galga-völgyi ős- és középkori régiségeinek táblázata.*)

Sorszám	A tárgy neve	Szélesség. alsó	Szélesség. felső	Magosság.	Szin.	Lel-hely.	Észrevétel.
1	Hamvveder	8″	19″	24″	Vörhönyeges.	Aszód	Volt benne 12 csésze és 4 tál.
2	»	6″	12″	16″	Hamuszin.	»	» » több db. ékszer.
3	»	5″	14″	16″	»	»	Rézkarikával összekötött 2 kis ibrikkel.
4	»	$6^{2}/_{4}$″	16″	10″	»	»	Több bronzékszerrel.
5	»	4″	15″	13″	»	»	Többféle ékszerrel.
6	»	5″	14″	14″	»	Sárisár	Két csészével és átfurt nyakékszerrel.
7	»	$4^{2}/_{4}$″	$8^{1}/_{1}$″	$9^{1}/_{2}$″	»	Aszód.	
8	»	$3^{2}/_{4}$″	7″	10″	»	»	
9	»	3	6″	$7^{1}/_{2}$″	»	»	Elégetett kis gyermek csontokkal.
10	»	4	$6^{1}/_{3}$″	9″	»	»	
11	»	3	$3^{4}/_{6}$″	$7^{3}/_{6}$″	»	»	
12	»	3	8″	$6^{1}/_{2}$″	Fekete.	Bagh.	Díszedény.

*) Midőn régész-veteránunk ezen becses közleményét a közönségnek átadjuk, egyrészt azon fontosságot akarjuk kiemelni,

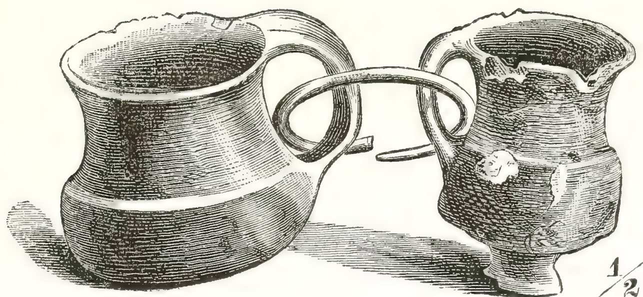

3. szám.

12. szám. (Folytatjuk.)

melyet ily bő, ugyanegy helyen talált leletnek tulajdonítunk; másrészt pedig ösztönözni szaktársainkat, hogy időről időre, saját kincseiket legalább rajzokban adják át, hogy a magyarhoni őskori régiségek összeirásánál, rendezésénél, minél teljesebb repertoriummal léphessünk a nyilvánosság elé.

R. Fl.

Érdekes római mértföldmutatók Komárom megyében.

Múlt hó 14-én *Mérey* Ágost benczés tanár a komáromi gymnasiumban jelentést tett, hogy Új-Szőny és az úgynevezett monostori (hajdan itt állt a koppan-monostori benczések apátsága) erőd közt egy nagy római kőoszlop ásatott ki, melynek irását, a mint közlő úr másolni birta, hozzám be is küldé. Szíves tudósítónk nem tudván e felirással boldogúlni, *Hampel* úrral felrándúltunk april 23-kán Szőnyre és ott még a 3 öl magas oszlop két részét a lelet helyén találtuk. A felirás közepe többnyire le van csiszolva, még kivehető részét ezennel közlöm :

IMP CAES C IVL VERO*)
MAXIMINVS P F AVG
PONTIF MAX TRIB
POTESI III Cos PROCOS
PP ET C IVL VERVS
MAXIMVS NOBILIS
SIMVS CAES PONTES
ET STRATA VET VSTATE
CON LAP SA
RESTITV
ERVNT
A BREG
M P

A két oszlopdarab egészen összeillő, a felsőnek magassága 9' 6'', az alsóé 8' 6'' ; az átmérő 18'' a négyszögű talapzat mag. 1', oldalai 24'-nyiak. A szorgalmasan vésett betűk első sora 3½'', a másodikban a betűk 3'' a 7-diktől lefelé a sorok 2½-nyiak. A felső oszloprész alján még látható a két egyenközű mélyedés, mely az egész összeillesztését eszközölte.

Hogy a rosz idő daczára a nehéz, és rendkivüli magasságú oszlopot ide-oda hengeríthettük, *Bús* István komáromi képviselő úr előzékenységének köszönhetjük, ki a szükséges erőt a helyszinére kirendelte.

---

*) A kisebb betűk nem láthatók és csak általam pótoltattak. R. Fl.

Legillőbbnek tartjuk, hogy ezen régi emlék azon helyen állíttassék fel, a hol találtatott, mert csak így fog majdan kiinduló pontul szolgálni a római utak és mértföldek meghatározásában, jelesen a bregaetiumi forum tüzetes kimutatásában. A felirás szerint ugyan az *első ezer római* lépést kell értenünk, a hajdani polgári telep tehát a lelhelytől 1250 lépésnyire (= 1/5 német mértföldnyire), keresendő. Ha ezt közelebbről akarjuk megállapítani, és a katonai vaspályának a homokhegyhez közel eső hidját veszszük kiindulási pontúl, arczczal észak felé állván, két útvonalt látunk magunk előtt, egyik az elhagyott és valószinűleg régi *római úttól* balra eső: a mostani győri út és ezen két út közt, a hídnál álló $\frac{XII}{6}$ kőtől 36 ölnyire fekszik a Maximinus és fia oszlopköve.

Ezen kő felirása, melyben az első sorban C . IVL VERO (ezt tudósító Neronak olvasván a valódi császár kitalálását nehezítette) a MAXIMINVS stb. fordul elő, mutatja, hogy a faragó, ki az ajánlatos köveknél már a tulajdonítót némileg megszokta szunnyadozott, így a Tribunicia Potestas événél is zavarban hagyott; mert nem lehet határozottan tudni, vajjon POTEST III, mi helyesirásilag jobb, vagy POTES IIII-umot kell-e olvasni, a T, TR vagy TRIB-hez rendesen a P, POT vagy POTEST iratik, a POTES-tet sehol sem találtam könyveimben s így inkább fölteszem azt, hogy az elsőt a négy I közt, mely a POTES-hez úgy is közelebb áll, T-nek akarta vésni és így olvasandó lenne (TRIB) POTEST III, minek a 237. év felel meg Krisztus után.

Nem szeretném, ha e nevezetes kő, mely mellett alkalmasint még más császárok ledöntött, vagy ledűlt kövei is fekhetnek, a sütői híd alatt egy helyen hatot, a *nádor-kert* irányában fekvő homokgödörben kettőt találtunk, elveszne, vagy összeromboltatnék; hanem legjobb lenne, ha mint a komáromi vár tudományszerető és valóban előzékeny parancsnoka *Gaiszler* János ő nagyméltósága igéré, és régi jó barátom *Turnau* lovag várépítészi alezredes is reá hajlott, hogy ezen nagyszerű emlék azon helyen, a hol találtatott, fel is állíttassék, és egy kis korláttal körülvétetvén, az ezredéves római nagyságot hirdesse. Ha ez így nem történhetnék, inkább vitessék minél

előbb a *szőnyi* muzeumnak szánt helyiségbe, nehogy a betyárok úgy összetörjék, mint egy másik mértföldoszlopot, mely a múlt télen még a pannoniai castrum gátonyán feküdt, most pedig már eltűnt úgy, mint; összetördeltetni és eltűnni fog azon 3 irásos emlékkő is, mely a Bélamajorba vezető útnál fekszik, ha a városba minél előbb be nem viszik.

A másik oszlop, melyet a november 30-dikán uralkodó nagy hideg miatt alig valék képes helyesen másolni, ezen felirással birt :

IMP C. L
M IVLIVS
PHILIPPVS P F
INVICTVS AVG
PONTIFEX MAXIMVS
TRIBVNICIAE POTESTATIS
COS P P ET M IVL. . .
. . . .

Ezen oszlop, melyen Marcus IVLius Philippus nobilissimus Caesar és Marcia Otaciliának nevei is valószinűleg előfordúltak, 245. év körül emeltetett, de bizonyosnak látszik az is, hogy eredetileg azon a helyen, hol én láttam, t. i. a bregetiumi castrum gátonyán nem állhatott, hanem hogy későbben került oda; látjuk tehát, hogy rövid idő alatt 237-től 245-ig az utaknak ismét rosz állapotban kellett lenniök, sőt vannak oszlopok 244-ből is ugyanezen vonalon, melyek megújíttattak.

Látszik, hogy ezen műemlékek a római közlekedés történetére, de Pannonia fontosságára nézve is igen tanulságosak, miért is mindenütt, a hol találtatnak, azokat felállítani, vagy legalább megmenteni, és találási helyüket emlékkővel kellene az utókor számára megjelelni.

R. Fl.

Archaeologiai levelek.

V.

Kedves atyám uram!

Most már egész biztonsággal mondhatom, hogy a visszamellékelt terv, a mint első tekintetre reá ismertem, a *göböljárás-pogányvári* római katonai telepítvény térképe, melyet édes atyám a 40-es években készíttetett és melynek eredeti példánya a nagy gyűjteménynyel együtt a nemzeti muzeumba szállíttatott. A terv fölvétele után a kiásott házak újra eltemettettek, és jelenleg is helyenként kilátszanak a földből a budai út mellett. Szuborits, ki személyesen is jelen volt ezen munkáknál, rögtön ráismert, és a mellett az actában Csabáról semmi sem található.

Tájékozás végett ráírtam a megnevezéseket. Lemásoltam a tervet, és nagyobb biztonság végett holnap a helyszinén összehasonlítandom az eredeti épületekkel.

A gyűjteményben van egy talán 1 vagy 1 ½ □ láb homokkő, melybe a legio és cohors be van vésve, erre igen jól emlékezem; azután több kőkoczka X-el minden oldalán. Az egyes tárgyakra rögtön ráismernék, ha a muzeumban látnám őket, mert édes atyámmal mindig személyesen szállítottuk be őket *Göböljárásról* az alcsúthi kastélyba és együtt foltoztuk, és csomagoltuk őket, stb. Az ásatások csak délutánonként történtek személyes felügyeletünk alatt.

József fhg.

VI.

. . . . A sz. ferencziek refectoriuma végett a ház főnökével beszéltem; kibérlése még két évig tart és magtárúl szolgál; ebből valami nagy kár nem származhatik: a gabona a terem közepére van felhalmozva, a falképekhez nem ér; történelmi

társulatunk egyik gyűlésén indítványozni fogom, hogy társulatunk által szólíttatnék fel Kolosvár városa, hogy bérlené ki maga ezen termet, hova, a most szűk helyiségébe egybehalmozott vas pánczéljait, és a városházba alig férő levéltárát helyezhetné el; restauratiója sokba úgysem kerülhetne, legfelebb a felesleges mész kérget kellene levakartatni.

Kolosvár.

Eszterházy János.

VII.

.... Mellékelve több cserépdarabot küldök, közte néhány érdekes kályha-fiókot, melyek falunk közepén építés alkalmával együtt találtattak, több durvamüvű pogánykori cseréptöredék és egy jókora megfaragott szarvasagancs közelében. A farkasfej igen érdekes, részint sajtolt volta, részint az agyagtömeg vastagságánál fogva. Ugyanazon helyen egy tinófő is találtatott.

.... A *bábotai* homokdombon szántás alkalmával egy czifra öblönytöredék füles tálczadarabbal együtt jött napvilágra; de sajnos, hogy bár vagy egy szakajtóval kaptam az említett cserepekből, kiegészítésökről, vagy az edények egykori nagyságának csak közelítő meghatározásáról szó sem lehet. Utolsó levelem óta ismét sok kova-szilánk, közte nehány késpenge, és egy parányi varjúkő-szilánk szaporította tárlatomat, úgyszintén 3 db. csiszolt kőszerszám; a vasútról pedig gr. Sigray úrnő *szemerei* tagbirtokáról 3 türhető épségű durvamüvű agyagedény.

A 40 db. arany- és ezüstlelet ügye a miniszterium elé vitetett. Az ezüst érmek 1614-ig terjednek.

Koronczó.

Ebenhöch.

VIII.

Az oszloptöredékek mészkövek, de nem márványok. Hallomás szerint a régi basilica apsisát is megtalálták, de mielőtt tudtomra esett, kövezettel ismét beborították.

A vasútépítésnél is római fibulák, és bögrék találtattak. Egy fibulát Zombath alezredesnél láttam; a bögrék Véghelyi Dezsőnél vannak. *Meddig tart még, hogy ily leletek hivatalos bejelentése törvénynyé és kötelességgé nem emeltetik?*

Veszprém.

Iványfi Ede.

Érmészeti adalékok.

I.

Ezen szó czinkus értelmezéséhez (Arch. Ért. III. köt. 130. l.) *Dobóczky* Ignácz azon megjegyzést teszi, hogy annak czin és guss német szavaktól való származtatása helyett ezt lehetne elfogadni: *Zink* annyit tesz németül mint *jel*, jegy, és így a kisebbítő végzettel egyszerűbben értemenyeztethető.

II.

Az Erdélyi Muzeum-egylet febr. 24-kén tartott szakosztályi ülésében *Finály* Henrik érem- és régiségtári őr egy gazdag éremleletet ismertetett meg, mely *Mező-Nagy-Csánban* jött napfényre. A 841 darab közt a legrégiebb magyar 1552-ből való, a legújabb 1623-ból. Egészben véve van 46 erdélyi, 310 magyar és 212 lengyel, 3 darab pedig csehországi (egy Ulászló korából). Ezekből 27 darabot *Ébner* Sándor vett meg az erdélyi muzeum számára, *Finály* pedig még 27 darabnak vételét ajánlja. (B.-pesti Közl. 48. sz.)

III.

Tapolczán, (*Szala m.*) egy alap ásása alkalmával találtak nagyobb mennyiségű, úgynevezett *frisachi* ezüst érmet, me-

lyekből Pesten 4 darabot láttunk, és ezek közt már két ismeretlen faj volt, bár eddig a muzeum mintegy 80 fajt bir. — Hiában még nálunk az intelligentia nem jutott annyira, hogy értse azt, mily kárt tesz a történelemnek, ha a leleteket úgy aprodonként szétosztja, mielőtt azt szaktudományilag leiratná! Épen hazánk legszomorúbb korából valók ezen leletek, melyekből talán csak egy-két ismeretlen darabot kérnénk, vagy vennénk nemzeti intézetünk számára, s a többit szívesen visszaküldenénk. Még akkor is elég korán lehetne azokat szétforgácsolni! Egyébiránt nálunk nemcsak egyesek, hanem hatóságok is úgy tesznek, az ilyen leletekből vagy épen semmit sem látunk, vagy a vidék bölcsei kiszámítják a kormányt illető harmadrészt és azt elküldik, hogy van-é a fenmaradt másik kétharmadban valami, mi a történelmet és a tudományt egyáltalán érdekelhetné, azzal *nálunk* senki sem törődik. Erre mi nem szorultunk, van politikánk, és evvel magával is megmentjük a hazát!

IV.

Liszt-fémer. A hírneves *Bovy*, genfi vésnök munkái közt említtetik a *Liszt* Ferencz tiszteletére készült medaillon, melyet így írnak le: az előlapon ez áll: FRANZ · LISZT; ennek mellképe, e mögött A · BOVY · F^{T} | 1840; a hátlapon pedig: ANNÉES DE PELERINAGE · · · · ÉTVDES · · · HARMONIES POETIQVES ET RELIGIEVSES .·. középett pedig gazdag keretben hat sorra osztva: NÉ | A REIDING | COMITAT D'OEDENBG | LE XXII OCT^{BRE} | M . D . CCCXI. 108 m.-m.-nyi pompás medaillon, igen kidomborodó munkával.

V.

Verőcze megye wuchini járás gocsistai határban *Jankovich* László, somogymegyei főispán ő msga birtokán egy folyó víz melletti töltés készítése alkalmával találtak mintegy 600 darab frisachi pénzt, 2 arany gyürűt világos-zöld kis gömbölyű kővel, 3 ezüst gyűrűt kő nélkül, 4 ezüst karikával és 2 csont-

vázzal, a koporsók nyoma nélkül. A halottak egyike igen izmos lehetett.

Ezen érdekes leletből *Zöld* Antal uradalmi mérnök úr 10 darab frisachi pénzt küldött be a jelentéssel együtt a magyar nemzeti muzeumnak. Csak azt az egyet sajnáljuk, hogy a gyűrűket számunkra le nem rajzolta.

1. ábra.

VI.

Az „Arch. Értesítő“ IV. kötet 238. leírt Picus a *Mirandola*-féle érmet a magyar czímerrel ezennel bemutatjuk szíves olvasóinknak. (L. 1. ábra.)

Egyveleg.

9. *(A szala-lövői harangot)* hazánk érdekesb egyházi készletei közé méltán számíthatjuk. Az 1863-ban nagyon rozzant templomnak átlátszó födelü tornyán lógg a 2-dik ábra alatti szépen öntött harang, mely megfelelőleg a XVI-dik századi harangok hosszúkás alakjának, csaknem egyenközű oldalakkal bir. Érdekes, hogy ezen mű datálva van, és magasztos egyházi és hazafias szellemű körirattal van ellátva, mely egyiránt régi templomaink ajtajai fölött is elő szokott jönni. A körirat így hangzik: MENTEM + SANCTAM + SPONTANEAM + HONOREM + DEO + PATRIAE + LIBERATIONEM + ANNO DNI 1552. (3. ábra). Az LME

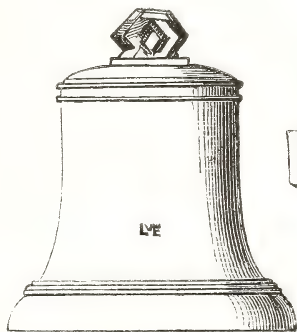

2. ábra.

3. ábra.

betükből összevont monogramme alkalmasint a harangöntő neve, melynek fölfedezése harangisménket igen becses adattal gazdagíthatná. A másik

harang újabb és ezen felirás által határoztatik meg: 1801. THERESIA PFISTERMEISTER IN GÜNS.

10. *(Pannonhalmán)* Storno úr jelentése szerint a templomfalakat a vakolattól megtisztítván, a sekrestyeajtó mellett, északi oldalon, *régi románkorú* kapuzatra akadtak, melyen jobbra-balra három oszlopfej és vállkő látható. Úgy szintén találtak a hajó egyik északi pillére alatt egy 3′ hosszú, 18″ átmérőjü oszloptőt; de ezt kivenni nem lehetett, mert a pillér rajta áll. Ez valószinüleg még Sz.-István korából való, valamint azt tartják, hogy a nevezett kapuzat valószinüleg a Pannonhalmán északra állott királyi palotához való bejárás volt. Kár, hogy ezt építészeti szempontból fenntartani alig lehet. Egyáltalán, mennyiféle korszakból való építés fordúl itt össze-vissza elő, hogy e templomon magán, hazánk egész műtörténetét lehet tanúlmányozni! — A restauratio örvendetesen halad, a szentély festményeit Storno elvégezte, a nagy szentély ablak Sz.-Márton püspökkel, Storno rajza szerint be van állítva, a falak és oszlopok régi díszükben tündökölnek, és a rendnek azon elégtétele van, hogy hazai művelődésünk emelésében nem épen utolsó helyet foglal el!

11. *(Az új posta-hivatali épület)* alapásása alkalmával, a templom mögött, a homoktalaj közepett már mintegy 30 csontvázat találtak; és legújabban XIIII. Lajos franczia királynak 1652-, 1656- és 1662-diki ezüst pénzeit. — A XVIII-dik század elején a serviták terén három ház állott, a kolostor helyén állt a 12-ik szám, következett, hol a pénzeket találták a 13-ik szám, s a szögleten a szatócs-útcza felé a 14-ik szám. A régi képeken előforduló borsajtóház (?) vagy fakamarák helyén épen úgy találtattak az alapok, melyek az úri-utczától a kaszárnya felé futnak, mint a fészernek pillérjei, melyeket e napokban kiszedtek. Csodálatos, hogy azon nevezetes mélységnél, melyre a tiszta homokos téren az alapásás alkalmával lemennek, az őskorból még semmi sem találtatott.

12. *(Csenyén)* Torontál megyében egy holt tetemen csinos török felirásos gyűrűt, nyolczszögű carneollal találtak, és két ezüst karpereczet, melyek nyilásuk felé szélesbedvén, e lapokon félkörű czifrázatokat birnak. Ezen tárgyak Neskovich Döme ügyvéd úr birtokába kerültek.

13. *(Majláth Bélától)*, ki az archaeologiának Liptó megyében leendő honosításán ernyedetlenül fáradozik, azon hirt veszszük, hogy a *második felolvasásra* való anyaga már össze van állítva; a bejövő összeget *Eötvös* emlékszobrára fogja szentelni. Éljen!

14. *(Simon Pál)* mérnök úr Vasvárról a templomban látható chronostichon másolatát küldé be Vasvár városának *állítólagos régi pecsétjé-*

vel együtt. E tárgyra nézve még tudósító úr feleletét várjuk, hogy hozzá tüzetesben szólhassunk.

15. *(Pozsonyból)* írja Könyöki tanár, hogy a megye régiségeit a városi muzeumnak átengedé; továbbá, hogy a rózsa-utczában az elemi iskola alapjának ásása alkalmával, két régi edényt találtak; a trencsényi várból pedig több érdekes régi kályhafiókot nyert a városi muzeum.

16. *(B. Meszena Ferencz)* a nemz. muzeumnak Cséplő Péter váradi prémontrei tanár közbenjárása folytán igen szép barbarkori érmet ajándékozott.

17. *(Myskovszky Viktor)* kassai tanár több régi bábsütő-minta rajzát küldé be egy értekezés kiséretében leltárunk számára.

18. *(Czinár Mór)* a pannonhalmi könyv- és régiségtár sok éves őre, mint halljuk május 5-én 60-dik évi *miséjét* mondá. Szívünkből örvendünk és velünk bizonyosan mind azok, kik bölcs tanácsait igénybe vették; örvendünk azért, mert gyengélkedését a kellő erő visszatérte váltotta fel. Adja a jó ég, hogy még sokáig érdemlett nyugalma örömeit élvezhesse!

19. *(Steiner Márton)* apát-plébános Magyar-Óváron a nemzeti muzeumot egy ép cserépedénnyel és egy acerotherium foggal ajándékozta meg, melv tárgyak a nezsideri úgynevezett *Einsiedlerberg*-en a Calvária mögött találtattak. *Kuncze Leo* pannonhalmi könyvtárnok úr szíveskedett e tárgyak átküldésére vállalkozni.

20. *(Bakacs Tamás bibornok)* 1504-ben *Erdewdi* Péter, Pál és János rokoni számára megveszi a Nyeregjártó Péter (Sellator budai polgár) Katalin nevű özvegyétől a Sz.-György téren, *Drágfy* Bertalan örökösei és Nyeregjártó György (Selliparis) házaik közt fekvő házat 500 arany forinton. Az illető okmányt Csesznák Lajos jószágkormányzó úr szíveskedett a monyorókereki archivum lajstroma nyomán velünk közölni.

21. *(Árva megyében)* is van már olvasónk és pedig a váraljai plébános *Piróncsák* István úr. Örvendünk, hogy a hazai régiségek egyik legnevezetesbike, a regényes *árvai vár* a derék lelkész urra oly behatással volt, miszerint a régiségek ismeretében találja gyönyörűségét. Bár többen támadnának a Kárpátok, a nevezetes régiségek területe alatt, kik kincseinket nagyobb figyelemre méltatnák. A hazának, az édesnek mentik meg azt, a mit megmentenek.

*

22. *(Dürer Albertnek)*, kit kissé magunkénak is tartunk, a német művészek Jubilaeumát ünneplik és ezen alkalomból a bécsi cs. kir. müipari muzeum emlékére az Albertinából 6 lapot állít ki, melyek XVI-dik századbeli színes viselet-képet tárgyalnak. A 6 kép előfizetési ára 6 o. é. forint. Az előfizetést vagy magunk fogadjuk el, vagy a bécsi cs. kir. iparmuzeumhoz be lehet küldeni.

23. *(A butorzatról)* való előadásit *Falke* úr a bécsi császz. iparmuzeum őre szervileg folytatta, az egész butorzati tárgyakat és a ház belső elrendezését a legrégiebb kortól a hírneves XVI-dik Lajos koráig alaposan előadván, összeállítván és okadatoltan tárgyalván. A váraknak, dísztermeknek, csarnokoknak belsejét, a kézműves házáig, áruboltjáig; a templomoktól kezdve a temetőkig, a városi községházaktól a földmívelő pajtájáig és tüzelő helyéig ritka szakértéssel ismerteti. Az ablakok, falak, asztalok, ágyak, szekrények és fadeszkázatok lassankénti átváltoztatását, a pallóknak a tömött földről a parketirozott négyszögekig való emelkedését, az állatbőröktől a legfinomabb szőnyegekig való átszármaztatás van itt előadva, és valamint művészeinknek, úgy iróinknak is kedves utasításul fogna szolgálni, főkép, ha a múlt századokat akarnák híven rajzolni, és így nézőik vagy olvasóik valódi tanítójukká lenni. Már be nem érjük a légből kapkodott regény irásokkal; ha a háttér történelmi, okvetlenül az archaeologiára kell támaszkodnia!

24. *(Ausztriában a müipari szakiskolák)* kellő virágzásnak örvendenek, s a házi ipart előmozdító előadások és gyakorlati mutatványok a legjobb eredményekkel kecsegtetnek. Nemcsak a *fametszés*, játékkészítés képes ezáltal százezreket a birodalomban visszatartóztatni, melyek főleg karácson körül külföldre vándorlanak, a *takácsok* és *kelmefestők* szakképezésére is fordítják kellő figyelmüket. Bár már egyszer nálunk is virradna ezen nemzetgazdászati szempontból fölötte fontos ügyre nézve. Találtatnék elég hajlam és ügyesség nálunk is, csak figyelni kellene a kisebb müvekre, melyekben még versenyezhetünk a külfölddel. Az agyagiparnak nálunk roppant mezeje terjedne, ha valaki vele gondolna; ebben nagy tőkék rejlenek. A világkiállítások helyett talán üdvösebb lenne országos, vagy nagyobb kerületi, de egy-egy iparczikkből minél teljesebb kiállítást rendezni, és pedig nem úgy, hogy a müiparos vagy iparos egyes sikerült, de talán nem is használható, vagy túlságig drága czikkeit mutatnák, hanem venni kellene ezen árukat, a mint a piaczra kerülnek, az egész országból, hasonlókat más országokból is szerezni, a mieinkkel alakra, tartósságra, árra nézve összehasonlítani, és

a hol lehet versenyezni; hol ez eddig nem lehetséges, iparunkat gyakorlatilag emelni, és czikkeinket a hátrább levő szomszédokkal megkedveltetni. — Ez a legnemesebb és egyedül hasznos tér, ha csakugyan haladni akarnánk! — Ez igen sokba nem kerül; a vett tárgyak ethnographiai és műtörténeti szempontból mindig valami becscsel fognak birni.

Ilyenek legalább a külföldi műipari muzeumok, mint folyvást tartó tárlatok. Hogy e nélkül már sokáig el nem lehetünk, mindenki látja, kinek jólétünk szivén fekszik.

25. *(Bock Ferencz)* az egyházi régészeti készletek legavatottabb ismerője és leírója, „Geschichte der liturgischen Gewänder" czimű munkájának harmadik kötetét adta ki. Ezen kötet foglalkozik mindennemű szőnyegekkel, takarókkal, terítőkkel, mennyezetekkel, zászlókkal és egyéb takács- és himző-munkákkal, melyek az egyházi készletet e tekintetben kiegészítik. — Az egyházi urak talán kedvesen veendik ezen (a tárgyakat többnyire latin kifejezésekkel is megnevező) munkát, mivel a legjelesb tárak, és gyárak, melyek egyházi készletekkel kereskednek, benne meg vannak nevezve, s így vételek alkalmával szintén biztos kalauzul szolgálhat.

26. *(A makkabeusok síremlékét)* Guerin Viktor megtalálta Mediahban, mely a bibliai *Modin*-nak megfelel, hol t. i. Simon családja sírboltját emelte. Kutatásainak eredménye az volt, hogy nyugatra Samariától egy magaslaton négyszögű kerítést talált 28 méternyi hosszusággal és 6·20 mèt. szélességgel. Rendszeres ásatás után itt hét sírboltot talált, és ezek mindegyikén egy gúlát, melyek a boltok tetejein állanak. Akadt az arabsok hajlékaiban egyes oszlopokra is, melyek valószinűleg az előcsarnok részei valának. A sírok padlata, mosaikszerűen rakott kövecsekből áll, egyik kamarában még embercsontok is találtattak. Minthogy a benszülöttek minden falat, mely körül europaiak ásatásokat tesznek szétrombolnak, ezen műmaradványokat szükséges leend kiméllenii, megóvni, és ezért a francia Akademiához folyamodott Guerin, hogy ezen czélra 3000 francot utalványozzon.

27. *(A szent sírról nevezett rendről).* Hermens munkát adott ki Kölnben, Schwannal, melyben az ezen rendről való bal nézeteket megczáfolja. Ezen rend nem is lovagrend, egyéb régi rendek értelmében, hanem a sz. sírról czímzett kanonokokat kell itt a rend tagjai alatt érteni. E rend régi voltát épen nem lehet bebizonyítani, mert csak a XVI-dik században fordúl elé, feladata pedig a sz. sír és a jeruzsalemi ferencziek zárdája számára való alamizsnáskodás. Lovagjai lehettek — nem-nemesek is

és így ezen czím csakhamar vehetővé lett, miért is sok panaszt emeltek. Volt ugyan Francziaországban is már a XIII-dik században hasonnevű társulat, melynek kötelessége volt a sz. földre menő zarándokokat kisérni, mely azonban valódi renddé csak XIV. Lajos király által fejlődött. Belgiumban sem sikerült ezen rend szervezése. A mennyire tudomásunk van, az egyház iránt szerzett érdemekért adja a jeruzsalemi patriarcha a szép keresztet, de mivel nem uralkodó fejedelemtől való, azt nálunk hordoztatni nem engedték; legújabban, mint a lapokban olvassuk, a kormány maga elismeri ezen rendet, és annak jelvényei hordozását helyesli.

28. *(A wald-algesheim-i)* lelet a rajnai tartományban nagyban foglalkoztatja a német tudósokat, és „Ernst aus'm Werth“ erről szóló munkája 6 táblával és 4 fametszvénynyel megérdemli, hogy a bronz régiségek barátai megszerezzék. A lelhely alig 1½'-nyi mélységben fekvő termés köveken először két arany karpereczet tüntetett fel, egy nyakgyűrűt és több egyéb, főleg bronztárgyat, melyek egy halom alatt, két különböző sírból származtak. Az arany tárgyak mai nap is szép fényesek, tekeredett, finom gyöngyökkel szegélyzett karikák, sima gyönyörűen diszített, fibula részek, csinos alakú bronzveder és hasonló anyagból készült öntő-kanna etruriai művészetet árulnak el, és azon tartományokkal való kereskedésre mutatnak, míg két — a czímertanban bivalszarvnak nevezett — szarv emlékezetünkbe hozza a *canosai* sisakot, mely a párizsi tüzérségi muzeumban őríztetik, és a Diodor által említett galliai sisakokra utal, melyek fölszegezett bronz szarvak által váltak ijesztőbbekké.

(A gyulai tanodai muzeumot) mely keletkezését leginkább id. *Mogyoróssy* János úr rendkivüli buzgóságának köszöni, a „*Békés*“ 41-ik száma szerint legújabban szépen szaporodott. — Csak nyitni kell azt minden illő alkalommal, hogy a vidék lássa, mit használhat fel a tárlat, és bámulatosan fog rövid idő alatt növekedni. A mely megyének vagy városnak, lapja van és fogékony közönsége, az csakhamar rendelkezni fog anyaggal, melylyel a felnőttek demonstrativ taníttatása lehetlen, hogy ne sikerüljön.

Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában. Pesten, 1871.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. V. évfolyam. Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

3. szám. Junius 15-én. Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

A szabolcsmegyei muzeum.

I.

Bevezetés, egyszersmind rövid utasítás a vidéki muzeumok berendezésére.

A szabolcsmegyei régészeti egylet, mely 1868-dik évi deczember elején alakúlt,*) hivatásáúl tekinti, hogy szorosan a megye határain belül napfényre került régészeti érdekkel biró tárgyak föntartására törekedjék, azokat esetleg fölkutassa és a megye székhelyén a műrégészeti anyagot hazánk ezen része őstörténetének tudományos megirására összegyűjtse.

Az egylet élén álló b. Vécsey József, szabolcsmegyei főispánnak, Tokaji Nagy Lajos kerületi tanfelügyelő- és egyleti titkárnak, valamint dr. Jósa András megyei főorvos- és buzgó régésznek ezen czél felé törekvő kitartó buzgalmát már eddig is szép siker koronázta. Szabolcsmegye ez idő szerint oly megyei muzeumot bir Nagy-Kállóban, mely a vidéki muzeumok közt nem utolsó helyen áll. Azon felül az egész megye területén a régészetkedvelő gyüjtők száma napról napra nő s még a

*) „Archaeologiai Értesítő" I. 72. s k. ll.

köznép is, híre terjedvén az általánosan szeretett főispán régészet iránti előszeretetének, kevésbé rombolja az előforduló tárgyakat, sőt sokan megfontolják azok történeti becsét s nem ritkán a muzeum számára Nagy-Kállóra hozzák.

A közérdeklődést a régészeti tárgyak s *a megyei régiségtár* iránt az egyleti elnök az által kivánta még inkább fokozni, hogy a gyűjtemény rendszeres fölállítását eszközölvén, azt majdan a főispáni magánlakból közhelyiségbe fogja áttétetni, hol a nagy közönség számára is hozzáférhető lesz.

A gyűjtemény rendezését e sorok irója vállalta el, ki e czélból május elején néhány napot Nagy-Kállón töltött s ott úgy a főispán úr, valamint a többi jelenlevő uraknál a legmelegebb ügybuzgalmat s érdeklődést tapasztalta.

Mindjárt első nap az általános körültekintés után *Tokaji Nagy Lajos úr*, dr. *Jósa* András, főt. *Támár* Imre s *Mészáros* Dániel urak segítségével a tárgyak rendszeres fölállításához lehetett fogni.

A „Catalogue raisonné“ készítéséről, mely néhány heti munkába került volna, értesítőnek ezúttal le kellett mondania.

A tárgyak elhelyezésénél természetesen a tudományban dívó három korszakra volt a kellő figyelem fordítandó.

Az ugyanazon időkörbe tartozó tárgyak csoportokra osztattak s akkép állíttattak föl, hogy az apróbb vagy érdekesb tárgyak elül, a nagyobbak vagy kevésbé fontosak hátul foglaljanak helyet. Az országos muzeumokban dívó mód, mely szerint a mennyiben lehet minden lelet külön tétetik, itt nem tartatott czélszerűnek; mert az átnézet még könnyű, s a minden fontosb tárgyhoz mellékleudő czímlapocskák az együttes eredetet úgyis fel fogják tüntethetni.

Az időrend annyiban nem volt teljesen keresztülvihető, mennyiben maga tudományunk (hazánk tekintetében legalább) a rendezőt némely pontban még cserben hagyja. Nevezetesen az ú. n. vaskorszak elkülönítése a bronzidőbeli eszközöktől egyfelül, másfelül annak meghatározása a magyar földön való korai s későbbi középkor készítményeivel szemben, nem volt minden esetben lehetséges; gyakran már azért sem, mert a vas tárgyak alakja s föntartása nem engedtek mindig csalhatatlanúl azok keletkeztének idejére következtetni.

Így tehát a még nem definiált vaseszközök a határozottan nem második időszakbeli s a határozottan újabb eredetű készítmények közt állítvák föl.

A muzeum második főosztályát képező mindennemű érmek és emlékérmek a mennyire lehetett, tanulmányozásra szintén ki voltak rakandók.

A szekrények, melyeket a kiállítandó érmek fölvételére az egyleti titkár készíttetett volt, a nemzeti muzeumbeliek mintájára készítvék.

A két szekrényke egymásnak háttal áll s loculusokra osztott bársonynyal bevont lejtőket képez; a kitett érmeket por és avatatlanok kezei ellen lezárható üvegtáblák védik. Az érmek ily rendben állítvák ki: a római érmek, a magyar, az erdélyi s osztrák érmek — ezek mind chronologiai rendben — néhány külföldi régibb s újabb és a második szekrény utolsó sorában néhány, az egylet birtokában lévő szebb emlékérem. Az első négy csoportnál a császár neve, a többinél az ország neve tétetik ki; az emlékérmeknél ez szükségtelennek látszott.

A kis muzeum, mely ilykép fölállítva a laikust oktatni fogja, a szakértőnek pedig könnyen kezelhető anyagot nyujtand, az ujonnan beérkező tárgyak által jövőre is a rendszer megzavarása nélkül fog bővíttetni.

Kezeskedik eziránt az egylet ügybuzgó titkárja, ki a muzeum körüli teendőket egész odaadással végzi.

Ezek az említett rendszeres fölállításon kívül különösen három ágra szakadnak t. i. a naplóvezetés, a „catalogue raisonné“ készítése, s végre a leltározás. A napló, mely nélkül muzeumnál egyáltalán rendszeres ügyvitel nem lehetséges, eddig is a szükséges rovatok szerint volt vezetve. Ilyen rovat a naplóban hat van: a folyó szám, mely egyszersmind minden egyes darabra is *kevésbé ép* vagy legalább *nem szembeötlő* helyen alkalmazandó, a *tárgy beérkezésének éve, hónapja és napja, a tárgy megnevezése s rövid jellemzése, a lelhely s a lelet körülményei, a beküldő neve* s végre az *alkalmi megjegyzések* rovata.

Ezen első följegyzési könyv segítségével készül a muzeum főkönyve t. i. az *okadatolt lajstrom*.

Ez magában foglalja *a muzeumbeli tárgyak rendszeres és részletes leirását*. Külső készítése módját illetőleg legczélszerűbb

a n. muzeumban is igen alkalmasnak bizonyúlt u. n. *czédula-katalogus*. Ezen mód szerint minden egyes tárgy leirására külön lap szenteltetik, mely a többiekhez két, ugyanazon oldalon átvert lyuk segítségével oda fűzhető.

Ujonnan érkező tárgyak leirásai e módon könnyen közbeszúrhatók s ekkép a rend soha sincs megzavarva.

A tárgyak leirása czélszerűen a mellékelt minta szerint készül, melyet különösen a többi vidéki gyüjtemények kedvéért is közlünk.

	Vezérszó?		A napló száma?
			Mérték:
○	A tárgy körülvonalozva rajzban.	1) A tárgy elnevezése? 2) Anyag? 3) Alakja? 4) Czifrázatai? 5) Szine? 6) Állapota?	1. Hoszsza? 2. Szélessége? 3. Vastagsága? 4. Részletesb mérések?
○	1) Mikor és hol találtatott? 2) Kitől való? Ajándék, vagy vétel; ezen esetben ára?		Darabszám? Hivatkozás az iróra és irodalmi czikkekre, melyekben netalán közöltetett, vagy hasonlók fordulnak elő. A tárgy helye a gyűjteményben?

Nem minden esetben lesz lehetséges vagy szükséges ezen tizennyolcz pont közől mindegyikre megfelelni, némelykor pedig még egyéb pontok megjelölése is szükséges. Így a mintát minden egyes tárgyra alkalmazván, a tárgyak leirásai bizonyos könnyen áttekinthető rendszeres eredményt tüntetnek föl.

Némely pontra nézve némi útmutatást tartunk szükségesnek. Így nevezetesen a *vezérszóra* nézve. Ezen kifejezés alatt azon csoport nevét értjük, mely alá a leírt tárgy tartozik; ilyen csoportok nevei azaz vezérszók: „Kova- és obsídian eszközök“,

mely csoport nucleusok-, pengék-, s nyílhegyekre oszlik, vagy „csont“ eszközök, melyek lehetnek fúrók, vésük, bordák, ékességek, gombok s fésűk, vagy „szarvasagancs eszközők“, melyek egyágú-, kétágú agancsok, kanalak, gyalúk vagy kalapácsok lehetnek; vagy pedig egyéb csoportok, mire nézve a „Műrég. Kalauz“ szolgáltatja a legjobb fölvilágosítást. A vezérszó használata a munka befejezése után igen könnyüvé teszi a lapocskák csoportosítását, és az illető füzetkén czímül tiszta lapra is feltüzetvén, a keresést nagyon könnyíti.

A tárgy körvonalainak lerajzolása nem szükséges ugyan, de fölötte czélszerű különösen apróbb tárgyaknál, melyek természeti nagyságukban ábrázolhatók.

A tárgy *elnevezése* a rajzokkal ellátott „Műrég. Kalauz“ fölhasználása mellett mi nehézséggel sem jár; csak még az agyagedények osztályozása ingadozó. De ezekre nézve is dr. Rómer a n. muzeumi lajstromban már bizonyos typusokat állapított meg, melyeknek czélszerű elnevezése sikerült. A cserépedények nem tekintve korszakot és készítési módot, e szerint a következő sorozatban jelentkeznek: 1.) Válú. 2.) tálcsa (lásd. A. Ért. IV. 182. l. 6. sz.) 3.) Tálcza (u. o. 1., 3., 4.) 4.) Csésze (füles, nem-füles, u. o. 10., 11., 12.) 5.) Mericze (u. o. 13.) 6.) Csupor, öblöny, köcsög (u. o. 14., 15.) 7.) Fazék (u. o. 19., 20.) 8.) Bögre (lábas, nem-lábas, bütykökkel (u. o. 33., 34., 39., 40.) 9.) Szélke (u. o. 30.) 10.) Pohár (u. o. 8.) 11.) Korsó (u. o. 50., 51., 55.) 12.) Szürő.

Az *anyagot* illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy itt a kőtárgyaknál a mennyire lehetséges, a kőnem kijelölendő. Ha a tárgy agyagból készült, az agyag durvább vagy finomabb földolgozása, annak égetett vagy nem égetett állapota, külsőleg s belsőleg égetett-é vagy csak egyik részről? határazandó meg.

Ha a tárgy bronzkori, természetesen kivánatos az alkatrészek vegyarányának meghatározása is, a mi azonban csak ritkább esetekben lesz eszközölhető.

Az *alak* tekintetében elég megjegyeznünk, hogy az igen gyakran már a név által jelöltetik meg, s így csak a rendes alakoktól való eltérésnél teendő ki.

A *czifrázatok* pontja aligha lesz mindig rajz vagy ismert rajzokra való hivatkozás nélkül kitölthető.

Mérésre a tudományban a franczia mértéket használjuk; minél több méret van valamely tárgyról, annál pontosabb lesz a leirás; egyébiránt rendesen három-négy is elég. *)

A többi pont nem szorul magyarázatra.

Az *érmek* és *emlékérmek* leirásánál némely pont elesik, némely hozzájárul.

Vezérszó és naplói szám maradhatnak, bár nem okvetlenül szükségesek.

A vezérszó alatt először az előlap (A.) és ez alatt a hátlap (R.) leirása következik, a mi vagy éremtani munka segítségével vagy autopsia nyomán eszközölhető. *Leirni csak annyit szabad, a mennyi látható;* a hiányzó betük kipontozhatók. Elnevezésről annyiban szólhatni, mennyiben az illető érem aureus, denarius, quinarius, nagy bronz, közép bronz, kis bronz stb., a mely elnevezések által egyszersmind az alak is meg van jelölve.

A mértéket ezeknél a körrajz nyújtja, mely pontosan készítendő. Új pontnak fölveendő a *fönntartás külön fokozatának megjelölése*; fontos azon kivül a darabszám és az iróra való hivatkozás. Ha az iró az érem értékét megállapítja, kitehető az is. Fontos végre, hogy mely szekrényben, mely ládában és mely rekesztékben található az érem?

A gyűjtemények ilyen módon való leirása fáradságos s hosszadalmas ugyan, de olyan munka, mely közzé téve az egy muzeumban fölhalmozott tudományos anyagot valamennyi távollevő kutatóra is hasznavehetővé teszi.

Ezen főczélra törekedni minden muzeum-egylet föladata.

A szabolcsmegyei muzeumnál ezen munkára szintén *Tokaji Nagy Lajos* dr. *Jósa András* és főtiszt. *Támár Imre* urak vállalkoztak.

A harmadik, legalább minden évben egyszer ismétlendő föladat a *leltározás*. Ez az összes muzeumbeli tárgyak statistikai átnézete, mely csak hat rovatot tartalmazván, a meglévő tárgyakról minden perczben világos képet nyujt.

---

*) Ezen részletes rajzokat és leirásokat a muzeumi tárgyaknaklopás elleni biztositás a tekintetéből is ajánljuk, minthogy így ismertetvén meg, meglehet, hogy ez által a jogczímet lehetséges lesz bebizonyítani.
R. Fl.

A leltárban első rovat a folyószám, mely vagy valamenynyi korszakon s csoporton keresztül megy, vagy ujonnan minden korszakra s csoportra szól és így a muzeumban képviselt minden korszakbeli csoportok számát nyújtja. A második rovat a szakok, csoportok vagy egyedek megnevezésére szolgál. A harmadik a kitettek, a negyedik a kettősök vagy eltettek számát, az ötödik az összes számot, végre a hatodik rovat a jegyzeteket tartalmazza.

Az *érmek* leltárában minden egyes császár, vagy egyes ország érmei egy sor alá esnek.

A rovatok száma nagyobb lesz, a mennyiben az arany, ezüst és bronz érmek száma külön rovatokba jegyzendő.

Nagyobb gyüjteményekben az említett rovatokon kivül az érték, s a hely megjelölésére vezettetik külön két rovat; kisebb muzeumokban ezek szükségteleneknek látszanak.

Értekező rövid ottléte alatt a leltározás tekintetében is arra volt kénytelen szorítkozni, hogy a muzeum kiállított érmei leltározását csak részben végezze s ilykép a többi tárgyak fölvételére mintát szolgáltasson.

Ezen, a többi vidéki muzeumok kedvéért előrebocsátott általános megjegyzések után szerző a következőkben a n.-kállói muzeum mindkét részét fogja röviden ismertetni, mellékelvén IV. alatt a nemz. muzeumban levő szabolcsmegyei leletek rövid jegyzékét, V. alatt pedig a szabolcsmegyei eddig ismert lelhelyek sorozatát is, mely számos, eddig irodalmilag ismeretlen lelhelyet tűntet föl. Hampel József.

(Folyt. követk.)

Új falfestmények.

Sz.-László legendáját ismét két határozottan románkoruból átváltoztatott templomban birjuk. A mit *Myskovszky* Viktor *Klimkovics* sejtelmei után az archaeologiai bizottságnak bejelentett, azt folyó évi május 20-kán sikerült constatálnom. E napon t. i. Szepesváraljáról *Zsegrára* rándulván, csakhamar *Gursky* János segédlelkész úr társaságában kezdtem a zenekar

északi oldalán a vastag mészkérget lehámozni, mely művelet alatt mintegy másfél négyszög ölnyi területen, mint a turnicsei képkörben találtam, a városból kirohanó és a kúnokat üldöző magyar csapatot, ezek közt a *turnicsei* képektől eltérő fegyverzettel a *szentfényü* László vezért is találtam. A jelenet igen élénk, de siettemben és az állványok hiánya miatt a hámozást nem folytathattam. Azonban birom a lelkes plébános *Duchon* János úr igéretét, hogy az ünnepek után az egész északi falat, valamint a diadalivet, melyen a *Maiestas Domini* jobbra-balra álló alakokkal igen jól kivehető, a mészkéregtől meg fogja tisztíttatni, mire az ügyes káplány úr legnagyobb készséggel ajánlkozott. Minthogy a templom elég magas és biztos állóhely nélkül ilyen művelet nem igen lehetséges; Kassán átutazván, megkértem *Csáky* Kálmán gróf, honvéd huszár százados urat, hogy az állványokra való fát erdejéből felajánlani szíveskedjék, mit a buzgó régész legnagyobb készséggel meg is tett, és így remélhetjük, hogy az arch. bizottság a többi költséget födözvén, nem sokára új másolatokkal fogjuk *falképeinket* gazdagíthatni. — Rövid tartózkodási időm alatt meggyőződtem az el nem vitázható régészeti mozgalmakról. Ugyanis a zsegrai lelkész úr már arról gondoskodik, miképen lehessen *retek-idomú* ízléstelen fatornyocskáját sztylszerű kősüveggel felcserélni; valamint értesültem arról is, hogy a szomszéd *Szlatvinán* is födöztek fel falfestményeket.

Hasonló legenda-kört találtam a kassai *Sz.-Mihály kápolnában*, melyet *Klimkovics* és *Myskovszky* urak társaságában látogattam meg. Itt a déli falnak egy részét tisztogattuk és a részben nagyon sértett mondakörből Sz.-Lászlót a kúnnal birkozva, a leányzót pedig a vezér bárdját emelve találtuk. Hajdan ezen imola vagy lapos mennyezettel volt ellátva, vagy boltiveinek vállkövei magasabban voltak alkalmazva; mert a mostani console-ok épen a képkört találják és annak részeit takarják el. Birom nevezett urak, és ernyedetlen szorgalmu régészek igéretét, hogy legközelebb a mészkéreg eltávolítását munkába venni, és a még ottan eltakart képeket feltárni fogják.

Sejdítjük, hogy alig van magyarországi templom, melyben a nevezett honi legenda sorozata elő ne fordulna, valamint számos kárpátalji templomban találtam nemzeti szenteinket,

Sz.-Istvánt, Sz.-Lászlót, Sz.-Imrét, Sz.-Erzsébetet, Alamizsnás Sz.-Jánost, stb. — De senkit gyakrabban mint Sz.-Lászlót a a vitéz és harczos magyar nép kedvencz szentjét, kinek emléke, és dalias élete, mint látszik, az ország-szervező Sz.-István fényével vetélkedett, sőt talán azt a XIV. században felül is múlta!

Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

IX.

.....Megszomorodott szívvel jelentem, hogy a tegnapi városi közgyűlés a háromszáz esztendős *Orbán-toronyra* kimondta a halálitéletet, melynél fogva nem sokára le fog rontatni; és így egy régi műemlékkel ismét szegényebbek leendünk. Mintha előérzetem volt volna, hogy idejében felmértem és lerajzoltam az *Orbán-tornyát* — mely a góthból a renaissance-ba átmenő sztylben van építve — és beküldtem az arch. bizottságnak. Ha a torony már csakugyan le fog romboltatni, akkor azon leszek, hogy becsesebb részletei megóvassanak, és a torony minden oldalról lefényképeztessék. A nagy *Orbán-harangot* Pozdech a dóm kiépített tornyába igérte elhelyezni; de mily módon, a keskeny góth ablakokon-é vagy alólról, azt nem tudom elképzelni!

Kassa.

Myskovszky Victor.

X.

..... A veszprém-fehérvári vasútvonal készítése alkalmával *Szent-Mihály* község határában, hol hajdan posvány és ingoványos hely volt, melynek közepén egy terjedelmes domb szigetet képezett, épen e domb — hajdan sziget — széthordása

alkalmával először csontokat, fegyvereket, majd edényeket, végre pedig egy fazék érmet találtak. A fazék összezuzatott; találó *Babai* nevű munkás az érmek nagy részét, mint állítá, Pestre kegyedhez vitte ..... A többi leletek mind gr. *Zichy* Jenő gyűjteményébe kerültek.

Székes-Fehérvár.

Hattyúffy Dezső.

XI.

Van szerencsém jelenteni, hogy a *Rómer*-dülőtől mintegy 600 ölnyi távolságban — az *ajaki* határban — hol a vasúti földhányások történnek, *Czirbes* Tamás kis-várdi mérnök (kit a vasúti munkálatokhoz applicáltunk) ismét régi temetkezési helyre akadt. Serkentettem, hogy figyelemmel kisérje a leleményeket; a talált egyes urna-töredékeket, réz gyűrűt és követ a m. n. muzeum számára az ő nevében küldöm be. Minden urna körül van falazva, és a felküldött kőhöz sok hasonlót találnak.

Anarcs.

Czóbel Imre.

XII.

Egy-két nap multán (mig t. i. a kissé sérűlt felirat teljes kibetűzése sikerűl) alkalmam lesz kegyedet egy igen érdekes leletről, egy mértföldmutató kőről tudósítani, mely a következő záradékkal bir „AB AQVINCO MP CXXV.

Mitrovicz.

Gruics Z. J.

Varsányi János galga-völgyi ős- és középkori régiségeinek táblázata.

(Folytatás.)

Sorszám	A tárgy neve	Szélesség.		Magasság.	Szin.	Lelhely.	Észrevétel.
		alsó	felső				
13	Hamvveder	$2\frac{2}{4}$	$3\frac{4}{8}''$	$4''$	Hamuszin.	Aszód	
14	„	$2\frac{2}{4}$	$4\frac{3}{6}''$	$4''$	„	„	Födővel együtt
15	„	2	$4''$	$3\frac{3}{6}''$	„	„	
16	„	$4\frac{2}{4}''$	$10''$	$15''$	„	Zsámbók	Kitünő szép alakú hamvveder, középtáján 19″.
17	„	$2''$	$4''$	$3\frac{2}{4}''$	Vöröses.	Aszód.	Oldalán fül helyett 8 csücsökkel van ellátva.
18	Mély tál	$2\frac{3}{4}$	$9\frac{2}{4}''$	$3\frac{2}{4}''$	Hamuszin	„	
19	„	$2\frac{3}{4}''$	$8\frac{2}{4}''$	$2\frac{3}{4}''$	Fekete.	„	
20	Tál	$3''$	$8\frac{2}{4}''$	$3''$	„	„	
21	„	$2\frac{3}{4}''$	$9''$	$3\frac{2}{4}''$	Hamuszin.	„	
22	„	$2''$	$7\frac{2}{4}''$	$2\frac{2}{4}''$	„	„	
23	„	$1\frac{2}{4}''$	$6''$	$3\frac{8}{4}''$	Fekete.	„	(Képpel l. a.)
24	Mély tál	$2\frac{1}{4}''$	$5\frac{2}{4}''$	$4\frac{3}{4}''$	Világos hamuszin.	„	

Igen érdekes éremlelet.

23. szám.

Jó ideje, hogy *Böhm Lénárt* barátomtól levelet kaptam, melyhez nehány ezüst érmet csatolt, jelentvén, hogy *Bogudinczén* (Krassó megyében) egy földmüvelő kis fazékban több száz érmet talált, melyek leginkább *Robert* Károly idejéből valók, és jelenleg *Milkuhn András* aranymives kezében vannak.

Mily nyereség az érmészetre nézve az, hogy ha egy ilyen leletet együtt láthatunk és leirhatunk, nem kell a szakférfiaknak magyarázgatnom. Irtam tehát *Böhm*-nek, hogy kezessége mellett szíveskedjék az egész leletet, mely 31 látot nyom, tudományos használatra, esetleg vételre hozzám felküldeni. Négy szerb érmen kivűl a többi mind magyar veretű volt, és pedig:

Robert Károly érmei közől:

I. Rupp. II. 10. l. Denarii et oboli Species VII-ből (Tab. XII. 343.) C — R,
n — és
R — C (?) Ruppban elő nem forduló jelzőkkel = 3 darab.

II. (Species IX. Tab. XII. 345.) mindenik alul jobbra kis karikával *és a két felsö liliom közt egy ponttal* (mit Rupp nem említ, sem a rajzban nem ad vissza) = 42 db.

III. (Species XIX. Tábl. XIII. 356. rajz) mindenben hasonló Rupp példányaihoz; a tárgy, melyet a sas tart, *arczvérttel a sas felé fordított sisaknak látszik lenni*, = 6 darab.

Hasonló veret, a körirat kísebb betükkel így: MONETA REGIS KAROLI = 2 darab.

IV. Species XXI. Tab. XIII. 359. sz. különféle veretek = 71 darab.

V. Species XXV. Tab. XIII. 363; egyik minden jelző nélkül, egyik m-mel, és egy, mely Ruppban nincsen S-sel a baloldalon, = 3. darab.

VI. Így Ruppban elő nem forduló denár, előlapján a király koronás feje egészen a mellig hasonló a XIV. Tábla 405. számu éremhez, a fej jobb oldalán C betü, a baloldalon semmi, hátlapján 3 levéllel díszesített, de 405-nél nagyobb korona, középső levéldísz fölött pont, . . . REGIS HUNGARI körirattal. Minthogy Károly pénzein a király nevét rendesen K betüvel irják, ezen C Lajos királyra sem levén alkalmazható, itt jelző betünek kell tartanunk; van belőle 2 darab.

VII. Most az I. kötet 155. lapjára, *Kún László* Species XXXV. tab. X. 268-ra kell átugranunk; mert ámbár ezen csak Róbert Károly többféle érmeit képviselő leletben különben épen lehetséges, hogy Kún László érmei is foglaltattak legyen, *mégis sokkal valószinübb, hogy a 20 évvel elöbb kormányzó király-*

tól kevesebb számmal legyenek az érmek, mint attól, kinek érmei a legkésőbbiek. Pedig ilyen érem, mely Ruppban Kún Lászlónak tulajdoníttatik e leletben különböző, bár nem igen eltérő verettel, van 378 ezen felirattal † MONETA REGIS P(ro) SCLAVONIA, a kereszt karjai mellett pedig állandóan R — L jelzőkkel.

A mi föltevésünk helyes volta mellett még inkább látszik harczolni az, hogy a fentebb említett fajta

9-dik válfajnak állított érmekből ezen leletben

VIII. e felírással: MONETA REGIS P(ro) VNGARIA = 197 darab jön elő, melyek közt ámbár legnagyobb gond- és fáradsággal tett vizsgálat után mintegy 10 különféle bélyeg nyomát találtam, az előbbiekhez minden tekintetben — a köriratot kivéve — tökéletesen egyezőknek és így egy kéztől eredetteknek mutatkoznak, és így Rupp barátom munkájában *Érdy*, veteran érmészünk azon állítását, mintha az VNGARIA a vésnöknek hibájából, *errore incisoris* eredt volna, legalább is nagyon kétessé tetszik.

Megvallom, hogy már régóta nincs bizalmam azon felosztáshoz, melylyel az érmek hátlapján a kereszt ágai mellett alkalmazott jelző betűkből következtetés vonatik a különféle királyokra mint pénzveretőkre. A ki ezen *pro Sclavonia*, és az utolsó VII-dik pont egészen hasonló *pro Ungaria* vert igen közönséges érmeket figyelemmel összehasonlította, azt kellett észrevennie, hogy mind ezen számos bélyeg ugyanegy vagy közel egy kéztől származnak vagy ugyanazon tervezet szerint készültek. Jól tudom, hogy első királyaink rövid kormánya alatt ugyanazon bélyegvésnök több egymásután jövő király számára hasonló bélyegeket metszhetett, miből ismét a név- vagy betűjegy nélküli érmeknek a különféle királyokra való, minden biztosabb adat nélküli reá fogása igen ingadozóvá válik.

Rupp- és Érdynek, mint első úttörőknek ezen valódi chaosban, halhatatlan érdemük van és lesz is, míg magyar numismatika űzetni fog szakférfiaink által; de azért hiszem senki sem neheztelhet, ha más tudománynak is, p. o. az újabb régészeti tanulmányok vívmányait is az érmészetre a hol lehet alkalmazván, itt-ott kétséget támasztunk egyes tételeik ellen;

melyek a legszigorúabb itészet előtt megállhatnak, azokat megerősíthetjük, míg másokat megingatunk, vagy egészen mellőzünk.

Ki tudja, még mit rejt földünk gyomra, mit tartott fenn számunkra az aggódó előkor, midőn kincseit elásta! — Bár szűnnék meg minden szűkkeblűség és épen ezen fontos tudomány előmozdítása tekintetéből minél gyakrabban küldenék be az egész leleteket hozzánk, hogy az érmek együttléte érvével is dolgozhassunk.

Mindenek előtt tehát általánosan véve a jelző betűket ezen érmeknél a királyok kezdőeiül el nem ismerhetem, mert ha ezen szabály áll, akkor kérdem:

1. Miért nem jelennek meg rendszeresen mind az efféle érmeken, hanem pótoltatnak gyakran: liliomokkal, madarakkal, karikákkal, szerintem egyszerű diszítményekkel, mások szerint királyi családok (Anjou-k) vagy országok (Halics) jelképeivel?!

2. Megengedvén azt, hogy h—R, Heinricus = Emericus Rex-et, S—R, Stephanus — Rex-et; R—L, Rex Ladislaus vagy Rex Ladislaus vagy Rex Ludovicus-t; R—A Rex Andreas-t jelenthet, kérdezzük, mit jelentenek a

1. B — n
2. ꓭ — m
3. K — M
4. ꓕ — R
5. M — B
6. M — K
7. R — I
8. S — L
9. U — I
10, W — B, melyek a szlavon tartományi pénzeken előjőnek?

3. Ha az R — L-ben az első betű csakugyan REX-et jelentene, nem lenne-é sokkal okszerűbb ezt a veret hasonlatossága, és Károly király pénzeivel oly nagy számmal való előjötte miatt inkább REX LVDOVICVS-nak mint R · LADISLAVS-nak olvasni, holott ezen fölötte csinos érmek az első korszak

érmeihez művezeti szempontból is csak nehezen sorozhatók. És innen

4. Alig megfejthető, hogy miért soroztatnak a hátlapukon betűkkel jelzett efféle érmek minden más királyhoz, míg *Károly*nak többnyire csak a betűnélküliek tulajdoníttatnak, ámbár a hátlap ugyanazonsága a XIII. tábla 383, 384 és 385 érmeken épen REGIS KARVLI mellett harczol. — Ha

5. Latba vetjük azt, hogy Károly kétségtelen pénzei S — E; B — V; R — K, és A; K — E stb. betűkkel jelezvék, legvalószínűbbnek tartjuk, hogy a K a 359. szám és az L a 404. számú érmen sem jelentik a király nevét, kivévén talán azon esetet, midőn a lap közepén, vagy a király arczképe mellett találjuk.

Elismerem, hogy ezen ellenvételeseim sem birnak egész határozottsággal, hogy még itt-ott lappang az anyag, melyet e kérdés tisztába hozására nyilvánossá kell tenni; de arra több idővel kell valakinek rendelkezhetnie, mint a mennyivel én most e kérdést tanulmányozhatom.

Az az egy dolog bizonyos, hogy a fenebb érintett anomaliát többé érmészetünkben nem tűrhetjük, ha csak újabb meg újabb zavaroknak nem akarjuk a tanulmányozókat kitenni.

Ezen munkára van egy felkentünk, kinek elég *anyaga*, *ideje* és *országszerte elismert készültsége* is van, értem *Dobóczky Ignácz* barátomat, kitől tudományunk várhatja, hogy a REGIS P(ro) SCLAVONIA-féle érmeket rendszeresíteni fogja. Azért örömmel is jelentem, hogy *Dobóczky* igéretét birom, hogy ezen fáradalmas, de ép oly hasznos mint kiható munkától nem idegenkedik. Remélem, hogy ezen egy kérdéssel tisztába jövén, a többi árpádkori betűjelnélkülieket is kissé figyelemre fogja méltatni.

R. Fl.

Két különös régi agyagmű.

Nagyon csalódnék, a ki azt gondolja, hogy az emberiség még a legősibb korban is nem birt a humornak egy nemével, mely műveiben, főleg az oly könnyen készíthető agyagműveiben, mutatkozik.

Ha mindjárt távol esnek mai találó alakjainktól, mégis a legegyszerűebb alakban is ráismerünk a mintázó gondolatjára, és bizonyára lesz mai nap elég fazekas mester, ki alig képes jobb állatalakokat, különféle fütyülésre való madaraiban vagy egyéb állataiban, felmutatni, mint a szíhalmi gúla és nyáj, mely oly jellemző példányokat tartalmaz a m. n. muzeum tárlatában.

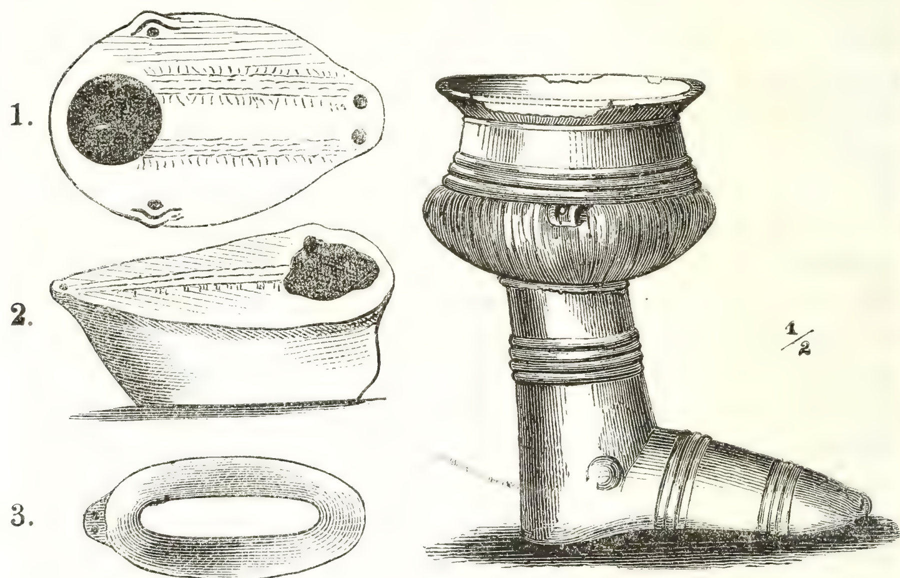

Itt azon edényekről fogok szólni, melyek közől egyik a debreczeni főiskola elég érdekes régészeti gyűjteményében őriztetik és kezdetleges czifrázata tekintetéből a barbarkori darabok közé számítandó. A rajznál (1) ezen furcsa edény majd ötszörte nagyobb, felülről tekintve elül két lyukkal, mintegy orrlyukakkal bir, hátúl a nagy kerek nyilásnál két füle van, melyeknél és az említett orrlyukaknál fogva fel lehetett akasztani; talpa egyenes, mint ezt a 3-dik rajz mutatja. Az egészet medvefejnek tartom, milyen állati idomokat a régiség aranyban és ezüstben drágakövekkel kirakva, sokszor használt, mint ez az oroszlán, bika és egyéb főleg keleti ivóeszközök bizonyítják. Sajnos, hogy ezen edény lelhelye nem ismeretes.

A másik edény az úgynevezett ingerkedők vagy tréfások közé tartozik. Ennek felső része medencze alakú és a barbar-

korszakban gyakran fordul elő, alsó része czizma alakú és legelül kis lyukkal van ellátva. Úgy látszik, hogy a felső tágasb részt az alsóval még fris korában ragasztották össze. Ha az edényből valaki inni akart úgy, hogy a sarka lefelé állt, mindaddig ihatott bántatlanúl, a míg a láb elejébe a lég be nem tódulhatott, a mint ez megtörténik, egyszerre az egész folyadék az ivó képére ömlik. E megtréfáló edény *Aszód* táján találtatott, honnét Varsányi János úr birtokába került.

R. Fl.

Irodalom.

(Orbán Balázs) Székelyföld leirásának 5-dik kötetét egész irodalmunk, és pedig kedvezőleg ismertette meg. Itt azt, mit mások különféle tekintetből e jeles műről mondanak, ismételni felesleges, mi csak a régészeti szempontból szólunk e tárgyhoz, és őszintén örvendünk, hogy szerzőnek annyi férfias kitartása és önfeláldozási erélye volt, miszerint nem csekély áldozattal az utolsó kötetig vitte sok évi fáradozásának tudományos eredményeit. A mint kezdettől fogva melegen ajánlottuk ezen, maga nemében úttörő, s ép oly kedves olvasmányt, mint hasznos tanulmányt nyujtó munkát, úgy ujolag fölhívjuk olvasóinkat, fizessenek elő az utolsó kötetre, és szerezzék meg ezen alkalommal a többit is, mert hiszen most már nem kell attól tartaniok, hogy, mint nálunk oly gyakran történik, csonka munkát kapjanak. *Orbán* vagyonát koczkáztatta ezen vállalatával, nem érdemli-é meg, hogy legalább ezt részben visszafizessük? Híven előbbi programmjához szerző jó részt engedett át munjában a régészetnek is, miről már a tárgymutató is tanuskodik, melyben a „*Régi*“ és „*Római*“ vezérszók alatt egész hasábot találunk különféle érdekes régiségekkel; kellő gond van mindenütt fordítva a római utakra, hídfőkre, telepekre, a középkori műemlékekre és kicsided művekre; találunk vár- és templom leirásokat, ezeknek bár csak lépésekkel mérve, jellemző beosztását; harangfeliratokat, stb. Az egész munkát költői szellem lengi át gyakran virágos irálylyal, mely szerzőt spe-

cifice erdélyi, és még talán inkább székely minőségében tünteti fel, a mi magában épen nem hiba, hanem ritkaság, főleg oly férfiunál, ki a nagy világot is látta, és a honon kívül több évig kényteleníttetett élni. Mint első, ki szűkebb hazája gazdag kincstárát ily módon hozhatta az irodalom terére, oly bő anyagot talált, hogy a keret a képet alig foglaltatja magába, és nagy előszeretete szülőföldje iránt ki fogja menteni azt, ha például a nagylaki kéttornyos egyház látására ezt irja: „A hegyfok végcsúcsán a két tornyával büszkén kiemelkedő templom *pompálkodik*“ ; pedig a templom csak középszerű nagyságú, csonka, idomtalan fafödelével inkább a sajnálat érzését költi fel a nézőben, hozzá járulván az, hogy szerző saját szavai szerint: „*egyházunk szegényletes csonkításon ment át*“. Honnan venné azután szerző a szavakat, melyekkel a pannonhalmi, jáki, lébenyi, lőcsei, bártfai stb. templomokat kellene ismertetnie? Igaz, azok nem székelyföldön állanak. Még egyet említek. *Radnóthfáját* így magyarázza: Radnóth nevű ember által ültetett *fát* jelöl. Mi dunamellékiek az Akademia szótárával azt tartjuk, hogy a *fa* össze van húzva *falvá*-ból, p. o. Bethlenfalva, Barátfalva, Asszonyfalva; Asszonyfa, Dénesfa, Mátéfa stb. helyet. S így *Radnóthfát* is inkább Radnóthfalvából származtatnám. De az ilyen csekélységek nem annyira megrovásul szolgálnak, mint inkább legyenek annak bizonyítékai, hogy szerző becses munkáját előszeretettel forgattuk!

(*Egyházi névtáraink*) közt a nagy-váradit igen dicsérik, nemcsak nyomdai csin, hanem hibátlan kiadás és beltartalomra nézve is; mert a közönséges hivatalos adatokon kivül a prépostságok, apátságok vázlatos történeteit és az egyházmegye egyéneinek életadatait is közli. Halljuk, hogy a Kalocsa főmegyei névtárt is ilyen ujítások tekintetéből magasztalják, nekünk még nem lehetett szerencsénk akár egyikét, akár másikát látnunk; de azért reméljük, hogy végre be fog következni azon időpont is, midőn a névtárak nemcsak a külföldi püspökségek és a hazai papság kedveért kizárólag latin nyelven fognak szerkesztetni, hanem megelégedvén azzal, hogy minden negyedik évben egy latin Schematismus nyomassék, három évig a közönség használhatása tekintetéből magyarúl fognak e névkönyvek kiadatni, melyekben a püspökségek, prépostságok,

káptalanok, esperességek, sőt egyes plébániák okadatolt történetei is itészetileg kidolgoztatván, nyolcz vagy tíz év lefolytán, ha t. i. a valódi történetnek csak 3—4 ív fogna is évenként szenteltetni, a hívek eljuthatnának megyéjük igaz történetéhez, megismerhetnék püspökjeik és papjaik üdvös műkődését és így az összetartozási érzés mindinkább növekednék. A kivitel nem nehéz, mert hála Isten, majd minden megyének van történésze; nem költséges, mert a 3—4 ív költsége még ki fogna az egyházak pénztárából kerűlni, sőt találkoznának hívek, kik azt szívesen megváltanák. Ismételve pendítjük meg e tárgyat, mert nagy horderejéről meg vagyunk győződve; bár hatnának szavaink odáig, a honnan a segély egyedűl várható.

(*A magyar Sionban*) Blümelhuber Ferencz tanár *irányelveket* közöl *templomaink* felékesítésében. Ezen időszerű munkácskában az I. szakasz a templomok külső falterének ékesítéséről értekezik, magyarázván a leginkább divó anyagnak a *könek* és *téglának* miképeni alkalmazását. Szerző úr meggyőződése szerint harczol mind a két esetben a nyers építészet mellett, minthogy ez külsőleg is pontosabb munkát, jobb anyagot követel, mig a kőragaszszal bemázolt, s még hozzá olajfestékkel megölt vakolat nemcsak az egészen ki nem száradt anyagot rontja és folytonos újítása által sokkal költségesebb, mintha mindjárt kezdettől fogva jó anyagot használtak volna. Nemcsak a külföldi, főleg észak-németországi tégla építmények mutatják eléggé, hogy 4—5 századig minden vakolat nélkül fenállanak, bizonyítja azt számos magyar- és erdélyországi szentegyház is városokban és falvakban, melyeknek nem egyedül tömör falai állanak fen egész épségben, hanem, mint, p. o. Vasmegyében még ablak- és ajtó tagozataik, párkány tégláik a kővel együtt az idő viharainak derekasan ellentálltak. Tudom, hogy ezen ajánlat szokatlannak fog látszani a mostani álnok, mindent csak palástoló korszakban, jól emlékszem, hogy holmi nyers téglaépítményeket bolondházféle nevekkel tiszteltek meg a vakolatok barátai, de azért győzni fog a régi, a jobb nyers építészet, mely mellett hazánkban is több száz építmény tanúskodik, melyek közt a vegyes szinű imolák közt a *tatárfulvit* mint minta-példányt említhetjük fel.

(*Kekulé*) újabb munkája: „Die Gruppe des Künstlers Me-

nelaos in Villa Ludovisi“, Leipzig, Engelmann 1870, méltán soroltatik a classicai görög szobrászat egyedirataihoz, melyeket *Conze*-nak köszönhetünk, és az eredetiek tanúlmányozása vagy a fősz-öntetek vizsgálása után indulva okszerű taglalásokon alapszanak, melyek a tengernyi népszerűen tartott műtörténeti vásármunkáktól lényegileg különböznek. Ilyen iratok, ha mindjárt csak föltevéseket tartalmaznának, melyeket más ügyesebb vizsgáló talán a legközelebbi évben megváltoztat, azon haszonnal birnak, hogy a classikai művek megismerésében és megbirálásában kalauzul szolgálnak és hathatósan előmozdítják, hogy idővel az efféle munkálkodásokban magunk is részt vegyünk.

(*Brun Henrik*) a római *Instituto di correspondenza archaeologica* költségén adja ki az *etrusk hamvvedrek* domborműveit, melyek az első kötetben 199 különféle kősírláda rajzait állítják elő. Ezen első cyclus a trójai mondák illustratióit tartalmazza és méltó párja Gerhard munkájának, melyet az etrusk *tükrökről* írt. Minthogy hazánkban is fordúlnak elő emlékek, melyek az ős-europai művészet példányainak sorába tartoznak, ezen művet, mely úgy sem számíthat nagyobb olvasó körre, és csak egy oly műintézet által adható ki, milyen a porosz tudományos Instituto Romában, a hazai történelmi, műtörténeti és műipari könyvtárak számára jó lelkiismerettel ajánlhatjuk.

(*Jacob G.*) „Die Kunst im Dienste der Kirche“ czimű munkája második kiadásának nagyon örvendünk. Szerző fősúlyt fektet az egyházi sztylek történelmi kifejlődésére, és azt a hívek életével folytonos viszonyba hozza az által, hogy az egyes szakoknál az egyház szabályait is idézi, miért is első sorban a kath. papoknak, kiknek kötelessége egyházaikra felügyelni, azokat sztylszerűleg javíttatni, ajánlható. A munkához 21 csinosan metszett aczéllap van csatolva, mely a szöveg értelmezését elősegíti.

(*Az olasz remekművészet*) barátait figyelmeztetjük *Lützow* tanár érdekes folyóiratára: „Zeitschrift für bildende Kunst“, melyben a múlt év végén, Lübkétől, a hírneves német régésztől igen tanulmányos czikksorozat jelent meg *adalékul az olasz műtörténethez.* A mesteri fametszvények s az élénk irály kivánatos előkészitőül szolgálandnak az Olaszországot láto-

gatni szándékozóknak, vagy fölötte kedves emlékeztetőül tekinthetők azokra nézve, kik ezen remekeket saját szemeikkel látták. — Addig nem is fog nálunk a nemesebb, ízlés meghonosodni, míg az efféle művek olvasó köreinkből a sok felületes silányságokat ki nem szorítják. Csak komolyabb tudomány nemesíthet nemzetet mint egyént, az üres pletyka, a folytonos élczezés untathat, vagy megnevettethet, de megmenteni nem fog egy szalmakazalt sem, annál kevésbbé a netán veszélyben forgó hazát.

(*Stockbauer J.*)-től „Kunstgeschichte des Kreuzes“ czím alatt egy feltünést okozó egyedirat jelent meg, mely nemcsak azt foglalja össze, mi eddig ezen keresztény jelképről és ennek egyes műveiről számos iratban előfordúlt, hanem főtörekvése a keresztnek, különféle korszakokban és különféle nemzeteknél való felfogását, kifejlődését főleg művészi szempontból tárgyalni. A történelmi rész előbocsátása után e könyv három szakra oszlik, melyek közől az első a keresztény monogrammról értekezik, míg a 2-dik a keresztet, a 3-dik a feszületet veszi vizsgálata alá. A kereszt jelképileg több századon át fordult elő, mig a VI-dik végén a feszület lép nyomába, és pedig először keleten, honnan csakhamar nyugatra is átment. Szerző állítása szerint a keleti feszület természetes előállításu, Krisztus t. i. szenvedőleg és haldoklólag van előállítva, a nyugatin ellenben a szenvedésnek nincsen nyoma, tehát természetellenes, míg a keresztháborúk alatt a felfogás változik és a XII-dik században nyugaton is a természetes, azaz szenvedő előállítás kezd divatba jőni. És ha a fölfeszítettnek állását, ruházatát, a keresztfa mellékleteit és egyéb külsőségeket a byzanti művészetnek kell is tulajdonítanunk, mégis meg kell vallanunk, hogy a nyugatiak saját többoldalúságuk és az egyénitésre való hajlam Jézus alakjára és a körülállókra nézve egészen különböző felfogással birtak. Így szerző munkája már azért is igen ajánlható a keresztény régiségekkel foglalkozóknak; mert tárgyát rendszeresen és chronologice adja elő, de még inkább azért, mivel a sok előpéldány felhozásán kivül a szellemi és vallási iránynak úgy a világgal és idővel valamint a művészet terményeivel való összefüggését mindenütt kiemeli.

Egyveleg.

30. *(A vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úr)* folyó évi május 31-kén a muzeum népismereti, természetrajzi és a régészeti tár egy részét azon czélból látogatta meg, hogy a legközelebbi év költségvetése készítésénél az égető szükségekre tekintettel lehessen. Tetemesen növekedvén az anyag, kiterjedvén a helyiségek a folyosókra is, és a rendezés nagy mérvben eszközöltetvén, főleg azon szempontból, hogy a nemzet már egyszer megtudja, mit bir országos intézetében, új és czélszerűbb felállítások szükségeltetvén a személyzetnek itt-ottan való szaporítása, a kellő butorok készítése szükséges leend; de ha a muzeum oly rohamosan gyarapodik, mint csak két év óta, az országnak gondoskodnia kellend, miszerint más alkalmas épület emeltessék az egyes osztályok számára, mi által még nemzetgazdászati szempontból is el lesz érve az, hogy a nemzeti kincseinket látni kivánó idegenek ne egy nap alatt végezhessék szemléjüket, és egy óra alatt futhassák át a gyűjteményeket.

31. *(Paur Iván ismét felszólalt)* humoros modorában a „Sopron“ czimű lapban, melyben *történet-archaeologiai sétták*-kal cyclust kezd, melyet mindenki érdekkel fog olvasni. A *Hosszú-sor árkáé* az első két czikk, melyekből első a kurucz reminiscentiának, másik a római érmészetnek, jelesen pedig egy ritkább, GERMANICVS CAESAR előlapi köriratú, hátlapján pedig: SIGNIS RECEPTis DEVICTIS GERManissal történelmévé vált éremmel ismertet meg bennünket.*) Minthogy ezen érmen a TIN mellékbélyeg látható, ezt Tiberius Nero idejéből valónak állítja és így ezen korszakból már két éremmel bir saját gyűjteményében. Ezen érdekes találmányhoz *Paur* ezen indítványt csatolja: *Találjon a soproni történet-művészi egylet módot benne, hogy a Sopronban lelt római érmek, minél kimerítőbb lajstroma készüljön levéltára számára!* — Ehhez pedig legalkalmasbnak véli, hogy a szőlősgazdák és a munkásosztály naponkint a vámkapuknál betódulván, azt, a mit érmekben találnak, adják át esténkint a kapuőrnél letéteményképen; vállalkozzanak négyen a szakférfiak közől, kik egyenkint más-más sorompót választva az éremleletet rovatos lajstromba szakértőleg leírva bevezessék.**) En-

*) Örömmel constatáljuk, hogy ezen fajtából n. muzeumunk is bir 4 darabot!

**) Az Istenházában a persely gyüledékét vizsgálják át mások.

R. Fl.

gedjünk a népnek is, így kiált fel, részt a dicsőségben, hogy szülővárosuk történetének fejlesztésére segédekül hívjuk! — *Boldog Sopron!* melynek területén ezen nemes felhívás sikerét várhatja a különben nem igen hiszékeny archaeologus! Mi itt attól tartanánk, hogy mindenki inkább fog a római leletekből valamit látni, mint a szakférfiak! Szívből kivánunk ezen életre való gondolatnak jó eredményt, barátunk további sétáit pedig figyelemmel kisérjük.

32. *(Egy árvíz mutató sorsa.)* A Pesten levő Molnár-utczában dr. Mannheimer házát átépíttetvén a téli utcza felé eső fala tövén találtak egy árvíz mutatót, mely így néz ki:

1 7 3 2

I □ H

Erre Vandrák úr figyelmeztetett, és midőn e tájon ismét megfordultam, a követ, melyről az akkori víz magasságát meg akartam határozni, minthogy ez eredetileg a mai mészáros utcza színe alatt 4 lábbal alább állt, magában a kis világ-udvarban, olyan helyen, a hol csakugyan látni lehetett, de eredeti helyénél 7 lábnál magasabban találtam befalazva. Ezt csak azért említem, nehogy idővel, az árvizek monographusát ezen áttétel zavarba hozza, minthogy ezen vizállásnál az úgyis alacsony Molnár-utcza házainak egészen víz alatt kellett volna állaniok.

33. *(Majláth Béla)* liptómegyei főjegyző és buzgó régész, május 30-kára hirdette második archaeologiai felolvasását a megyeház termében. A bevétel az Eötvös-emlék javára van ajánlva. Reméljük, hogy ezen alkalommal Liptómegye értelmisége szintén oly melegen fogja e haladási mozzanatot pártolni, mint ezt az első felolvasásnál örömmel följegyeztük. E kettős czél, saját önmüvelés, és egy nagy emberünk emléke megérdemli, hogy valamit áldozzunk. Legyen szabad ezen részvéttől azt is föltételeznünk, hogy nemsokára a kárpátalji muzeumról is fogunk kedvező tudomást venni, mert nincsen nagyobb ösztön a fentartásra, mint a gyüjteményeknek tanulmányozása és azoknak gyakorlati felhasználása.

34. *(A dán köregiségeket)*, melyekből egyes gyüjteményeket vételre ajánlottam, régész-barátom Kopenhágából átküldé, és azt találtam, hogy áruk aránylag csekélyebb, mint a többi régiségárulóknál, a darabok pedig jellemzők. 34 darab különféle, részben 6′—7″ nagyságú szekercze, vésü, gyalu, fűrész, stb. 50 frton kapható, és minden régészeti muzeumnak ajánlható. Itt a tárgyak 2—3 példányban fordúlnak elő, de

lehet egyszerű gyűjteményt 20 frton is kapni. Eddig a m. n. muzeumon kivül, a m. kir. egyetem, a pannonhalmi muzeum, a pozsonyi városi muzeum és Majláth Béla lelkes régészünk rendeltek meg hasonló gyűjteményeket. A vitelbér Kopenhágából Pestig egyes 50 frtnyi gyűjteményeknél mintegy 8 o. é. frtra rúg. Megtehetném azt is, hogy a kivánt gyűjtemények, melyeknek szerzését egyedül boldogult Schulcz Ferencz rokonai szíves közbenjárásának köszönhetem, egyenesen a megrendelő intézethez, vagy tudóshoz küldessenek. A dán nemzeti muzeum nem enged át darabokat, a kereskedők sokkal tetemesb árakat csinálnak; így ha hazánkfiai szándékát és kivánalmait tudom az összeggel együtt, melyet hasonló gyűjteményre reá szánnak, szívesen keresem meg kopenhágai ismerősimet, hogy nemzeti tudományosságunk előmozdításában közremüködjenek,

A megrendelés könnyebb volta miatt szeretném, ha az illetők f. é. *junius* végeig nyilatkoznának. R. Fl.

Szerkesztői mondanivaló.

Sz. S. úrnak! Csákvártt. — Azt tetszik kérdezni, mivel indokolom az *Értesítőben*, IV. k. 293. lapon az *igtathatsz g*-jét *k* helyett? Erre felel az Akademia magyar nyelv szótárának III. kötet I. füzetének 46-dik lapján álló, *igtat* szó magyarázata, mely nekem Kemény emlékiratainál nagyobb tekintély. — *Alcsúthra* nézve igaz, hogy ugyanazon szótár *Alcsútot* ir; de én az Akademia közlönyében *a slendriánt azért bátorkodtam* megtartani, mert ő fensége, *Alcsúth* birtokosa ezt mindig így írja, írták így régiebb kiadásokban is; e szerint azt hittem, hogy helynevekben s a személynevekben megőrzendő a régi orthographia! Ezen pontot tessék azonban az alcsúthi archivumban kideríttetni! — Most csak egy kéréssel járulok tisztelt kegyed elé: minthogy az „*Archaeologiai Értesítő*“ olvasói **régészeti**, és nem *nyelvtani* felvilágositásokat óhajtanak, kérem tessék jövőre a régészeti kételyekkel, *saját becses neve alatt* hozzánk fordulni, ezekre szivesen felelünk; egyéb polemiába, főleg alaptalan ellenvetésekre azért nem felelhetünk, mert időnk egyéb hasznosabb teendőkre is elég szűken van kimérve.

Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában. Pesten, 1871.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. 4. szám.
V. évfolyam. *Julius 1-én.*
Szerkesztő: Bizományos:
Dr. Rómer Flóris, Aigner Lajos könyvkereskedése
m. n. muzeum. Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg. — Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

A szabolcsmegyei muzeum.

II.

A gyüjtemény ismertetése.

A gyűjteményt a) kőkorszakbeli tárgyak nyitják meg, s mivel ezek korábbi s későbbi kőeszközökre oszlanak: legelül a csiszolatlan kőtárgyak feküsznek.

Látható itt két kis *obsidian nucleus* (vsd. ő. A. Ért. I. 56.), negyvenegy darab kisebb-nagyobb, teljesen vagy csak félig sikerült *obsidian késpenge* (vsd. ő. u. o. I. 56.), továbbá két tökéletes obsidian *nyílhegy*, négy hasonnemű kevésbé tökéletes nyílhegy s végre két *kovanyílhegy*. Néhány nyers obsidiantöredék is ki van állítva, mintegy az anyag föltüntetése végett. Az eltett ilynemű töredékeknek, minők az obsidian pengedarabokkal együtt az egész megyében, különösen pedig a nyirségi tavak szélein találtatnak, száma százakra megyen.

Végül említendők itt egy *örlökö töredékei*, mely háztartási eszköz csak azért nincs képviselve ép példányok által, mert még nem voltak nagyobb figyelem tárgyai, bár a megyében szép számmal találtatnak.

A csiszolt kőszerszámok időszakát föltünteti két nagyobb

és három kisebb, különböző kovanemekből készült ép *kövésü* s néhány vésűtöredék, egy apró *„kögyalú"*. (Vsd. ö. Képes Kalauz 21. ábra) és két *kökalapács*, az egyik ép és fúrási kisérletet mutat, a másik töredék. (Vsd. ö. Arch. Közl. II. képatl. X. 47.)

Harmadik csoportnak durva agyag készítmények állítvák föl. Az edények kivételével, melyek a szekrények tetején foglalnak helyet, látni itt az agyagmunkákat.

Legérdekesb kétségkivül egy fölötte durva készítményű *agyagkanál*, (1. ábra)*) mely mintegy 20 cmtr.-nyi nagyságú és hasonló a nemz. muzeumban lévő gombai- (Pest m.) és mohi pusztabelihez, (Vsd. ö. A. Közl. II. k. képatl. XVII. 115.), de ezeknél teljesebb.

Van azon kivül fekete és sárga *agyagkarika*, továbbá három db. gömbölyű (Vsd. ö. Kép. Kal. 26. ábra) és egy darab hosszúkás *orsógomb*, végre alaktalan *agyagsúly*. (Vsd. ö. u. o. 102. ábra.)

A negyedik, az első két korbeli tárgyakat közvetítő csoportot részben obsidianokkal, részben bronzeszközökkel, de néha vastárgyakkal is együtt talált, különféle *gyöngynemek* képezik.

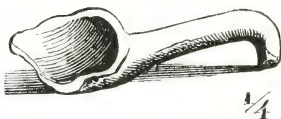

1. ábra.

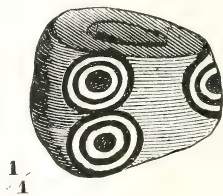

2. ábra.

Ezekből e muzeum igen szép sorozatot bir.

Föltünő köztük egy nagyobb és hét kisebb gyöngy, mely egészben sárgás és helyenként nagyobb kékes pontokat bekerítő, kékes üvegpasztarétegekből áll. A nemz. muzeum ilynemű gyöngyökből öt példányt bir, melyek közől egyik sem közelíti meg a díszes nagy-kállóit (2. ábra).

*) A mellékelt ábrák a 12-dik számú kivételével, dr. Jósa András rajzai után készültek.

Van ezeken kivül öt darab fekete fölületű piros és zöld pettyekkel diszített, két db. fekete, fehér foltos és egy db. kékes üvegpaszta-gyöngy, végre három db. átlyukasztott borostyánkő (?) csöp és harminczöt darab apró különféle színű s alakú egyéb gyöngy.

b) A gyöngyök mellett a bronzkori tárgyakat a rózsapallagi lelet érdekes darabjai (A. É. II. 132.) nyitják meg.

T. i. négy db. szép szironynyal bevont gömbszelet alakú *földolgozatlan rézpogácsa* (vsd. ö. Kép. Kal. 82. ábra) és két db. hasonnemű gömbölyű s hosszúkás *rúd*, melyek a mögöttük fölállított hat db. hegyes végű, szintén szépszironyú nyers *bronzcsákánynyal* a kis muzeum nem csekély diszére szolgálnak. A csákányok azon állapotban vannak, a mint öntés után a mintából kikerültek (vsd. ö. Kép. Kal. 86. ábra) s köztük első helyen áll azon példány, melyen a hátsó végén lévő tölcsér alakú hosszabbítás arra mutat, hogy azon részen volt az öntőminta töltésre szolgáló nyilása. Ezen lelet arra enged következtetni, hogy a mindenféle bronzeszközök csakugyan itt a hely szinén készültek s nem kereskedelmi czikkek gyanánt kerültek ide.

A csiszolatlan csákányok mellett áll egy teljesen *kidolgozott példány*, mely szép szironyától dörzsölés által részben meg van fosztva.

A bronzfegyverzet ezen tárgyakon kivül szép szironyú *bronzkard* és *tőr* által van képviselve, mely mindkettőnek markolatja hiányzik. (Vsd. ö. Kép. Kal. 42. ábra és Arch. Közl. II. k. képatl. V. t. 20. sz.)

Ide tartozik továbbá a *tokos szekercze* (vsd. ö. Kép. Kal. 76. ábra), a *füles véső* (u. o. 75. ábra), valamint két db. kétkarú s egy db. egykarú *bronzkalapács.*

Nem hiányzanak a hazánkban feltünőleg nagy számban előforduló lapos *bronztekercsek* sem; (vsd. ö. Kép. Kal. 79. ábr. és Arch. Közl. II. k. képatl. III. t. 6. sz.) a szabolcsmegyei muzeum belőlök két példánynyal bir, az egyik ép, a másik csak részlet, mely amannak teljesen megfelel.

A dísztárgyak csoportjából van itt egy zárt és két db. nyílt, rovatokkal diszített *karperecz*, (vsd. ö. Kép. Kal. 100 és 101. ábra), továbbá tizenkét cmtrnyi hosszú *bronztű*, melynek

vastagabb vége vonaldíszszel s gombbal van ellátva, és egy másik tizenkilencz cmtnyi tű, melyen a nevezett diszítmény a közepe felé van.

Ezen csoporthoz csatlakozik négy *boglárcsat*, melyek közől egyik kitünő zöld szironynyal van borítva s régi ruganyosságából mitsem veszített.

E csoportot legujabban b. Vécsey József halavány aranyból készült kis *gyűrűvel* toldotta meg.

A bronzból készült gazdasági eszközöket képviseli egy *sarló*, minőket a nemz. muzeumban különösen az erzsébetfalvi (hammersdorfi) lelet folytán a legkülönfélébb változatokban láthatni.

c) A szekrény második szakában a két korbeli agyagedényeken előforduló czifrázatokat föltüntető edénydarabok vannak összeállitva, a mint azokat a megye különféle részeiben dr. Jósa úr gyűjtötte.

A mellékelt ábrákban (3—10. ábra), néhányat azon czifrázatokból, melyek az e vidéken előforduló edényeken leggyakoriabbak, azon czélból tüntettünk föl, hogy más helyütt előforduló mintákkal összehasonlíttathassanak.

3. ábra.

4. ábra.

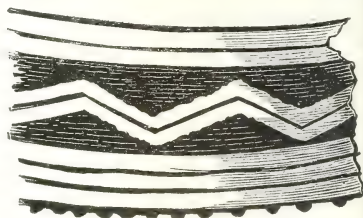

5. ábra.

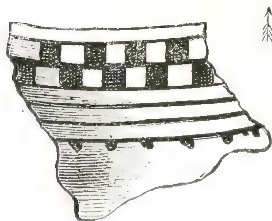

6. ábra.

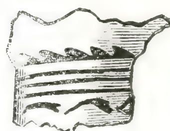

7. ábra.

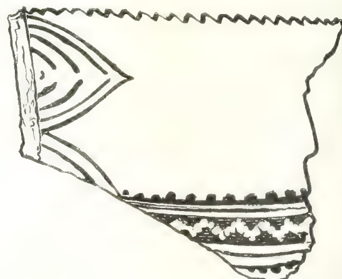

8. ábra.

9. ábra.

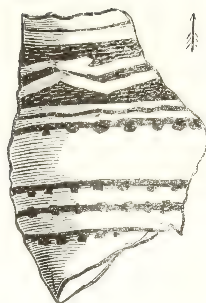

10. ábra.

Mily fontosak egyáltalában őskorunk földerítésére az eddig oly kevés figyelemre méltatott „csekélységek“: azt igen szépen fejtegette Rómer „Az ősrégi agyagművesség viszonya a történelemhez“ czimű czikkében. (Századok, 2. évf. 1867. 414—432. ll.) Itt csak arra szorítkozunk, hogy hazai régészeinket ismételve ilyen diszítményi minták gyűjtésére, s egyszersmind arra kérjük, miszerint kettőseiket a nemzeti muzeumnak, mely ilyenekből már most is szép gyűjteményt bir, engedjék át.

Idővel majd vidékek szerint fognak a minták fölállíttatni s akkor talán lehetséges lesz a mellékkörülmények tekintetbe vétele mellett, hazánk őslakóit osztályozni.

d) Az ezen edénydiszítmények mellett helyet foglaló különböző eszközök közt minden esetre legjelesbek azon ezüstkészítmények, melyek a gyűjteménynek fő díszei, t. i. a székelyi lelet darabjai.

Ezen lelet egy ezüst övcsatból s két boglárcsatból áll, melyek kis ezüst részletekkel és állítólag egy tallérnyi nagyságú

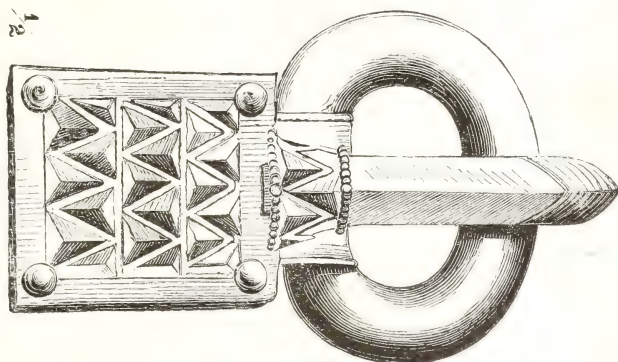

11. ábra.

s vastagságú *ón* (?) *koronggal* együtt találtattak. Az övcsat (11. ábra) hasonjellemű a bakodi pusztán lelt aranycsattal, (l. Mit-

theilungen der Centralcommission. 1860. IV. k. 102—112. ll. és Kép. Kal. 146. ábra) és hasonlít több szintén a későbbi római időből származó s a nemz. muzeumban lévő aranycsathoz. A csat előrésze belül üres ezüst gyűrűből áll, melynek hátsó, a tokkal összekapcsolt részében könnyen mozoghatólag van beillesztve az ezüstpeczek.

Ez félhengeralakú s belül szintén üres; tövénél két aranyozott gyöngydísz közt váltakozó s egymást kiegészítő gúlaalakú háromlapú aranyozott mélyedések vannak, összesen hármas számmal, melyekhez jobbra-balra még mintegy fél gúla mélyedés csatlakozik.

Hasonnemű aranyozott mélyedések töltik be három sorban az ezüst tokot, melynek külső kerete négy szögletében lévő egy-egy aranyozott *gombocska* arra szolgált, hogy a csat az övhöz alkalmaztathassék.

Az ezen övcsattal együtt talált boglárcsatok egyenlők, az egyiknek csak részletei vannak meg, mig a másik (12. ábra) meglehetősen ép.

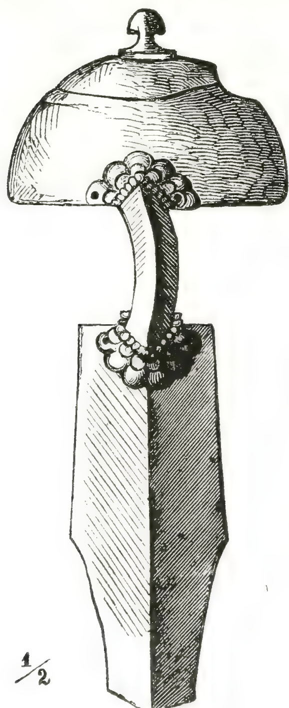

12. ábra.

Ez alakra nézve a bakodi leletben napfényre került fibulához hasonló, s egészen megegyező a nemzeti muzeumban lévő kunágotai (?) mellcsattal.

Ezen csat felső része félköralakú lapos és sima ezüstlemezből áll, melynek felső végére, a közepén csinosan kidolgozott gomb van erősítve.

Alsó része lapos tető mintára készült, közepe felé szélesbülő, vége felé pedig keskenyülő ezüstlemezből áll.

A két részt félkörbe görbített szintén tetőalakú ezüstlemezből készült nyak köti össze, melynek végein apró gyöngydísz és hat domborodott mezőre osztott aranylemezkerítés vagyon. A csat alsó fele, álló és két helyen átlyukasztott lemezt tüntet föl, melybe a tű volt alkalmazva; ez valószinűleg bronzból készült volt, (mint a bakodi csaton) de nincs meg.

A művezet ezen tárgyakon magas fokú s az arany alkalmazása igen élénkíti e díszes és ritka alakú csatok összhatását.

13. ábra.

14. ábra.

15. ábra.

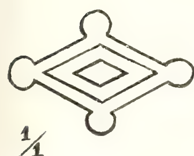

16. ábra.

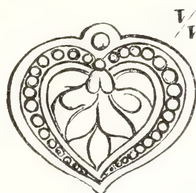

17. ábra.

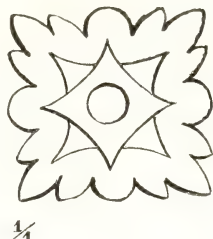

18. ábra.

Érdekesek az előbbi lelet mellé helyezett hatféle ezüst *övdísz-lemezkék* is, (13—18. ábra) melyek levél-, gyöngy- és geometriai alakokból alkotvák és a megye több részein, (Tisza-Lök, Balkány) a homokfuvásokban gyűjtettek össze. Az ezek mellett fölállított vaseszközök részben a *geszterédi* és *micskei* ásatások eredményei (Arch. Ért. I. 181—185.), részben pedig a megye egyéb vidékeiről valók.

A geszterédi tárgyak közől említendők: vaskapcsok részei, négy db. vaskarika egyenes pöczökfélével összekapcsolva és kampó alakra görbített pántok; a micskei lelet darabjai közől: egyenes, a mi közönséges kapcsainkhoz hasonló vaspánt, S-alakú és más görbült vaspánt, melyeken mind farostok maradványai látszanak s így valósziníüleg pallókból álló koporsó összetákolására szolgáltak.

Ezen két lelet Rómer szerint (i. h. 183. l.) a vaskúti halmokkal egykoru.

Talán ugyanazon korból való a *vaskés* (Műrég. Kal. 110. ábra) és a *vasnyílhegy* is.

Határozottan római eredetű tárgyak gyanánt említhető itt a *két római mécses* (Kép. Kal. 123. ábra), melyek az ezen megyebeli római császári érmekkel együtt az iránt látszanak föl-

világosítást nyújtani, hogy a rómaiak Erdély meghódítása után csakugyan, ha mindjárt ideiglenesen, a tiszamelléki vidékre is kiterjeszkedtek.

e) A többi eszköz, melyek még az első és második szekrényben foglaltatnak, a keresztény közép és újabb korba tartoznak.

Említésre méltó a hat darabból álló kis *sarkantyúgyüjtemény*. Van itt a XII-dik századbeli, kicsit görbített szárú, rövid nyakú s csúcsos gombú sarkantyúból (Kép. Kal. 179. ábra) két változat, három db. öt-hat ágú taréjjal s meglehetős hoszszú nyakkal ellátott és hegyes szögben találkozó, görbített szárú sarkantyú, minők a n. muzeumban szép számmal vannak. Legérdekesb köztük azonban egy 17-dik (?) századbeli példány; ez csipkézett taréju, rövid nyaku és rövid, de igen széles és fölül egymás felé hajló szárakkal bir, melyek középen két-két lyukkal vannak ellátva.

Érdekes a két *vas-kard* is, (XIV. század. Kép. Kal. 169. ábra), melynek egyike meglehetős ép, míg a másiknak a keresztvasa hiányzik.

Van itt ezeken kívül többnemű *hellebárd, fali ágyu, vas-zabola, kengyel, lópatkó, vas-golyó*, stb.

A byzanti izlést képviseli egy byzanti, kereszttok alakú *ereklyetartó* felső része, mely az ismert typus szerint előállíttatni szokott keresztre feszített Krisztust tünteti föl; ez nem szabolcsmegyei eredetű, hanem Csanádmegyéből a kaszaperegi pusztáról került ide Támár Imre által.

Ezen ereklyerész majdnem hasonmása a n. muzeumban lévő ilynemű kereszttokfödélnek.

Említendők még egy újabb *pecsétgyürü* s a volt szabolcsmegyei k. biztos *pecsétje*, egy *pecsétlenyomat gyüjtemény* és a Báthory család Nyír-Báthoron levő sírboltjából megyei küldöttség által idehozatott tárgyak (u. m. koporsószegek, darabok, ruhafoszlányok, gyermeköv, stb.)

f) Végül, a sorrenden kivül említjük a mintegy húsz darabból álló s a szekrények tetején helyet foglaló *cserépedénygyüjteményt.*

A legdurvább edénytől kezdve a legfinomabbig képviselve látunk itt majdnem minden váltazatot. Az alakot illetőleg lá-

tunk öblönyöket, csészéket, bögréket s fazekakat stb., különböző alfajaikkal együtt, melyek majd az okadatolt lajstrom készítése alkalmával pontosan meg fognak méretni.

E helyütt csak néhányat kivánunk különösen kiemelni, melyek egy vagy más oknál fogva érdekünket inkább felköltik.

Nagyságuknál s czifrázataiknál fogva érdekesek a 19. és 20. ábrán előállított edények. Az elsőnek magassága 54 cmtr., szélessége az öblénél 24 cm., legnagyobb szélessége 40 cm., az alja 18 cm.-nyi széles. A másodiknak magassága 33 cmtr., szélessége az öblénél 15 cm., legnagyobb szélessége 34 cm., az alja 12 cm.-nyi széles. Nem kevésbé érdekes a nagy korsó, (21. ábra) melynek magassága 48 cm., legnagyobb szélessége 36 cm., alja 12 cm.-nyi széles.

E három edénynek megfelelő ép példányok nincsenek a n. muzeumban.

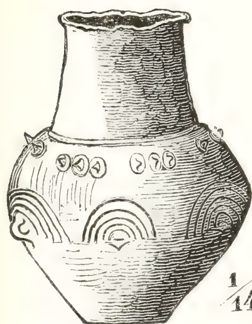

19. ábra.

20. ábra.

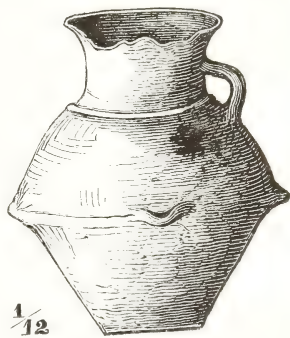

21. ábra.

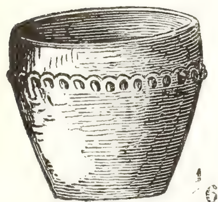

22. ábra.

23. ábra.

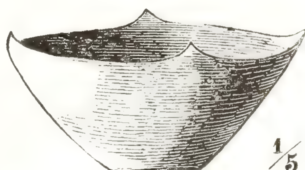

24. ábra.

Fölemlítjük még a *bögrét* (22. ábra), *mericzét* (23. ábra) és *csészealakú* (24. ábra) edényt, mint a mely alakok az „Arch. Ért“ IV. k. 182. lapján közölt alakokat kiegészítik.

Ez a nagy-kállói muzeum egyik részének rövid ismertetése. Láthatni ebből is, mennyire megérdemli e kis muzeum az okadatolt részletes leirást egyfelől, másrészt pedig a megye általános részvéte s támogatása által való gyarapítást; biztosan reméljük, hogy teljesedni fog mindkét óhajunk.

Hampel József.

(Folyt. követk.)

A m. tud. Akademia archaeologiai bizottságának munkálkodása 187°|₁-dik évben.

Az *archaeologiai bizottság*, miután a régészeti tudomány s a kutatások és gyűjtések iránti kedv ez évben is folytonosan növekedett, bizton állíthatja, hogy az archaeologia hazánkban elég erős lábon áll, miszerint azt a műveltebb osztály egyik kedvencz tudományának elismerve, szemlátomásti haladását jövőre is remélhetjük. Ez örvendetes előbbremenetelt leginkább az „Archaeologiai Értesítő"nek lehet köszönni, mely évről-évre nemcsak az olvasó közönség, hanem a napi sajtó pártolását s méltánylását is kiérdemlette, úgy hogy e szakközlöny jövőjét biztosítottnak tekinthetjük.

Az olvasó közönséggel való levelezés, jelentés, véleményadás 1869-ről 1870-re 271 számról 358-ra szaporodott, s ez évben alkalmasint még élénkebb lesz, miután majd minden postával újabb és buzgó tagok lépnek a bizottság munkásai sorába, kik közt ő fenségét József főherczeget, Szentiványi Márton liptói, Ormós Zsigmond temesi főispánokat, Kruesz Chrysostom János pannonhalmi apát urat üdvözli a bizottság. Levelezői közt felemlíti Czóbel Imre urat Anárcson, Fleischmann Jenő benczés tanárt Esztergomban, Foltinyi János, Holländer Leo, Molnár Pál, id. Mogyoróssy János, Pelargus János, Radisics Jenő urakat, Szilágyi Ferencz földbirtokost stb.

A bizottság ismételve indítványozta az országos archaeologiai bizottság szervezését; kebléből került ki az országgyűlés elé terjesztendő törvényczikk; közbejárásával fog a lőcsei és lébenyi templom, valamint a visegrádi rom, szakszerűleg meg-

óvatni s újra építtetni; munkatársai közől ajánlá Myskovszky Viktor kassai tanárt a szepesi vár fölmérésére, Könyöki József pozsonyi reáltanodai tanár pedig egy külföldi műutazást előmozdító kormánysegélyre. A komáromi muzeum alapítását ajánlá a vármegyének, s szivesen közbejár, hogy ily gyűjtemények más vidéken is felállíttassanak s tanulmányra szolgáljanak.

A bizottság *rajzokból*, faduczokból, térképekből álló *gyüjteménye*, *Schulcz* Ferencz pótolhatlan munkatárs hagyományának egy része megvételével, valamint Varsányi János, Mekovetz László, Myskovszky és Könyöki, s Glatz fényképész urak rajzai megszerzésével tetemesen gyarapodott, de közbenjárt a bizottság, tevékenysége és serkentései által, abban is, hogy (saját gyűjteménye nem levén) az általa rendezett ásatások eredményei a *m. nemzeti muzeumba* kerüljenek.

A bizottság közbevetése által *utazott* Henszlmann Imre Lőcsére s vidékére; egyébkint utazott Rómer Flóris Szabolcsban, Arad és Vas megyében, s Erdélyben; *ásatásokat* rendelt Haynald Lajos érsek Bácson, saját költségükön ásattak báró Nyáry Jenő Pilinben és Lapujtőn, Varsányi János Aszódon; s a bizottság hozzájárultával: Foltinyi János Szíhalmon.

Kiadványai ez évben: a „Közlemények“ VIII. köt. 2. füzete, a 3-dik sajtó alatt. A „Magyarországi Régészeti Emlékek“-ből megjelent az I. köt. 2-od füzete; a II-od köt. 1. füzete, műmellékletei elkésése miatt, csak most kerül nyomtatás alá; az „Arch. Értesítő“-ből pedig a IV-dik kötet is be van fejezve.

Rómer Fl.

Felterjesztés a m. tud. Akademia archaeologiai bizottsága költségvetésének biztosítása iránt.*)

Nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úr!

Néhány évtizeddel ez előtt magyarországi műemlékekről nem tudott a külföld semmit, de sőt alig tudott valamit

---

*) Hogy a tisztelt olvasó közönség és a jövő nemzedék minden egyes mozzanatról értesítve legyen, mely az archaeologiai bizottság keb-

maga a magyar is. Érdeketlen pusztaság gyanánt tűnt fel hazánk a világnak műtörténeti tekintetben; s magunk is hozzá szoktunk azt hinni, hogy itt szükségleti épületeknél egyéb nem létezett, a miket az idő könnyen elsepert, de mik fennmaradásra érdemesek sem voltak; hittük, hogy váraknál egyéb erős épületek nem rakattak, mik izmos, de ízetlen kőtömegeknél egyebek nem voltak; néha emlegettetni hallottunk egypár templomot — a pécsit, a kassait és a lőcseit, de alig mertük hinni, hogy azoknak műbecsök lehet: mindenkori nagy szegénységünknek e téren annál kiáltóbb tanúinak tartottuk e pár nevet, s a helybeli hiúság csinált nagyságainak. Értelem is érzék nélkül ily emlékek iránt, nem viseltettünk irántok más részvéttel, mint a melyet azok régisége gerjesztett bennünk. Megszoktuk hinni, hogy ennyie, és nem többje volt hazánknak régente is, hittük, hogy itt művilág nem volt soha.

Egy magán tudós — Henszlmann Imre — volt első, hazánkfiai közől, ki műértelemmel mutatott be egy hazai építészeti műremeket — a kassai domról irt munkájában — a világnak. Igen is; a világnak; s azóta a műtörténeti munkákban a Sz.-István palástján kívül egy magyarországi *építészeti* emlék is pompázik mint műremek.

Felszólalt 1847-ben a magyar Akadémia is, és a hazai művészetre fordította a haza figyelmét. S szava nem hangzott el viszhang nélkül. Apránkint felgerjedt a részvét műmaradványaink iránt, de közbe vágott a foradalom. Ezután (1853.) Bécs kezdett mozogni, s az ausztriai középponti műbizottság Magyarországot is vizsgálatai körébe bevonni. Ez új ösztönül szolgált arra, hogy elhárítsuk magunktól a pironságot, miszerint idegenektől tanuljuk ismerni saját kincseinket. Archaeologiai bizottságot állított az Akadémia (1858.), és nem csekély áldozattal megkezdette vele mindennemű hazai műemlékek felkutatását, melynek eredményeit a bizottság 1859-ben megindított „Archaeologiai Közlemények“-ben időről időre közzé is tette. Eddig, nem egészen 12 év alatt és bárcsak 1866. óta

lében megfogamzik, mint eddig, úgy ezentúl is közölni fogjuk a hivatalos feliratokat, melyek különben az acták közt elrejtve maradnának. Ez igazolásunkra és későbbi tanulmányokra alkalmas leend.

R. Fl.

volt szerencsés országos subventiót nyerni, e folyó munkából 2. kötetet 8-rétben egy kötet atlaszszal, és 7 folió kötetet tett közzé; 1869. óta „Magyarország Archaeologiai Emlékei“ czím alatt két kötetet adott szintén fólióban és számos képes illustrátióval. Az ő hozzájárultával eszközöltettek a székes-fehérvári ásatások, melyek Sz.-István királyi temploma alapjait napvilágra hozták, és szinte egy külön illustrált munkában tétettek közzé. Ezeken kívül e bizottmány két műtörténeti kézikönyvet adott „Műrégészeti Kalauz“ czím alatt; 1868. óta pedig ezeken felül egy szaklapot is tesz közzé Archaeologiai Értesítő“ czím alatt, melynek jelenleg ötödik kötete van folyamatban.

E serény és sikeres működésnek nemcsak számos hazai műemlék feltalálása, leirása, lerajzolása és közzététele, nevezetesen felmérések és ásatások az ország különféle részeiben, lettek eredményei; hanem gerjesztett és táplál az e tudomány iránt élénk részvétet is: számos hazánkfia az archaeologiát komolyan tanulmányozza: *a föld keble megnyilik*; mit az sok századon által magába rejtett, lassanként napvilágra hozatik, s ekkép *Magyarország rég bemohósúlt, elfeledett, már alig sejtett hajdani müvilága feltámad ismét*, bizonyságául annak, hogy nemzetünk soha sem volt érzéketlen a művészetek iránt, hogy ezek egykor, mielőtt a török iga s a polgári és vallási háborúk oly szomorú pusztává tették ez országot, *itt is* virágoztak; hogy a cultúra ez ágaiban is solidaritásban álltunk a művelt kelettel és nyugattal. Megismerkedünk lassanként őseink váraival s védelmi szereikkel, lakjaikkal és házi eszközeikkel, mikből életmódjok, szokásaik és erkölcseik felett is egykor mai sejtett világosság fog derűlni.

Eddig, nmélt. miniszter úr, az Akadémia — és mióta az alkotmány visszaállíttatott, excád elődе nyujtott segélypénzt — emezt részben a hazai történeti kútfők kikutatására és kiadására az országgyűlés által engedményezett alapból. De most az Akadémia történelmi bizottsága, az új budgettörvény betűjéhez ragaszkodva, a történeti kútfők kiadására rendelt országos subventiót egészen e czélra igényli, s az archaeologiai bizottság, mely szerénytelenség nélkül hivatkozhatik az általa eléállított nagy eredményekre, aggódva tekint a jövőbe, kény-

telen levén teljesen megszüntetni minden munkálkodását, ha excád a hazai műemlékek fentartására a törvény által engedményezett 16,500 frt.-ból nem méltóztatik az archaeologiai bizottságnak eddig évenként járt 8000 frtot ez évben is kiadatni. Mert a hazai műemlékek nemcsak úgy tartatnak fenn, ha restauráltatnak és a vég elpusztúlás ellen megóvatnak; hanem fenntartatik a physice már alig fenntarthatóknak is tanulságos volta, ha a tudomány követelmei szerint lerajzoltatnak, leiratnak, megmagyaráztatnak, s így a műtörténet és a haza dicsősége érdekében szellemileg megörökíttetnek.

Jövőre nézve pedig, kegyelmes úr, könyörgünk, hogy a nemes czél biztosítására a közoktatási budgetbe az említett összeget, mely a mind gazdagabban felderűlő régészetünket tekintve elébb lesz felemelendő hogy sem leszállítandó, mint egyenesen az Akadémia archaeologiai bizottsága rendelkezése alá adandót, méltóztatnék beigtatni, azon szabatosan kifejezett czélra, hogy az a *hazai müemlékek leirására és kiadására* fordíttassék.

Kelt Pesten, 1871. évi május hó 11-én.

Toldy Ferencz, m. p.
helyettes elnök.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. május 10-én a m. n. muzeumban tartott VII. rendkivüli ülésének jegyzőkönyvéből.

Toldy Ferencz ő nagysága elnöklete elatt jelen voltak: *Arányi* Lajos, *Henszlmann* Imre, *Mátray* Gábor, *Rómer* Flóris, *Szalay* Ágoston btt.

55. Felemlíttetvén, hogy bizottsági tagunk dr. Érdy János május 9-én éjjel meghalálozott, a bizottság tagjai ezen szomorú veszteség fölötti fájdalmukat jegyzőkönyvileg kijelentették.

56. Folyó hó 8-án indítványoztatván a m. tud. Akadémia II. osztálybeli szaküléseben ugyanazon Akadémia történelmi

bizottsága által, hogy az eddig az országgyűlés által történelmi czélokra utalványozott 20,000 frt egészben nevezett bizottságnak adassék ki, az arch. bizottságnak pedig az eddig adatni szokott 8000 forint másunnan juttatnék; a bizottságot méltó aggály lepé meg, hogy ha a nm. miniszterium idején nem kegyeskedik az arch. bizottság biztos alapjáról gondoskodni, és jövőre is költségének utalványoztatását majd egyik, majd másik alaptól szándékoznék feltételezni, akkor eddigi eredményes munkálkodásával felhagyni, vagy működését legalább részben megszűntetni kénytelen leend; miért is határoztatott, hogy a *Toldy* Ferencz b. tag által kitűnően szerkesztett jelentésnek a nm. vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumhoz a m. tud. Akadémia által való felterjesztése kéressék.

57. *Hampel* József úr kéri a bizottságot, engedné meg, hogy az „*Archaeologiai Értesítő*" számára irt jelentését a *szabolcsi muzeumról* mintegy 300 példányban levonathassa, és a bizottság fametszvényeit ezen munkácska értékesítésére felhasználhassa; határoztatott, hogy *Hampel* úr ezen kérése akadály nélkül teljesíttessék.

58. Előadó jelenti, hogy a Közlemények számára az un. *frisaticus* érmekről értekezést irt, melynek becse emelésére igen szükséges, miszerint a hazánkban oly gyakran előforduló érmek rajzai is mellékeltessenek; határoztatott, hogy előadó a szükséges fametszvényeket készíttethesse.

Pest, május 11-én 1871.

Jegyzette: Rómer Flóris.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. jun. 13-dikán a m. n. muzeumban tartott VIII. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Kubinyi Ágoston ő méltósága elnöklete alatt jelen voltak: *Henszlmann* Imre, *Mátray* Gábor, *Rómer* Flóris és *Toldy* Ferencz btt.

64. A budai hadépítészeti igazgatóságnak az ajándékozott *Károly-kaszárnyai* 7 db. rézmetszetért köszönet szavaztatik.

66. Említtetvén azon buzgóság, melylyel a *zsegrai* plébános *Duchon* János és segédlelkésze *Gurszky* János urak az ottani falképeket lehámozni készek, valamint gróf *Csáky* Kálmán úr honfias nagylelkűsége, melylyel az állványokhoz szükséges fát e czélra felajánlani sziveskedett, a bizottság határozá, hogy a munkálatokra való költséget, ha 30—40 fr.-tot felűl nem haladna, előadó küldhesse, a gróf úrnak pedig a bizottság hálája fog nyilváníttatni.

67. Újra felhozatván a *budai Flórián-téren* álló római *caldarium* ügye (118. sz.), határoztatott, hogy jövő kedden, f. hó 20-án Kubinyi Ágoston, Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Toldy Ferencz és Rómer Flóris a helyszinére kimenjenek; s ezen kiküldetésről a városi tanács és a koronajószági igazgatóság értesíttessék.

69. Közöltetik a nm. vallás- és közoktatási m. kir. ministerium f. évi 7806. számú (162. sz.) intézvénye, melyben az arch. bizottság rendelkezésére **5,000** frt. jut azon föltétellel, hogy azt történelmi emlékek fölkeresésére, felásatására, osztályozására stb. felhasználja, az Akadémia pedig erről okmányolt számadását nyújtsa be; kedves tudomásul és irányadásul vétetik.

70. Felolvastatik *Komárom* megye leirata, melyet az Akadémia 446. szám alatt (163. sz. arch. bizotts.) küldött át véleményezés végett az arch. bizottsághoz. Midőn a bizottság valódi örömét fejezi ki azon hazafias pártolás fölött, melylyel a megye keblében talált nevezetes régiségeket megóvni igéré, és háláját nyilvánítja kiskorú *György Imre gondnoka* nagylelkűsége irányában, egyszersmind kéri a nm. miniszteriumot, hogy az *Ó-Szönyön* fából építendő raktár készíttetéséhez az országos alapból a kért *háromszáz* forinttal járulni méltóztassék. A bizottság egyedűl azt ohajtja, hogy a nemes megye a régiségek megóvását, leltározását és az azokra való felügyeletet alkalmas egyénre bizni, és az egésznek berendezésében *Rómer Flórissal* érintkezni méltóztassék.

72. Gróf Eszterházy Jánosnak, ki a *kolosvári sz. ferencziek ebédlőjében* előforduló *szószéket* saját költségén fölmérette, és

munkálataival és beküldött rajzokkal törekvéseinket már oly gyakran hathatósan előmozdítá, a bizottság szivélyes hálája fog előadó által tolmácsoltatni.

73. A *harinai* templomra vonatkozó véleményezésre Henszlmann Imre bizottsági tag kéretett fel, ki az ülésben munkálatát felolvasván, az a bizottság által egész kiterjedésben elfogadtatott azon hozzáadással, miszerint a nm. vallás- és közoktatási m. k. miniszterium kéressék fel, hogy azon esetre, ha mint ohajtatik, a kérelmezett összeg, vagy ha szükség esetében a körülmények változása miatt, aránylag nagyobb összeg kivánatos, csak azon föltétel alatt utalványoztassék, ha az ősrégi egyház valamelyik régészetet is értő épitész tervéhez szorosan ragaszkodva állíttatik helyre, és idővel a szemsértőleg alacsony tornyok fölebb emeltetnek és hozzájuk illő sisakokkal elláttatnak.

74. Közöltetnek következő levelek:

1) *Modrovich* János érdekes adatokat ir le a *Rajka* vidékén talált régiségekről. (126.)

2) *Pauliny Tóth* Vilmos főszlenyomatot küld az ős feliratok egyikéről. (127.)

3) *Gaál* Lőrincz földbirtokos szőllejében talált régiségeket ismertet. (128.)

4) *Ebenhöch* Ferencz esperes értesít több kovaeszközről, szarvasagancs-szerszámról, stb. (131.)

5) *A budai várépítészeti igazgatóság* jelenti, hogy a közös hadügyminiszterium beleegyezésével a pesti *károly-kaszárnyai* táblákat odaajándékozza. (139.)

6) *Lipp* Vilmos tanár *szombathelyi közleményeit* folytatja, és az Arch. Ért. I. köt. 303. lapján említett *régi harang* fényképét beküldi. (141.)

7) *Könyöky* József tanár tudósít a *pozsonyi városi muzeum* örvendetes gyarapodásáról. (142.)

8) *Kandra* Jakab segédlelkész *Tisza-Bábolna* vidékén előforduló őstárgyakról ir. (144.)

9) *Marossy* János *Környéről* szép fénymázas római edényről tudósít. (145.)

10) *Cséplö* Péter nagy-váradi tanár egy Szt.-István-féle ezüst éremről tesz jelentést. (148.)

11) *Majláth* Béla 2-dik régészeti felolvasásáról jelentését közöli. (150.)

13) *Hattyuffi* Dezső a *szt.-mihályi* határban (Fehér m.) talált régiségekről tudósít. (152.)

15) *Komárom* megye az *ó-szönyi* kőemlékek elhelyezése tekintetéből építendő raktár költségeire 300 frt.-ot kér. (163.)

17) Dr. *Tauscher* Gyula *Ercsiből* figyelmeztet a *baracsi* pusztán *Herman* Ferencz útvállalkozó által talált római régiségekre. (171.)

18) *Simon* Pál *Vasvárról* a *perzsely-könek* használt római *ara* felírását küldi be. (175.)

19) B. *Mednyánszky* Dénes kamara-gróf a *zsolnai* réztábla bélyegére nézve közli véleményét. (176.)

20) *Ivánfy* Ede tanár a *veszprém megyei muzeum* érdekében kérdezősködik. (179.)

21) Gr. *Eszterházy* János a *kolosvári* sz.-ferencziek ebédlője részleteit küldi be rajzban és leirva. (180.)

Pest, 1871. junius 15-én.

Jegyzette: Rómer Flóris.

Ismét egy érdekes római mértföldmutató.

1871. máj. 12-én *Ladjarákon*, közel Mitrovitzhoz Nikolics Stojkó a 290-ik számú ház mögötti szilvásában mintegy 2″-nyi mélységből emelt ki egy nagy és jól fentartott római mértföldmutatót, melyet már 12 év óta ismertek, de nehézsége miatt bántatlanúl hagyták. A kő kelet-nyugati irányban feküdt a *Sirmiumból* (Mitrovitz) *Cibalisba* (Vinkovcze) vezető országút mellett, úgy, hogy irása az út felé volt fordítva. Minthogy az oszlop hátából mintegy negyed hiányzik, a fölirásnak egy része is elveszett. Találtak ugyan két ölnyi távolságában egészen hasonló anyagu ködarabot, de odajöttünkor már darabokra volt zúzva. A kő maga 24″ átmérőjü, 5′ 6″ magas, a kissé kiálló négyszögü lába pedig 23″-nyi. A felirás 3′ 2″-et foglal el 2′ 9″ szélességgel. A szép, szabályos és mély irás méretei különbözők. Az első sorban 4″-iek, a hat következő

$2\frac{3}{4}$'', az utolsó sorban állók pedig $2\frac{1}{2}$''-nyiek. A felirás jobb oldala sokat szenvedett, a bal oldal egészen ép; a felirás hű másolata ez:

IMP CAES
. . . . . . IVS
. . . . . VS .
. . . . PIVS
FELIX AUGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS
TRIBUNICÆ · PoTESTATiS
VIIII · COS · III · P · P . RESTiTviT
AB AQVINCo
MP CCXXV.

A mint e követ Mitroviczra hozzák, pacskolatot küldök róla a m. n. muzeumnak.

Az említett római útról a ladjarákiak régóta beszélnek és azt *stari put-nak* (régi útnak) nevezik. Ezen római út a maitól, mely Ladjarákról Mitrovicz felé vezet, déli irányban körülbelül 300 lépésnyire tér el, és Mitroviczhoz közel keresztűlvágja a mai országútat.

Gruics J. Z.
tanár és conservator.

Midőn a tisztelt tanárnak ezen barátságos jelentéseért szives köszönetet mondunk, nagyon sajnáljuk, hogy a nevezetes kő lelhelyéről, hol igazi értelme van, elmozdíttatik. Vajjon, nem lehetett volna a birtokost annak felállíttatására és őrzésére némi kedvezmény mellett reá bírni? Ha ez bajjal jár, legalább a lelet helyét kellene az utókor számára biztosítani, mert jön majd olyan idő is, melyben a tudomány az ilyen figyelmet nagyon meg fogja köszönni.

A fenebbi felirást így velem kiegészítendőnek:

. . . . .
MARCVS AVRELIVS
SEVERVS
ALEXANDER PIVS stb.

Hogy csak ez helyes, és így a követ időszámításnak szerint 230-dik évre kellend tenni, a két hivatal éveiből követke-

zik, melyek az e korbeli, és utakat javitó császárok közt egyedűl Severus Alexander-ra illenek. Ezen vélemény mellett harczol az is, hogy ugyanezen császártól egészen hasonló szövegü fölirások léteznek, csak az feltűnő, hogy itt az indulópont t. i. AQVINCVM ki van egészen irva, míg a többi köveken a fővárosnak csak két első betűje szokott előfordulni; ezt talán a hely nagy távolságának kell tulajdonitanunk, nehogy az utazó zavarba jőjjön talán AQVILE-já vagy más hasonló kezdetü város miatt.

R. Fl.

Érmészeti adalék.

VII.

Az évszámok Basta fémerén.

A Basta György emlékére vert monorú fémert ismeri minden, ki Erdély éremtanával foglalkozik s tudja azt is, hogy azon fémer hátlapjának terén évszámul 1603 áll s czélszerű helyességgel áll, mert azon esemény, melynek örökítésére a mű főképen szánva volt, tudni illik Erdély visszafoglalása, a mondott évben lőn végrehajtva. De van ezen, többször utánzott, fémer eredeti példányainak előlapján is évszám, a nyak metszetében, a vésnök nevének kezdőbetűi s néha lakhelye mellett, és itt a mű készítésének idejét jegyzi. Schönwisner, a két Seivert s mások az évszámot e helyt is 1603-nak olvassák, talán helyesen, talán elfogultságból tévesen a másik lapi évjelölés folytán. Nekem és azoknak, kiket az előlapi évszám gondosabb szemügyre vételére figyelmeztettem volt, ez inkább 1605-nek lenni látszik, azon egypár részint gyarló példányon, melyekhez itt Pesten férkezhettünk; de ohajtandó, hogy több szem több, és talán jobban fentartott, példányt vizsgáljon meg, ha vajjon nem a 3-as számalak része-é az, a mit mi az 5-ös felső kanyarának vettünk. Ha csakugyan 1605-dikben készűlt a fémer: úgy ez nem vége felé az évnek történt, mivel különben a fémerész Bastának ujon nyert gróﬁ méltóságát a czimekhez írni el nem mulasztotta volna.

Midőn a honi nyilvános gyűjtemények őreit s a magángyűjtőket Basta-példányaik évszámának szemle alá vételére és a tapasztalandóknak ezen lapok útján közlésére bizodalommal kérnők: még csak azt jegyezzük meg, hogy a fémer N. W. betűkkel jelelt metszőjének, kit Nagy-Szeben érmészetének érdemes történetirója, Seivert Gyula föl nem deríthetett, nevét kinyomozni a hazai műtörténelem érdekében állna; foglalkozásoknak családokban megöröklése azon korban gyakori lévén, vésnökünket tán azon szász Wolfnak családjában kereshetnők, ki 1563-ban Heraclides Jakab moldvai fejedelemnek érmésze volt.

Dobóczky Ignácz.

VIII.

A régi arany forintok bélyege, mely a flórenczi czímertől, liliomszerűen stylizált virágtól, *flos*-tól vétetvén, ellenoldalán keresztlő sz. Jánosnak, Flórencz városa védszentjét mutatja. (l. Duval alapmunkájában a 293. és k. lapot, hol a hátlapon 5. JOHANNES B. után különféle bélyegeket látni.) Ez Europa majdnem minden aranyán fordul elő a byzanti birodalom hanyatlása és elenyészte után. A bécsi császári erémgyűjtemény ismertetését Monnois en Or, MDCCLIX-ben vevén fel bizonyítási alapúl, az ott követett rendszer szerint találkozunk flórenczi bélyeggel:

1. XX. XXII. *János* pápa (1316—1334.) aranyán, a liliomos előlapon, két keresztben álló kulcs után: SANT PETRII körirattal,)(a S IOHANNES B mögött a püspöki süveg;

2. a) GERLACH *mainczi* érsek (1346—1371.) GERLA AR' EPS. X a mainczi kerék és b. néző sas közt sz. János neve.

Utódjainál az előlapon a mainczi és érseki czímer áll, és csak b) a hátlapon k. sz. János.

3. b. BOEMVND *trieri* érsek (1354—1363) aranyai hátlapján a körirat után kétfejü sas, mellén keresztes paizszsal, kül. elrendezése mint 1.

Utódjainál mint 2. b.

4. *Kölni* érsekeknél 1384. után mint 2. b.

5. *Arlesi* érsek István (1350—1360.) mint 1.

6. *Salzburgi* II. Pilgrim (1365—69.) mint 2 b.

7. 8. A *boroszlói, liégi* püspökök aranyain k. Szent-János változata.

9. Sz. *Pál* de trois chateau-i püspök *Jakab*-nak (+ 1364.) mint 1.)(a körirat után torony.

10. Német császári aranyok, 1378—1498-ig mint 2 b.

11. *Péter* arragoniai király 1336. és utódjai I. János és I. Márton 1410-ig mint 1.

12. *Luxemburgi János* cseh király 1340. körül mint 1.

13. V. *Károly franczia* királyé (1364—1380.) mint 1.

14. *Robert Károly magyar* király (1309—1342.) mint 1.; Fia Lajos mint 1. és 2. b.

15. II. Albert osztrák herczeg (+ 1358.) mint 1.)(az osztrák pólyás paizs.

16. *Brandenburg-Baireuthi* herczegek a XV. század végén)(Sz. János. 2 b.

17. Vilmos jülchi és gelderni herczeg (1356+1361.) mint 1.)(Sz. János jobbjában b. n. sast tart, bb. keresztet.

18. I. *Rupert* választó fejedelem vésetett háromfélét, ezek az 1. fajtából valók. A hátlap irása végén egyszer a kétfejü sas, 2-szer pedig a jobbra növekvő oroszlán látható (1353—1390.)

19. II. *Rupert*-nél a 2b alakot látjuk az említett, de egyfejü sassal, és egyszer az oroszlánynyal. (+ 1398.)

20. III. *Rupert*-nél a 2b. alak fordúl elő egyszer az irás végén a hátlapon a ferdényes bajor czímer áll, másokon semmi, de az egyfejü sas a szentnek lábai közt van. (1400—1410.)

21. *Bátor Albert* (1443—1500.) szász herczeg aranyán ker. Sz. János fordúl elő a hátlapon.

22. *Wenczel* ploczkói herczeg (+ 1330.) 1. minta, a hátlapon sas az irás után.

23. II. Boleslav schweidnitzi herczeg (+ 1368.) 1. minta; az irás utáni jel kétes.

24. *II. Humbert* + 1354 és

25. *Károly elsö franczia Dauphin* (1364 + 1480.) franczia király. I. minta szerint, a hátlapon az irás után torony áll.

26. IV. *Raymond oraniai herczeg* + 1340. 1. minta, az irás után a hátlapon vért. (?)

27. V. *Raymond* 1410 (körül) 1. minta, az irás végén R.

28. *Robert* calabriai herczeg, később nápolyi király (1309 + 1343.) 1. minta, az irás után *korona.*

29. V. *Amadé* savóji herczeg (+ 1323.)

30. I. *Ferdinánd* toskanai herczeg (1587—1608.) 1-hez hasonlókat, de ujjítva; így II. Cosmo, II. Ferdinand, III. Cosmo — III. Ferenczig — 1737-ig.

31. *Lübek városa.* 1. és 2. minta.

A keresztelő *Sz. János* azon, vagy hasonló modorban, mint azt a flórenczi aranyokon észleljük, szerteszét fordúl elő a numismatikában.

Ugyanezen tárgygyal foglalkozott *Schweitzer* F. ki „Notizie peregrine di numismatica e d' Archelogia" czímű munka 4 tizedében. II. 9 lapon: Delle imitazioni del fioino d'oro di Firenze" bővebben értekezik, miért is érmészetünk barátinak becses figyelmébe ajánljuk.

Sz.-László alalkjával találkozunk.

1. *Zsigmond* cseh pénzein.

2. *Nagy-Lajos* magyar királyé.

3. *I. Ferdinand, II. Miksa* és *II. Rudolf* császárok ausztriai érmein részint a szokott alakban, részint csak neve a köriratokon. II. *Rudolf* és II. *Mátyás* nagy-bányai arany érmein még előfordúl Sz.-László szokott alakja a bárddal, de sz. fény nélkül, mig később a szent helyén a királyok álló képe vagyon.

II. Edzard, Kristóf és János *ostfriesi* herczegek aranyán l. Duval 173. l.

A *velenczei aranyok* (ducatus) a *Soranzo János*-féle (1313—1329.) aranyok mintájára vervék:

1. A *máltai* rend nagy mesteréé, egészen hasonló *Parisot Jánosé* (1565—1568.)

2. Csak az előlap hasonló (hátul czímer) Vignacourti Adorján és utódaié.

3. *Roma* városa Sz.-Péterrel és a térdelő császárral.

4. *Ehrenfelsi* Tamás b. Suppl. 62. hasonló.

5. Bourboni *Ferencz* dombesi herczegé (1543—92) 69. l.

R. Fl.

IX.

Az 1870-dik évi január 20-dik óta a nemz. muzeum régiségosztályánál működő három érmészeti díjnok a múlt év végéig 10134 darab római érmet írt le és rendezett el. Ezekből együttal a fölös példányok kiszedettek és külön becsomagoltattak; végre úgy a megmaradó, miként a fölös példányok leltároztattak.

Az idei évben május végéig 7379 db. római érem iratott le, melyek által az eddig leírt, elrendezett s illetőleg becsomagolt és leltározott római érmek száma **17513 db-ra** megyen.

A római érmek mellett a magyar gyűjtemény is ujonnan rendeztetett és az évek óta begyűlt érmek besoroztattak; eddig az Árpád-korszak teljesen kész, az arról készűlt leltár **3112 db.** árpádkori érmet tűntet föl.

X.

Zlatnón (up. Vereskő) oly helyen, hol előbb erdő állott, egy római ezüst denár találtatott, mely Crispinától való, és a hátlapon Junót tűnteti elő. A m. nemz. muzeum e fajú éremből 6 példányt bír.

Archaeologiai levelek.

XI.

. . . . Május 30-ára hirdetett (2-dik) felolvasásomat megtartottam; most egy újabb felolvasásra gyűjtöm az anyagot, melyet vagy itt, vagy a szomszéd megyék egyikében fogok tartani. Főispánunk akadályozva lévén a megjelenésben, a *régészeti egylet* alakítása elhalasztatott, mert az indíványt e tekintetben ő maga akarja megtenni; de azért meglesz; én mind addig fogok munkálkodni, míg csak czélt nem értem ily egylet alakítása által.

. . . . Két igen érdekes értekezésen dolgozom jelenleg; az egyik a *pottornyai* lelet, a másik pedig a *lúcskai* és *csemiszi*; összefüggő tárgy, mely engem kényszerítend saját nézetemet megczáfolni. Az *andrásfalvi* lelet alkalmával ugyanis kételkedtem azon, hogy *Liptóban* őskori bronz tárgyak készűlhettek volna; most ime *Lucskáról* egy graphit olvasztó tégelyt, és bronz tálakat találtam. A mint a rajzok elkészűlnek, a dolgozatokat kegyed rendelkezése alá bocsájtom.

Andrásfalu.

Majláth Béla.

XII.

. . . . Szőllő-forgatás alkalmával találtam több cserépedényt, melyek kőzől az épeket beküldém a m. nemz. muzeum számára, a mellettök talált kőfegyver,- gyöngyök,- és rézkapszulákkal; megjegyzem még, hogy egyuttal embercsontok is fordúltak elő, és pedig kétféle alakban: ugyanis a nagyobb urnáknál a csontok égetve és megtörve hamúval keverten fordúltak elő, és ezek mellett találtatott a kőfejsze is; lejebb a szőllő végében egész vázakat találtam, melyek egyikének nyakán voltak a kőgyöngyök és fején egy karika alakú vörösréz sodrony. A hullák többnyire kelet felé feküdtek, és az apró edények fejeik mellett találtattak.

Sz.-Fehérvár.

Gál Lörincz.

XIII.

. . . . Itt küldök több *holicsi* és egy *tatai* edényt.

. . . . Ugyanazon helyen van két nagy korsó, sok virággal díszítve; az egyik (1734-ből) tót, a másik német felirásssal, melyből kiderűl, bogy czéh-korsóknak használtattak. Továbbá vannak csinos edények az 1820—25. évben felhagyott *stom-*

fai gyárból .... Végre találtam 6 csinos *holicsi* módorú tányért B. jegygyel, és azonkivül alabárdokat és un. Morgensterneket, melyek állítólag Besztercze városától régi vasképen vétettek.

.... A *pozsonyi muzeum* annyira növekszik, hogy alig van már hely a tárgyakat elhelyezni.

Pozsony.

Könyöky.

XIV.

.... Herman Ferencz útkészítő és vállalkozó meglepett nehány igen érdekes régiséggel, melyeket a m. nemz. muzeum birtokába ajándékkép átengedni kész vagyok.

.... Az egész áll 4 db. nagy táblából, valószínűleg caldarium töredék; 3 ibrik- 2 csésze- és 3 db. római éremből, továbbá több bronztöredékből, egy ép bronz karpereczből és gyöngyökből. Ezen régiségek út-scarpirozás alkalmával találtattak a *baracsi* pusztán *Fehér* megyében, és Herman állítása szerint ott számtalan arany érem és más egyéb is találtatott, de fájdalom, idegen kézre kerűlvén, eltűnt.

Ercsi.

Dr. Tauscher Gyula Ágoston.

Régészeti mozgalmak.

(*Székes-Fejérvártt*) régiséggyűjtemény létrehozásán farádoznak. *Hattyuffi Dezsö* úr indítványozza, hogy több külföldi és honi város példájára hazánk legrégibb városa is gyűjtse a mi még megmenthető. Véleménye szerint a *Vörösmarty-körnek* egyik hivatása az lenne, hogy ezen irányban is hasznosan működjék; *Fekete János* megyei főjegyző úr pedig mint a régiségek lelkes gyűjtője már állásánál fogva is sokat tehetne ezen, nagy halogatást nem tűrő ügynek érdekében. Lám collegája

Majláth Béla mit eszközölt már eddig is a központtól oly meszsze fekvő Liptóban! Egy-két vállalkozó és kitartó szakbarát sokat, mindent tehet, csak a a kezdetnek nehézségein kell átesni, a többi magától jön, főleg oly háladatos téren, milyenen Székes-Fehérvár áll. Elvárjuk hogy legközelebb nem *ohajt* fogunk registrálni, hanem *tényt* hirdetni! Kisebb gyűjtemény csekély helyen elfér, csak legyen valahol számára hajlék; ha annyira növekszik, hogy többé el nem fér régi helyén, akkor már természetesen a közérzület, a pártolás is növekszik, és akkor majd teremtenek azok helyet, kik a tárgyakat oda adták. A mint majd minden egyes megyének van irodalmi közlönye, miről még 20 év előtt senki sem álmodott, úgy kell, hogy minden egyes vidéknek legyen menhelye, hová tudományos, főleg történelmi kincseit elhelyezze és a hol az enyészettől megmentse.

(*Az erdélyi ág. hitv. superintendens,*) Dr. *Teutsch* e napokban a m. nemz. muzeumot is meglátogatta; a gyüjtemények, főleg a régiségtár helyes berendezése és a nevezetes tárgyak nagy mennyisége meglepte a derék tudóst, kinek erélyétől és szakismeretétől várhatjuk, hogy azon temérdek kincs, melyet a gazdag szász egyházak Erdélyben birnak, megóva és leirva is leend. A superintendens úr Szebenben egyházi archaeologiai kiállítást szándékozik rendezni, mely mindenesetre sok szakembert fog oda csalni; tevékenysége arra van irányozva, hogy az ősrégi *harinai* templom a végveszélytől megmentessék, és indítványozza, hogy a régi egyházi készletek aránylag csekély összegen lefényképezve és ismertetve mielőtt napvilágra hozassanak. Csak saját tudományosságunkat emeljük, midőn ezen korszerü vállalathoz minden segélyt nyujtunk, és a páratlan erdélyi aranymüvességnek számtalan valódi kincsét a feledékenységből kiragadjuk. Mind ezekre szivesen kezet nyujtunk, mert előre tudjuk, hogy az Erdélyben megóvott történelmi emlékek, csak kölcsönös bizalmat és közeledést fognak eredményezni.

(*Findely úrnak*) 214 darabból álló Árpádkorszakbeli éremgyűjteményét *Fleischmann* Jenő, esztergami tanár vette meg, hogy az által a Pannonhalmán őrzött *Vidák*-féle gyűjteményt bővítse.

(*Folyó* 1871. *évi január 1-től május utolsó napjáig*), a m. n. nemz. muzeum *régiségosztályá* részére ajándékoztatott: 2 db. arany, 333 db. ezüst és 932 db. réz érem; 7 db ezüst 17 db. chinai ezüst, 48 db. réz és 1 db. vas fémer; 39 db. kőeszköz; embercsont, koponya, szarvasagancs és állatcsont eszközféle 200 db; 133 db. cseréptárgy, 2 db. feliratos téglalap, 5 db. üvegtárgy, 10 db. ezüst díszmű, 13. db. bronz- és 22 vastárgy. 6 db. újabbkori sárgaréz pecsétnyomó. 1848—49-iki 1 db. honvédzászló, két db. régi zászló töredék.

Ezek közől nevezetesebbek: *József főherczeg*, *Haynald* Lajos kalocsai érsek, *Ipolyi* Arnold kanonok, gr. *Erdödy* Ferencz és *Uzsák* József ajándéka.

Az osztályt f. é. mart. 15-től május utolsó napjáig összesen 12,107 vendég látogatta.

Egyveleg.

35. (*Utánzásra méltó.*) E napokban két tanuló jelent meg a muzeumi igazgatónál és neki több becses régiséget nyújtott át, melyek Martonvásár táján találtattak. Legérdekesebb: két csinos, majd egészen ép fibula és egy bronzkerék. Igen becsesnek találván a tárgyakat, kérdezé az ifjakat az igazgató, mily áron akarják a muzeumnak átengedni, mire nyilatkoztak, hogy ők a nemzeti intézetnek ajándékba hozták. A nemeslelkü ajándékozónak *Csontos Andor* a neve. Ha idővel hazafisága is a jelenlegi arányában növekszik, derék férfivá válhatik, nemcsak szülei, de a haza örömére is!

36. (*Fehérvárról*) becslés végett küldtek be hozzánk egy ezüst, egészen félgömbü csészét, melyen az aranyműves kalapácsütései igen kivehetők, belső homorodásában egy sajátságosan durva művü „Agnus Dei“ fordul elő. A bárányfej helyett emberfő van alkalmazva, rövid, csúcsos fülekkel, nyakán sörény mutatkozik. A jobb elől láb fölfelé emelkedik, míg a balláb fölfelé és hátra kinyúl, de a czombján keresztféle vonalok tűnnek fel, mivel az ügyetlen rajzoló a másik láb rajzát evvel összezavarta. Az egyenszárú kereszt vastag vonalból álló póznája, melynek az elölábhoz kellene érnie, csigavonalban végződik, hogy így a balláb csülkéhez közeledhessék. A hátsó lábak idomtalanok,

a far púppá emelkedik, a rendkivül hosszú fark a hát felé visszakanyarodik. Az egész mű a kontárkodás bélyegét viseli.

A vonalok széleiken csipkézettek és hegyes vésőre mutatnak. A fej irányában kivül egy régi ezüst gyűrű van ónnal forrasztva, a gyűrű hengeres, kis kiterjedésű pecsét felé lombozat díszszel birt, mely csak egyik oldalán látható. Átmérője 9 cm., magassága 3·5 cm.; a gyűrű belső átmérői 2—2·2 cm. Anyaga tiszta ezüst. Súlya 6 1/8 lat.

Ehhez még egy gyűrű van csatolva, ez szalag idomú, magassága 0·5 cm., belső átmérője 2·1 centim. Egyszerű vonalok közt felirása ez: † AnCRGVBmI. A betük közei durván reczézettek, meglehet, hogy hajdan zománczozva voltak. Súlya 1/4 lat. Mint a XIV-dik századból származó, s valószínűleg honi művek, figyelmet érdemelnek.

37. (*Pest városa régi képeire*) vonatkozó felhívásunkat több oldalról kedvező siker koronázta. Így *Telbisz* Károly úr Pozsonyból küldött egy régi képet, *Homolka* József m. kir. térképész úr egy 1602-dikivel kedveskedett; a budai várépítészeti igazgatóság a Károly-kaszárnya VII. fölötte érdekes táblájával ajándékozta meg az arch. bizottság levéltárát; Singhoffer János úr beküldé a pesti halász-czéh régi vándorlevelén álló városi képet; Hinka József m. tud. akademiai ügyvéd úr több térképet engedett át gyüjteményünk számára, míg *Bergh* Károly és *Steindl* Imre építészeink a lipót-útczai és plébánia-útczai régi alapfalak és a góth-imola rajzait készítették. Így már most nemcsak a m. n. muzeum bir Széchényi-féle könyvtárában igen becses régi képeket Pest városáról, hanem az arch. bizottság készlete is örvendetesen gyarapodik, részint eredeti, részint másolt képekkel fővárosunk alaposabb történetéhez.

38. (*Kolosvártt*) a főpiaczon a fiscus épülete előtt nagy gödröt ásván, számos régiséget találtak. A többi közt több *Commodus*-féle réz érmeket, régi téglákat, stb. A talált tárgyak az erdélyi muzeum régiségi osztályába jutottak.

39. (*Egy durva müvezetü bálványt*), mely Ó-Szőnyön találtatott, kapott a m. n. muzeum Pollák Antal számtartó úrtól ajándékba. Nyertünk már hasonló durva kőbálványt, Silvanust, ugyanonnan; ezek a műipar legalacsonyabb fokán állnak és valamelyik legionarius műkedvelőtől eredhetnek. A szoborból csak azt lehet kivenni, hogy a majd egészen lapos arczú és hasú alak magas háttámlájú trónon ül, orra alig dombórodik ki a kerek ábrázatból, jobb keze lábán nyugszik, a bal scipiót tart, vagy hasta purát, a lábak közt és mellettük való vékony húzások talán a ruha redői? Lehet ezen bálvány Jupiter, Neptun, Plutó, vagy Esculap

is — még is alkalmasint az első akar lenni. — Meg kell menteni még az ilyeneket is, hiszen a nagyobb művészet mellett még mai nap is elég kontárság burjánoz.

40. *(Gergyen, Tolnamegyében)* a reformatus lelkész úrnál, a folyosón guzszsal ágasra felkötve láttak az emberek mintegy 10 év előtt valami mammuthcsontot. Vajjon nem lehetne azt a muzeum számára megkapni?

41. *(Uszódról) Nagy* János gazda csínos Antoninus-féle ezüst érmet)(TRPOT COS III. (140—143-ig Kr. u.) ajándékozott a m. n. muzeumnak. Napról-napra több ily ajándékot kapunk földieinktől. Hogy ilyenek által mennyit nyer a régi történelem, fölösleges volna magyaráznunk.

42. *(Pecsenyéden)* szántás alkalmával régi sírboltra akadt egy gazda, melyben kősírláda találtatott. A benne fekvő váznál két aranylemezt, és két üvegedényt, és pedig némi folyadékkal leltek. Mondják, hogy a felirásos kőfedőt a találó a megyének fogja megküldeni. Vajjon nincs-é azon vidéken szakértő, ki e leletet lapunk számára tüzetesben leirná?

43. *(Ung megyéből)* ismét egy igen csínos szívalakú kő nyílhegyet kapott a m. n. muzeum. Az ajándékozó *Pribék* Antal úr. Mint halljuk, *Ung* megyében ezen eddig csak *Koronczón, Kis-Berén* és *Pécs* környékén talált nyílhegyek nagyobb mennyiségben találtatnak. Nagyon megköszönnők, ha az „*Ung*“ ezen megjegyzésünkről említést lenne valamelyik számában, és olvasóit figyelmeztetné, mily kedves dolgot tehetnének az illető találó urak, ha leleményük helyiségét tüzetesen leirnák, és a talált példányokkal a nemzetnek kedveskednének!

44. *(Vukovár és Illok közt)* egy tiszta ezüstből készült, tompa *lándzsahegyet* találtak, mely egy és $^1/_2$ fontot nyom, 2″ 8‴-nyi tokmányának átmérője 10‴, felső, tömör végének □-tes talapja $6^1/_2$‴-nyi egy-egy oldalán. Kár, hogy e szép darabot feketés oxydjétől ráspolás által megfosztták. E szép és ritka darabot Egger Samu úr pesti boltjában láttuk.

45. *(Kis-Jenöről)* Somlyó-Vásárhely mellett pótlólag jelentjük, hogy 1864-ben kukoricza kapálás alkalmával egy fekete hamvvedret találtak, melynek magassága 13″, szájnyilása $5^1/_2$″, allja $4^1/_4$, öblössége 10″-nyi volt. A felső részén látható vonalok kidudorodó diszítményt képeznek. E szép darabot mint halljuk *Ernyei* lelkész úr a m. n. muzeumnak küldé.

46. *(Vajdovszky János)* szepesm. papnöveldei tanár és az archaeologia szóval és tettel lánglelkü terjesztője, észleleti előadásain, melyekhez a szepesváraljai főegyház maga igen alkalmas muzeumúl ajánlko-

zik, azon eszmét karolta fel, hogy a megye székhelyén, annak szemináriumában *keresztény muzeumot* fog szervezni. Egy perczig sem kételkedünk ezen nagyszerű gondolat czélszerűségéről és a művelt lelkű és szent buzgalmú szepesi papság segédlete mellett való kivihetőségéről, sőt ezen szándékot benső örömmel hirdetjük; csak egyre fognám a méltóságos megyei püspököt és főtisztelendő papságot kérni: engedjék meg azt is, hogy a megyei czél s a csak kevesek által elérhető élvezet mellett egy országos jelentőségű tervet is kivihessek. Engedjenek át azon száznál többre menő oltárból, melyek közől mai nap több nincsen használatban csak egyet, azon számos félrevetett és a lomtárakban heverő képből és szoborból csak néhányat, hogy azokat restauráltatván a m. n. muzeumban megfordúló hazafiaknak és idegeneknek megmutathassam azon magyarázattal: ime ezek a magyar művészet maradványai, ilyen a Kárpátok alatt, hová a török pusztítás nem ért, százanként található, és hogy hasonlók egyebütt is léteztek, el nem vitázható. Culturai emlékül állítanám azt fel, hogy a világ meggyőződjék arról, mikép a magyar a török csapás előtt az europai műveltség színvonalán állott, és hogy a mai hátramaradásunknak nem egyedül saját egykedvűségünk oka! A Szepesség magában véve egy nagyszerű egyházi muzeum, érdemes arra, hogy az ősrégi hagyatékok féltékenyen őriztessenek, és egy majdan alapítandó egyházi- művészeti iskola által helyreigazíttatva az utókor számára fentartassanak! Adja a gondviselés, hogy az új nagylelkű püspökkel új művészeti élet is áramoljék ezen szép és lelkes megyére!

47. *(A szepesi nagyszerű várnak)* alaprajzát nem sokára fogja az arch. bizottság gr. *Csáky* Kálmán ő méltósága nagylelküségéből bírni. A gróf úr t. i. megkerestetvén az arch. bizottság által, több ügyes mérnök által végeztette ezen terjedelmes munkálatot, és az illetők, jelenleg, csak a részletek összeállításával foglalkoznak. A várban talált különféle régiségek nevezett gróf úr *hotkóczi* díszes kastyélya egyik termében láthatók. Az általános áramlat, melyet régészetünk önkénytelenül vesz megragadta a nemes grófot is, és ha azon tűzzel és értelemmel menteni kezdi, a mit elszórva saját birtokain és szomszédjában találhat, nem sokára érdemes lesz tárgyait rendezgetni és a látogatok szemléjére átengedni.

48. (*Gürtler Mihály)* vaáli esperestől nyert a m. n. muzeum egy burnót-szelenczét, melyet a boldogúlt *Ürményi* Ferencz, mint bánsági kir. biztos a *Traján hídja* romjai közt talált kőből köszörültetett és később unokái nevelőjének ajándékozott. Ezen ajándékot Ő Fensége József főherczeg küldé át a muzeumnak három bronzszeg darabbal

együtt, melyek igen gazdag lelhelyen, a vaáli szőllőben találtattak, de a cserépedény-töredékek nem kerültek kezéhez. Az új szőllő ültetésnél sok érdekes edény került napfényre, egyik még nehány év előtt az esperes úr birtokában volt, vajjon nem kivánkozik-é ez is a többi vaáli lelet közé?

49. *(Lipthai báróné Pestről)* a bécsi császári iparmuzeumnak több agyagkorsót ajándékozott a Tisza vidékéről. A mi iparmuzeumunknak ilyesmit nem lehet ajándékozni: mert a hol nincs, ott ne keress; de a mi nincs, talán meglesz, és a magyar agyagművészetet valóban becsülettel lehet képviselni. Ugyanazon muzeumnak, mely egy korszerű iskolával összekötve az osztrák haladásnak a műipar terén egyik főrugója, Castellani Sándor Nápolyból 100 darab olasz paraszt edényt (Majoliche rustiche) ajándékozott, melyek feltünően régies alakjúk, és az olajnak, víznek, bornak fentartása tekintetéből való czélszerűségük miatt feltűnést okoznak, majd az osztrák efféle művek idomítására is fognak ösztönözni. A *znaimi* agyagművészet, (cèramique, mint az a párisi fazekasok nevezik) minden alakot szerencsésen utánoz, és műveivel Közép-Europát látja el, mint hajdan a samosi sziget és Arezzo vidéke a római birodalmat; miért ne lehetne saját agyagműveinket is megszerettetni, és ez által kereskedésünket terjeszteni.

50. *(Nagy ausztriai műipari kiállítást)* szerveznek Bécsben; ez september 1-én fog megnyíttatni. Kiválólag a tiroli és német-cseh műiparosok vesznek részt ezen versenyben.

51. *(Wertheimer Ferencz lovag)* indítványára egy nagy arany- és két ezüst érem tűzetik ki azoknak jutalmául, kik ezen kérdésre: Mily módon lehetne eddig a *kiállitásoknál a jutalmak kiosztásánál tapasztalt hiányokat a nagy bécsi villágkiállításkor* 1873-ban *elkerülni, az eddigi eljáráson javítani, vagy egészen új czélszerűbb módot követni*? czélszerű javaslattal fognak elé állani.

52. *(A bécsi cs. kir. műipari muzeumot)* 1864. május havától 1870. deczemberig látogatták 683,896-an. Legtöbb látogató volt: 1865. és 1867-ik évben, t. i.: 118,438 és 118,802; legkevesebben 1870-ik évben, t. i.: 87,892-en.

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871.	5. szám.
V. évfolyam.	*Julius 15-én.*
Szerkesztő:	Bizományos:
Dr. Rómer Flóris,	Aigner Lajos könyvkereskedése
m. n. muzeum.	Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

A szabolcsmegyei muzeum.

III.

Az éremgyűjtemény.

A muzeum második főrészét az éremgyűjtemény képezi, mely mintegy nyolczszáz db. legnagyobb részt a megye területén lelt érmet foglal magában.

1. Ezek közt van mindenek előtt egy db. ezüst czelta érem, mely Nógrádból a lapújtói leletből került ide. Ez felső részén három dudorodást, alsó lapos részén pedig négy együtt álló, s egy nagyobb külön álló gömböcsöt tüntet föl és hasonló a nemzeti muzeumba került példányokhoz, melyek közől egyik a „Képes-Kalauz"-ban is látható. (14. l. 4. ábra.) Feltünő azon körülmény, hogy Szabolcsmegyében, daczára a sok bronzlelhelynek *egy* u. n. barbar érem sem fordúlt elő.

2. A *római* gyűjteményben következő császárok vannak képviselve: Claudius, Vespasianus, Domitianus, Trajanus, Hadrianus, Antoninus Pius, Faustina Senior, Marcus Aurelius, Lucius Verus, Lucilla, Septimius Severus, M. Aur. Antoninus Caracalla, C. I. V. Maximinus, Philippus Pater, Decius Trajanus, Gallienus. Aurelianus. Probus, Diocletianus, M. V. Maxi-

mianus, Constantius, I. Chlorus, Maximinus Daza, Constantinus Magnus, Constantius II. és Theodosius Magnus.

3. *Byzanti* érem három db. van, egy Theodosius Juniortól való arany, (Sabatier, I. köt., 114. l. 5. sz.) egy I. Leo-féle arany (Sabatier, I. köt. 131. l., 4. sz.) és egy körülmetélt III. Mihály és Theodora-féle (882—856.) arany, vsd. ö. Sabatier II. köt., 100. l., 1. sz.

4. *Magyar* érmek meglehetős számmal vannak. Az árpádházbeli királyok közől III. Béla, IV. Béla, V. István és IV. László vannak képviselve. A Rupp által az első időszakhoz csatolt Appendixből a 7-dik és 8-dik számú fajokból van öt db.

A vegyes korszakból vannak Robert Károly-féle, Zsigmond-, I. Ulászló-, Hunyadi János-, V. László-, I. Mátyás-, II. Ulászló-, II. Lajos- és János-féle érmek.

A habsburgi királyok korából igen sok denár van; így nevezetesen I. Ferdinánd-féle denár 41 db. vagyon, mely 23 évfolyamból való; Miksától 14 változat, 26 db.; Rudolftól 15 változat, 32 db.; II. Mátyástól 2 változat, 2 db.; II. Ferdinandtól 5 változat, 5 db.; I. Lipót ezüst huszasaiból van 3 változat, 3 db.; ugyan annak hatosaiból 3 változat, 3 db.; ezüst garasaiból 5 változat, 7 db.; polturáiból 5 változat, 9 db.; denárjaiból 3 változat, 8 db.; duariusaiból 4 változat, 4 db.; végre rézpolturáiból 2 változat, 6 db. I. József ezüst polturáiból egy db; réz polturáiból pedig 7 db, 2 változat vagyon. III. Károly ezüst polturáiból van egy db. s denárjaiból szintén egy db.; Mária Tereziától 11 db. rézpoltura, összesen két változat; rézkrajczárjaiból van 16 db., összesen 5 változat. II. Lipóttól egy 1791-diki réz garas ésV. Ferdinandtól huszas, hatos, hat krajczáros s egy krajczáros vagyon.

4. A gyűjteményben levő erdélyi érmek száma csekélyebb, de közőlük némelyik az *Érdy* által leirt példányoktól (Erdély érmei, képatlaszszal) elüt, miért is részletesb leirásukat adjuk. Van a gyűjteményben:

Báthory Gábor garasaiból: Av. Herczegi korona alatt 16—10 (GA · BBATNO) DG · PR· IN . :) T . R · ANO (sic) ℞: GR · OSS VS R · EGNI TR · ANSVL * Nyilt szárnyú egyfejű sas, mellén Báthory czímer; rézből készült, ezüstözés nyomaival. (Vsd. ö. Érdy Erdély érmei 53. l. XVII. 2.) *Bethlen*

Gábor kettős ezüst garasaiból: 1) Av. · GABR · D · G · S · R · IMP · et · TR ANS PRINC · Koronázott paizs szivében sárkánynyal körített czímer; a téren CC; alúl vért. ℞. * · PAR R HVNG DNS · SI · C · OPRAT · DVX · 16. 25. Mária fénysugaras körben, fénykörös koronás fejjel, fűzött magyar vállban hold homorában ülve, jobbjában kormánypálczát tartó kisdede. 1 db. (Lásd Érdy. i. h. 73. XXV. 2.) 2) U. a. csekély pontozati változással 1626-ból 3 db. 3) U. a. szintén igen csekély eltérésekkel 1628-ból 1 db. — 4) Valamivel kisebb nagyságú ezüst érem, Av.: GABR · D · G · SA · ROIM · ET · TRAN · PRIN ·; az előállítás mint az előbb említetteken. N B mezőben. ℞ · PATRON · HVNG ARIE 1623 .·. a szokott előállítással 1 db. — 5) Ezüst garas 1625 ből (lsd. Érdy, Erdély érmei, 75. XXIX. 2.).

Apafi Mihály, MI · ABAFI * | * D · G PR: TR; jobbra forduló vértezett mellkép, bajuszos, szakállas és barkós arczczal, fejét tolltarajos kalpag födi, jobbjában kormánypálcza, baljában kardjának markolata. ℞ PAR R H · D · ET · SIC · G · AR · 1675; koronázott kettős paizs fölött VI. jobbra hold és hét vár, balra nap és sas látszik közepett az Apafi-czímer, alatta MO külön vérten, a téren N | B. Érdynél nincs, (vsd. ö. Érdy E. é. 117. XIII. 1.)

c

II. Rákóczy-féle Pro libertate réz érem és huszas 1705-ből 2 db; tizes 1704-ből 3 db., 1705-ből 6 db, 1706-ból 3 db.

5. Osztrák érmekből van: I. Ferdinandtól 1564-diki féltallér, II. Rudolftól 1607-diki egész tallér, II. Ferdinandtól 1624-beli denár, 1627 s 1628-ból való garas, Károly Ferdinandtól való 1648-diki és 1650-dikből való garas, I. Lipóttól 33 db. különféle apróbb ezüst érem, I. Józseftől 15 db., VI. Károlytól 10 db., Mária Tereziától 21 különféle, II. Józseftől egy negyedarany és 11 db. különféle réz érem, végre II. Lipót-7 ezüst- és 20 réz érem.

6. Ezen röviden fölsorolt éremcsoportokon kívül van a muzeum birtokában mintegy 177 db. lengyel, 21 db. porosz, 8 db. bajor, 3 db. badeni, egy ujabbkori helvét, egy hamburg- s egy lübecki, egy db. mecklenburgi, 1 db. mainzi, 1 db. frankfurti, 11 db orosz, 16 db. franczia, 33. db· olasz, 27 db. keleti

s vagy 40 db. egyéb különféle, határozatlan és kopott. Ezek közől a patrohai leletnek a gyűjteményben lévő darabjai s néhány egyéb érem közölve vannak az „Arch. Értesítő“ I. 268., és I. 184, 185. lapjain. Végre említendő 20 db. emlékérem.

Értekező Nagy-Kállón való rövid tartózkodása ideje alatt csak e száraz átnézetet birta összeállítani; de a szakférfiaknak a jelen közleménynyel is kedves dolgot vélt tenni, a mennyiben így legalább hozzávetőleg megismerkednek a n.-kállói éremgyűjtemény mibenlétével. Jövőre talán alkalom nyílik, a gyűjteményt részletesben ismertetni s akkor a jelenlegi mulasztást jóvá teendjük.

IV.

A m. n. muzeumba került szabolcsmegyei régészeti tárgyak jegyzéke.

A szabolcsmegyei muzeum ugyan szép számmal tünteti föl a megyében lelt régészeti tárgyakat, de távol van attól, hogy a megye régészeti kincsekben való gazdagságáról kielégítő képet nyújtson.

Ilyet csak a nemzeti muzeumba vagy magánosok gyűjteményeibe került szabolcsmegyei leletek segítségével nyerhetünk. Azért szerző e rövid toldalékot, mely a nemzeti muzeumnak Pósfay Bertalan úr által vitt naplója alapján készült, szükségesnek tartotta, a szabolcsmegyei rég.-egylet buzgó tagjai számára átengedvén a munka másik részének, t. i. a magánosok gyűjteményei kipuhatolásának és leirásának teljesítését.

A nemzeti muzeum Szabolcsmegyéből tekintélyes számmal bir kő-, bronz- és rézeszközöket, agyagedényeket, vaskorszakbeli tárgyakat néhány római érmet s végre pecsétnyomót.

A tárgyak itt oly csoportokban közöltetnek, a mint a lelhelyeken (melyek mindig ki vannak téve) találtattak, vagy miképp a muzeumba kerültek.

a) Füles vésű mindkét oldalon csúcsba végződő párhuzamos vonallal. Lelhely: Acsád.

b) Gömbölyű koczkázott rézcsat Lelhely: Nyiregyháza.

c) Réz vésű, réz csákánytöredék, réz sarlótöredék, egyfülű czifrázatokkal ékes csorba csupor. Lelhely: Nagyfalu.

d) Törött cserépedény, réz tekercs, három réz pikkely, egy füzér kilyukasztott apró karika, két apró kőeszköz, töredezett apró kőeszköz. Lelhely: Csege helysége területe.

e) Arany karperecz, mindkét végén rovatolt páros kis tekercscsel, súlya 32 és fél arany, hasonló karperecz, melynél a páros kis lapos tekercseknek csak a közepe van rovatolva, súlya 25 és fél arany. Lelhely: Acsád.

f) Szélén gyengén rovatolt, keskeny, nyílt bronz karika, melyen aranyozottság nyomai látszanak; kigylakő-szekercze h. 10″, sz. 4½″; kovakő-kés, h. 11½″, sz. 2″ 4‴; csorbás nyilású kisfülű cserép edény, mag. 20″, szél. 6″; két db. csorbás cserép pohár, végre két nagyobb és két kisebb gombos fehér üveg gyöngy. Lelhely: Kis-Várda és Anarcs közt.

g) Két fekete füles cserép edény, rovatolt öble körül kiálló csúcsokkal; mag. 4½″, nyilása átmérője 2″. Lelhely: Buzita.

h) Egy db. 5″ 9‴ hosszú és 1″ 10″ széles füles *bronz vésü*; egy db. 7″ 8‴ hosszú s csorbás élénél 1″ 9‴ széles *bronz fokos*, korong alakú hátsó véggel; egy db. 8″ 7‴ hosszú s élénél 1″ 7‴ széles *bronz fokos*, hátsó végén hegyes csúcscsal ellátott lapos koronggal; egy db. 8″ 4‴ hosszú s élénél 1″ 3″, széles *bronz fokos*, nyaka lyuka körül csúcsosan rovatolva és hátsó végén közepett csúcsos sima koronggal; egy db. 9″ 7‴ hosszú s csorbás élénél 1″ 7‴ széles *bronz fokos*, hátsó végén lapos kerek koronggal, melyen hat szemcsével körülvett hegyes csúcs vagyon. Lelhely: a Hadház közelében lévő poroszlói puszta, 2½′ mélységben egy edényben; az egész lelet 19 darabból állott.

i) Vas zabla, sarkantyú, láncos buzogányfej, buzogányvas és salzburgi érem, t. i. MAX · GAND (olphus) khünenburgi gróf (1668—1687.) ezüst krajczárja. Appel. I. 453. l. 8. sz. Lelhely: Csege.

j) Két ezüst sarkantyú hegyes csúcscsal és két oldalszeggel; kerek ezüstlemez, több soros rovatokkal ékes aranylemezzel borítva; kisebb monoru ezüstlemez; aranyozott ezüstlemez töredékek; kis ezüst csat és ezüst csatrészlet; ezüst karika töre-

dékeivel; ezüst sodronykarika-töredékek; öt db. különféle ezüsttöredék; paizsköldök bronzból töredékeivel, bronz szeg, $10^{1}/_{2}$" hosszú vas lándzsahegy; vashorog; vas zabla részletei; négy db. vaskampó; vaskard töredékei; borostyánkő bevésett párhuzamos vonalokkal s csúcsokkal; monoru onyx; vörös cserépmedencze apró ívalakú ékítményekkel s ezek alatt rovatolt füzérekkel körülékesítve $8^{1}/_{2}$" nagys. embercsontok. Lelhely Geszteréd. (Vsd. ö. „A. Ért." I. k. 49. s k. ll.)

---

k) Hadrianus és Lucius Verus-féle érem. Lelhely: Balkány.

---

l) Rézpecsétnyomó: † SIGILLVM · ANTIMII · EPISCOPI körirattal; Antimius pécsi püspök volt II. Géza idejében (1141—1161.) Lsd. Cod. dipl. II. 124., 142., 143., 148. ll. Lelhely: Ibrány a „Pogány" nevű sziget területe.

Ezen, mintegy nyolczvan darabra menő különféle tárgyak az előbbi fejezetben ismertetettekkel azon anyagnak egy részét képezik, melynek segítségével lesz egyedül lehetséges Szabolcsmegye őslakóit kipuhatolni s annak őstörténetét megírni.

Ez anyagot bővíteni, minden egyes leletet gondosan a régészeti térképbe jegyezni, valamint a leletjegyzéket hiteles adatokkal bővíteni, végre ez összes munkálkodásról időnként jelentéseket közzétenni, a szabolcsmegyei régészeti egylet mind megannyi hálás föladata lészen.

Szombathelyi közlemények.

X.

Az előbbi közleményemben érintett ásatások, melyek különben már a múlt őszszel vették kezdetöket, most már mind a három helyen be vannak fejezve és egészben véve, régészeti

szempontból nem csak sokkal kecsegtetőbb eredményt nyujtottak, mint évek óta bármily efféle munka Szombathelyen; hanem a régésznek is bő anyagot szolgáltattak a gondolkodásra.

Így mindenekelőtt a talált érmek azon majdnem négy évszázadig (Caj. Caligulától egész Arcadiusig) tartó időszakot képviselik, melyben a történetirók egyhangú véleménye szerint Claudia Savaria alapíttatott, virágzott és elpusztult. Ha pedig az érmek mennyisége és minőségéről következtetést vonhatunk a lakosság koronkinti vagyonosságára: úgy csaknem bizton állíthatjuk, hogy e város fénykora Domitiánnal (81.) kezdődött és Severus Alexanderrel (235.) végződött.

Ugyanezen ásatásoknál tett észlelődéseim, összevetve eddigi tapasztalatimmal kétségtelenül bizonyítják: hogy a város, fönállásának ideje alatt már többszörös pusztításnak volt színhelye; továbbá, hogy annak délkeleti s délnyugati része korra nézve fiatalabb az északi- és északnyugatinál. Ugyanis a délszaki részeken nem egyszer merült föl már azon körülmény, hogy mind alakra, mind nyelvezetre nézve az első századokba tartozó sír vagy fogadmányi emlékek töredékeit találták újabb, bár még mindig római építkezéseknél felhasználva; másodszor, mert a déli részek szilárd épületnyomai legfölebb egy-két lábnyira mutatkoznak a jelenlegi fölszinttől és egy ölnél mélyebbre nem nyúlnak lefelé; holott az északi oldalon a fentebbieknél sokkal tömörebb és rendszeresebb falromok rendesen 2—5 öl közt váltakozó mélységben tünnek csak elő.

Ez utóbbi tüneményt épen nem vagyok hajlandó az általános hit szerint, földrengésnek tulajdonítani, hanem egyszerűen a talaj akkori mélyebb fekvésének; mert az e falromokra halmozódott törmelék mindenütt majdnem a jelenlegi fölszinig emelkedik, melyre valósziníűleg a Gyöngyös, Perint és Olad nevű, most már szabályozott, de annak daczára is még mindig veszedelmesekké válható hegyi vizek áradás-szülte beiszapolás által hordhatták a mostani földréteget.

Közlői tisztemnek tartom mindazon leleteket híven registrálni, melyekről a munkálatok végeig magamnak tudomást szerezhettem; és pedig annál is inkább, minthogy nehány igen érdekes tárgy csakis ekkor hozatott napfényre.

Nézzük az új városrész egyengetését. Ez leginkább érmekkel gazdagítá gyűjteményünket. Számos, már meglevő példányon kívül a következő új pénzeket nyertük:

a) Ezüst. *Augustus Octavianus.*)(Olvashatlan. Hadrián.)(P M TR POT COS III. Álló istennő. *Caracalla.* M. ANTON GERM)(MONETA AVG. *Severus. Alexander.*)(CONCORDIA)(AEQVITAS AVG)(PROVIDENTIA AVG. *Julia Moesa*)(PVDICITIA.

b) Réz. I. nagyságú. *Titus Vespasian.*)(FORTVNAE REDVCI. *Faustina Senior.*)(IVNONI REGINAE, Juno a pávával. *Gordianus Pius.* SECVRITAS AVG. — II. nagyságú. *Tib. Claudius.*)(LIBERTAS AVGVSTA (?). Különösen szép példány. *Domitian.*)(VIRTVTI AVGVSTAE. *Nerva.*)(CONCORDIA . . RVM Két egymásba kulcsolt kéz alatt: S. C. *Traján.*)(TRPOT COS VII PP. *Faustina Junior.*)(DIANA LVCIFER . . — *Constantius Chlorus.*)(GENIO POPVLI ROMANI. Igen szép példány. *Magnentius.*)(GLORIA ROMANORVM. — III. nagyságú. *Gallienus.*)(ABVNDANTIA ·)(DIANAE CONS AVG álló szarvas. *Probus.*)(IOVI STATORI)(PROBVS ESTO (?))(CLEMENTIA TEMP.

A többi itt lelt tárgyakból megemlítendő:

1. Római férfi szobor fejéből töredék, fehér márványból. Megvan a homlok bal fele a bal szem és füllel. A rövidre nyirt hajazat tisztán észlelhető rajta.

2. Szintén fehér márvány, de az előbbinél kisebb mérvű szobor meztelen karjának töredéke a könyökhajlással.

3. Csupor, talán hamvveder, fekete agyagból A száj alatt kidomborul s kúpidomban vékonyodik a talap felé. Magassága 5″ 6‴, átmérője a szájnál 4″, hasban 6″ 3‴ talapján 2″ 3‴. Kár, hogy nem elég ovatosan vették ki a földből.

4. Terracotta edény, kehely módra kitáguló peremmel. Magassága 2″ 6‴, átmérője a nyilásnál 4″ 8‴, a kehely alján 2″ 6‴, talapján: 1″ 6‴.

5. Mécsek. a) Egészen új alakú, bélyegtelen, majdnem csészének lehetne nézni, hacsak a kanócz számára, egy csekély nyujtványos ülő, s mindkét oldalán kikanyarodó szájjal nem birna. Alja és nyújtványa ízlésesen elhelyezett dombor kari-

kákkal van diszítve. b) közönséges sírmécs, bélyege: EDESSI. (A muzeumi példányok CDESSI bélyegűek. R.)

6. Szürő edény fekete agyagból. A lyukak a még lágy agyagba belülről kifelé fúrattak. Különben igen durva jószág.

7. Fogadmányi kő. Magassága 1' 3", szélessége 11", vastagsága 8". Lágy homokkő, fölül alúl hiányos, azon kívül a munkások a kifeszítésnél ketté is törték. Az igen tiszta betűkből álló fölirat olvasható része:

AV . . . N N
S A C. I V L.
TVLLINVS
ET AVREL
. . T · P · A
. . . C . IVL

Az új-utczában a multkor leirt oltáralj tökéletesen hasonmású párja kerűlt elő, néhány ölnyi távolban az elsőnek lelhelyétől. Ezen helyet, illetőleg most már épülő ház melletti telket tulajdonosa E. M. ügyvéd kertté alakíttatván át, a fák számára ásatott gödröket új földdel kellett megtöltetnie; mert az egész talaj, féllábnyira a fölszíntől csupa törmelék. Munka közben többféle érmen, mécsen és mécsmintán kívül a következő tárgyak találtattak:

1. Terracotta fazekas bélyeg; nem az első, mi Szombathelyen leletett, csak az alján létező név: VEB ~ IIEEI új. Megfejtésére valóban kiváncsi vagyok. (Pacskolat nélkül nehéz lesz megfejteni. Azt gyanitom, hogy Schuermans „Sigles figulins" szerint VERINVS FECIT lappanghat ezen bélyeg alatt. R.)

2. Terracotta meztelen női alak, ugrás vagy tánczra emelt jobb lábbal. Feje, karjai és a lábak térden alúl hiányzanak. A töredék magassága 3" 4‴.

3. Tégla, bélyege: MRC. — Két terra sigillata edénytöredék. — Egyiken egészen ép dombor művű szakállas fő látható, a másikon pedig a bélyeg első szótagja: REG. — Talán kiegészíthetem valamikor egy más lelettel. — Nyilhegy, hossza: 3" 6‴.

4. Terracotta füle. Az edény füléről itélve ugyancsak nagy

lehetett; mert a tövön még megmaradt edényrész vastagsága 1" 6"', a fül tömör henger alakú, átmérője 2" 2"'.

A püspöklak mögött épülendő k. népiskola helyén az ásatások utolsó napján, mondhatnám utolsó óráiban valamelyik munkás 5 ölnyi mélységben igen díszes antik bronz csapot talált. Igen természetes, hogy, aranynak tartván leletét, a csőt derékban ketté törte; a csap ravaszát képző kutya fejét pedig a kivételnél zuzta le. A kiváncsian összesereglett kőművesek, miután minden hozzáférhető részéről a zöldrozsdát levakarták, s végre is azon meggyőződésre jutottak, hogy biz ez nem drágaság, elküldték hozzám. A kutya feje után a helyszínén személyesen tett kutatásaim czélra nem vezettek. A csövet összeforrasztatam. Ezen igen érdekes régiség hű s természetes nagyságu képmását a bizottsági levéltár számára küldöm.

Mig a husvéti szűnnapok alatt távol voltam, a Gyöngyösi-utcza 81. sz. a. ház telkének hátulsó részén épülendő ház alapját kezdték ásni. Találtak is egy római föliratos követ; de fájdalom, még csak le sem másolták, hanem egyszerűen az új alapfalba ismét berakták! Midőn megjöttem, rögtön oda siettem, de akkor már egy ölnyi fal volt a kérdéses feliraton. Ugyanott a folytatólagosan eszközölt pincze ásatásánál két derékszögben összeérő római fal között egy téglasírra bukkantak, melyben öt csontváz maradványai feküdtek. A csontok közt néhány apró elkopott réz érmen kívül két ép ezüst pénz leletett, egyik: *Gallienus*, másik: *Cornelia Salonina*)(PIETAS. — Azon kívül néhány üvegdarab kiséretében egy gyönyörü, vörösbe játszó violaszinű üveggyűrü találtatott, melynek tetején kő helyett kis, borsárga üvegcsepp díszeleg. E tárgyak is gyűjteményembe vándoroltak.

Még valamit. A. S. urhölgy birtokában létezik egy csont kanál, mely a helybeli postaház építésekor egy római kősírból vétetett ki. A kanál hoszsza 4" 9"'. A hengeres nyél hoszsza 2", mely egy igen díszes vésésű s 1" 2" hosszú ezüst pánttal van a merőhöz illesztve. A tojásdad s a nyél felé kikanyarodó merő szélessége 1".

Jelen közleményemet néhány, eddig még nem ismertetett fölirattal kivánom bezárni.

a) Fehér márvány tábla töredék, mely egy néven ki-

vül egyéb érthetőt nem tartalmaz s most gyűjteményünkben van.

. . . . AL . .
. . . NO · AN . . .
. . . VENTVRIO .
. . . ET · CEN . . .
. . . IS . . . IT · MO
. . . . . IS

b) Fehér márvány tábla a kámoni-utczában létező laktanya kapu aljában. A két korinthusi oszlopocskától szegélyzett felirat négyszög magassága 1′ 7″, szélessége 2′ 4″. E fölött egy porticus-háromszög emelkedik közepén Hermesfejjel, mely felé fordulva mindkét oldalon egy-egy madár áll. (Mellesleg megjegyzem, hogy a „rókalyuk" nevű nyári vendéglő falába hason alakú, csak nagyobb mérvű Hermesfej van illesztve). A háromszög mindkét lenyuló oldalán kivülről egy farkát fölfelé kanyarító oroszlány guggol. A fölirat így szól:

L · MAXIMI · FIL
DOM · EMON · AN
V · F · SIBI · ET · SVI
ET · SALONIAE MAR
CELLAE · CON · P . AN

c) és d) jelenleg a püspöklak udvarában szemlélhető barbár latinságú keresztény-római síriratok.

☧
BONE MEMORIAE
IN DEO VIVATIS
AVRREIAINIAE · TIFONIS *)
CONIACTANEI FIDEIES ET
INNOCENTES AVREIANIA
NVS ET NEMES IVS · PARMO
FEC.

☧
MEMORIAM PICTORIBVS ❦
DVOBVS PELEGRINIS LAVNIONI
VIXIT ANNIS ❦ I ❦ ET DIES XI · ·

*) Úgy látszik, hogy itt és a következő kövön az I egyszersmind az L-let is pótolja. R.

ET SECVNDINVS VIXIT ANNIS
XXV ❦ ET DIES VII ❦
. . . CERVNT COLLEGAS F

Végül jelenthetem, hogy a veszett fejszének nyele megkerült. Ide zárva küldöm azon anjoukorbeli harang (l. „Arch. Értesítő“ I köt. 303. lapon.) több oldalról fölvett igen sikerült fényképeit, mely iránt t. szerkesztő úr annyira érdeklődött, s melyet tulajdonosa idő előtt beolvasztott.

Lipp Vilmos.

192/871.

Hivatalos fölterjesztés

a harinai (münchsdorfi) templom javíttatása ügyében.

Nm. vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium!

A m. tud. Akadémia archaeol. bizottsága a magas miniszteriumnak, a *harinai* templom megovását illető irományokkal együtt, ohaját is vette át az Akadémia összes üléséből, miszerint a beadott tervekről okadatolt véleményt is adjon Ezen véleményt Henszlmann Imre b. tag olvasá fel (l. 1/. mellékletet) junius 13-kán tartott VIII-dik ülésünkben, és mivel alapos kifogásait, valamint egyre-másra nézve kifejtett aggodalmait a bizottság is osztá, kérjük a nm. miniszteriumot, kegyeskedjék bizottsági tagunk ide mellékelt véleményét az egész bizottságának tekinteni, melyre nézve azt hiszszük: hogy a magas miniszterium ezen valóban sürgős és műtörténetileg fontos ügyet úgy fogja eredményteljesen előmozdíthatni, ha a legközelebbi évre a *harinai* templom megovására az országgyűléstől egyelőre 3000 forintot kérni kegyeskedik.

Ezen összeggel a kellő előkészületeket és az emlékműnek a közel álló bedőléstől való megmentése tekintetéből a hibás torony és homlokzatrész lebontását lehetne addig eszközleni, míg a tornyok sztylszerű fölemeléséhez és a kősisakok alkalmazásához a szakértői rajzok, és a véleményben említett részletezett tervezetek elkészíttetnének.

A költség, a beküldött tervezetek után itélve, a tornyok emelése és más födőkkel való ellátása után sem lesz oly nagy, a milyen nagy lesz az utókor hálája, hogy számára ezen, különben meg nem menthető, nevezetes műemléket megóvtuk és illetőleg megujítottuk.

Bár erre a bizottság nem volt felszólítva, mégis kötelességének tartja ezen alkalommal *Steindl* Imre műegyetemi tanár nevét említeni, mint oly férfiúét, ki egész bizalmunkat birja, ha a nm. miniszterium a véleményben hangoztatott sztylszerűséget is kegyeskedik tekintetbe venni!

Pesten, junius 14-kén 1871.

1/. Melléklet a 192/871. számhoz.

Vélemény

a harinai templom restauratiojáról.

A harinai templom még a XIII. századból származó kora-román sztylű egyház s föltünő magassági arányai tekintetében, egyetlen a Királyhágón túl. Nálunk van analogonja Ákoson, Szabolcs megyében, melyről a „Szathmári püspöki megyében fenmaradt középkori építészeti régiségeiről" irt jelentésemben (l. Arch. Közlemények IV. köt. III. füz. 1865. 132. l.) ezeket mondom:

„Meglátogattuk a már a szathm. püsp. megyén túl eső Ákost is, hol román sztylü, a XIII. század elejéről származó templom maradt fenn. Feltünő ezen templomnak közel rokonsága a harinai (Münch- vagy Mönchsdorf) templommal, melyet két héttel elébb láttunk s mely a bécsi Archaeol. Évkönyv. III. kötetében van ismertetve. Mindkettő egészen elüt szomszédjaitól minek magyarázatára nem elegendő csak a czélnak különbségét tekinteni; mindkettő, t. i. szerzetes egyház volt, szomszédjai pedig községi templomok. Itt különbség van a korban, sztylben és építészeti iskolában is, s talán az ákosi templom az egyetlen, mely még a tatárjárás előtt épült e vidéken; de még amugy is eltér feltünőleg magas arányaival az e korban emelt többi magyar zárdák templomaitól. Az ákosi templom a felhozott tekintetből igen érdekes és megérdemli, hogy rosz állapotban levő tégla-falai minél elébb kijavittassanak."

Ugyan ezen óhajtást, s talán még nyomatékosabban kell kifejeznem a harinai egyház érdekében, melynek veszélyes állapotát egyebek közt Müller Frigyes czikkéhez a „Jahrbuch"-ban mellékelt egyik rajz mutatja: t. i. a déli oldalhajófalának két nagy hasadékában (l. a 23. ábr. a 184. l.). Nem érthetek tehát egészen egyet az 1865-diki oct. 6-kán szerkesztett „látlelettel" (Befund), midőn

mondja, hogy, kivéve a homlokzatot, az egyháznak többi fala még ép: „Die übrigen Seitenmauern sind in gut erhaltenem Zustand.“

Azonban ha a déli oldalhajó és más helyek falain csekély igazítással is beérhetjük; a déli toronynak és az ikertorony közti homlokzatnak tökéletes újra építése, mint ezt a „látlelet“ hozza javaslatba, véleményem szerint is, elkerülhetlen, hogy ha a nevezetes építményt az utókorra juttatni kivánjuk.

Müller 19. ábráján a nagy hasadás, mely az ikertorony közti falon végig fut, világosan föl van tüntetve, csakhogy Müllernél a kettősnek mutatkozó hasadás egynek adatik elő. Azonban e különbséget nagyon nevezetesnek nem vehetjük: részint azért nem, mert Müller rajzának mérve csekély, részint azért nem; mert M. czélja az emlék régészeti ismertetése levén ő a szükséges javításra csekélyebb tekintettel volt. Mindamellett nála is az épületnek sajnos állapota eléggé ki van tüntetve. Hozzá járul, hogy a homlokzat felső része, mint a „látlelet“ mondja, kilencz hüvelykkel távozik el a függélyes vonaltól, hogy a déli torony alsó ablakától le egészen a fölepig nagy hasadás tágul és, hogy a roppant tám czéljának nem felelt meg, midőn a hasadás további tágulását nem birta akadályozni s így, mint a „látlelet“ mondja, a homlokzat és déli torony falai többé nem állnak kellőleg az alapzaton.

Mindezeknél fogva világos, hogy itt félszeg és kicsinyes javítással többé nem segíthetni, hanem, mint ezt a „látlelet“ kivánja, az egész nyugati torony közti falat és a déli tornyot rétegenként le kell hordani és, miután az alap ki leend igazítva, újra felépíteni. Az ezen hosszas műtétre követelt költség pedig inkább csekélynek, mint túlzottnak tekitendő, midőn az előirányzat következő számait biráljuk.

Kőművési anyag	577	frt	34	kr.
Kőműves-munka	436	„	20	„
Ácsmunka-anyag	122	„	20	„
Ács-munka	428	„	55	„
Asztalos és lakatos munka és anyag	316	„	95	„
Kovács munka és anyag	637	„	34	„
Vegyes költség	420	„	—	
Összesen	2938	frt	58	kr.

Igaz ugyan, hogy a „látleletben“ ki van emelve, miszerint a templom kőrészlete, — a falak tömörét tégla képezi, — ép és újra felhasználható állapotban maradt fenn; mindemellett itt, a fővárosban, csodálkoznunk kell a költségvetésben felszámított elemi árak olcsóságán; sőt több más okból sem lehet megnyugodni e költségvetés elégségességén; mert:

1-ször hihető, hogy azon idő óta, melyben készült (1866-ban) az árak a Királyhágón túl is felrugtak;

2-szor a faragott kőből készített tagozatok sem maradtak mindenütt épen, így Müller mondja, hogy a lakosság a főkapuzat bélletét nagyon megkárosította: „Gegenwärtig sind die Portalgewande bis auf das Capitael fast glatt verputzt, indem die Bevölkerung das Material der frühern decorativen Theile derselben, — Alabaster, — als Mittel gegen das Wechselfieber, abgeschabt hat.“ A bélletet

tehát egészen újból kell faragni, még pedig oly kőből, melyet nem oly könnyen vakarhatni le;

3-szor, mert a költségvetésbe nincsen felvéve minden megkárosult résznek kijavítása, végre

4-szer, mert mielőtt a tetőt megújítják, szükséges lesz az egész templom felső részén kőpárkányzatot alkalmazni, nem pedig, mint ez jelenleg látszik, a födelet, primitiv módon, csak gyönge fa-gyámokon kiszöktetni.

Ezekből következik, hogy a harinaiak kérése nemcsak méltányos, hanem még igen szerény is, hogy ezt, tekintve az emlék fontosságát és ritkaságát, a kormány teljesítheti, ha ők viszont a következő feltételeket teljesítik:

1-ször. Gondoskodnak azon többletről, melyet a sztylszerű restauratio a kért 2938 frt.-on felül fog igénybe venni, mit nagy részben ingyenes kézi munkával és fuvarozással tehetnek.

2-szor. Alávetik magokat a sztylszerű restauratio igényeinek s ezért, mindenek előtt oly építészt hínak meg tervkészítésre, ki a középkor különféle sztyljeit alaposan ismeri; mert, ámbár a beküldött felvételi rajzokat, — azokat a „Jahrbuch" fametszeteihez hasonlítva, — igen szorgalmasaknak és pontosaknak kell mondani: a tervezetnek alakzatai sehogy sem felelnek meg az egész épület sztyljének s igy azokat helyeselni nem lehet. A kellő archaeologiai felügyelet teljesíthetése végett továbbá elkerülhetlen nemcsak egy uj sztylszerű tervnek, hanem az egyes meglevő tagozatok nagy mérvben készített rajzának beküldése. Az előttem fekvő táblák inkább mérnöki, mint a középkori építészetbe avatott tehetséget mutatnak; hogy az óhajtandó újítás részletes építészet, természet nagyságban készített minta rajzokat (Werk-Detailplaene) követel, melyek után valamint a régészeti biráló tisztében eljárhat, úgy a még kevésbé ügyes kőfaragó is képes jól dolgozni. Ily rajzok tárgya lenne nevezetesen a főkapuzat, lennének az egyes párkányzatok, — a talapé, az egészen ujonan huzandó koronáé, a kisebb párkányzatoké, (Brustgesimse). Kivánatos minden oszlopnak, akár ujíttatik akár nem, hű rajza, arányai mérveinek mellékletével (cotirte Aufnahme), bár kisebb mérvben is; mert az oszlop az épületnek fő disze, leginkább ezáltal válik emlékszerűvé s ennek alakjai határozzák el a többi tagok typusát. Végre megjegyzendő, hogy a mostani torony-tető, melyet az ujítási terven egyszerűen lemásoltak, nem sztylszerű; ha azzá tenni akarjuk, nem ezen elég késő restauratioból eredt, hanem más régibb mintát kell elénk tüznünk; sőt czélszerű mindkét tornyot uj emelettel felemelni és tető-pyramisa alatt nyílt tornáczot alkalmazni, minőt e korban legtöbbször használtak.

Mi a nyugati, azaz az ikertorony közti kapuzatot illeti, nem érthetem, miért kivánja ezt folyamodásában Teutsch főtiszt. superintendens úr elmellőzni, midőn így nyilatkozik: „Wobei uns jedoch, im Hinblick auf die, im Plane, Lit. B) enthaltenen Andeutungen über die Renovation des „Westportales" hinzufügen müssen, dass eine solche Herstellung im Interesse des Baues nicht wünschenswerth erscheint, dem vielmehr nur die vollständig stylgemässe Restauration entspricht

Ha a ft. super. úr itt, nem a kapuzatot, hanem a torony alatti és torony közti csarnokot (die Thurmhallen und die Zwischenthurmhalle) érti, hogy t. i. e részek restaurationalis tervezete nem sztylszerű táblánkon, akkor egyet értek

vele; mert a fakarzat és az arra vezető feljárás, valamint a tervezett uj beboltozás is, modern szellemben van felfogva: de ha főt. Teutsch úr e részletet érti, akkor nem kellett volna szólnia a kapuzatról; mert ez az épület fő díszei közé tartozik, ha tehát ezt régi állapotába nem helyezik vissza, kár sztylszerű restauratiot még említeni is. Magát a nyugati kapuzatot az ujítandó tárgyak első helyére teszem, az arra következő három torony-csarnokot pedig egészen más, mint a minőt tábláink terveznek, sztylben újitandónak vélem. S itt figyelmet érdemel a mostani kapu igen csekély nyilása, szélessége csak $2\frac{1}{2}'$-nyi, magassága (mi csaknem hihetetlen) nem egészen 6'nyi; itt a tágítás elkerülhetlen; még pedig annál inkább; mert a nagy félkörív (archivolte) alatti és a féloszlopos béllet közti egész részt csak később illesztették ide, alkalmasint miután már a fentebb említett hasadások mutatkoztak. Ha már most az ív ékköveit (Keilsteine), a mennyire a meglevők nem tökéletesen épek, kellő szorgalommal s értelemmel készítik s a fő-ív fölött súlymentő kettős tégla hevedert (Entlastungsbogen) húznak, a később tévesen beillesztett bélletet az újitás alkalmával bizvást elhagyhatják s így több mint $4\frac{1}{2}'$nyi széles és több mint 7'-nyi magas kapu nyilást nyerendenek.

Végre említendő még, hogy a szentélynek felemelése hét lépesőfokra, ez alatt altemplomot sejtet velem s hogy a restauratio alkalmával, egy füst alatt, csekély költségü ásatással ezen kérdésre is, mely régészeti tekintetben igen fontos, biztos feleletet lehetne szerezni.

Kelt Pesten, 1871-diki junius 13-kán.

Henszlmann Imre.

A magyar „Képes Krónika" ügyében.*)

A magyar régiebb ruházat tanulmányozására nincsen a „*Bécsi Képes Krónika*" festményeihez hasonló kútfő. Ezen, minden magyart érdeklő munkát *rendkívüli díszszel és a világvárosban is bámult tökélylyel* állítá ki *Emich Gusztáv* nyomdája. A színes fametszetekhez készűlt 10 hártyalapot *Mögele Endre* hű és ügyes ecsetétől birja Emich úr, és ezeket a m. n. muzeumnak kész nemeslelküleg ajándékozni, ha az országban annyi pénz összejön, hogy a páratlan munka minden, mintegy százra menő festményét le lehessen másoltatni, és a n. muzeum számára tanulmányozás végett megnyerni. Ezen gondolatra Emich urat a *strassburgi* világhírü könyvtár szomoru sorsa, a *bécsi* császári könyvtárt nem rég kerűlgetett veszély inditá, melynek égésé-

*) Tisztelettel kérjük a m. irodalmi közegeket, sziveskedjenek ezen ügyet felkarolni. R. Fl.

vel rendkívüli sok más kincscsel, nemzetünknek ezen gyöngye is örökre elveszhetne.

E czélból *Emich* úr fenebb érintett szép ajándékán kívül 50 o. é. forintot ajánl fel; ezt magam, mint ki e codex használhatása végett már legalább tizszer rándultam fel Bécsbe, *tizzel* toldom meg. Remélem hogy a n. muzeum is járul ezen összeghez könyvtári alapjából, sőt, hogy szives olvasóink közt is lesznek, kik ezen életre való eszmének valósításához fillérjeikkel járulandnak. Az e részben mutatkozó mozzanatokat készséggel teszszük közzé, valamint a bejövő összegeket is gyüjtjük és közöljük.

Oly sok üdvös haladási jel közt nem szabad ezen, magát a nemzetet dicsőítő, eszmét elejtenünk!

Rómer Flóris.

Régészeti mozgalmak.

290.

Komárom megye alispánjától.

Nagyméltóságú akadémiai elnök úr!

Az Akadémia elnökségének múlt évi deczember 29-éről 1188. sz. a. megyénk közönségéhez intézett azon megkeresésének, hogy az *Ó-Szönyön* talált feliratos római régiségek elhelyezésére *Komáromban* egy alkalmas helyiségről gondoskodjék e megye közönsége, hazafias buzgalommal eleget tenni ohajtván — egy küldöttséget nevezett ki a végett, hogy azon, tudományos tekintetben nagybecsű régiségeknek hol és miként leendő elhelyezése és megőrzése iránt javaslatot tegyen.

A küldöttség f. é. april hó 17-én tartott bizottmányi közgyülésünkre javaslatát benyujtotta, melynek alapján tett intézkedéseinkről a bizottmányi közgyülés határozata folytán van szerencsém a mélyen tisztelt akadémiai elnökséget következőkben értesíteni:

Megyénk székházi helyiségeiben egyáltalában nem ren-

delkezhetünk oly épülettel, a hol az *ó-szönyi* nagyszámú régiségeket elhelyezni lehetne, a külön törvényhatósággal biró sz. kir. Komárom városa területén pedig a megyének rendelkezési hatásköre nem lévén — ott a talált régiségek elhelyezése csak úgy volna eszközölhető, ha e czélra egy külön épület béreltetnék ki, mely bérletre, valamint a felügyeleti költségekre azonban megyénk semmiféle pénzalappal nem bir

A felemlített körülmények és a helyi viszonyok figyelembe vételével tehát a küldöttségnek azon javaslata fogadtatott el, hogy a talált római régiségek egyelőre az ó-szőnyi uradalom egyik birtokosa kiskorú György Imrének gyámgondnoka által felajánlott épületébe hordassanak össze, állandó elhelyezésükre pedig legczélszerűbbnek találtatott azon módozat, hogy Ó-Szőnyön az említett uradalom angol kertjében fából emeltessék egy raktár-épület, mely czélra a kiskorú tulajdonos gyámgondnoka részéről a szükséges térség felajánltatott, s a hová azután a jelenleg szétszórva heverő s az egyesek tulajdonában levő nevezetes régiségek összehordatnának és tudományos buvárlatokra mindenki által megtekinthetők lévén — a nemzet tulajdonául megőriztetnének.

Megyénk közönsége, mely saját háztartására megkivántató költségeit is a törvényhozás előleges megállapítása folytán a kormánytól nyeri, nem rendelkezik oly alappal, a melyből az ily közérdekű és nagyobb összeget igénybe vevő építkezési költségek fedezhetők volnának, és csak legfelebb a magán adakozásra való felhivást vehetjük alkalmazásba, a mit okvetlenül tenni fogunk is; de azt nem remélhetjük, hogy az építkezési költségek ez uton befolynának; a czélba vett terv tehát csak úgy volna megvalósítható, ha az épület felállítására szükséges pénzösszeg a kormány által adatnék a megye rendelkezésére. Hogy tehát megyénk részéről ez érdemben is minden lehető kisérlet megtétessék, folyó év april hava 17-én tartott bizottmányi közgyülésünkből 290. szám alatt felirati kérvényt intéztünk a nm. vallás- és oktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz a végett, hogy a folyó évre szóló országos költségvetés megállapítása alkalmával a régi műemlékek fentartására törvényhozásilag megszavazott 15000 frt.-ból az Ó-Szőnyön talált és még ezután napfényre kerülő nagyfontosságú római régiségek

elhelyezése- és fentartására szolgáló épület költségeinek fedezetéül 300 fr.-tot a megye rendelkezése alá bocsátani, s ez által a m. tud. Akadémia czéljainak megvalósítását lehetővé tenni méltóztassék.

Midőn ezen intézkedéseinket a mélyen tisztelt Akadémia tudomására juttatni szerencsém van, még csak azon megbizatásomat teljesítem, hogy egyúttal felkérjem a tisztelt Akadémiát, hogy a vallás- és oktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz intézett ezen felirati kérelmünket hasonló előterjesztésével és közbenjárásával egyidejűleg támogatni sziveskedjék.

Hazafiui tisztelettel vagyok

Komáromban 1871. ápril. hava 17-én tartott bizottmányi közgyülésünkből

alázatos szolgája
Pázmándy Lajos s. k.
Komárom vármegye 2-od alispánja.

(*A pannonhalmi*) kolostori főegyház diszítése egyelőre vége felé jár. A gyönyörű színes ablakok berakvák, a szentély és a főhajó festményei részint készek, részint Storno Ferencz által munkába vétettek. A sztylszerű fölszerelés még több időt veend igénybe, azonban a templom, ha mindjárt ideiglenes oltárokkal, az isteni tiszteletnek vissza lesz adva. A ki e templomot mostan látogatja, el van bájolva azon csinosság által, mely a bajdani meszes kérgű falakat, és czopfos ízlésű készleteket csakhamar el fogja felejtetni. Így Lébeny, Győr, Pannonhalma és Sopron a hazai nyugati határnak díszeül szolgálnak. Reméljük, hogy a szombathelyi egyh. megyéből is hallunk nem sokára restauratioi hireket!

(*Dunaföldvárott*), a hol eddig sok római és barbarkori régiséget találtak, egyesek gyűjtik azokat, hogy a mint remélik a városban alapítandó gymnasium muzeumát velök megajándékozzák. Nemes előregondolás; kivánjuk, hogy a hajlék mielőbb meglegyen, miszerint a helybeli ritkaságokat a földváriak élvezhessék, és honfias buzgalommal gyarapíthassák. Ezen eszmét *Höke* Lajos ügybarátunknak köszönjük, bár karolná fel a város értelmisége, hogy így az utókor számára szép örökséget gyűjtsenek.

(*Veszprémben*) is mozognak, és ezen mozgásnak czélja

nem kevesebb, mint a megyében talált régiségek gyűjtése és fenntartása. *Ivánfi Ede* kegyesrendi tanár és buzgó történész mozgatja a fát, és a megye főispánja, valamint az értelmiség hajlandók ezen ügy előmozdításához járulni. Első vonalban *Ányos* Móricz, s *Rosos* Miklós éremgyűjteményeit akarják a megyei muzeumnak megmenteni. Ez így jól van, bár már elébb voltak volna ily megyei muzeumok, akkor legalább nem árulják vala szolgabiráink a becses érem-gyűjteményeket *font számra!*

(*Szombathelyről*) tudósítanak, hogy a városi muzeum csak lassan, de mégis gyarapodik; a mint látszik a megyei püspök ő méltóságától és a város elöljáróságától fog igen sok függni. Már most, midőn oly sokfelé mozognak, csak illenék, hogy a hajdani híres város lakói is valamit tegyenek régiségeik megmentésére!

(*Dürer Albert*) hírneves művész emlékét hazánkban is ünneplék és pedig Esztergomban, mint a m. egyház főhelyén. Már azt gondoltuk, hogy a 4—5 példány után itélve, mely a Dürer albumból fővárosunkban elkelt, alig lesz említése is azon művészeti hírnevességnek, melyet egy kicsit magunknak is szeretünk vallani, midőn a „Magyar Sion"-ban örömmel olvassuk, hogy *Dankó* József kanonok úr mintegy 60 Dürer-féle művéből ismerősei számára tárlatot rendezett és azt magyarázta. Tizenkét évi gyűjtői szorgalmának eredménye nemcsak az, hogy több a gazdagabb tárakban is hiányzó metszeteket bir, hanem van egy olajfestménye is ezen halhatatlan művésztől, mely a b. szüzet ábrázolja. A papságot illeti első sorban a művészet pártolása; ez ezredéves hivatásuk, és míg ez nem lankad, honi művészetünket sincs miért féltenünk!

(*Pauer János*) cz. püspök úr megigérte a „Székes-Fehérvár" czímü lap szerkesztőjének, hogy nagy gonddal gyűjtött régiségtárát hasábjain ismertetni fogja. — Várjuk ezen érdekes közleményeket s magunk is néha-néha fogunk ezen tárgyra visszatérni, remélvén, hogy ezen czikkek is alapkövekül szolgálandnak a Fehérvártt alapítandó városi muzeumhoz!

Archaeologiai levelek.

XV.

Dunaföldvár hoszszán, a Dunának, két szakaszban, 10—12° magas partja huzódik. Az északi szakasz, az 1200° hosszú u. n. *Felsö-hegy*, melynek kezdetén a csonka torony, a néhai benczés zárda tán I. Mátyás korabeli tornya (donjon) magaslik, egy valaha ásott, u. n. *mély út* által ketté van metszve. A partnyulványnak, az u. n. *Alsó-hegynek* a város felé néző két előfoka: *Kalvária* és *Tudom-hegy* a természet és mesterség által három felől meredek partokkal, valaha egy-egy magas *földvárat* képezett, melyet negyedik felől, a többi hegytől, egy-egy árok szigetelt el. A rajtuk levő szőllőkbe, mindegyikhez egy közös mélyút — a Kalvária hegyre ma már több is vezet, az u. n *Burgundia* városvégen, mely másutt is előforduló városvégi nevezet eredetét valószinűleg a múlt századból vette, midőn Belgium vagy Burgund az ausztriai birodalomhoz, ennek testétől távol, tartozott, s a magyar katonának oda kellett messze fáradni; innen a város és birodalom helyi viszonyai és neve közti hasonlat. Eme két földváron túl, Bekker és Ujváry urak egymástól száz ölnyire eső, egy kis völgy által elválasztott szőllejében, a tavaszi tőke-döntés alkalmával, egy-egy régi kőépület alapjára akadtak, melyekből egy-egy köbölre menő különféle, többnyire apró követ hánytak ki. Az alap, mindegyikben, rendes és rendetlen négyszög alakú homokkő; a többi a dunaparti lőszagyagból szedett u. n. mogyorókő, más apró kövecs, sőt római és egyéb tégladarabok, melyeket a czement oly erősen összefogott, hogy feszítésökben a csákány eltörött. A két építmény egyenlő anyaga, jellege, egykorúságra mutat. II. Béla tán i le helyezé az általa alapított benczés zárdát, melyet azután az ellenség feldulván, a szerzetesek a mostani csonka-toronyba átvitették.

Bekker úr szőllejében, a múlt őszi és tavaszi munkálat közben találtak több emberi csontvázat, tűzhelyet, egy 6 és egy 4 itczés fazekat, két mély tálat, két csuprot: mind durva fekete agyagmű; Ujváry uréban is egy hason agyagművű

kis tányért. A fentebb említett *Tudom-hegyen* is a tulajdonos Nagy Ferencz úr értesítése szerint, van egy száz □ öl területű alapkő tömeg; 1848-ban, partszakadás következtében, egy üregből pár százra menő különféle agyagedényre akadtak, melyek akkor, és azóta mind összetörtek. A múlt öszszel ugyanezen szőllőben, a vinczellér három mély tányért — egyik füles — egy kis füles bögrét, és egy kézi malom felső kövét (kovakő) találta; jelenleg mind az enyéim. Az agyag sötétvörös, egészen különböző a fentebbi feketékből, a római urnáktól, s a római és az ön által u. n. tolnai *pannoniai* edényektől, melyek ugyanezen hegy táján találtatnak. Ki lenne képes a kezdetleges civilisatió ennyi-féle műveiben biztosan olvasni?

. . . . . Említém, hogy a dunaparti *Felsö-hegy* egy, bizonyára ásott mély út által ketté van metszve. Véleményem szerint a benczésszerzetesek e hosszú, mintegy 500 öles partot mindenfelől meredekre körülnyesték; a Duna felől maga a természet legmagasb, és legmeredekebb partot adott. Ily mély úttal a hegynyulványtól elmetszett, és mindenfelől meredek partokra nyesett szerzet-helyiség legvilágosb példányát mutathatom be *Hont-Baráti* helység templománál, Ipolyságtól félórányira, melynek fensíkjára környező völgyből csak egy pár meredek lépcsőn juthatni. Ohajtanám, hogy ön ezt látná; meg egész Hontmegyét; mert az egész megye: természetes muzeum; nem az ország- világ minden részéből szedett, mint a pesti, hanem miként isten s ember ott helyben megalkotta, és részint ismét lerombolta.

Duna-Földvár.

Hőke Lajos.

XVI.

. . . . A saáli vendéglős úrtól kaptam egy aranyozott ezüst gyűrűt, mely állítólag Zala megyében egy vizmosásban találtatott. A gyűrű nagy, felül két nyolczög alakú foglalatban levő egyik fehér lapos, másik piros domború és csiszolt üveggel, két oldalán két-két karikában lógó szívalakú lakatot ábrázoló

czölönkkel; ezek alatt emberfő, azután czifrázatok, végre két egymást fogó kéz.

Az ásatást is megkisérlettem. Először a *hodászi* erdőben, hol körülbelül 60 egymás mellett levő kisebb nagyobb domb van. Egy dombot felnyitottunk, de benne nehány igen apró elmállott cserépdarabon kívül semmit sem találtunk. A többi domb még sértetlen.

Azután ásattam a *katafa* határban a római út mellett levő 50—60 domb között. Ezek közől már sok van feldulva. Mint mondják, találtak bennök téglával szépen kirakott sírokat ép cserepekkel és üveggel, úgy szintén vas eszközöket. Én először egy közép nagyságú dombot nyitottam fel; ebben misem volt. Azután kisebbeket próbáltunk. Egyikben találtunk egy nagyobbféle, szép zöld szironynyal bevont réz pénzt az idősb Faustinától, a hátlapon repülő sason ülő nővel, kinek feje felett a lebegő fátyol ívet képez; egy másik dombban szintén egy részpénzt találtunk, melyen egy férfi koronás arczképe látszik; a hátlap kivehetlen. Találtunk több apróbb cseréptöredéket, végre egy kisebb halomban egy meglehetős ép kőfazekat (1′ 2″ magas; szája 9″) földdel tele, és oldalt fekve. Egy másik halomban már előbb találtatott egy réz fibula, mely szintén birtokomban van.

.... Nehány kőeszközt is kaptam; a többek között egy pogácsa, vagy gömbszelvény alakú (de csak fél) követ, és egy kő magot; e két tárgy azonban nem egy helyen találtatott, *Lipp* úr azt irja, hogy bizonyosan találtatnak Vas megyében is kőeszközök; igenis találtatnak, nekem már van 5 darab, és igéretben is van egynehány!

A fentnevezett halmok mellett egy hegysarkon, van egy kettős sánczczal elkülönzött háromszögü tér, rajta egy régi kút helye és tégladarabok, római téglák; itt találtak nehány év előtt egy só-őrlőt, mely azonban eltévedt. Szintén a *katafai* határban egy kavics-hegy csúcsán van egy római kis őrhely sánczczal körített maradványa.

.... A *lehoméri* határban szintén vannak halmok. Az egyiknek oldala ki van ásva, s belőle egy nagy kőkoporsó oldalfala látszik ki. Egyik felét egy helybeli gazda törte le és vitte el házához.

Egy erdőt *római erdőnek* hívnak, és benne, mint mondják, szobrok vannak még kivehető faragványokkal.

Kruplinik, *F.-Lendva* és *A.-Szelenek* felé megy a római út. Körmend.

Turcsányi Andor.

Érmészeti adalék.

XI.

(*Kossuth és Bem emlékérme.*) Drentwett József augsburgi vésnök 1849-ben *Kossuth Lajos* és *Bem József* emlékére egy érmet bocsátott közre, melynek leirását akarjuk itt olvasóinkkal megismertetni. — Kétség kivül érdekelni fog ez érem, mely a magyar szabadságharcz két legkiválóbb alakjának emlékét örökíti meg, nemcsak minden érmészt, de minden magyart is. Érdekes ez emlékéremnél az is, hogy nem nálunk, hanem Augsburgban, egy német vésnök által és német felirattal veretett.

Az ezüstözött vegyülékből vert érem előlapján, balról Kossuth, jobbról Bem arczképe látható en face. — A körirat: VEREINT I. KAMPF FÜR UNGARNS HEIL'GE FREIHEIT. — Az arczképek alatt: LUD. KOSSUTH. és JOS. BEM. — Alul: 1849. — A hátlapon babérkoszorúban hét sorra osztva:

DES
RUHMES
UNWELKBAREN
LORBEER
WINDET D. GESCHICHTE
EUCH
BEIDEN.

Az emlékérem kiállítása igen csinos, s az arczképek jól vannak eltalálva.

Drentwett mint említettük, 1849-ben véste ez érmet s rövid magyarázatot írt hozzá, melyben Kossuth és Bem életrajzát adja, főbb vonásaikban.

Ez érmet a magyarázattal együtt, mind nálunk, mind külföldön árulták akkori időben; később azonban, az ötvenes években annak árulása betiltatott s a fennlevő példányok elkoboztattak.

Csak itt-ott maradt fenn eldugva egy-egy példány s azért ez emlékérem a ritkábbak közé tartozik. K.

XII.

(Dr. Tauscher Gyulától) a m. nemzeti muzeum egy ragusai ezüst garast kapott, mely *Dechant Norbert* „Die Münzen der Republik Ragusa“ szakmunkájában elő nem fordul és így a ritkábbak közé tartozik. Ezen érem az 53-dik lapon kezdett *Grosetto*-k közt a 36- és 38-dik szám közé sorozandó, mivel évszáma 16—81. — Ebből kitűnik, hogy gyakran egynehány érem közt is rejlenek ritkaságok!

XIII.

(Mauritz Rezső) evang. főgymnasiumi tanár úr legközelebb egy IVLIANVS-féle római érmet ajándékozott a m. nem. muzeumnak, mely Cohen V. 370. lapon 4. szám alatt van leírva,)(VICTORIA AVG; és ámbár csak *petit bronze*, még is egészen ép állapotban, 150 francra van becsülve. Példányunk lyukas, de mivel eddig nem birtuk, még is nagyon becses!

XIV.

(Magyar emlékérem). Emlékérmeink egy csinossal szaporodtak, a mennyiben a kolosvári szinház félszázados ünnepét a rendezők megörökítessék. Az előlapot majd egészen elfoglalja a lépcsőzetes keret közt emelkedő magas épitmény. Köriratа ez: MAGYAR · NEMZETI — SZINHÁZ · 1821—1865. A körszelvényben a művész neve C · RADNITZKI. A hátlapon ezt olvassuk: A KOLOZSVÁRI | ORSZÁGOS | MAGYAR NEMZETI SZINHÁZ | MEGNYITÁSÁNAK | FÉLSZÁZADOS ÉVFNRDVLÓJA | ÖRÖMÜNNEPÉRE | MARTIUS (így?) XV-KÉN | MDCCCLXXI. — Átmérője 35 mm,

Bár a kiállítás különben kielégítő, még sem hagyhatjuk el azon észrevételt, hogy a betűk a hátiratban nagyon egyenetlenek, s így alkalmasint Radnitzki valami legénye által készültek.

Ezen közleményt magán szívességnek köszönhetjük, reméljük azonban, hogy az ünnepélyt rendező bizottság gondoskodni fog, miszerint a m. n. muzeum is kapjon egy példányt ezen éremből? (Mainap már bir a muzeum egy arany és egy bronz példánynyal. R.)

XV.

(Ajándékba kapta m. n. muzeumunk) a nm. m. kormánytól az 1869-dik és 1870-dik évi *arany és ezüst érmeket*, t. i. aranyokat, 20 és 10 frankos, egy forintos 20 és 10 krros darabokat a K B és Gy F jellegű verdékből. Constatáljuk, hogy a 1869-dik hibás négy ezüst pólyás czímer helyett vörös mezőben, az 1870-dikieken a m. birodalom czímerén már a *nyolcz* váltogatva vörös és ezüst pólya fordul elő.

XVI.

(Orosaczon, Terezovacz mellett) találtak mintegy 30 darab frisachi érmet, melyek közől ötöt láttunk, és a muzeumban létezők 9644, 9717 2 db., 9864 és 9598 egyenlőknek találtunk.

XVII.

(Lechner Antal) Pécs-takarék-pénztári könyvezető úr Baranyában talált 94 db. Zsigmondféle VI dik nemű érmet, közöttük a 22-dik ritkább válfajból egy darab fordul elő. Ezen leletet a m. n. muzeumnak ajándékozá.

XVIII.

(Gyula-Fehérvárról) a pénzverdét Körmöczre tették át. Hiszszük, hogy az erdélyiek sajnálkoznak ezen rendelet miatt, mert igen sok munkás keresményétől fosztatik meg; azonban azt kell hinnünk, hogy azon rendelet által más oldalról a közügy nyer, és így az egyesek érdekének háttérbe kell lépnie.

Irodalom.

(Egy német tudós itélete) a magyar tudományos férfiakról. 1863-ban ezt irják rólunk: A hazai történelmi és régészeti kutatásoknak a régiebb városokban, sőt egész Magyarországban nem csekély számú elragadtatottja van; a mi azonban hiányzik, az a szükséges áldozatkészség, midőn komoly irányu vállalatok húzamos és eredményező pártolásáról van szó, főleg ha azok a politikai életben keveset nyomnak. — Megérdemeltük ezen szemrehányást akkor, midőn épen ezen kutatások ellen mindenütt nehézségeket gördítettek elénk; mai nap e tudós német iró maga is talán máskép itélne, és ennek szívből örvendünk.

(A byzantinusok irataiból) nagy alapmunkával foglalkozik Dr. Unger göttingai tanár. Tartalma lesz *Byzant* építészeti leirása, a palaestinai és antiochiai építmények. Jusztinian építményei; szobrászati és festészeti művek; Krisztus képeinek története, stb.

(A bécsi Szt.-István temploma) építészeti történetét *Schmidt* F. tanár és dómépítő adta elő, mindent összeállítván, mi ennek történetéhez tartozik, és kimutatván, hol találhatók ezen remek építmény régi alaptervei és rajzai. Ezen alkalommal itészetileg adja elő a régi mesterek érdemeit, de egyszersmind hibáit is. A másik toronynak bizonyos magasságig való felépíttetését, és ama botrányos tetőzetnek eltávolítását ajánlja, ugyanannak teljes kiépíttetésére még nem hiszi az időpontot elérkezettnek. Midőn a szomszédban hasonlókról van szó, természetesen saját házunkra is nézünk, előttünk áll és naponkint látjuk a budai főtemplom csonka, izléstelen sapkáju tornyát, gondolunk a kassai páratlan tornyokra. Az előbbi mellett fellobbant ugyan néhány év előtt, mintegy opportunitási meteorkint a magyar szalmatűz — azóta erre is oly keveset gondolnak, mint az egyszer megpendített, és aláirásokkal is helyeselt Szt.-István szobrára. Minek is? Eddig sem volt! — jövőre sem szükséges, hiszen mindenből elég van nekünk!

(Bécs és emlékszerü építményei). A körútnak nagy részben való kiépíttetése által még Bécs ujjá teremtése nincsen befe-

jezve; ott van még a bel- és külvárosok közt a kopár lapály, melynek díszítésére a birodalmi főváros emlékszerü építményei tervezvék. Szemközt a császári lakkal állandnak a muzeumok négy külön, de egytervezetű palotában, e közt és a fogadmányi templom közti nagy térségen, szabályos utczát képezve, és díszes kerti csoportozatak által emelve álland magvaképen a városház, homlokzata előtt jobbra az országház, balra az egyetem. Ugyanazon vonalban a városházzal és oldalain a miniszteriumok és egyéb nyilvános intézetek. És mindezen nagyszerü, századokat megelőző épitményeket a főváros első rangu tehetségei Schmidt, Ferstel és Hansen fogják emelni: Csak még a milliók hiányzanak; melyekkel ezen óriások a gyepből ki fogják teremtetni. Boldog bécsiek, kiknek szép területük van, melyen városrészeiket összekapcsolhatják. Nálunk, kik mindenben a határon átkacsingatunk, szintén a nagyravágyási szellem uralg, de mi máskép fogunk a dologhoz. Nekünk megvannak már millióink, tér is annyi lenne a főváros körűl, hogy egész Uj-Pestet lehetne rajta építeni; de mi római természetűek vagyunk, még pedig a építésdühös császárok idejéből; betemetjük a tengert, hogy rajta építsünk, kiássuk a partokat, hogy bennük kikötőt alkossunk. Csakugy bánunk el a milliókkal, mint a nem épen áldott emlékü Hauszmann, kinek egy téren álló házak lerombolására csekélység volt 10—20 milliót költeni! A bécsieknek helyük van építtetésre, de még nincs meg a pénz, nekünk mind a kettő lenne, de mi nem a helyet használjuk fel, mely meg van, de csinálunk ott, a hol nincs, és ez milliókba kerűl, annyi millióba, mennyin egy egészen új, tágas várost fel lehetne építeni! — Hagynók a régibb várost réginek, mint ez sok fővárosban van, és lesz — és használnók fel a milliókat teremtésre, ne rombolásra. Avval, hogy piszkos utczáinkat és ugyis eléggé tág közutunkat meg szélesbítjük: rondaságunkat csak még inkább szembetűnővé fogjuk tenni. A legszebb házak, a legszélesb utczák még nem teszik a várost kedvessé, lakályossá. Söpörjük elébb a meglevő várost, és csak azután gondolkozzunk nagyításról, kiterjeszkedésről.

(A melosi Venuszra) nézve *Wittig* tanár egy új kisérletet tett, midőn a már régebben felmerült gondolatot felhasználá, mely római érmek és a bresciai Victoria előmintája nyomán, a Mar-

son győzelmes Venusnak kezeibe annak fényes paizsát adja és azt tükörül használtatja. Ez által kétségen kívül indokolva van a kissé jobbra való hajlás, a ballábnak emelése, hogy a paizsnak alapúl szolgáljon, stb.; és pedig mind ez valószinű, mivel a szobor lelhelyén később talált, almát tartó kéz e szoborhoz nem áll viszonyban. Egy kifogás van Wittig mintája ellen, melyet márványban készül kivinni, a szerelem istennőjének a paizson át a messze távolba való ábrándozó tekintete! Egyébiránt ezen restauratiót, mely a hiányzó karokat legokszerűbben egybe foglalhatja, mindaddig el lehet fogadni, mig a véletlen, vagy a folytatott kutatás jobbal nem kedveskedik.

Egyveleg.

53. (*Varsányi János*) pestmegyei mérnök az aszódi czukorgyár építtetése alkalmával sok őskori régiséget gyüjtött össze, és azt ottani lakásán felállította. Érdekében levén a m. n. muzeumnak, hogy az egyes helyeken talált régiségekből minél teljesebb gyüjteményeket állíthasson ki, nem rég a régiségtár őre kirándúlt a tulajdonoshoz, hogy a becses, némi tekintetben kiváló tárgyakat megtekintse és a muzeum számára megszerezze. Varsányi, ki régiségek nélkül nem akar maradni, csak nehezen válik el kedvenczeitől, végre még sem tudott a régészeti őr kéréseinek ellentállani s az egész gyüjteményt sokféle régi jegyzetével együtt a n. muzeumnak igen előnyös feltételek mellett átengedni megigérte.

Igy nemcsak Varsányi neve alatt lesz a gyüjtemény felállítva, hanem a tulajdonos megigérte azt is, hogy a Galga-völgye térképét azon korszakból fogja elkészíteni, melyben a talált régiségek használtattak, t. i. a lapályokba a belső tavakat és azok öbleit magassági mérések nyomán visszaállítja. Tagadhatatlan, hogy a galga-völgyi régiségek egykoruak a piliniekkel, hol ugyanazon földrajzi viszonyok léteztek. Csak így fogjuk majd hazánk legrégiebb korat igazán érteni, ha az ős történelem felvilágosítása tekintetéből a tudomány minden ága összecsoportosul!

54. (*Régiebb köedény-gyárаink*) czikkeit a m. n. muzeum ipari osztálya szivesen fogadja el, vagy veszi meg illő áron. Nem épen utolsók a műipari téren a magyarországi efféle tárgyak, sőt fazekas műveinknél is sokkal silányabbakat láttunk a porosz muzeumokban. A tatai, holicsi,

stomfai, stb. régi gyárak darabjait, melyeket a T, H, HH betükről lehet megismerni, s melyek gyakran mint egyes darabok a háztartásoknál alig használtatnak, kérjük, valamint a tulipántos, szarvasos, évekkel, vagy betükkel ellátott tálakat, tányérokat, korsókat. Hadd lássa a muzeum látogatója, magyar legyen vagy idegen, hogy volt és van is sajátszerű izlésünk, mely az asztalos műveken, az ácsmunkákon, szűrökön, kendőkön és fazekas műveinken egyenlően előfordúl, a virágos, főleg tulipántos diszítmény, melynek korát kipuhatolni minden esetre igen érdekes leend.

55. *(Magyar festő)* A lékai várnak hű rajzát, mint 1675-ben még egészen épen fenállt, egy oltárképnek köszönhetjük, melyet csepreghi születésü *Kéry* György festett és a mely az ottani nagy templom egyik oltárán áll. Ezen adatot *Storno* Ferencz úr szivességének köszönjük.

56. *(A győri muzeum)* tudós őrét kérjük, sziveskedjék az 1870-dik „*Győri Közlöny*" 210-dik lapján ismertetett egy ház római sírjában talált tégla feliratot azon esetre lepacskolva elküldeni, ha mint a tárlatban megkisértém, de már tisztán nem emlékszem, helyesen nem olvastam volna. Én tudni illik a: SINAIRA bélyeget egészen megfordítva olvasandónak tartom, úgy hogy ennek ÁRIANIS lenne értelme. Ha a dolog egyébkint áll, helyreigazítást kérek.

57. *(A Kopenhágából küldött körégiségekkel)* a honi megbizók nagyon megelégedtek. Ennek örvendünk, meg lévén győződve, hogy olcsóbb áron szebb darabokat alig fog valaki vásárolhatni; kár, hogy felszólításunkat oly kevés helyen méltatták figyelemre, holott épen ezen tárgyak minden régészeti tárnak alapjai.

58. *(Római kronikánkat)* kiegészítjük avval, hogy mintegy 1814-ben Buda-Ujvidéken, Hoffmann Lipót molnár háza előtt a fő-utcza 168. számával szemközt egy római sarcophagra akadtak, melyben 4 mécsesen kívül több érmet is találtak. Ezen adatot *Goldinger* urnak köszönjük, ki az ó-budai leleteket régóta figyelemmel kisérte.

59. (*Kugler* szobrásznak) domborműve a *Pulszky-család* siremléke számára a bécsi cs. műipar muzeumban ki van állítva; úgy *Lippert* József építészeti tervei is.

60. *(Hirek magyar művészekről) Doby* Jenő rézmetszőnkről a bécsi képzőművészerti egylet albumában Friedlaender „*új bajtárs*" czimű képe jelent meg. *Schaeffer* Albert csendéletfestő 55-ik évében halt meg Düsseldorfban. Csak néhány éve, hogy Rhénus mellett lakott, miután fővárosunkban a fényképészet mellett főleg gyümölcsök, fémtárgyak, és pompás edények festésével foglalkozott. A bécsi császári iparegylet mellett szer-

vezett műipari iskolában három magyar is részesül segélydíjban; bár minnél többen is élvezhetnék e kedvezményt, melyre a magyar hazafiak alapításai jogosítanak, hogy így idővel jó tanitókkal láthatnók el honi műiskoláinkat.

61. *(Hamisítanak)* nemcsak bronzokat és emaillokat, hanem az üvegtárgyakra is már reá került a sor. Halljuk, hogy egy kárpát-aljai üveggyárost felszóllítottak, készítsen *középkori üveg tárgyakat.* Kinek számára? talán a német vagy angol dilletansokat akarják velük megcsalni? aligha,[a] ezek bizony a magyar archaeologok együgyüségére számítanak. De a Literati és Comp. időszaka már lejárt, és azt hiszszük, hogy legalább olvasóink nem fognak ezen lépre kerülni.

62. *(Dr. Tauscher Gyula)* Ercsin a Duna mellett tudósít több érdekes római régiségről, melyet *Hermann* Ferencz útkészítő és vállalkozó urtól a m. n. muzeum számára átvett és már át is adott. A baracsi pusztán, melyet már többször említettünk közleményeinkben, egy domb átmetszés alkalmával mintegy 20 párkányos téglát találtak LEG II ADI bélyeggel, ezeken kívül egy egészen új két fülü öblönyt, milyen eddig tárlatunkban nem létezett, két fénymázos öntő korsót, két csészét és három római érmet Diocletian és Valens császároktól. Azt mondják, hogy ezen út készítésnél sok arany és ezüst pénz is találtatik, de ez alkalmasint, szokott uton mind külföldre fog vándorolni. — Különben a nevezett uraknak nem lehet elégséges hálát mondani azon buzgóságért, melylyel nemzeti muzeumunk ügyét előmozdítják.

63. *(A régi orgonák)* ügyében még igen kevés eredmény mutatkozik, bár a felhivást több német lapba is igtattuk. Ha jelenleg létező vagy változtatott orgonákról nem lehetne tudósításokat kapnunk, még a régi egyházi könyvekben, vagy városi számadásokban előforduló adatokat is szivesen fogadunk el közlés végett.

64. *(Majláth Béla)* az ősöntödék nyomaira akadt Líptóban, a mennyiben *Lucskán*ál egy régi graphit olvasztó tégelyt, *Csemészen* pedig bronz salakot talált. Ezáltal ősi műhelyeink sorozata szaporodik. Szép graphit darabot talált *Varsányi* barátom is a Galga-völgyben, az azért érdekes, mert a graphit edények az ős korszakból még mindig a ritkábbakhoz tartoznak. Ezen anyag honi-é vagy behordott? — valamint a buzatörő köveket is gyakran oly helyeken találjuk, hol eredetileg semmi nyomuk, a szaporodó efféle, adatokból fogjuk meghatározhatni.

65. *(Cséplö Péter)* nagy-váradi főgymnasiumi tanár constatálja, hogy a főtanodai ifjuság az ottani éremtárt érdekes darabokkal szaporítja. —

Ennek örvendünk, és pedig azért, mert ez nálunk mindenütt így van, a hol a tanárok az ifjuságra hatnak. A falusi iskolás gyerkőcz ép oly hű apostola a muzeumnak, mint a latin iskolás tanuló vagy az egyetemi hallgató. Csak azután legyen a ki buzdítja, a leletet magyarázza és a honi régiségeknek nagy értékéről meggyőzze.

66. *(Ebenhöch Ferencz)* koronczói esperes, kinek a m. n. muzeum már annyi becses régiséget köszönhet, ismét több régi kályhaszemet küldött, melyek az ősrégi czifra cseréptöredékkel azt bizonyítják, hogy mindenütt a legérdekesb dolgokat lehet találni, ha van ember, ki azokra a kellő figyelmet fordítja. Egy kályhafiókon érdekes farkasfej fordúl elő bizonyságául annak, mily diszesek voltak az efféle agyagművek még falüinkon is. Előfordúlt egy faragott szarvasagganes is. Ezeknek bővebb leirását közleni fogja régészbarátunk, ha bányái ki lesznek aknázva. A *bábotai* dombon sok czifra cserepet és vékányi kovakőszilánkot és három csiszolt kőszerszámot találtak; gr. *Zsigrainé* pedig a vasútkészítés alkalmával szemerei tagján három durva, művű tűrhető épségű, edényt mentett meg muzeumunk számára.

67. *(Kis-Barátiban)* Győr megyében, a hegy alján szőllőkapáláskor egy 5 hüvelyk hosszú kigylakalapácsot találtak, melynek lyuka csorbája alatt a mintegy 8'''-nyi mély és közepett kisded peczekkel ellátott *furási kisérlet* látszik. Az érdekes darabot *Méry Etel* tanár vette meg a győri muzeum számára. Közli Ebenhöch Ferencz. — Ugyanaz irja, hogy *Szemerén* (szintén Győr megyében) találtak egy jókora pogácsa alakú és csiszolt agyagdarabot, melynek egyik széle körszelvény idomulag ki van metszve, ez alatt átfúrva és 4 alig néhány vonalnyi lyuk által keresztidomulag czifrázva jó sulyos amulett, vagy nyakék lehetett.

68 *(Az általános pannoniai agyagmüveknek nevezett)* tárgyak közt, melyek előpéldányaiul a „Képes Kalauz“ 34—41-dik ábráig terjedő korsócskákra lehet tekinteni, már nemcsak hazánk alföldjén, főleg Pest, Baranya és Tolna megyékben fordul elő, hanem legújabban Komárom megyében is Nagy-Lelen több példány találtatott. Kérjük az archaeologia barátjait, ha netán olyan edényekre akadnának, melyek díszes czifrázatai fehér anyaggal betöltvék, azoknak lelhelyeiről értesiteni szíveskedjenek.

69. *(Becses müemlékeink)* nemcsak az ellenségek által pusztíttattak el, még inkább ritkították azokat a hadi szükségletek! — Tudjuk, mit áldozott a középkor egyházi készletekre főleg a szentek sírjaira.

Ezek közől már keveset ismerünk drágább fémből, mert ezt pénzverésre is lehetett használni. Még Spanyolországban legtöbb maradhatott fen, mert ott bizonyosan legtöbb is létezett, Magyarhont érdeklő a sz. Simon ereklyetartója, minthogy Erzsébet királyné készíttette, egy másról t. i. Sz. Gellérdéről csak azt tudjuk, hogy a pesti ferencziek zárdája alcantarai Péternek szentelt templomában volt és 219 ezüst marcat nyomott. 1526-diki török háboruhoz II. Lajos gyüjté az egyházak kincseit a pápa engedelmével; nemcsak a pénzt fogadták el, hanem az arany és ezüst edényeket, serlegeket, stb. — Leirhatlan a kár, mely egyházi készleteinkre háramlott a múlt századbeli porosz, később a franczia háboruk alatt! — Természetes, hogy püspökeink, káptalanaink és szerzeteseink inkább a sérült régi, mint a fényes újabb edényeket áldozták fel! Mily kár ez honi régi müvészetünk történetére. Csak legalább rajzban, vagy tüzetesb leirásokban birnók ezen feláldozott és beolvasztott kincseknek lajstromait! — A hol ilyenek léteznek, közöljük ne csak az alak, tartalom, izlés, hanem a műszavak és talán előforduló mesterek nevei tekintetéből is. Majd lesz, ki ezeket jól fel tudja használni!

70. *(Az ásatások)* a classicus földön folyton kedvező eredménynyel buzdítják a vállalkozókat. Már nemcsak *Pompejinak* van meg a maga sírutczája, legujabban Athénben, nem messze a báró *Sina* által alapított csillagdától, és a kisded sz. háromsági imolától is akadtak hasonló sírsorokra, melyek mindig érdekesbé váló leletekkel kecsegtetnek. Itt Alkibiades családjának egyik tagja nyugszik, ott egy fiatal lovag, ki hazájáért elvérzett; eltemettetése óta csak 2264 év múlt el! A színdarab iró Makareus Meredotos színész mellett fekszik, egész családok aluszszák az örök álmot, és a régi sírirás néha újabbnak is kényszerült helyt adni. A sírimolákban nyakran a családi élet jelenetei ábrázolvák, melyek fényképekben, gypszöntetekben Europa muzeumait elözönlik. De mind ezen munkák nem a művészet virágzása korából valók, hanem iparos művek; igaz, hogy attikai iparosoké, de nem a remekek készítőié; mintegy ezeknek gyenge árnyékai. — Hasonló tevékenység *Cornetóban* a régi Etruriában is uralkodik. Az egyes sírokat, vagy sírbarlangokat hallatlan vandalismussal ássa az 5000 lakót számláló város, melynek alig van egyéb kereset módja. Czéljuk minél hamarabb, és minél kevesebb költséggel régiségek birtokába jutni. A miért pénzt nem szerezhetnek, előttük becstelen, és így a tudomány naponkint száz még száz tanulmányi tárgytól fosztatik meg. — *Romá*ban is ásnak a Forumon és a Palatinuson, valamint *Porta Salárá*-nál, hol a falhézagok lövése és ujítása isme-

retlen sírokra vezetett, melyek közt érdekes faragványok találtattak. — *Nemi*ben egy Dianának szentelt műemlék nyomán vannak. Egyik párkánydarabon az Istennő ül a Niobidákat nyilazva. Itt Orsini herczeg ásat, és már eddig is számos agyag mécset bélyegekkel, valamint több márvány alakot talált.

71. *(Az olasz közoktatási miniszterium)* elhatározta, hogy végre országos felügyelőséget fog szerveztetni, melynek teendője leend a remek műveknek az országban leendő visszatartása, a rögtön kijavítandókról pedig kimerítő lajstrom készítése. És min akadt meg e másik feladat? azon, hogy nem találkozott, főleg a vidéken, ki az emlékek megbirálására és osztályzására képes volt volna! — Erre fejet csóválnak olvasóim: Olaszországban ne lennének műbirálók?! — Súgok valamit, mi Párisban a világkiállítás alkalmával történt. El volt határozva, hogy a kiállított régészeti tárgyakból a legnevezetesebbek a franczia muzeumok számára lemintáztassanak; elmult egyik hó a másik után, a kiállítás majd végét érte, míg *Lindenschmiedt* reá ért Mainzból eljönni és a tárgyakat kijelelni. Látjuk, hogy nemcsak a katonai ügyekben volt sok szemfényvesztés Europa első nemzete közt, de egyébben is. Az elsőre nézve nincsen nálunk semmi szükség, míg képárusaink a templomok kerítéseire és házaink rácsozataira aggatják műveiket, vagy a kapuk alatt árulják valamelyik hátulsó kuczkóban ismeretlen nagyságok által bemaszatolt és mázzal fényesített remekjeiket; de a másikra csak olyan szükségünk lenne, mint Olaszországnak, bár ezen miniszteri jó szándék ott is kudarczot vallott.

72. *(Castellani)* a hírneves aranyműves régész, kinek remekmű-utánzásai a párisi világkiállítás alkalmával oly feltünést okoztak, etrusk edényekből és görög arany művekből álló gazdag s igen díszes gyűjteményét a londoni muzeumnak egy millió forinton szándékozott eladni. Az olasz cultus-miniszternek azonban sikerült ezen, a maga nemében egyedüli muzeumot Olaszország számára sokkal csekélyebb áron megszerezni, és most a kormány azzal foglalkozik, hogy ezen muzeum mellett egy *scuola calitecnica* szerveztessék, melynek feladata leend, a régi remek izlésű arany művek és ékszerek felélesztése által a mai romladozó izlést elmellőzni.

73. *(A krakói városház)* kijavítására ő felsége 20,000 frt-ot engedélyezett. Az összeget 1870-től kezdve négy év alatt egyenlő részletekben fogják kifizetni. A birodalomban ilykép ismét egy történelmi nevezetességű műemlék fog a végromlástól megmentetni.

74. *(A bécsi cs. müipari muzeumban)* az idei előadásokat 3258 egyén látogatta. Előadásokat tartottak a mostani miniszter dr. *Schaeffle,* az intézet igazgatója dr. *Eitelberger*, Conze egyetemi tanár, *Falke* muzeumi őr, *Exner*, *Hlasiwetz* és *Lützow* urak. *Falke* úr a morva müipari egylet meghívása folytán Brünnben tartott előadásokat.

75. *(A régi képek-)* de még egyéb régi műveknél is elfogadandó azon szabály, hogy ezek megitélésében a *nézést* meg kell elébb tanulni, mit csak akkor érhetünk el, ha a régi műveket egymással összehasonlítjuk. A ki a régi kő-, csont- vagy bronz eszközöket a mai szemmel nézi, mosolyogni fog azoknak egyszerüségén vagy idomtalanságán, és ha meggondoljuk, mennyi kisérlet, kitartás és idő kellett, mig az emberiség egyik anyagról a másikra, egyik alakról az eltérő alkalmasabbra átugrott, alig fogjuk a mai kiváltságokat többre tartani, mint az ősi haladás embereit. — Nem minden rajziskola látogató, mond *Lübke,* nem is mindenki, a ki magát művésznek tartja, képes a régiek művészetét megbirálni. A történelmi szem, és a történelmi érzés, mely művészeinket műveik alkotásában vezeti, ki fogja idővel mutatni, mennyire szükséges, hogy necsak az ősrégi classicitassal, vagy a kábító olasz renaissance csodaműveivel foglalkozzanak; van a művészetnek még egy más neme is, t. i. mely a szívhez szól és nem egyedül a színpompában és az ostentatioval kitárt meztelenségekben keresi a hatást, hanem mintegy szerény természetiességgel és házias egyszerűséggel köti le figyelmünket és itéletünket.

76. *(Bécs újabb egyházi építményei.)* A nyugati pályaudvar előcsarnokából egyszerre három új templomot láthatunk, melyek közől mindegyik a góthizlés kifejlődött remekei közé tartozik. Közöttük legfeltünőbb a *fünfhausi* kupola-építmény, mely Schmidt tanártól tervezve kápolna koszorús szentélyével, és többi hat szögleteiben alkalmazott imolákkal és tornyokkal az újabb keresztény építészet egyik fénypontjának tekinthető. Ujabb időben hat plébánia-templom épült góth ízlésben, melyekből négy *Schmidt* tanár müve. És így teremt magának *Schmidt* egy új építészeti iskolát, mely Bécsben képes volt ugyan legújabban a *városház* építésénél diadalra jutni; de melynek Pesten nincs jövője, már csak azért sem, mert Pestnek saját építészeti geniusza vagyon, mely igaz, hogy a műemlékekre nézve szunnyadoz, sőt alszik, de azért a legközelebbi jövőben majd ébred, és meg fogja Európának mutatni, hogy mire képes és mire nem képes!

77. *(Ipolyi Arnold képcsarnoka.)* Nem egy alkalommal említettük

Ipolyi középponti papnöveldei igazgató könyvtárát, régiséggyüjteményét és képeit, melyeket mind, nem csak önművelődésül szerez meg, nem azért vesz, hogy ma-holnap elárvereltessenek, szétforgácsoltassanak, hanem hogy jelenleg saját vezérlete és tudományos magyarázata mellett oktatásul, buzdításul, utánzásul, majdan pedig annak bizonyságául szolgáljanak, hogy az önzéstelen magasztos hazafiság még elhunyta után is fog és tud hasznossá válni. Nyilvános titok, hogy Ipolyi a miket gyüjtött és gyüjt, a nemzetnek gyüjti. Ősrégi becses tárgyainak nagy részét már is a muzeumban élvezheti a közönség; értékes és nagy számú képgyüjteményét, mely leginkább a középkori, jelesen hazánkbeli festészetet is képviseli, az általa gyakran és hangosan kiemelt magyar keresztény muzeum egyik alapjául tekinti.

E ritka gyüjteményt, mely a lakása előtt elterjedő folyosón van felállítva, a műbarátok részéről élvezhető, a „Magyar Sion" májusi füzetében ismerteti szakértő magyarázattal, de ismertetése már külön nyomatban is megjelent. Ezen nehány lap teljesen elégséges, hogy meggyőződjünk arról, mennyit áldozott, utazott, fáradozott Ipolyink, míg ezen régiségeket venni, a portól és enyészettől megmenteni tudta. Szakértőleg látjuk összeállítva egész magyarországi, eddig ismert festészetünket, és a lelkiismeretes szakférfiak, valamint az első rendű irók bizonysága után indulva állíthatjuk, hogy Ipolyi képcsarnokával hazánkban egy igen érezhető hiány van pótolva. Adja a jó ég önnönmagáért, de hazánk műveltségi haladásáért is, hogy még sokáig gyüjthessen és gyüjtése eredményeinek örvendhessen. A mindennapiságon messze túl emelkedő szellemétől pedig elvárjuk, hogy az itt-ott mutatkozó gúnymosoly, az értelmetlenségből eredt, néha talán sértegető észrevételek által, melyek gyakran csak a palástolt irígység nyilvánításai, nem hagyja magát elkedvetleníteni. Jönni fog és jönni kell azon időkorszaknak, midőn az ilyeneknek is lesznek becsülői! Küzdünk és küzdendünk azon boldog reményben, hogy majd támadnak, kik megértenek. Még csak tíz év előtt ki hitte volna, hogy a nemzetnek lesz pénze Vajda-Hunyad és Visegrád megóvására, a lőcsei, harinai és lébenyi templomok javíttatására! — Megindultunk e téren is — és ki fog bennünket feltartóztatni?

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. 6. szám.

V. évfolyam. *Augusztus 1-én.*

Szerkesztő: Bizományos:

Dr. Rómer Flóris, **Aigner Lajos** könyvkereskedése

m. n. muzeum. Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg. — Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

BITNICZ LAJOS,

† junius 28. 1871.

Ismét fekete szegélylyel jelenik meg lapunk, mert egy férfit gyászolunk, ki akkor állt a magyar régészek ritka sorában, midőn még a magyar irodalom egyik terebélyes fává nőt gyűjtelékes havi irata, a „Tudományos Gyűjtemény“ majd egyedűli tárháza volt a komoly tanulmányok eredményeinek, midőn a régiségek gyüjtése csak időtöltésül használtatott.

Bitnicz Lajos, mint szombathelyi lelkes levelezőnk *Lipp* Vilmos tanár írja a „Vasmegyei Lapok“-ban, született *Jákon*, Vas megyében. A gymnasiumi tanfolyamot N.-Kanizsán s Kőszegen, a lyceumi s theologiai tanulmányokat pedig Szombathelyen, mint a hasonnevű egyházmegye papnövendéke végezte. 1812-ben a szombathelyi k. lyceumban Kreznerics halálával megürült mennyiségtan tanszékét foglalá el, 1813-ban áldozárrá szenteltetett, s miután 1815-ben Pesten a bölcsészet s szépművészetek tudori oklevelét elnyerte volna, 1819-ben

ugyancsak a szombathelyi lyceumban a magyar nyelv előadására ingyen vállalkozott, 1830. a magyar Akademia mennyiségtani osztályának első vidéki rendes, 1847-től fogva pedig tiszteleti tagja, 1837-ben a lyceum igazgatója, 1847-ben a vasvár-szombathelyi káptalan kanonokja, 1858-ban pedig annak nagyprépostja lőn, a bozoni czimzetes püspökséggel 1869-ben ruháztatott fel. Meghalt f. é. junius 28-kán N.-Kanizsán, hová állandó lakhelyéről, Szombathelyről, csak pár nappal azelőtt rokonai látogatására rándult.

Bitnicz magán élete csendes, zajtalan munkásságban folyt le. Mint ember jó indulatú, szelid és szerény, mint tanár pontos és buzgó volt. A magyar nyelvnek ő volt legbuzgóbb apostola azon időben, midőn minden közép- s felső tanintézetünkben a tantárgyak majdnem kizárólagosan latinul adattak elő.

Irodalmi tevékenysége, ha ugyan néhány népismével foglalkozó értekezéseit (l. Tud. Gyűjt. 1819. III. s 1828. IX.) kiveszszük, két különböző, nevezetesen: a magyar nyelvészeti és a honi régészeti szakmában nyilvánul, és ez utóbbi terén érdemlette ki Bitnicz teljes elismerésünket. Ő volt egyike azon kevés, csüggedést nem ismerő férfiaknak, kik honunkban a régészetet, a tudományok ezen mostoha gyermekét, melyet akkoriban tudósaink legnagyobb része csak fitymálásban, gőgös megvetésben részesített, a nagy közönség pedig, mert fogalma sem volt róla, tökéletesen ignorált, gondosan ápolták, s megtettek mindent, hogy annak egykoron való fölvirágozhatásának alapját megvessék. Neki köszönhető, hogy Szombathely, a régi Sabaria Claudia Augusta neve feledésbe nem ment; nemes példája szolgált buzdításúl mindazoknak, kik e háladatos területen régészeti kutatásokra szánták magokat.

Már kezdő tanár korában előszeretettel foglalkozott a szombathelyi ásatások eredményeivel, s itt szerzett tapasztalait a „Tudom. Gyűjt.“ 1821. VIII., 1824. I. és 1829. III. kötetében megjelent értekezéseiben rakta le. Ez utolsó, mely a classicai irodalomra, mint főtekintélyre fektetett régészeti szakismeret valódi mintaképe, és hg. Batthyány Fülöp által 4500 v. forinton megszerzett s a magyar nemzeti muzeumnak ajándékozott Petrédy-féle gyűjtemény részletes leirását tartal-

mazza, külön lenyomatban is megjelent (Pest, 1829.). E művet Büsching, boroszlói tanár, németre fordította, mire a boroszlói tudományos társulat Bitniczet levelező tagjának választá meg.

Az ötvenes években a Rumy-féle családi serleg leirását tette közzé. E kisded munka tanusítja, hogy ő a középkori régiségekben csak olyan otthonossággal birt, mint a rómaiakban.

A tanári pályáról lelépvén, visszavonult életének egyedüli öröme s gyönyöre, mondhatni egyetlen szenvedélye a régészet volt. Mindvégig folytonosan gyűjtött, rendezett, buvárkodott s tanulmányozott e téren. Fáradozásainak látható gyümölcse ritkabecsű római régiség- és éremgyűjteménye, mit végrendeletileg a *magyar Akademiának* hagyományozott, s a mely nemcsak az 50 év óta Szombathelyen felmerült római műrégiségek egy-egy példányát, hanem, különösen a római üvegipar termékeiből kiváló ritkaságokat is tartalmaz.

Hangyaszorgalmú életének végelgyengülés vetett véget. Azon megnyugtató öntudattal hunyhatta be szemeit: „Non omnis moriar!"

Mi pedig sírjánál állva őszintén kivántuk:

S. T. T. L.

A szabolcsmegyei muzeum.

V.

A szabolcsmegyei lelhelyek jegyzéke.

1. *Aba*, puszta. Kő balta, római érmek, középkori érmek, sarkantyú taraj. — 2. *Acsád*. Bronz vésü s egyéb bronz eszközök, középkori érmek (A. Ért. I. 185.), arany karpereczek (n. muz. napló 1868, 16. sz. — Arch. Közl. VII. köt. 181. l.), vas sarkantyú (Nagy-kállói muz. napló, 77. sz.) — 3. *Ajak*. Kőkorszakbeli temető (?), kő balta, agyag edények (N.-K. muzeum napló, 84. sz.) — 4. *Anarcs*. Kő eszközök, bronz eszközök (N. muz. napló, 1870, 32. sz.), agyag tárgyak (A. Ért. III. 21.) —

5. *Apagy*. Bronz eszközök, római és középkori érmek (A. Ért. I. 184.), „Czegléd“ nevű ősdomb. — 6. *Artán háza*, puszta. Vas fogantyú (N.-K. muz. napló, 76. sz.) — 7. *Balkány*. Ezüst csatszemek (N.-K. muz. napló 112. sz.), Hadrianus és Severus-féle érmek (Arch. közl. II. k. 308. l. 499. sz. és n. muz. napló, 1859, 45. sz.) — 8. *Bánháza*. Vas sarkantyúk, zabla (N.-K. muz. napló 63. sz., 67. sz.) — 9. *Bogdány*. Agyag edények, négy aranytű, középkori ezüst és arany érmek (A. Ért. I. 317.) — 10. *Buzita*, puszta. Fekete cserép edények (N. muz. napló, 1868, 16. sz.) — 11. *Csege*. Bronz eszközök, agyag tárgyak, vas eszközök, lánczos buzogány, zabla, sarkantyú, középkori érmek (N. muz. napló, 1853, 20. sz. és A. Közl. II. 302. l. 455. sz.) — 12. *Dobos*, puszta. Bronz tekercs, négy bronz karperecz, agyag edények (N.-K. muz. napló, 120. sz.) — 13. *Egyek*. Agyag edények (N.-K. muz. napló, 1—4. sz., 9., 10. sz.) — 14. *Eszlár*. Agyagedények (N.-K. muz. napló, 11. és 17. sz.), két ősdomb, „nagy-“ és „kis basahalom“ nevezettel. — 15. *Földes*. Magyar érem (N. muz. napló, 1847, 54. sz. — 16. *Gáva*. Agyag urnák. — 17. *Geszteréd*. Örlőkő darabjai, bronz karikák részletei (N.-K. m. napló 54—56. sz., 101. sz.) ezüst-, vas- s egyéb hasonkoru tárgyak, római és középkorbeli érmek (N.-K. muz. napló, 19. sz. 138—140. sz.; n. muz. napló 1869, 20. sz., A. Ért. I. 49., 181. ll.), 9 ősdomb, öt föl van bontva. — 18. *Gyulaháza*. „Garahalom“ nevű ősdomb. — 19. *Gyulaj*. Hét ősdomb. — 20. *Hadház*. Bronz eszközök. — 21. *Halász*. Agyag edények, (N.-kállói muz. napló 12., 13., 14. sz.) — 22. *Hugyaj*. Agyag edények, bronz tárgyak s azokkal együtt lelt bronzidőbeli edények (N.-K. muz. napló, 115. sz.) — 23. *Ibrány*. Pecsétnyomó (N. muz. napló, 1858, 10. sz. — Arch. Közl. II. 309. l., 506. sz.), „fekete halom“ nevű ősdomb, melyről a legenda azt tartja, hogy alatta Szabolcs hullája fekszik. — 24. *Kállósemjén*. Két ősdomb (?), az egyik „lyukas halom“ nevezettel. — 25. *Karász*. Téglaépítészeti (?) nyomok (Arch. Közl. II. 314. l., 537. sz.) — 26. *Kék*. Bronz karperecz és egyéb bronz készítmények, római érmek (A. Közl. IV. 167. és N.-K. muz. napló 53., 116. sz.) — 27. *Kis-Csere*. Kő buzogány fejdarabja agyag edény darabjaival és obsidianokkal vegyest; bronztárgyak szintén obsidianokkal együtt; római mécs (N.-K. muz.

napló 21—45., 118., 121. sz.) — 28. *Kis-Léta*. Római érmek (A. Ért. I., 49., 181.) — 29. *Kis-Kálló*. Kőbaltatöredék vas sarkantyú, taréj (N.-K. muz. napló 66., 117. sz.), ősdomb. — 30. *Kis-Sennyén*. Bronz szög obsidianokkal együtt (N.-K. muz. napló, 122. sz.) — 31. *Kis-Várda*. Huszonhét font tömör bronz anyag sarlókkal és tokos vésükkel vegyest (A. Ért V., 18.), vas sarkantyú, kengyelvas fokos (N. muz. napló 1852, 22. sz.), vas sarkanytyú s braunschweigi érem a várban (N. muz. napló 1856, 29. sz.), téglaműépítészeti (?) nyomok (A. Közl. II., 314. l., 537. sz.) — 32. *Kutya-Bagos*. Agyag edények. — 33. *Micske*, puszta. Agyag edények. — 34. *Nagy-Falu*. Réz vésü s egyéb eszközök, agyag edények. (Archiv für d. Kunde östr. Gesch.-Quellen XXIV. 371., Cimeliotheca 141., 143., n. muz. napló, 1863, 9. sz.) — 35. *Nagy-Halász*. Agyag edények. — 36. *Nagy-Kálló*. Üvegpasztagyöngyök (N.-K. muz. napló, 51. sz., 87. sz.), kő eszközök (A. Ért. III. 173.), várpuska csöve a nagykállói várból (N.-K. muz. napló 104. sz.), négy ősdomb, melyek közől egyik „korhány"-nak neveztetik. Ezen sajátságos elnevezés eredetére nézve Dr. Jósa András, kinek szívességéből számos ősdombot és ismeretlen lelhelyet sorolhatunk föl e helyütt, tesz tanulmányokat és kutatásai eredményét legközelebb közzé teendi. — 37. *Nyiregyháza*. Réz csat (N. muz. napló, 1854, 22. sz.), téglaműépítészeti nyomok (A. Közl. II. 314. l. 535. sz.) — 38. *Nyir Báthor*. Báthory ereklyék (N.-K. muz. napló, 113. sz.) — 39. *Oros*, Téglaműépítészeti (?) nyomok (A. Közl. II. 314. l. 536. sz.), két ősdomb „Nagy Korhány" és „Kis Korhány" nevezettel. — 40. *Patroha*. Középkori ezüst érmek (A. Ért. I. 286.) — 41. *Pazony*. Gyöngyök. — 42. *Pócs-Petri*. Mocsár közepén fekvő ősföldvár. — 43. *Polgár*. Agyag edények őslénycsontokkal vegyest. — 44. *Poroszló*. puszta. Bronz fokosok (N. muz napló, 1870, 103. sz.) — 45. *Rázon*. Három ősdomb. — 46. *Rohod*. Bronz tárgyak. — 47. *Rózsa-Pallag*. Bronz csákányok (A. Ért. I. 132.) — 48. *Sényő*. Agyag edények gyöngyökkel vegyest, bronz tárgyak szintén gyöngyökkel (N.-kállói muz. napló, 16., 61., 114., 119. sz.) — 49. *Szabolcs*. Agyagedények, középkori vár. — 50. *Székely*. Kő balta, agyagedények, ezüst csat, ezüst melltü (N.-K. muz. napló, 15., 85. sz.) — 51. *Szennyes*, puszta. Réz vésü, vassarkantyú (N. m.

napló 1862, 125. sz., A. Közl. III. 173) — 52. *Szent-Mihály.* Agyag edények (N.-K. muz. napló, 5 sz.) — 53. *Tét.* Gyöngyök, bronz hajtű (N.-K. muz. napló, 62. sz.) — 54. *Téglás.* Agyag edények, négy ősdomb felbontva negativ eredménynyel. — 55. *Tisza-Lök.* Ezüst csatdarabok koponyával együtt (N.-K. muz. napló 100. sz.) — 56. *Tu a.* Gyöngyök obsidianokkal vegyest. — 57. *Új-Fehértó.* Kardvas, kengyelvas, fogója, karika stb. (N.-K. muz. napló, 129—137. sz.) — 58. *Vaja.* Bronz sarló egyéb bronz részletekkel (N.-K. muz. napló, 59. sz.) — 59. *Vas-Megyer.* Agyag edények (N.-K. muzeum napló, 7., 8. sz.)

(Vége.)

Hampel József.

II. Ulászló király képmása.

Királyaink hiteles arczképeik a régi időből még mindig a ritkaságok közé tartoznak, azért a hol csak lehet, azokat másoltatni és gyűjtenünk kellene. Az „Arch. Értesítő" III kötet, 216. lapján említém II. Lajos képét, mely egy znaimi egykoru codexen előfordul, e helyen pedig atyjának II. Ulászlónak egyik régi képéről szólok, mely az 1508-diki érmeken előfordulónál legalább 11 évvel régibb, s így minden esetre figyelmünkre méltó.

Wocel Rázmán, a prágai n. muzeum régiségtári őre a bécsi régészeti középponti bizottság közleményeinek V-dik kötete, 120-dik lapján ismertetvén a kuttenbergi úgynevezett olasz udvar erkélyimoláját, állítja, hogy ezt II. Ulászló Magyar- és Csehországok királya építtette, és hogy ezen imola legjelentékenyebb műemléke azon fára festett képtábla, mely az imola rozzant falán lógg. A tábla 4' magas és $3\frac{1}{2}$'-nyi széles, közepén a keresztlhez támaszkodik, kezében az ostort tartó, töviskoronás üdvözítő, kinek háta mögött két angyal emelkedik. Az üdvözítőtől jobbra teljes vértezetben és fehér köpenyben paizsot és zászlót tartva Sz.-Venczel áll; balra hasonlólag arany vértezetben és fehér köpenyben Magyarország védnöke

(*ezt Wocel mondja*), Sz.-László. Sz.-Venczel lábainál kulcsolt kezekkel térdel arany fegyverzetben II. Ulászló, a cseh korona fején van, míg a magyar korona lábainál fekszik. Ehhez támaszkodik a négy osztályú paizs kétszer Magyarország czímerével, kétszer a cseh oroszlánnal; a középpaizsban a lengyel fehér sas díszlik. — Sz.-László lábainál női alak térdel, kék ruhában és fehér fátyollal, alatta szintén egy paizs van, melyen vörös mezőnyben ezüst torony látható. A képtábla alsó részén áll :

1. sor. **Lapsus huni reparonis salutis nostre anno** 1 . ꭓ . 9 Λ . **die rȝ mesis**

2. sor. **Julij hoc sacrarm dedicatm est per reuerēdissimu patre domin ac**

3. sor. **domi Gabriele episcopu Boȝnese . in laude sctoȝ Ladisla rege** (?) **Ungarie**

4. **et diui Weneslai martiris et duc Boheie . sub il'ustrissim pricipe**

5. **Wladislao Rege Ugarie Boeie reg gub'nate, nec no Generoso**

6. **Johane horsstorffer de Malesycȝ sumo mgro mote ptuc residete.**

7. **Cui9 aniusari9 dedicionis dies celebt duca pra pq magdalene.**

Vagyis: Lapsus humani reparationis, salutis nostrae anno 1497 die 13-a mensis Julij hoc sacrarium dedicatum est per reuerendissimum patrem dominum ac dominum Gabrielem episcopum Boznensem . in laudem sanctorum Ladislai regis Ungarie et diui Wenceslai martiris et ducis Bohemiae sub illustrissimo principe Wladislao Rege, Ungariae et Boemiae regna gubernante; nec non Generoso Johanne Horsstorffer de Malesycz sumorso magistro monetae pro tunc residente. Cuius anniversarius dedicationis dies celebratur dominica proxima post Magdalenae.

Wocel a javítás és itt-ott fölmerülő rajzolási hibák mellett is igen érdekes, és főleg Csehország történetére nézve fontosnak tartja ezen képet. Mi ugyanazt mondhatjuk saját történelmünkre nézve. A régi cseh krónikák említik Ulászló királynak 1497 dik év február végén számos magyar főúrnak

és három püspöknek társaságában való Prágába jöttét, hol julius hó elejéig maradt. Margit napja előtti héten a király Kuttenbergbe és onnan *Budára* ment. Igy kétségen kivül áll a királynak a kápolna szentelése alkalmával Kuttenbergben való tartózkodása, mely után azonnal Budára tért vissza.

Itt most Wocel az utolsó sor hibás olvasása miatt zavarba jön, mondván: „Das Fest der Einweihung wurde aber, wie der Schluss der Aufschrift berichtet auf den nächstfolgenden Sonntag verlegt: dieser Sonntag fiel im Jahre 1497, auf den 16. Juli und war der nächste Sonntag vor dem Feste der heiligen Magdalena, welches damals auf den 22. desselben Monats fiel." — Ez eredetinek hű másolata nélkül azt hiszem, hogy a **pra pq**, annyit jelent mint: dominica proxima post Magdalenae (festum). És mivel a felszentelés ugyanazon felirás szerint csakugyan julius 13-kán történtnek mondatik, az utolsó sorban pedig nem a felszentelés halasztásáról, hanem az évnapról vagyon szó, ennek a következő években való tartása Magdolna utáni vasárnapra határoztatott, minek következtében az egésznek értelme világos leend.

Nevezetes, hogy a király e kápolnát magyar püspök által szenteltette fel, de ezen eset is természetesnek fog látszani, ha tudjuk, hogy egész Csehországban 1482-től fogva csak Ágoston mantuai utraquisticus püspök létezvén, annak halála után, t. i. 1493 ban az ország püspök nélkül volt 1504-ig, mely évben egy másik olasz, Fülöp, fogadta el az utraquisták meghivását.

A királylyal szemközt térdelő nőre nézve Wocel azon véleményben van, hogy ez *Anna de Foix* franczia herczegnő, Ulászló második neje, és hogy ezen alak 1502 után festetett oda. Érvei ezek: az alak egészen a képkeret aljára van festve, és nem áll a többi alakkal kellő arányban, paizsa a kép mezőnyéből messze bele nyúlik az irás közé. — Ugyanezen kápolnában őriznek egy díszes miseruhát, melyben az ezüst torony a vörös talajon látható. A torony és a liliom a cseh oroszlán mellett előfordul még a prágai lőpor-torony is, melyet II. Ulászló épített. Meglehet tehát, így okoskodik Wocel, hogy azon miseruha elküldése után, bár *Anna* a fölszentelésen jelen nem volt, hálából képét pótlólag oda festették. Ezen tárgyhoz csak a kép látása után lehetne szólani; meglehet az is, hogy

eredetileg Beatrix képe volt az említett helyen, és a második házasság után az alakot és paizst megváltoztatták. Ilyen esetek nyomára gyakrabban akadtunk, miért is a tüzetes vizsgálás szükséges.

Akárhogy van a dolog, reánk nézve örvendetesb lenne *Foixi Anna* képét birhatnunk; mert Beatrixét a Corvin-codexeken már többször találtuk.

De a magyar királyok tartózkodására nézve is érdekes ezen templomszentelés. Ha a cseh krónikás állítása igaz, akkor Ráth Károly 1497-dik úgyis meddő évét (A m. kir. hadjáratai, utazásai, stb. 261. l.) bővíteni lehet ezekkel:

(II. Ulászló) Február végétől Julius elejéig Prágában, Julius 13-kán Kuttenbergben; holott Ráth szerint mint magyar király csak 1509-ben Lajos fia koronázására jön Prágába.

R. Fl.

A bronz korszak.

Mutatvány Majláth Béla II-dik felolvasásából.

..... A mult év nyarán a *szent-péteri* fensikon az u. n. *Chrostje* vagy *Soihrorán* több izben tett barangolásom alkalmával oly előjeleire bukkantam a régiségeknek, melyek gyanút keltettek bennem, hogy ezen terjedelmes sikság a barbár őskor valamelyik néptörzsének munkálkodási térűl szolgált, és mely ellenállhatlanul felkölté bennem a vágyat azt átkutatni. De e vágy szárnyaszegetten hullott alá, mert hol az erő, hol az idő, hol a költség, mely annak szakavatott átkutatását megengedné; egyes ember azt a legjobb akarat mellett is képtelen elviselni; így a felületes turkálásra kelletvén szorítkoznom, az mégis oly eredményt bírt felmutatni, mely érdekességénél fogva ha bepillantást enged egy évezredek előtt itt lakott nép munkakörébe és műveltségi állapotába egyrészt, másrészt régészeti tekintetben a *szent-péteri* fensík a legnevezetesebb pontok egyike lehet, ha az oly figyelemben fog részesülni, mint anthropologico-archaeologiai tekintetben megérdemli.

Ime van szerencsém ezennel a talált tárgyakat bemutatni; — nehány cserépdarab és égett földgöröny az egész, minek sem belértéke, sem oly jelentősége nincs, hogy azt méltó lenne a földről felvenni — mosolyogva gondolja magában az avatlan; pedig a lelet körülménye nagy fontosságra emeli e nehány cseréptöredéket megyénk őstörténelme szempontjából. A fensík több helyén vannak oly terek, hol alig két- három láb mélységre a felszín alatt fekete 10—18" vastag réteg találtatik, a mely réteg tisztán szén- és hamuból áll, ezek pedig nem egyebek, mint a rég letűnt idők barbárkori máglya-helyei, hol azok halottaikat elégették azokat eltemették, agyagműveiket készítették, és áldozó oltáraik állottak. Ha már maga a szén- és hamuréteg nem bizonyítaná a máglyák ott történt felállítását, megdönthetetlenül okadatolja ezen földgöröngy és égett agyagdarab, melyet a hamuréteg alatt találtam, nyilvános jeléül annak, hogy hol ily alakítás nélküli, határozatlan jellegű összesült és égetett földdarabok vannak; ott bizonyára nagy, huzamos tűzrakásoknak kellett lenniök, míg ezen tűzrakások alatt a föld keménynyé éghetett; hogy pedig ott hullákat máglyán égettek, ime bizonyítják ezen cserepek, melyek szintén ott a közelségben találtattak, és mik nem egyebek hamvvedrek töredék-darabjainál, melyekben a hullák el nem égett részei takaríttattak el. Ezen tény constatálja egyuttal az agyagművesség önálló üzését is, mert ezen cserépdarabok, bár korongon készűlve — tehát már előrehaladottabb cultur-állapot jelei — mégis kezdetleges diszítményük, a függélyes vagy vízszintes egyenközű vonalak alkalmazása sem a római, sem pedig az etrusk műveltség befolyására nem utal, de nem indokolja azt még az agyag szemcsés gyurmája sem, nem a máz hiánya, s végre nem az alakítás művezete; miből természetes következtetés, hogy a barbár korszak itteni néptörzse évezredek előtt lakta a *szent-péteri* fensikot, és agyagművességét önállóan a római és etrusk műveltség befolyása nélkül űzte.

Legnevezetesebb azonban, és őstörténelmileg nagy jelentőségű egy csupor- vagy kanna-alakú agyagmű, és egy lepényszerű tárgy, mely tárgyak nemcsak megmagyarázták azt, hogy a *szent-péteri* fensíkon csakugyan áldozathely is volt, de egy-

szersmind fényes világot vetnek azon őskori törzs eredetére, mely műveltségi tevékenységének még vallási szempontból is nyilvánuló jelét hagyta hátra Liptómegye területén.

Az említett csupor kezdetleges és hegyes csont- vagy faeszközzel bevésett ornamentikája alatt az irásjegynek tisztán kitünteti ama jellegét, mely az északi származásra következtetni utal; mert ezen betűjegyek a rún irás kétségtelen jelei. Az északi rúnok valószinű hazája a scandináv félszigetek őslakói között vala, és az ott található rún kövek úgy a *Bjorke torpi*, *Listerby*, *Sölnits borgy Isteby*, melbgi betűjegyekkel összehasonlítva a Thyrs, vagy Thór istenség jeleit a jelen tárgyon két különböző alakban négyszer találjuk fel; egyszer nyilalakban, háromszor pedig a keresztalak véghegyeinek balról jobbra menő vízszintes vonallal való meghosszabbításában. Az első nyilalak az északi népeknél a Thyrs általános jelvényezéséül szolgált; a második már Skandinávia őslakóinak hazájokból történt kinyomatásakor, ezeknek egy törzse *vend*-név alatt elszakadván, a későbbi *obotréták* ősévé lőn, kik saját rún, az archaeologiában obotrét-rún név alatt ismeretes jegyeket használtak, és pedig halottaik elégetésénél, az elhalt lelki üdveért, és áldozatoknál Thor istenség kiengeszteléseül. Már most azon nevezetes körülmény, hogy ezen csupor hamvvedrek közt találtatott, és ezen másik Thor jegygyel ellátott lepényalakú agyagmű szén- és hamuréteg között, ezen égetett agyag- és földgöröngy felett fedeztetett fel, oly nagy és megingathatlan következtetésül szolgálhat, miképp aggodalom nélkül kimondhatni, hogy a barbár korszak kulturnépei közől megyénk területét az *obotréták* is lakták. Feltünő még azonban ezen cserépdaraboknál az is, hogy itt egymástól távol álló három mivelődési korszak különböztethető meg, mert míg ezen darab durva, homokos és kivül szemcsés anyaga régiebb kor műveltségére utal, addig ismét már ezen égetett finomabb gyurmájú agyagmű közelebbi korszakra utal, hol végre a kis töredék finomul gyúrt anyaga, belülről feketére égetve, kivül tökéletes simasággal biró cserép az agyagműveltség előhaladottabb fokát jelezi, és ezen különféleség zavarba hozza a régészt a korszakok meghatározásánál mondandó nézetek iránt, ha nem birja azon anyagot sem leleti birálata alá helyezni, mi-

dőn azt még legnagyobb részt az anyaföld takarja és rejti el a szakavatott bonczoló észlelete elől.......

.....Hogy az őskorban az érczbányászat, az öntés és vésés hazánkban is míveltetett, azt most már kétségbevonni alig lehet, és hogy Felső-Magyarország dúsgazdag érczhegyei ne vonták volna az érczkeresők és kovácsok figyelmét magukra, azt képzelni sem lehet; de hogy a fémművezet, mint az öntés és olvasztás Liptómegye területén is üzetett volna, azt addig csak gyanítani lehetett, most azonban a véletlen szerencse arról meg is győzött. Vajmi közönségesen tudva levő dolog, hogy az érczöntéshez legelőbb is olvasztás szükséges, és ime egy idegen egyéniség, kivel nehányszor a régészet iránti érdekeltségemről társalogtam, s a ki nemis archaeolog, nehány hét előtt ásványgyűjteménye végett kirándulást tett *Lucskára*, és az ottani kőbánya fölött elterülő mezőben járkálván, véletlenül egy cserépdarabra bukkant, melyet bár reá nézve értéktelent, nem dobott el, hanem elküldötte hozzám; ez pedig nem egyéb, mint egy bronzkorszaki fémművész olvasztó tégelye, mely graphit tégely alakítása szabad kézből történt, mert nélkülözi a szabályos kerekdedséget, és az alakító ujjak benyomása rajta világosan észrevehető; a fülnél való törés a gyurma anyagát feketére égettnek mutatja, homokszemcsék némi keverékével. Kedves kötelességemnek tartom Gunkel József vasuti mérnök úrnak eme kegyeletes figyelemért ezennel nyilvános köszönetet mondani.

Az agyagművesség nem csekély foglalkozása volt a bronzcultura népeinek, mely már magában mint nélkülözhetlen házi eszköz a főzés-, a víztartásra, a temetkezési módnál fogva mint hamvvedrek, ibrikek, továbbá csészék, tálak s edények, az alakítás sokféleségét tünteti föl. Ezek eleinte szabad kézből készültek, s szabad tűz mellett száríttattak; fénymázzal nem birnak; de már mégis ki tudták simítani, és graphit- vagy vaséleges földdel bevonták, mire az kifényesíttetvén, szürke, vagy vöröses szinű lett. Az agyagművesség ilyen töredékdarabja az *andrásfalvi*, *besenyöi* és *potornyai* leletekben fordultak elő.

Az agyagművesség azonban nem volt mindenütt a helyi ipar kifolyása, mert ez természetesen csakis ott üzethetett, a hol

az annak czélszerű előállításához szükséges agyag találtatott; és leginkább oly helyeken készültek, hol a kovakő, s serpentin, graphit, stb. előfordulnak. A kézműipar e neme is felmutatja már a fokozatos haladás nyomait, mert a bronz-cultura későbbi századaiban ez agyagművek korongon (Töpferscheibe) készültek, melyek tiszta, sima felületüknél, a körvonalak gömbölydedségénél s az agyag finomabb gyurmájánál fogva nagyon feltűnnek.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. junius 21-én a m. n. muzeumban tartott IX. rendkivüli ülésének

jegyzőkönyvéből

Elnök: Toldy Ferencz ő nsga.

Jelenlevők: Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold és Rómer Flóris btt.

77. Jelentés tétetik az *ó-budai* Florián-téren álló római fürdő bejárásának átalakításáról. A bizottság t. i. a m. tud. Akademia által 121. sz. jegyzőkönyvi czikke alatt felszólíttatván, hogy a m. kir. pénzügyi ministerium 16375. sz. átirata nyomán a nevezett fürdői maradványoknak az eddiginél czélszerűbb módon való fentartásáról javaslatot tegyen, a bizottság ezen ügyben *Toldy* Ferencz vezetése alatt *Henszlmann* Imre és *Rómer* Flóris b. tagokat küldi ki, kik junius 20-kán a helyszínén megjelenvén, az ó-budai helyettes városbiró Prohászka András, Bauer József v. mérnök, Varga Ardrás építész és képképviselő, valamint báró Podmaniczky Armin koronauradalmi tisztttartó urak jelenlétében a római fürdőt megvizsgálták, és egyrészt azt találták, hogy a mai rozzant építmény sem szépészeti, sem tisztasági szempontból nem felel meg a mai kor kivánalmainak, és e mellett még az ottan tartatni szokott vásároknak is utjában áll, másrészt pedig a mostani helyiség boltoztatása, és egy bejárásnak vagy a szemközt álló ház tel-

kéről, akár pedig a koronaurodalomhoz tartozó vendéglői udvarból leendő készítése a költséget tetemesen szaporítaná, a bizottság indítványára mindannyian abban egyeztek meg, hogy a mostani felépítmény lebontatván, a fütő helyiség erős boltozatokkal láttassék el, felül pedig mintegy 8 lábnyi átmérőjű emelvény készíttessék koczkakövekből, melyek a többi kövezetnél mintegy fél lábbal magasabbra alkalmaztassanak. Ezen kör egyik részébe illesztessék egy 3 lábnyi átmérőjű vas födözet, mely a vas csigalépcsőzethez való nyilást elzárja. Ugyanezen magasabb kövezeten át vezetendő a boltozatból egy kéményszerű szelelő, mely a föld fölött a pinczéknél alkalmazott szelelőkhöz hasonló legyen. Igy az ízléstelen és dísztelen építmény eltávoztatásával a térség sokat nyerne, a lejárat a mostani területen megmaradhatna, és az emeltebb kövezet által a boltozat és a bejárás a szekerek rombolásai ellen védve lenne.

Elhatároztatván, hogy a helybeli mérnök által ezen vélemény szerint a költségvetés elkészíttessék, azt a bizottság az Akademiához felterjeszté, kérvén, méltóztassék ezen világhirű régiség megóvása tekintetéből fentebbi javaslatunkat pártolni, és a nm. m. kir. pénzügyi miniszteriumot felkérni, hogy ezen saját telkén álló és egy század óta gondjaira bizott régiség alkalmasabb megvédésére, és a bejárás átváltoztatására a mellékletben részletezett összegnek utalványozását elrendelni kegyeskedjék.

Pest, 1871. évi jun. 21.

Jegyzette:

Rómer Flóris.

Mozgalom az egyházi művészet terén.

Nem egyszer fájt lelkünk, és arczunkat el is futotta a szégyenpir, midőn hazánk főegyházaiban és jelesebb templomaiban tapasztaljuk, hogy a régi művészet értelme körünkben elveszett, hogy őseink nagybecsű, és ha külföldön állanának európai hírnevű műemlékeit egyedül azért, mivel azok értékét felfogni képesek nem vagyunk, mindinkább elhanyagoljuk és végre a lomtárba, a padlásokra dobjuk. Mit érezhet majd a

külföldi utazó, kit vas sineink hazánk művészi Eldorádója felé visznek, ha látja, hogy régi műveltségünk egyedüli maradványai, festett és faragott műemlékeink, az öntés remek művei, melyek arról tanúskodnak, mily kiváló helyen állt hajdanta hazánkban a műipar és művészet, összetörve, átlyuggatva hevernek a sutban és ide-oda dobatnak pajkos egyházi szolgagyerekektől, mintegy szomorító tanui annak, hogy azon polczra, melyen a művészet hajdan nálunk állott, mi többé emelkedni nem fogunk!

De hogyan lehetne ezen leverő valóságon segíteni? — Hogyan? Igen egyszerűen és — a mi sokat nyom — kevés áldozattal. Szerintünk a legelső az, hogy a papi növeldékben a középkori művészet, mennyiben az egyházi készletekre és építményekre befolyással birt, rendesen taníttassék. Szép ugyan, ha a zsidók régészetét a szentirás értelmezése tekintetéből minden pap érti és az újabbkori szertartásokra való befolyását tudja, de magát a keresztény korszakok fejlődési menetét egészen mellőzni, többé nem szabad, hacsak a haladásnak indult műrégészetet, mint alapos tudományt teljesen a világiak kezeibe nem akarjuk bocsájtani. Nem elég tehát az, hogy egyik vagy másik egyházi megyében egy-egy ihletett tanár jószántából az egyházi archaeologiát előadja, rendes tanulmányul kell azt befogadni minden növeldébe, ha a papságban régiségei iránti kegyeletet és azoknak megértését akarjuk eszközölni. Tudom, hogy az órákkal való tulterhelést fogják felhozni, de akkor inkább rövidítsük az ó-testamentomi régiségek tárgyalását és teremtsünk egy hetenkinti órát valamelyik tanfolyamban a keresztény középkori művészet számára.

Föltevén azt, hogy ezen eszme végre pártolásra talál a magyar püspöki karnál, és hogy a clerus ismét maga veszi kezébe az egyházi műtárgyakra való gondot és vezetést, a másik lépés leend a püspökségi egyházművészeti bizottságok alkotása, mely bizottságok tudta és beleegyezése nélkül a megyében semmiféle templomjavítás, készlet vevés vagy eladás nem történhetik. Ez így van egész nyugati Európában, és milyen eredménynyel?! Bár láthatnák papjaink azon egyházi muzeumokat, melyeknek száma egy-egy

városban is nagyobbra rúg, mint nálunk némely megyében találhatjuk. — Itt is tudom, mit felelnek a nem akarók; felhozzák a tatárt, törököt és reformátiót — csak egyet felejtenek ki a litaniából, elődjeink értelmetlenségét és saját egykedvűségüket! — De hagyjuk a szemrehányásokat, hiszen ezeket csak részben érdemeljük. Inkább lássuk a módot, melyen segíteni lehetne. Ez igen egyszerű, és csak egy-két püspök határozott akaratától és a clerus nehány évig való kitartásától függ. Mai nap, ha itt-ott ébred a régiség iránti kegyelet, mit tesznek főpapjaink és lelkészeink? Hoznak vagy hozatnak műtárgyakat Párisból, Münchenből, Innsbruckból, Bécsből! Hát miért nem Pestről, Pozsonyból, Kassáról, Lőcséről? — Mert nálunk ezekhez senki sem ért! És hajdan honnan hozták papjaink építészeiket, érczöntőiket? — Azt gondolják, hogy szintén ezen eszközökhez folyamodtak? — Sőt inkább tudjuk, hogy mindezekre hazánkból kerültek ki a szükséges művészek és iparosok, vagy ha nem voltak magyarok, legalább köztünk telepedtek le. Már mi ebből a tanúság? A felelet rövid és könnyű. Azon lelkes magyar püspöki kar, azon minden jóért annyira buzgó papság tegye fel erősen magában, hogy mindent elkövet, miszerint az egyházak restauratiója és a készletek vétele alkalmával együttesen és összetartólag fog működni, hogy az arra hajlandó művészeket fölkerestetni, és hazánkban leendő letelepítésüket elő fogja segíteni Ez annyival könnyebb lesz, mert városainkban az idegen könnyen meg fog szokni; és ha magát jól érzendi körünkben, csakhamar fog acclimatizálodni, csak arra legyen kilátása, hogy megélhet. A mint Pesten, Esztergomban, Kassán, vagy Lőcsén egy-két ilyen műhely támad és a megrendelések szaporodnak, lesznek gyárosok, kik fővárosunkban nyitandják raktáraikat és így könnyebben juttatnak tárgyaikhoz — és a pénz hazánkban marad! — Ha *Lippay* György primás Müller Jakabot, németországi ötvöst, Posonyban tudta letelepíteni, (l. Arch. Értesítő IV. köt. 63. l.) és vele az arany skofiumot készíttetni, miért ne sikerülhetne ez mai nap is. A hol még azon megnyugvásunk lehetne, hogy műveink saját szemeink előtt készűlnek! Hozzá járul még az is, hogy olyan városokban mint Kassán, Lőcsén a hol úgy is vannak műipari iskolák, miért ne lehetne egy-két tanszéket a kö-

zépkori rajzból és szobrászatból állítani, hogy itt jövőre specialitások növelkedjenek. Mi lenne mostan régi építészetünk terén, ha Schmidt Frigyes számunkra Schulczot, Steindelt Schuleket, Bergh-t és Henczet nem nevelte volna; ki lenne csak képes régiségeinket kellőleg rajzolni, nem mondom, hogy javítani vagy kiegészíteni?

Ilyen, és hasonló gondolatokat ébresztett bennem az archaeologia mezején mutatkozó újabb mozgalom, ha ismét azon gyötrő gondolattal nem egyesülne, miért kell mind ezt a külföldről saját szégyenünkre behoznunk? — Igy Innsbruckból és Bécsből hozatának pannonhalmi ablakfalfestményeink, Salzburgban készűl a márvány főoltár, a lébenyi templom főoltárát Münchenben csinálták, stb. És ezzel s hasonlókkal mintegy kérkednek az illetők, sőt némi érdemül tűntetik ki, hogy mind ezek oly messze földről származnak és jó pengő pénzen, a kellő agióval fizettettek ki! Alig van, a ki ily alkalommal érezné, mily szemrehányás fekszik ezekben saját zilált és lealázó művészi állapotainkra nézve. Mily régi és igaz a: Sint Maecenates, non deerunt Flaci Marones! — Főpapjainknak, ismétlem, csak egy határozatába kerül — és lesz ismét virágzó honi művészetünk, és az újabb nemzedék remekjeit büszkén fogjuk a régiek mellé állíthatni!

Lehetetlen volt ezeket magamban elfojtanom, midőn a *Magyar Sion* ez idei 474 lapján ezt olvastam: *Művészeti mozzanatok Esztergomban*, vagyis helyesebben, művészeti mozzanatok Bécsben az esztergomi megrendelők számára. Első helyen említtetik ország-primásunk részére, ki évtized óta a *keresztény műrégészetnek* előharczosa, és jelenleg is legbuzgóbb pártolója, *Anders* bécsi aranyműves műtermében *Lippert* József hazánkfia tervei szerint készűlt *utazási főpapi ékszertár*. Ez mindent magában foglal, mi az egyházi szertartásoknál a főpapnak a vidéken szükséges — és pedig az *esztergomi főegyház építészeti izlésében*, vagy talán inkább modorában. Kerűlt több mint 3000 forintba. Ugyanazon műteremben készűlt *Dankó* József apátkanonok úr megrendeléséből és Lippert rajza szerint a 67½ latos aranyozott és zománczozott ezüst kehely, mely alakjára nézve a románkori ismeretes *wilteni* kehelyhez hasonlít ugyan, de részleteiben attól eltér. Arányai ezek: magassága,

6½ hüv.; talpnak átmérője 5½ hüv., a csésze átm. 4¾ hüv. a tányéré egészen szokatlan, s a magasságot felülmúlja t. i. 6¾ hüvely. — E kelyhet, melynek tüzetes leirását a „Sion" hozza, ő herczegsége a primás szentelte fel, és a tulajdonoshoz intézett levelében a mű izléséről helyeslőleg nyilatkozik. — Örvendetes jelenség gyanánt hozzuk fel szintén a *Magyar Sion* nyomán, hogy a buzgóságában el nem lankadó Dankó kanonok úr a pozsonyi — szülő városi — káptalani egyház számára üvegfestményü ablakot terveztetett, melyen a fájdalmas anya, Pieta, Szt.-István és Szt.-László fordúlnak elő. Maga a donator, mint ilyen műemlékeken szokás, magyar mentében a kép alján nyitott könyvvel térdel, oldalán czímere látható. Örvendünk, hogy ez által a pozsonyi egyház félbehagyott restauratiója talán ismét lendületet nyerend, a lelkes kanonok urnak pedig, ki mint értesülünk az egyházi kincsekben páratlan, hazánkban lehet mondani egyetlen esztergomi főkáptalan clenodiumai őrzését szakismerettel és valódi kedvvel teljesíti, ezen szép és hálás téren béketürést és minél több alkalmat ohajtunk arra, hogy egyházi régészetünk terén sokáig buzdítólag működhessék, és az utókor bámulatát érdemlő műremekeket teremtethessen.

R. Fl.

Archaeologiai levelek.

XVII.

. . . . A *Tamásfalván* talált tárgyakat a n. muzeum számára megküldém. Még ugyan hiányzik vagy 4 darab, mely a faluba széthordatott, de ezeket is össze lehetne még szedni. A hiányzó darabok állanak egy nehéz baltából, egy dárdából, egy késből (ez legépebb a többi közt) és egy oly tárgyból, melyet magam nem láthattam, de azt mondják, hogy emberi főre lenne alkalmazható; ez utóbbi tárgy czifrázattal van ellátva.

Az összes tárgyak egy cserép edényben találtattak, de az edény összezuzatott. A szuró, vágó és késalakú darabok a csa-

varalakú lemezbe renddel voltak berakva; a többi rendetlenül feküdt az edényben.

Tamásfalva.

Szentpétery Pál.

XVIII.

.... Kötelességemnek tartom ezuttal értesíteni, hogy *egy megyénkbeli* üveg-gyáros *középkori üveg gyártmányok* hamisítására szólíttatott fel; én mint megyei régész hivatalos felszólítást intéztem hozzá, ez ügyben való felvilágosítás végett; a ki nekem meg is igérte ezen ügyet leleplezni, s én annak idejében a közönség és régészet érdekében azt a nyilvánosság elé fogom hozni.

Liptó-Szt.-Miklós.

Majláth Béla.

XIX.

A *Sándor-major* közelében 20 ölnyire a *Czuha* folyótól egy ponton római sírt gyanítván, ásatást rendeztem ...... $5^1/_2$ lábnyi mélységben peremes, de 3 darabból álló nagy téglára akadtunk! ez alatt 15 és fél ujjnyi tömött föld következett, és erre ismét egy több kisebb-nagyobb darabra törött peremes tégla, melyen két cserép edényke volt egymás mellé helyezve, t. i. egy majdnem egészen ép cserép mécs (alakja a „Képes Kalauz" 41. lapján látható 123. ábrával megegyezik), melynek alján egy sorban hat betüből álló, de tisztán ki nem vehető felirat látszik ily formán CRESCE; — és egy, az „Arch. Ért." 4 kötete 182. lapján levő 3 ábrához hasonló egészen ép kis tányér, melynek átmérője fölül $3^1/_2$ ujj, alul pedig 2 ujj. A téglák között és alatt, nem különben már fölöttük is ember- és állatcsontok, valamint cserépedény töredékek kerültek napfényre; ez utóbbiak az „Arch Ért." fentidézett helyén

levő következő ábrákhoz hasonlítottak: 20; 22; 27; 28; 35; 37.

..... A *Czuha* és a *Csikóvár* között a *vinyei* pusztán szántás alkalmával nem régiben egy — a mostani korban nem is látható — vas kulcsot találtak.

.... Két egészen ép régi sarkantyú is került birtokomba, mely a *Zörök* hegyen az u. n. *sánczoknál* találtatott.

Azon hirre, hogy gr. Lazanszkyné a *Zörökön* levő halmok közől — melyekről már az 1870. évi „Arch. Ért.“ 9. száma 186. lapján tettem említést — egyet felásatott, oda siettem én is, hogy saját szemeimmel lássam a dolog mibenlétét; de fáradságomnak nem lett más jutalma, mint látni a halom minden oldaláról elhuzott földet, nehány cserép- és csontdarabot, és a még sértetlenül ott álló kőhalmazt, melynek elbontása, mint az ott őrködő kerülőtől értesültem, akkor megy végbe, midőn a fennevezett grófnő is személyesen jelen lehet. A kőhalmaz széle is 2½, hoszsza és 2½ öl; fölül bolt alakra van betetőzve. Kibontásáról, melyen magam is szerettem volna jelen lenni, annyit hallok, hogy már megtörtént, és több ép cserépedényt, medencze alakút is, és számtalan cseréptöredéket és csontdarabot hozott napfényre.

Bakony-Szt.-László. Miháldy István,
lelkész.

Érmészeti adalék.

XIX.

(Szakmáry Simon) m. kir. bánya-főtanácsos és bányakerületi igazgatósági elnök ő nga jelentést tesz Nagy-Bányáról a m. n. muzeum igazgatóságához, hogy *Monón Közép-Szolnok* megyében 41 font ezüst érem találtatott. Minthogy az ajándékkép beküldött példányokból kitűnik, hogy ezen rendkívüli gazdag leletből a kereskedelmi, forgalmi és nemzetközuti viszonyokra érdekes felvilágosítást lehet várni, s a magyar és lengyel pénzeknek talán több, eddig ismeretlen nemeit lehet

találni: beküldő úr hivatalosan felkéretett sziveskedjék az érmek egész csomagát, kellő jótállás mellett beküldeni, hogy így a n. muzeum a szükségeseket kiválaszthassa. A ki tudja, mily érdekes az, ha mindjárt nem is megvevés, hanem csak észlelés és leirás végett oly nagy tömegü lelethez férhetünk, tudni is fogja, mily köszönettel tartoznak oly lelkes honfiaknak, kik arra alkalmat nyujtanak, hogy a tudománynak némi szolgálatot tehessünk, és egyszersmind közbenjárnak, hogy mindjárt első kézből illő áron juthasson a nemzet ahhoz, mi különben úgy is öt illeti, míg ellenben másod vagy harmad kézből, ha nem is külföldre adatnak el, van a muzeumnak oka miért busuljon, midőn ugyanazon tárgyakat mesés és a szemtelenséggel határos árakon *kell vennie*, mivel első sorban a m. n. muzeumban kerestetnek! *Bizony atyámfiai, az egész nemzetet adóztatja meg az, ki az országos intézetet arra készteti, hogy a hazai tárgyakat másod- harmad kézből megvenni kényteleníttessék!*

XX.

Angrer János bécsi császári pénztárnoknak két rézérmét birja a m. n. muzeum, melyek sem Bergmann „Medaillen auf berühmte und ausgezeichnete Maenner des Oesterr. Kaiserstaates“ I. 123. l. leirottakkal, sem Welzl II. 13088. számúval nem egyeznek meg, és azért alkalmasint a ritkábbak közé sorozandók.

Az első előlapjának körirata egyenlő Bergmann b) előlapjával, de a hátlap körirata ez: VMD · PEHAM · ЭC · HOF · ZALL · SCHREIBER · ЭC; mi az a) köriratával bir hasonlatossággal. A czímer is, t. i. a női alak a sisakból kiemelkedvén egyenlő.

A másik érmen ez áll: + RAITPHE NIG · HANNS · ANGRER · KO · VNG · BEHAM, egyenlő tehát Bergmann b) köriratával s czímerével és az 1537. évvel de hátlapján ez olvasható: RATPHENNIG · D · OSTR · RAC; közepett négy osztályu paizs áll korona alatt, a paizsban váltogatva a magyar pólyák és a cseh oroszlány foglaltatik, a ketté hasított közép paizsocskában pedig jobbra az osztrákpólya, balra a *burgundi* harántcsikok láthatók.

Figyelmeztetjük olvasóinkat az efféle réz érmekre, melyek talán, mivel uralkodók nevével nem díszeskednek, mint értéktelen dolgok félre dobatnak, mig az éremgyűjteményeknek érdekes részleteit képezik. — Ha még ezeken kívül valaki hasonlókkal birna, kérjük lapunkban való közzétételüket.

XXI.

(Az aquilejai patriarka érmeiből), melyek hazánkban is oly nagy számmal találtatnak, *Lanischen*, Krainban, egész fazékkal találtak; ott is, mint nálunk szokás, a pénzek azonnal széthordattak, csak a laibachi muzeum tudott még 200 darabot belőlük kapni, melyek a XIII. századból valók és a patriárkán kívül a triesti püspököt is feltűntetik mint egyik verde urát.

XXII.

(Nebotein) közelében egy katona 21 db. igen rozsdás érmet talált; tisztogatás után kitűnt, hogy vas fémerek. A legszebbek egyike *Casimirus Jagellonides* (✝ 1492.) emlékére volt készítve, a másiknak előlapján arczkép van e köriratttal: „Joannes Albertus“ hátlapján pedig: Casimiri filius tertiogenitus Vladislai Hungariae et Bohemae regis, ac divi Casimiri frater, Scytarum victor, cum Valachis in proelio minor obiit Thoruni A. D. 1501. aetat: 41. reg. 9. D. 7. Aug. — A képek alatt e három betü áll „I. P. H.“ — Minden esetre későbben készűlt fémerek.

XXIII.

(A bör pénz eszméjét) sokáig tréfának véltem, mig a karinthiai társulat *Archivje* X. kötetében a 28. l. nem olvastam, hogy II. Frigyes német-római császár Faenza várost ostromlása alatt egyéb pénz hiányában, *bör pénzeket* adott ki.

Irodalom.

(Corvin-codexek) A *Corvina* barátai számára igen érdekes lesz azon hir, melyet a *Székes-Fehérvár* czímü lapban olvasunk, t. i. *Szombathy* Ignácz Márton jogtudor és tanár a *Corvin-codexek* fényképi másolatait ismerteti palaeographiai és történelmi szempontból. A mű, úgy mond a szerkesztő, tanulmányra és szorgalomra mutat, a régészek és történészek figyelmébe ajánlható, csak azt sajnálja, hogy szerző a mű árát, és megrendelési módját sem művén, sem vele nem közölte. (szerző Budán lakik, Donát-utcza 625. sz. a.) A fenebbi sajnálkozáshoz a magunkét is csatoljuk, mert a tudósítás után könyvkereskedéseinkben azonnal kerestettük, de nyomára nem akadhattunk.

(Blümelhuber Ferencz) tanár érdekes czikksorozatát a *Magyar Sionban „a templom bensö falterének felékesítéséről"* szóló czikkel befejezési. Az ős egyházban divatozott falfestményeket különféle tárgyak, és a festés nemei szerint ismertetvén, átmegy a táblafestésre is és ezekről oly egyszerűen, oly világosan és egyszersmind oly alaposan ir, hogy véleményünk szerint csak sajnálnunk kell azt, miszerint szerző úr már a végre jutott; azonban azt hiszszük, hogy ez csak az építészeti résznek akar vége lenni, és hogy Blümelhuber úr a papság figyelmét a *kisebb müvészetre* is fogja irányozni, mihez a tárlatunkban őrzött érdekes mellékleteket az archaeologiai bizottság előre nyert engedelmével szivesen rendelkezésére bocsátjuk.

(Magyar czímertan) Nagy Iván akadémiai tag czímertani munkáját a birálók kedvező itélete után a m. Akadémia kinyomatásra elfogadta. — E közben Henszlmann Imre szintén irt a magyar czímerről igen beható értekezést, mely az országgyülésen ezen érdekben hozandó törvénynyel szoros viszonyban áll, és ezen alkalommal egyszersmind egy czímertani kátét is készített, melyet számos fametszettel fog illustrálni. — Magán tudósítások után azt is halljuk, hogy b Nyáry Albert jeles szaktudós is mozog e téren, és legközelebb saját, évek hosszu során át szerzett czímertani észleleteivel fog fellépni. Ezen mozgalomnak csak örvendhetünk, miután ezen tudomány, oly aristocraticus országban, milyen Magyarország, oly sokáig pan-

gott, úgy, hogy a régit kivéve, újabb heraldicánkat bizarr s a szokást és alapfogalmakat egészen félrevető szüleményei miatt a szaktudósok csak mosolyogva említik, vagy szánalommal félre tolják. — Valóban, ha csak a régi megyei czímereket az ujabbakkal összevetjük, nincs mit velük büszkélkednünk; mert ezeken inkább a tájfestőnek, mint az ország heroldjának képzelményeire emlékeztetünk.

(*Bock Ferencz*), az igen eszélyes aacheni kanonok, ki hajdan magyar műemlékeinkkel is sokat foglalkozott, legujabban aránylag olcsó kiadásban közli a Rajna vidékének középkori építményeit, „Rheinlands Baudenkmale des Mittelalters". Mindegyik egyháznak alapját, több átmetszetét és több oldalról való látképeit 1—1½ octavíves füzetkékben adja, és hogy a költséggel járó közlemény kevésbe kerüljön, minden egyes füzetnek talált egy jótevőt, kinek czímere a czímlapon és a kezdetnél látható, és kinek neve mint alapítóé megörökíttetik. — Hasonló terv lebegett szemem előtt mintegy hét év előtt, midőn id. Kubinyi Ferenczczel Bergh Károly építész-mérnök társaságában a nógrádi műemlékeket fölvettük, és fölmértük. Azt gondoltuk, az illető családoknak, kik a várakat, templomokat birják, egyes, szép illustratiokkal és rövid szöveggel ellátott füzeteket fogunk ajánlani egyedül azon kötelezettséggel, hogy aristrocaticus ismerőseik közt száz példány megvételét biztosítsák. Igy az első füzetek megjelenése után a többi is biztosítva volt volna. — A terv azonban abban maradt, és a gácsi, kékkői, hollókői, somoskői, dévényi, egyeki, stb. várak és a gácsi, mátraberebélyi, pásztói, stb. templomok, haranglábak rajzai aluszszák a meg nem érdemlett álmot. — Reméljük, hogy az álom örökké nem fog tartani, és a kedvencz eszme még fel fog éledni,

(*Guide illustré du Musée des Antiquités du Nord à Copenhague par C. Engelhardt.*) Ezen csinos, 47 lapból álló és 58 sikerűlt fametszettel ellátott muzeumi kalauz eléggé mutatja, hogy a dán hirneves muzeumot sok idegen látogatja, mert különben szerző ezen már második kiadáshoz a franczia nyelvet nem használta volna. Nincsen szándékunk szégyenítő párhuzamot felállítani, de ha valamely nemzetnek saját irodalma és és műkincsei iránt oly forró tiszteletét látjuk alig lehet annak

életre valóságáról és fennállásáról kételkednünk, ha mindjárt számra nézve más nemzetekkel nem mérkőzhetik is. Itt mérlegelni, nem számlálni kell a nemzet belbecsét — és ekkor észre fogjuk venni, hogy a dánok csakugyan nyomnak valamit europai műveltségünk történetének terén!

(*Régi irások olvasására*) alkalmas munkát kért tőlem valaki; ime ajánljuk ezen ujabb könyvet: „Alphabete, Zahlzeichen, Abbreviaturen und Textproben aus Manuscripten, Urkunden .... vom 6—16 Jahrh. von Dr. Franz Santer". 31 kőre metszett és festett táblával.

(*Adóssági leveleket* 1430-*ból*) közöl a nürnbergi *Anzeiger* luxemburgi Erzsébet herczegasszony részéről, ki Nürnbergben 7 hétig és 6 napig mulatván Tucher Bertholdnak a hetenkint kialkudt 14 forintnyi házbért, együttvéve 140 forintot nem birta kifizetni. Tehát nemcsak a mi uralkodóink voltak néha pénzszükében, hanem másutt is igénybe vették a polgárok pénztárait.

Egyveleg.

78. *(A visegrádi vár)* megóvásához, illetőleg kijavításához már hozzá is fogtak. A mint minden nemesebb ügynek találkozik gunyolója, gyanusítója, úgy itt is nevetségessé akarák némelyek tenni a kormány szándékait, ás arról vádolni, mintha a *visegrádi fellegvárat* felépíteni és ezen anachronismusra milliókat akarna költeni. Ezen igyekezet csak az ügy ellenségeitől kürtöltethetett, hogy így e vállalatot gyülöletessé tegyék. Mind az, mit a miniszterium tesz, abban áll, hogy a felső vár dülőfélben levő falait alá falaztatja, a várárkokat kényelmesb feljuthatás tekintetéből kitisztíttatja, és jövőben a külső kaput annyira állítja helyre, hogy a látogatóknak, véletlen zivatar alkalmával, vagy kifáradás után men- illetőleg pihenő helyre alkalmas hajlékot készíttessen.

A vizi várban, az úgynevezett Salomon-tornya körül egy kaputorony ki fog javíttatni, hogy az őrnek lakul szolgáljon, a nevezett torony pedig egyelőre annyira fog helyreállíttatni, hogy további romlása meggátoltassék, és készítendő födele alá jutni lehessen. Az egyedüli dunamenti monumentalis és történelmi nevezetességü építmény fala is javít-

tatnék, úgy, hogy az utazókra kellemesb benyomást tegyen. — És ezzel elég van téve jelenlegi hivatásunknak, fentartani a mi még fenáll, és megóvni az utókor számára. S hogy erre van költség, és hogy e mellett nyilatkozik a nemzet rokonszenve, azt valódi haladásnak tekintjük; mint hogy pedig regis ad exemplum a közönség is indul, reméljük, hogy idő vel nagy uraink is ős fészkeiket a szántszándékos pusztítás és az idők vasfoga ellen meg fogják védeni.

79. *(Székes-Fehérvártt).* úgy látszik, már lesz valami a régészeti muzeumból. *Hattyuffi Dezső* az ottani lapban szóllott *Fekete János* megyei főjegyzőhez; a ki nem kitérőleg, hanem inkább buzdítólag felel. Az ügy, melyet a vidéken *agyon nem halgatnak,* életre való, az elszórt mag ki fog kelni. Ha mindjárt nem lesz is eredménye, de az eszmét egészen elejteni nem fogják. — Legyen igazunk!

80. (Folyó 1871. évi junius hóban), a magy. nemz. muzeum régiségosztályának éremgyűjteményébe ajándékozás útján összesen: 6 db. arany, 197 db. ezüst, 110 db. réz; 1 db. ezüst emlékérem, 4 db. chinai ezüst, 2 db. sárgaréz; és egy sárgaréz tárcza gyült be. Ajándékozták: József főherczeg ő fensége, a nm. vall. és közokt. m. kir. miniszterium, Baróczy Károly, Benedek Lajos, Conlegner Károly, Csuha Sándor, Dobos Sándor, Fantl Mór, Hermann Ferencz, Horváth Antal, Kammerer Ferencz, Kerek Gyula, Kovács Teréz, Krausz Károly, Küzdényi Mátyás, Lechner Antal, Marossy János, Nagy János, Nyilas Alajos, Oszdinyi István, Petz Ferencz, Piacsek Károly, Rannicher Ferencz, Reeh N., Rómer Flórián, Szkertits Lajos, Tauscher Gyula, Tigyi Sándor, Tóth Károly és Urhegyi József.

Ezüst, bronz, vas, kő, csont, cserép, üveg, fa tárgyakat és szövetrészeket ajándékoztak: József főherczeg ő fensége, Blásy Ede, Csapó Gusztáv, Hermann Ferencz, Horváth Antal, Krompecher fivérek, Lechner Antal, Nyilas Alajos, Pálz János, Petz Ferencz, Piacsek Károly, Rómer Flórián és Dr. Tauscher Gyula. Az osztálynak junius hóban öszszesen 7656 látogatója volt.

81. *(Már ismét babona!)* felkiáltással említik, hogy Bácskában még néhol a *Sz.-Iván ugrás* divatban van, és avval rekesztik be a jelentést: bizony jobban szeretnénk már arról irni, hogy nincs többé babonás hit a nép között! — Ki ne kivánná ugyan azt; de ki tehet róla, ha azon ezeréves szokásokat nem lehet oly könnyen a nép közől kiirtani. Csak nézzük mit ir a tűz-szertartásokról Ipolyi Mythologiájában, és látni fogjuk, hogy ezen babona nemcsak Bácskában dívik, hanem majd ország-

szerte el van terjedve. Előttünk nevetségesek azon ugrándozások, mert symbolicus értelmüket már senki sem ismeri; de miért botránkozunk meg ezen ugrándozásokon annyira, melyeket a nép tesz, mikor a tudományos, mivelt, és felvilágosodást negélyző haute voleé nevetségesnél nevetségesebb babonát űz naponkint a nélkül, hogy azt valaki egy betüvel érintené. Hát a 13-as számhoz kötött balhiedelem, a pénteknek veszélyessége, a hüvelyknek a marokba szorítása, midőn valakinek jó kinézését emlegetik, a lepökdösés, midőn a gyereket dicsérik, a bántó szem, stb. nem-é épen oly nevetségesek az előkelő körökben, mint a szegény népek ezredéves szertartása. Vagy miért türjük a fekete posztóval bevont lónak a koporsó utáni vezetését, a földgöröngynek a koporsóra való hányását észrevétel nélkül, midőn ennek is csak ugyanaz az eredete és ugyannyi idős, t. i. a legrégibb pogánykorban feneklik, vagy ezeket is irtsuk és gúnyoljuk ki minden alkalommal, mert a képzelt müveltségnél épen annyira és még inkább nevetséges a babona, mint a tudatlan népnél!

82. *(Az ó-szőnyi bálványnak)*, melyet ezen kötet 105. lapján 35-dik szám alatt leirtunk, rajzát ide mellékeljük (l. 1. ábra.) Ez alkalommal egyszersmind felkérjük t. olvasóinkat, hogy az ős művészet tárgyait, ha azok közlésre méltók, hozzánk lerajzoltatás végett beküldeni sziveskedjenek.

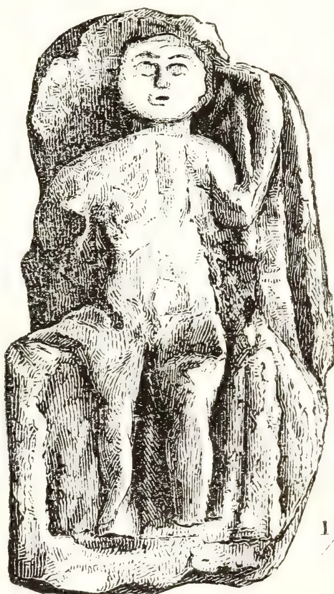

1. ábra.

83. *(A gyüjtés veszélyei.)* Hiában, nem lehet az embernek semmiféle háborítlan öröme. Újabb időben felmerülvén azon eszme, mily jó lenne nemzeti muzeumunk számára a magyar régiebb gyárak terményeit összeállítani, hogy így saját képességünkről fogalmunk legyen, és a külföldiket is izlésünkről, sajátságainkról és életre valóságunkról némileg meggyőzhessük. Alig, hogy jó embereink a vidéken mozogni kezdettek, és néhány darabot elfogadható árakon beküldöttek, egyszerre tudomásunkra jut, hogy a kő edé-

nyeknek ára annyira felszökkent, miszerint azokból többé tárlatunk számára venni nem lehet. A chinai porczellántól a fayenceokra és majolicákra ment át a gyűjtési ragály, melynek eredménye az volt, hogy egy tányérkáért is 10—14,000, azaz tizennégyezer francot adtak a gyűjtök, és az utánzás óriási mérvekben lépett fel. Most meg ezen térre csapott át a gyűjtés dühe, és ha jól vagyunk értesülve, egy igen előkelő műbarát múltkor honunk határain mulatván egyszerre fel vert mindent annyira, hogy csak ő lesz képes honi kő edényeinket országunkból kihordatni! — Meg voltam győződve, hogy a fazekasság nálunk nem oly hamar fog utánzásokkal megfertőztetni, de ha ez így megy, alig fog egy-két év múlni, és gyárainkban nem a chinai és japani, hanem magyarországi régiebb kőedények fognak száz- és ezrenkint utánoztatni.

84. *(A középkoriak házi élete tárgyalásához)* nem elég, ha mint *Schultz* Alwin a boroszlói városi könyvekkel tevé, 119-ből késziteni kivonatokat, mivel ezek is sok tekintetben hiányosak lesznek, hanem e jutalmazó feladattal foglalkozniok kellene nálunk minden egyes városban minden egyes levéltárban összhangzatban dolgozó tudósoknak, hogy végre ezen korszaknak homályait földerítsük. Nálunk eddig csak egyes adatkák tüntek fel, melyek inkább *curiosumok*, komolyabb, mint történelmi czélnak megfelelő szakdolgozatok. Leginkább a Hippolyt-féle számadásokat lehetne újabb időben említeni, melyek bö anyagát b. Nyáry Albert oly érdekes korrajzzá tudta átvarázsolni. De mi ez oly bő anyag halmazában. Egy csepp a Dunában!

85. *(A sziléziai régiségek muzeumát)* legújabban a régi *Bernardinus-kolostorba* igen érdekes góth épitménybe akarnák átszállítani, mivel eddig sötét, hideg és nedves helyiségekben van elhelyezve, akadályul szolgál a régi kórház, mely a kolostornak egyik szárnyában van elhelyezve, és az újítási viszketeg, mely a komor épületet földig akarja lerombolni. Lám lám, még a müvelt Poroszországban is vannak a régiségeknek ellenségei.

☞ Az akadémiai szünnapok miatt lapunk legközelebbi száma f. é. oct. 15-dikén fog megjelenni.

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ERTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. 7. szám.

V. évfolyam. *October 15-én.*

Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum. Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Régi harangjaink és keresztelő-kútjaink ismertetéséhez.

Báró *Mednyánszky* Dénes kamaragróf legközelebb értesített egy érdekes harangról, melynek már csak rajza őriztetik a kamaragrófi levéltár térképi osztályában. Ezen harang, mint értesítő úr mondja, alkalmasint a selmeczi régi várban lóggott, és repedése miatt 1771-ben öntetett át. Súlya 10 mázsányi volt. A beküldött rajz nyomán felirása ez:

§ ave § maria § gracia § plena § dominus § tecum § benedicta §
tu § in § mulieribus § et benedictus § fructus

ez alatt van az évszám : 1 § ℵ § 8 0

mit 1480-nak vagy 1485-nek kell olvasni. E szám alatt két kötélről lóggó paizs mellett egy-egy mentés ember áll, kiket ruhájuk után itélve bányászoknak lehetne tartani. A jobboldali paizson egy kereszt áll a bányászi szerszámok közt, a halmon pedig két t alakú betű (?) látható. A baloldalon álló czímer közepén egy nyilt kapuju torony áll, 2-dik emelete mellett felhők és egy ablak tünnek fel, lábánál egy-egy kalapács, felül a szögletekben 8 ágú csillagok. E czímerekkel szemközt a megfeszített üdvözítő látszik, de keresztfa nélkül, jobbra-balra a sz. anya és János apostol; ezek alatt némileg oldalt két alak

térdel, valószinűleg a harang készíttetői: köztük legalul egy paizsban jobbra néző férfialak látszik, heraldikai liliomot tartva. Érdekes lenne ezen czímerből a térdelők családját megtudni, valamint érdemes jó rajz után e harangot közleni, mert így úgyis igen gyéren előforduló viseleti képeink gyarapodnának.

Szintén nagyon becses egy erdélyi harang, melynek leirását *Porzsolt* Ádám úrnak, rákosdi községi tanítónak köszönhetjük. Eddig tudtunkkal a legrégiebb magyar feliratu harang a mátra-verebélyi 1606-ból való, mely jelenleg a m. n. muzeum tulajdona. Erről tudósító ezt közli: „Tudok ennél 94 évvel régibbet, mondtam Orbán Balázsnak is, talán ő sem irta le.“ (Ő sem birt mindent egyedül. Elég szégyen, mert van nála elég gazdagabb, rugódozóbb magyar ember!) Marosszéken a *bere-keresztesi* nagy harangon ez áll, szép mostani magyar betűvel és arabiai számmal irva: *„ez a harang öntetett Rettegen* 1512-*ben.*“ — Ha ezen értesítés valami félreértésen nem alapszik, valóban csodáljuk, hogy a *Székelyföld* leirójának figyelmét elkerülte, mert, hogy a toronyban fen volt, tanusítja az érintett munka IV-dik kötetének 76. lapján említett másik, e vidék legnagyobb harangjának ismertetése.

Egy harmadik, szintén régibb harangról említést tesz *Bányász* Sándor lelkész úr Ipolyi kanonokhoz irt levelében, melyben jelenti, hogy a nagy-rhédei: „Verbum Domini manet in aeternum. Anno 1597.“ feliratu 2 mászás harang áldozatul fog esni a harmoniának. Nt. Bányász úr azt véli, hogy a muzeum vegye meg illő áron, s így járuljon hozzá a tervezett nagyobb harang öntéséhez. Nem tudván, vajjon oly példánymű-é ez, hogy mint nevezetesség állíttassék ki, kérettük a derék lelkész urat: kiméltesse meg inkább a harangot, és öntessen más módon egy hozzá illőt, minthogy úgy sem vagyunk igen gazdagok régi harangokban, jelenleg pedig a sok vétel következtében a régészeti osztály pénztára ki van merítve. Reméljük, hogy a kerület vagy megye buzgósága segíteni fog a bajon; mert ép és régi harangot átöntetni még is kár lenne!

Legközelebb b. *Nyáry* Albert barátom, a régészet minden neménck lelkes kutatója, egy dörzsettel lepett meg, melyet *Jávorka szitnyai* uradalmi tisztartó úr a sz.-antali *Koháry-féle* ká-

polnában levő régi harangról vett le. A felirás élesen kifejtett minusculában ez :

Regina (egy harang képe) celi (harang) letare (harang) alleluia (harang) quia (harang) quem (harang) meruisti (harang) [elmaradt: portare alleluia, resurrexit sicut dixit alleluia] ora (harang) pro noluis (nobis helyett) (harang) deum (harang) a (anno (harang) m (harang) c c c c l x x x. — Nevezetes ezen 1480-ban öntött harangfeliraton, hogy a szokott § jel helyett a harang képét tünteti fel, bár nem ritka, hogy választó jelül az evangelisták symbolumai, vagy sárkányok, pecsétek és egyéb alakok is használtatnak.

Szabad legyen e helyen még más, kárpátalji szünnapi utamban gyűjtött harangfeliratot is közlenem, és így kegyes olvasóimat a még eddig nem ismertetett harangok leirására buzdítanom.

A beszterczemegyei igen érdekes *jakoblyáni* templom nagy harangján az előbbihez hasonló betűkkel ez áll:

§ Ano § dni § mcccclxxxxi § O sancte § Iacobe fac § me § xpm §; azaz: Sz.-Jakabot felszólítják, hogy Chr.-sá, Krisztussá? vagy kereszténynyé tegye a híveket; előttem eddig egészen ismeretlen felirás!

A középső múlt századbeli ezen körirattal: GOS MICH FRANZ ZEHENTER IN NEVSOL, ANNO 1730. Különben Sz.-Jakab képén kívül még ez is látható: S · IACOBE — ORA PRO NOBIS.

Sikerült a régen óhajtott *rózsahegyi* harangok közt azt is látnom, melyről annyit meséltek a harangok barátai. A 96 mázás művön minusculával ez mondatik:

§ O rex § glorie § veni § cum § pace § thetragramaton § emanvel § soladic § és egy mondatszalagban: andreas 1506.— A hibásan írt *tetragrammaton*, mely a régi harangokon, főleg Erdélyben gyakran olvasható, az Istenség: Jehova négy betüjére vonatkozik. Nagyon becses, hogy itt egy XVI-dik századbeli *Szladik*, vagy *Szladics* András nevű harangöntővel ismerkedünk meg, ki *rózsahegyi* vagy *beszterczei* mester volt-é? — azon városok iratai fogják napvilágra hozni. A templom történetében csak ladic név említtetik az előtte álló so jel kihagyásával.

A többi harang is megérdemli az említést történelmi és műipari szempontból. Így a 2-dikon, mely 11 mázsás, felül ez találtatik:

PSAL. 19. IN OMNEM TERRAM EXIVIT SONVS EORVM; és ECCE VIRGO CONCIPIET ET PARIET FILIVM; a keresztfa fölött: AGNVS DEI OCCISVS EST AB EXORDIO MVNDI.

Alúl pedig: FVSA ANNO 1653 DIE 17 JUL. B IS RVPTA, ANNO 1796 REFVSA PER ME IOANEM GEORGIVM KNOBLOCH NEOSOLII DIE 4. Oct. SVB A · R · D · PA · ET V · A · D. JACOBO SELIGA.

A 3-dikat, 9 Ctt. 1817. önté ugyanazon Knobloch György; a 4-diket, 3 Ctt, átönté HAKENBERGER SAMV Selmeczen 1823. Az 5-dik, lélekharang, 1798-ből ismét Knoblochtól való: REQVIEM ÆTERNAM stb. felirással.

Védszentje miatt figyelmet érdemel a *bodafalvi* harang. Felirata így hangzik: † S rex † Ladislae † ora † pro † nob (hézag) a. d. MCCCCA6 ✶ lvcas † mateus † marcvs † iohans (sic). Alig fárasztott ki harang annyira, mint ez, mivel magasan lógván, hozzá nem férhettünk, míg *Majláth* Béla barátom az utolsó szóról dörzsetet nem készített és az öntő hibáját nem constatáltuk.

E harang évszáma 1476, azért is nevezetes, mert a betűs számokon kivül már arabs jegyeket is használ, mi a XV-dik század vége felé másutt is előfordul.

Bobrócz városa, melynek temploma sok érdekes régiséggel bir, harangot mutat fel a XVI-dik század 3-dik tizedéből. A szokott mondat csak azért érdekes, mert évszám követi, és így az efféle harangok korát némileg szabályozza. Szavai ezek: O rex § glorie § veni § cvm § pace § ave § maria § gracia § plena § dominvs § tecum § 1527.

A többit beszterczei Litman önté ujabb időben.

A *szmrecsányi* régies, és majdnem érintetlen egyház tornya is rejt egy, mintegy 17 Ctt-nyi harangot. Felirása:

O § rex § glorie § veni § cvm § pace, és a rózsahegyihez hasonló szalagban: andreas · 1508, miért is hiszszük, hogy itt ugyanazon mester művével van dolgunk.

A másik harangot 1799-ben Knobloch György önté át Beszterczebányán.

Nagy örömet okozott *Kubínyi* Mihály árvamegyei alispán, tisztelt barátom a felső-kubini kath. fiók-egyház tornyán létező nagyobb harangon levő irás ügyes másolatával. A maiusculával irt szavak ezek :

(Isten báránya) O REX (Isten báránya) GLORIE (Sz.-János sasa) VENI (Sz.-Máté angyala) CVW (sic) (feszület Mária és Jánossal) ЬVCE (sic).

Ennek olvasását az előbbiek után már nem szükség ismételnem, azonban meg nem foghatom, hogyan lehet ezt a legbuzgóbb szlavophilnek is: „*Bude ovech slovte verte v x* (*krista*)"-nak olvasni!

Bizony, ha a népet is ilyenre tanítjuk, ismeretét inkább hátra, mint előmozdítjuk!

Remélem, hogy Árva-megyének érintett buzgó régiséggyűjtője, valamint ezen, úgy a felső-kubini kath. templom harangján is előforduló, nem látható és lereszelt irásnak dörzsetét vagy pacskolatát beküldi; megbirkózom vele, talán sikerül valamit belőle kibetűzni.

Majd minden megyének, vagy egyházi kerületnek van valami unicuma, vagy legalább valami igen régi, olvashatlan felirata; és mivel épen ezeket szeretem leginkább vizsgálni, alig várhattam, hogy *Majláth* barátom *Teplára* vigyen, miszerint az ősrégi, eddig megfejtetlen keresztelő medenczét láthassam.

Már sötét volt, midőn a templomba értünk; de régi feliratokat még könnyebben lehet gyertyavilágnál olvasni, mivel a betűk alakjait az ide vagy oda alkalmazott fénynél jobban ki lehet venni.

Már *Könyöki* tanár is említette az „Arch. Közlemények" VIII. kötet 93-dik lapján ezen medenczét, de elolvasni nem birta, pedig ha a B helyett R-ret teszünk és a D-féle S-set alkalmazzuk: semmi nehézség a megfejtésben; mert az egész a szentirásnak szavaiból áll, és így hangzik : † IN NOMINE † PATRIS † ET FILII † ET SPIRITVS † SANCTI † AMEN. Ez a felső felirás, mely alatt gyönyörü lombozat fut körül; alul pedig folytattatik : † ITE · IN · ORBEM · VNIVERSVM ET ·

PREDICATE † DICENTES · QVI † CREDIDERIT † ET BABLIZATVS FVERIT IN NOMINE † PATRIS ET FILII † ET SPIRITVS † SANCT † SALVVS † ERIT.

Ezen medenczét szerfölött réginek tartják, mivel betüi a maiusculákhoz hasonlítanak; de ha az egyeseket, mind az I-ket, ϑ-ket tekintjük és megemlékezünk arról, hogy a harangöntők azon hasábszerű botokat, melyek egyes oldalaiba az abc be volt vésve, és milyeneket a párisi világtárlatnál is látni lehetett, sokszor századokig tartották meg és nyomták ki viasz- vagy agyagba, hajlandók vagyunk ezen medenczét, bár betűi külön-külön négyzetekben foglaltatnak, és régiebbeknek tetszenek, a XIV-dik század végére, vagy a XV-diknek elejére is tenni, és pedig főleg csak azért, mivel a többi góthkoriaktól leginkább kehely alakja által üt el és így a XV-dik század közepére már alig helyezhető.

Egyébiránt a keletelt műemlékeknek minél gyakoriabb leirása és feliratai pontos közlése ezen kételyeket is el fogja oszlatni. Addig elégedjünk meg avval, hogy értelmét adhatjuk, és valami rejtélyt rajtuk többé keresni nem kénytelleníttetünk.

R. Fl.

Útmutatás azok számára, kik régi metszett köveket gyűjtenek.

Valamint minden egyéb régiséggel, úgy a régi metszett kövekkel is rászedik a tudatlanokat. Jó szolgálatot vélünk tehát azoknak tenni, kik ilyeneket gyűjtenek, ha számukra a legtekintélyesebb metszett kő ismerőtől *Steinbüchel*-től néhány szabályt ide igtatunk:

1. A domboru metszett kövek *cameok*, a homorúan metszettekhez, *intagliok* úgy viszonylanak, mint 1 a 90-hez; vigyázzunk tehát, ha valamely gyűjteményben az ellenkezőt tapasztaljuk.

2. A gyémántot és opált soha, a *szalag-achatot* igen ritkán használták e czélra.

3. Rendesen *mythologiai* jelenetek fordulnak elő, *történelmiek*, mint a Curtiusok, Scipiók stb. gyanusak.

4 Kellően vigyázzunk az előadás mellékleteire, p. ha Horatius Coclest egyszerű fahíd helyett valami kőalkotmányra állítanák.

5. A régiek ritkán párosítottak többet 3—4 alaknál egy kőre, míg az újabb kővésők abban tetszenek maguknak, hogy kis helyre sokat szorítsanak és így a tárgyakat összezavarják. Ezen okból Michel-Angelo pecsétgyűrűje azonnal újnak tünik fel.

6. A homor kifényesítése a régieknél általános a legmélyebb részletekig, az újabbak ezen fáradságot kerülik, és csak a lapos részeket csiszolván azt tartják, hogy ez által a színjátékot emelték.

7. A csalók a köveket kevésbé érdekes részeiken néha sértik és tördelik, mintha ezt az idő eszközölte volna.

8. Vannak, kik a cameokat, hogy régieknek látszassanak, erős dohánylében érlelik; ezen eljárás és a dohányanyag lerakodása teszen bennünket figyelmesekké. Néha földrészeket is ragasztanak a fris kövekre.

9. Gyakran a dombormüveket köröskörül alámetszik, hogy a talapról annál inkább leemelkedjenek. Az ilyen kövek, *sotto squadro*, a 15-dik század utániak.

10. A régiek a köveket, p. o. a scarabaeusokat legnagyobb hosszukban furták át, és ezt nagy szerencsével gyakorolták. Ez egyik jele az eredetiségnek.

11. Néha a pastát, vagy üveganyagból készült utánzásokat carneol, chalcedon, achatra stb. ragasztják, mert nem a metszést, hanem a talajt szokta a kisérlő faragni vagy reszelni. Az utánzás főleg a gyűrűbe foglaltakban oly sikerült, hogy a műértő is megjárhatja!

Örvendeni fogok, ha ezen sorok a régészet barátait a késő bánattól megóvják, mert már az elhagyatottabb classicus vidékeken is üzik a bécsi szatócsok mesterségüket és a valódiakat Szerbiában becserélvén, az utazóknak saját gyártmányaikat kínáltatják mint valódi római és görög műveket.

R. Fl.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. junius 30 án a m. n. muzeumban tartott X. rendkivüli ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Toldy Ferencz ő nsga.

Jelenlevők: Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Wenzel Gusztáv btt.

78. Henszlmann felolvassa *Storno* Ferencz jelentését, melyben állítja, hogy a lőcsei templomban létező falképeket csak azután lehet tisztítani és ujítani, ha a templom északi hajója a kőművesek és kőfaragók által egészen visszaállíttatik; a képek költségeit pedig mintegy 1500 frt.-ra szabja; miért is határoztatott: Kéressék meg a nm. vallás- és közoktatási m. kir. ministerium, hogy a *löcsei* templom segélyezésére szánt országos alapból az 5000 frt.-ot *Löcse* városának utalványozni kegyeskedjék, azonban azon kikötéssel, hogy a több költséget igénylő restauratiót a város a magáéból födözze, hogy ezen összegből a képek ujítására 1500 frt.-ot tartsanak fel és végre, hogy a templom belsejénak javíttatását az északi hajóban kezdjék meg, hogy így a falképekre kerülhessen a sor.

79. Előadó jelenti, hogy *Emich* Gusztáv úr azon tíz hártyalapot, melyet a „Képes Krónika“ díszkiadásához másoltatott, kész a m. nemzeti muzeum kézirattárának ajándékképen átadni, ha t. i. a reánk nézve fölötte becses festmények megmentése tekintetéből oly összeg gyűjtetik hazánkban, melyen az egész krónikát szakértőleg lefestetni lehessen; határoztatott, hogy mivel már az arch. bizottság keblében hasonló gondolat merült fel, miről az 1871-diki VII. ülés 73. és azon év IX. ülése 93. pontja tanuskodik; az arch. bizottság ezen honfias eszmét kellőleg pártolja, és mivel *Emich* úr a másoltatáshoz 50 frt.-nyi összeggel járul, a költség pedig, mint *Mögele* úr leveléből kitűnik (1870. 289. sz. levél), ki egész lapok másolásáért 25 frt.-ot, egyes képekért pedig 15 frt.-ot kér, egyáltalán, 93 lapnál (a 10 kész lapot levonva) 2325 forintot tenne, jó példával akarván előmenni, az országos alapból, melylyel a bizottság rendelke-

zik, 1872-től kezdve 3 évig 200 forintot ajánl; hasonló ajánlatot teszen a m. nemz. muzeum könyvtárnoka, ha t. i. ez a muzeumi ülésen elfogadtatik; mire a bizottsági tagok közől Ipolyi Arnold 3 évre 40 frt.-ot; Toldy Ferencz 3 évre 10 frt.-ot; Henszlman Imre 10 frt.-ot, Wenzel Gusztáv 10 forintot, Rómer Flóris 10 forintot, Mátray Gábor 5 forintot ajánlottak és így még 810 forintot kellene a hazában gyűjteni; mire közbenjárásukat a jelenvolt b. tagok felajánlani szíveskedtek. Egyébiránt kivánja a bizottság, hogy a mint elégséges alap együtt leend, a másoltatás azonnal kezdessék meg.

83. Wenzel Gusztáv felhíja a bizottság figyelmét *Orondi*nak a segesvári iskolai értesítőben kiadott *Segesvár* történetére; Schulcz Ferencz rajzai kiadatása alkalmával közöltetni fog.

84. Felolvastattak következő levelek:

1. *Höke* Lajos *földvári* régiségekre figyelmeztet. (181.)

2. *Turcsányi* Andor a *hodászi* erdőben ásatott. (183.)

3. *Majláth* Béla 2. felolvasásának tárgyát küldi be. (185. 197.)

4. *Nyilas* Alajos *csáthi* régiségekkel kedveskedik. (186.)

5. Id. *Mogyoróssy* János ujabb *békésmegyei* leleteket közöl. (187. 206.)

6. Dr. *Őváry* Endre az *osvai* templom keresztelő medenczéjét írja le. (188.)

7. *Mihály* István *bakony-sz.-lászlói* plébános a határban történt ásatásokról tesz jelentést, és azt a mellékelt térkép által teszi érdekessé. (189.)

8. *Könyöki* József reáltanodai tanár úr *pozsonyvidéki* agyagművekről tudósít. (184. 192.)

9. *Szentpétery* Pál érdekes bronz-leletet jelent be *Tamásfalváról* (193.)

10. *Lipp* Vilmos Bitnicz halálát jelenti, és necrologját igéri. (194.)

11. *Zsigmondy* Gusztáv jelentést tesz *ürömi* római kövekről. (195.)

12. *Mérey* Ágoston *Ó-Szönyön* talált sarcophagról tudósít. (201.)

13. *Modrovich* János *rajkavidéki* leletet ír le, és kisér rajzokkal. (204.)

14. *Várady* Ádám egy *budai* középkori síremlékre figyelmeztet. (205.)

Pesten, jul. 2-kán 1871.

Jegyzette:

Rómer Flóris.

Régészeti mozgalom hazánkban.

A *megyei muzeum* szükséges voltát belátták *Biharban* is, hol *Gyalokay* Lajos indítványt tett: „mondja ki a megye egy *régészeti egylet* és vele kapcsolatosan egy megyei muzeum szükségességét, szavazzon meg évenkinti rendes segélyt számára, ajánljon fel a megyeházban egy alkalmas helyiséget és küldjön ki bebeléből egy küldöttséget, mely a *régészeti egylet* és megyei muzeum szervezésének tervrajzát elkészítvén, munkálatát a legközelebbi közgyűlésre mutassa be. Ezen, minden tekintetben pártolásra méltó gyönyörű indítványt a megyegyűlés elvileg elfogadta és *Gyalokay* Lajos és Antal, továbbá *Nagy* István személyökben egy küldöttséget bizott meg a javaslattétellel.“ *Bihar megye* ezen lelkes határozatát örömmel jelentjük, nem kivánván egyebet, minthogy mielébb kedvező sikere legyen, és támadjanak a nemes ős megyében szakférfiak, kik ezen szent eszmét életbe léptetvén a megyének és történelmünknek uj munkálkodási tért készítsenek! — Előre, és lankadás nélkül előre!!

A „*Vasárnapi Ujság*“ 40-dik számában érdekesen adja elő a *zárak* történetét; „Borsod“ 31—39-dik számig egész czikksorozatot hoz *Kandra Kabos* r. lelkésztől *„régészeti és történeti levelek megyénkről“*. Szerző, ki a vidékre több régészeti kirándulást tett, fájlalja, hogy *Borsod* megyének nincs saját muzeuma, és ennek indítványozását valami tekintélytől várja. — Soha se várják *Nyilas* Alajos barátjával az egylet alakulását, hanem dolgozzanak, biztassák, oktassák a népet környékükön, gyűjtsék a mit még megmenteni lehet — és ha a nép arra érett

lesz, megszülemlik az egylet is, mely ilyen előmunkálatok nélkül úgy is csak halva született gyermek lenne. — A „Komáromi Lapok“ képeket hoznak a római *hajdankorból*, és ezáltal egy szakasz régi történelmet öntenek olvasóik keblébe.

Egyéb lapjainkban is mindinkább tért foglal a komoly irányú történelem, a helyirati szak és a régészet. Az *egri egyházmegyei* közlönyben olvassuk a *gyöngyösi szent-ferencz-rendi kolostor történetét*; a „Tisza Vidék“ czímű heti közlönyben pedig szeptember elején két igen érdekes tárczaczikk jelent meg *„Régészeti emlékek Debreczen vidékén“*, mely biztatja ezen nagy magyar várost az ottani történelmi emlékek megóvására, és az ottani collegiumi muzeumban való felállítására. Bizony kár is, hogy ama sok érdekes tárgy kellőleg rendezve nincsen, és hogy azért, mivel a könyvtárban állanak a szekrények, a nagyobb közönség, az ilyen tárgyaknak természetes pártolója és gyarapítója, hozzájuk nem férhet! — Hidjék el uraim többet ér egy olyan felolvasás a régészetből, melyet a vidéken talált tárgyakkal illustrálnak, mint akármely tudós értekezés kellő felvilágosítás nélkül. Kérdezzék csak Majláthot *Liptóból*, Könyökit *Pozsonyból*, mennyire szaporodtak tárgyaik, tudósításaik, lelhelyeik azóta, hogy régészéti felolvasásokat tartottak.

(A debreczeni collegium) muzeuma, mint a „Tisza Vidék“-ből értesülünk, legujabban számos kőkori tárgygyal, jelesen obsidian szilánkokkal szaporodott. Megpendíttetett több ízben egy *műipari muzeum* felállíttatása, de a kik még minap ezen eszmét pártolták, elhallgattak. *Nekem nem is szándékom e tárgyról többet elöadni*, végzi egy értelmes tudósító, *mivel tudom, hogy falra hányom a borsót!* Beh kár oly hamar lemondani a reményről; ha ezt mások is tették volna, lennének-é már mainapig is vidéki muzeumaink? Mi a tudomány mellett nem szoktunk lángba borulni, mint a politika terén, de azért még sem lehet tagadni, hogy csak egy-két év alatt is sok történt. Ha másutt pénz és pénz, még pénz szükséges, nálunk csak a hármas *kitartás* vezet kedvező eredményre.

A honi régiségekkel foglalkozó vidéki lapok közt a *„Székes-Fejérvár“* czímű ujság az elsők közt említendő. Igy olvasunk benne „Nehány szót az alakítandó városi régiségtár ügyében“ *Hattyuffy Dezsö* buzgó régész urtól; majd egy

czikksorozat következik „Fejérmegye leirásából“, ismét egy értekezés „Székes-Fejérvár eredetéről“ *Rosty Zsigmond*, gyakorlott régészünk ügyes tollából. *Rácz-Almás* régiségei és műkincseiről ismét H. D. ír, mig *Pauer János* cz. püspök úr és a m. tud. Akademia arch. bizottságának tagja, a *sz.-mihályi* éremlelet egyik részének bővebb leirását és némely fajoknak fametszvényét is közli. Minthogy eddig táblázatos kimutatásán dolgozom azon leleteknek, melyek e nemből a muzeumba kerültek, és már a *sz.-mihályi* fajokat is, melyek tárlatunkba kerültek besoroztam, nem fogom elmulasztani, ha a frisaticusok mennyire lehet rendszeres leirását adandom, ezen szakértőleg közlött ismertetést terjedelmesben méltányolni.

(Visegrád) a jelszó, mely mint évek előtt *Vajda-Hunyad* az igazi magyar keblet felvillanyozza. Erről értekezik a m. orvosok és természetvizsgálok *aradi* nagygyülésének zárülésében Dr. *Arányi Lajos*, kinek az e vár körül lett előmunkálatokban nagy része volt; erről ir tudósításokat a „*Magyar Ujság*“-ban *Henszlmann Imre* tagtársunk, és ide rendez, mintegy munkálkodásának megkoronázásául fényes kirándulást, melynek eredménye az leend, hogy a nemzet ezen történelmi romok megóvását és fenntartását kivánván, az arra szükséges költséget is megszavazza. *Henszlmann*, ha valamit akar, nem szokott az út felén megállani; s így míg tervének befejezését nem látja, nem is fog nyugodni. Ezért hálával tartozik neki a magyar történelem, hálával a regényes látványokat szerető tourista is. Magam nem vehettem ugyan részt e kirándulásban, mert másutt voltam elfoglalva, de azért figyelemmel kisértem minden mozzanatot, mely ezen általam is igen szeretett és mintegy öt izben látogatott várromok körül felmerült. És épen azért, mivel *Visegrád* és a körülötte tett vizsgálatok nagyon is érdekelnek, meg fogja engedni tudós ügytársam, hogy itt két kételyt nyilvánítsak. A *reszelö*, mely a m. n. muzeumba került, nézetem szerint nem is *reszelö*, hanem *nyílcsúcs*, milyenek a *kézijakhoz* készűltek és nagyobb számmal a muzeumban is láthatók, csakhogy azoknál nagyobb nemű. A másik a *korona* rejteke. Mióta az *árvai* vár belsejét tüzetesebben vizsgáltam, s a legfelsőbb városztályban egy hasonló boltos hengert találtam, és az engem kisérő és Árva várának történetét iró *Kubinyi*

Miklós arra figyelmeztetett, hogy ezen *vízfogó* cisterna a régi leirásokban mint induló pont említtetik; és ha csakugyan a legrégiebb várrészek a legbensők, és a legmagasabban fekvők, szükséges volt, hogy bár mily csekély védősereget foglalhattak magukban, a legutolsó erődjükben az élet legnagyobb szükséglete, viz nélkül ne legyenek. Ez csak eszme, melyet nem ellenmondási viszketegből, hanem az igazság szeretetéből hozok fel. Ha ezen várrész, melyben a korona rejthelye fekszik, mint emlékezem, valóban legrégiebb is, mint építészete tanítja, meglehet, hogy a háromszögü udvarban építettnél régiebb a benső vízfogó, mely a legfensőbb tetőkről gyűjté össze az esővizeket. Egyébiránt erről határozottabban a látlelet után.

Más várakban is őriztettek koronák, de volt-é számukra ily rejtek, nem tudom; sőt hiszem, hogy ha már erős szobában nem volt eléggé biztos a nemzet clenodiuma, azt, ha csakugyan elrejtették a henger boltban, bizonyosan úgy befödték és megnehezítették volna annak bejárását, hogy azt Kottauner Ilona egy segédje oly könnyen ki nem hozhatja vala; mert akkor, hogy a 13 lábnyi mélységbe valaki jusson, és onnan a *koronát* felhozza, vagy kötélhágcsó vagy egyéb lépcső szükséges lett volna.

És így tagtársunk „de hát ha erre", t. i. a korona elrejtésére, „nem lett volna, mi a fenére lett volna", tréfás kifakadására: egy gondolatot pendítettünk meg, mely a valószinűség alapjával bir, és példa által van constatálva. Az ezen tárgy fölötti vita, csak az igazság földerítésére nyujtandja a kellő világot, melyet a történelem maga tőlünk irígylett.

R. Fl.

Archaeologiai levelek.

XX.

Tóth Lajos enyingi uradalmi tiszti irnok úr a mellékelt régi pénzeket *József* főherczeg Ő cs. kir. Fenségének ajánlotta fel.

Miután Ő cs. kir. Fensége *régiségeket kizárólag csak a m. nemz. muzeum számára gyüjt,* megbizást nyertem e régiségeket, a m. n. muzeum számára azon kéréssel átszolgálni, hogy beküldőnek fentnevezett Tóth Lajos urat méltóztassék tekinteni.

Ghyczy Géza,
főherczegi titkár.

A mellékelt 29 darab szép római érmet bekebleztük, és a n. m. muzeum igazgatósága ezért a szokott köszönő levelet már el is küldte. R. Fl.

XXI.

Tegnap azaz september 11-kén ásatott ki a szeszvilágítási csövek lerakása alkalmával Ó-Budán az *úri-utczában* egy 4′ hosszú, 1½′ széles és 1′ vastag kő latin felirással. Kérem, tessék azt a muzeum számára lefoglalni.

Ó-Budán. Lomniczy Endre
v. kapitány.

Örvendünk, hogy alkalmunk van e lelkes honfinak lapunkban is hálát mondani azon rendkivüli éberségért és fáradhatlanságért, melylyel az ó-budai leletekről n. intézetünket azonnal értesíteni sziveskedik. Már sok nevezetes emlék kerűlt az ő tudósításai nyomán a muzeumba, hová távollétem daczára az említett is eljutott. R. Fl.

XXII.

Legujabbi ásatásaim eredménye minden képzeletet felülmúl. A pilini ős-temetőből ritkábbnál ritkább régiségek jőnek napfényre; szépségük és változatosságuk miatt meglepnek mindenkit.

Ha a Kövicsesen és Nagy-Borsósban tisztán bronzkori tárgyakat találánk, és Kis-Borsósban a vaskorba való átmenetet

láttuk, akkor az evvel szemközti *Leshegy* egy későbbi kornak gazdag mezejét tárja elénk.

E temetőt most fedeztem fel, és már is sok arany és ezüst tárgyat leltem benne. De mind ezekről legközelebb bővebben az „Értesítő"-ben, hol a kellő képekkel is illustrálhatod levelemet.

Különben Pilinen kivül más helyeken is sikerrel ásattam. Domaházán több lyukas malomkövet szereztem, melyeket az ott talált vas tárgyakkal rendelkezésedre bocsátok. (Elvárjuk!)

Lapujtőn *Mocsáry* Ödönnel folytatjuk a két évvel ezelőtt kezdett ásatást.

Egyházas-Báston.

Nyáry Jenő.

Mennyire örülök californiai szerencsédnek, nem mondhatom; csak egyre kérlek, el ne feledd a *pontos jegyzőkönyvet* és a mennyire csak birod késziteni a lehetőleg *hü helyrajzot.* Ezek nélkül már is igen becses gyűjteményed a tudományra nézve érték nélküli ritkaságok halmaza leend, holott tanácsom szerint intézvén kutatásidat, eme jegyzeteid idővel alapmunkául szolgálandnak! Ergo még egyszer pontos jegyzőkönyv — és hű helyrajz.

R. Fl.

XXIII.

Épen most veszem *Montskó* itteni főbiró úrtól azon hírt, hogy *Krompachon* a vasúti munkálatoknál, egy hegyomladék alatt eltemetett, állítólag római téglagyárra akadtak, mit ezennel közleni sietek. Mint hallom a talált tégla több ezerre megy és a nevezett tért már egy speculans meg is vette. Ha erről már hivatalos tudósítása lenne, vegye jelen soraimat annak jeleül, hogy nagy elfoglaltságom mellett is, a hazai régészet mindig és mindenütt kiváló érdekkel birand előttem.

Bethlenfalván.

Koos Róbert.

Köszönjük a szives tudósítást; hivatalosan senki sem értesített bennünket, bár ha a téglák valóban rómaiak lennének,

a lelhely miatt igen érdekesekké válnának. Talán ki tudná Kegyed eszközölni, hogy valaki a muzeum költségén azon ezrekből egy-két darabot Pestre küldene, majd akkor megmondanám római-é, vagy nem? R. Fl.

XXIV.

Duna-Almáson f. év tavaszán egy római mértföldmutatót ástak ki, mely jelenleg *Weninger* uradalmi kasznár úr udvarában hever. Ketté van törve, és betüi helylyel közzel lecsiszolva. Remélem, hogy alkalmilag meg fogja fejteni és a muzeum számára megmenteni. Ugyan Almáson egy sarcophag is vár a kiásatásra.

Ó-Szönyön szereztem bronz tárgyakat is a muzeum számára.

Tatában. Marossy János.

Rendkivüli buzgóságu munkatársunknak ezennel köszönetet mondunk. Marossy úr szerény állásában, de ernyedetlen előszeretetében a régészet iránt már eddig is többet használt nemzeti intézetünknek, mintsem hogy e helyen elég melegen megköszönhetnők. Adjon jó geniuszunk sok oly tiszta lelkü hazafit és jövőnk biztosítva leend. R. Fl.

Érmészeti adalék.

XXIV.

Nagyméltóságu vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium!

Ismételve fordult elő azon eset, hogy tudományos intézeteink és éremtudományunk nem csekély rövidítésével a hatóságok a talált pénzekből saját belátásuk szerint néhány darabot beküldenek, a többivel pedig a magas rendeletek szerint eljárnak.

Minthogy épen a pénzek összes és együttes megvizsgáltatása az, mi történelmünkre és főleg kereskedelmi viszonyainkra világot vet, kitűnik, hogy ezen eljárás által az eddig fenálló rendeleteknek nincs elég téve, sőt az egész magas rendelet szükségtelenné válik; hozzá járul még az is, hogy a találók, vagy vevők oly feltételeket kötnek a kiválogatáshoz, melyek országos intézeteinkre fölötte károsak, sőt a szükséges és kivánt érmeknek visszatartását egészen lehetetlenné teszik, mert azért, ha p. o. a m. nemzeti muzeumnak 100 darab éremre szüksége lenne, 2—3 frt.-jával, 1261 forintot kiadni nemcsak nevetséges, hanem lehetetlen is. Az ilyen eljárás által természetesen a talált pénzek a vidéki szatócsok kezébe kerülnek, kik azt intézeteinknek valóban mesés árakon ajánlják!

Ha tehát az érintett rendelet minden hivatalt egyenlően kötelez, kérjük a nm. vallás- és közoktatási miniszteriumot, kegyeskedjék hazai tudományunk és országos imtézeteink érdekében közbenjárulni, és tiltakozni, hogy jövőben, mig ezen rendeletek fenállanak, akárkinek hatalma legyen intézeteink irányában oly föltételeket kikötni, melyek az érmeknek tudományunk érdekében való felhasználtatását lehetetlenné tegyék.

Pesten, jul. 8-kán 1871.

Dr. Rómer Flóris,
régiség- és éremtári muzeumi őr.

XXV.

(*Dumovci*) mellett egy szőlőben a birtokos egy cserépedényben 27 darab ezüstpénzt talált, melyek IV. Béla király idejéből származnak.

XXVI.

(*Knauz Nándor*) barátom nem rég egy igen jókarban levő byzanti aranyat mutatott, mely X-dik Constantin és fia II-dik Román alatt (948—959-ig uralkodtak) veretett, s így honunkban mint általánosan használt aranypénz forgalomban volt. Ezen érem Sabatier-ben II. 129. le van írva. Muzeumunk ily szép példánynyal nem bir a nevezett császároktól.

XXVII.

(*Hazai emlékérmeink*) legujabban igen érdekes példánynyal szaporodtak. Ugyanis a selmeczi bányász-akademia százados ünnepét tartván, annak emlékére 7 centim. átmérőjű, 4 millm. vastag érmet veretett, melyből a m. kir. főbányagrófság a m. n. muzeumnak egy ezüst és egy bronz példányt ajándékozott egy magyar és egy német díszesen kötött emlékkönyv kiséretében. — Az érem előlapján az alapító dicső M. Terezia mellképe látszik jobboldalról, olaj- és babérágak közt, hol a vésnök neve : C · RADNICZKY is áll. (Sajnos, hogy hazánknak Böhm halála óta nincs vésnöke, kire ilyeseket bíznának.) A kacskaring által elválasztott körirat ez:

A · MARIA · THERESIA · HUNG : REGE · METALLICORVM · ACADEMIA ; a hátlapon folytatva :

SCHEMNICII · CONDITA · 1770. PRIMVM · SECULUM · 1870. (kacskaring).

A hátlap közepén trónon ül egy koszorúzott női alak jobbjával nyitott jegeczmintákat előtüntető könyvet tart, baljában meggyújtott bányamécs van, a háttérben Selmeczbánya kohói látszanak. A szelvény közepén két kalapácscsal ellátott bányarém a város czímerét tartja.

XXVIII.

(A *PESTI TÖRVÉNYHALGATÓK)* felirással 1843-ban jelent meg egy kis fémer. Minthogy ezt nemzeti muzeumunk nem birja, kérjük hazánkfiait, kik talán ezen emlékérem birtokában lennének, szíveskedjenek azt intézetünknek ajándékképen, vagy illő áron átengedni

XXIX.

(*A m. n. muzeum)* éremtára rendezésével foglalkozók 1871. julius végéig 9743 darabot, melyék 2382 fajra oszlanak, irtak le, és rendezték. Igy az eddig leirt és rendezett római érmek összes száma teszen 19220 darabot, melyek 6764 fajt képviselnek. Az egyéb országos intézetek számára félretett kettősek

szintén lajstromozvák és becsomagolvák; és amint az egész római éremkészlet rendezve leend: az országgyülésnek, mint a m. n. muzeum főgondnokának rendelkezése alá fog bocsáttatni.

XXX.

(Tantus aranyok.) Még nem elég földmivelőt csaltak meg hamis aranyokkal, legujabban ismét egy igen tisztes pór hozott a muzeumi éremtárba két aranyat, hogy azokat eladja; és mennyire volt meglepve, midőn meghallá, hogy legfölebb 2—2 krajczárt érnek pénzei. Hiában, a nép lakol hitetlenségeért, és bizalmatlanságaért. Nem hisz, nem bízik a kaputosban, és azért reá szedik a csavargók. Más baj is van a pénztalálókkal. Sokszor vérmes reményekkel jőnek a fővárosba, és gondolják, hogy egy-két forintot érő leletükért százakat kapnak, és szomoruan, szitkozódva távoznak, midőn vélt nagy kincsük valódi értékét megtudják. Itt a falusi oskoláknak kellene közbelépni és a népet felvilágosítani, mert mind a két esetben tévutra vezettetnek.

Egyveleg.

86. *(Alföldünk)* egyik legbuzgóbb régésze id. *Mogyoróssy János* beküldé *Békés megyei leleteit* nemcsak igen szorgalmas méretekkel és rajzokkal érdekesített leirásokkal, hanem oly pontossággal is, melyet leleteinknél egyáltalán igényelnénk. Ugyanis *Gyulán* sarkantyút, Árpád- és későbbkori érmeket, római TRAIANVS-féle ezüst pénzt, durva és finomabb agyagtárgyakat, tálacskákat, bögréket, szarvas-agancsokat és azokból készült szereket, találtak. Hasonló lelhelyek Póttelek, Doboz, Gyoma. Mellékelve van egy handzsár rajza, melyet Vámbéry a rajta látható felirás szerint 1780-dik évben Ibrahim által készültnek mond. Mindezen adatokból látjuk, mily buzgósággal müködik és gyüjt Mogyoróssy úr a gyulai muzeum számára, melyben nevét fáradalmai és áldozatával örökíti. A *gyula-dobozi* határkőre nézve azon észrevételünk van, hogy azt epigraphikai jellegei szerint a XVII-dik legfelebb XVI-dik század közepénél tovább nem vihetjük, bár így is igen becses és

a maga neméhen tudtunkkal unicum. Jó volt e követ a muzeumban az utókor számára megőrizni.

87. *(Egy csinos ezüst tálacskát)* küldött be a m. n. muzeumnak *Jankovich János* krassómegyei szolgabiró úr, melyet *Joka Nikola* Krasova község lakója a *Kárás* folyóból vezető malom árkában talált. A széles karimáju fenekén és oldalain belül lombozattal, a szájánál pedig kívül szigszöggel díszített tálacska, műzetét vevén tekintetbe a XVI-dik századból eredhet. Fenekéhez egy ezüst alak van srófolva, mely talán fogantyúul szolgálhatott, de melynek milétét meghatározni nem sikerült. Köszönet a lelkes tisztviselő urnak, kinek gondoskodása által a n. intézetnek ezen érdekes darab megvétele közvetlenül sikerült.

88. *(Schwoy Miklós)* gödi tiszttartó úr a m. n. muzeumot igen kedves és értékes ajándékkal lepte meg. Tudni illik a mogyoródi határ széltében a futó homokban több emberi csont közt találtak egy gyönyörü müvezetü arany és granátokkal kirakott méhet, két ezüst csatocskát, és 2 ezüst szeget. Ezek mai nap a muzeum birtokában vannak. A két fülbevaló más kézbe került, de alkalmasint ezeket is megkapjuk.

89. *(Rajkáról) Modrovich János* úr ismét küldött muzeumunknak régi öblönytöredéket, annak visszaállított rajzával, és a találási helynek igen pontos leirásával. Ugyanonnan veszszük azon igéretet, hogy Jammerspach főherczegi építész úr nem sokára régészeti tárgyait lapunkkal közlendi. Napról-napra terjed látkörünk, mit leginkább vidéki buzgó barátinknak köszönhetünk.

90. *(Gróf Eszterházi Antal)* ő msága kérdeztette a m. n. muzeum régiség osztályát: vajjon elfogadja-é azon régiségeket, melyeket egyptomi utazása alkalmával gyüjtött? — Hogyne iparkodnánk muzeumunk épen azon osztályait emelni és érdekesebbé tenni, mely eddig nagyon szegényesen van képviselve. Köszönettel veszszük a hazafias indulatu ajándékozó szives ajánlatát, és alkalmilag lapunkban fel fogjuk említeni!

91. (A m. nemz. muzeum régiségosztályának éremgyüjteménye) f. (1871.) évi julius hóban összesen 4 db. arany, 39 db. ezüst, 43 db. rézéremmel, 1 db. china-ezüst, 1 db. sárgaréz emlékéremmel és 1 db. sárgaréz bárczával szaporodott. Ajándékozták: A nm. vall.- és közokt. m. k. miniszterium, Beyer Károly, Czikora Ferencz, Gervay Mih., Herrmann Ferencz, Horváth Ant., Jankovics Istv., Krausz Lipót, Ludvig Ferencz, Moldauer Ödön, Molnár Antal, Molnár Victor, Pintér Lajos, Roth Jakab, Sismics Ján., Spitzer Ign., Váczy József.

Arany, ezüst, réz, vas, kő, cserép, csont, üveg tárgyakat pedig: Dr. Bene Rud., Derecskey Lajos, Ebenhöch Ferencz, Guttmann Lajos, Herrmann Ferencz, id. Kubinyi Ferencz, b. Mednyánszky Dénes, Modrovich Ján., Molnár Ant., és Schwoy Miklós ajándékoztak.

92. (A magy. nemz. muzeum régiségtára) f. évi aug. hóban összesen 38 db. ezüst, 67 db réz éremmel, 1 db. nagy ezüst, 2 db. réz, 3 db. vas emlékéremmel, 4 db. sárgaréz játék bárczával szaporodott. Ajándékozták: Cs. k. fens. főherczeg József, Adamik György, Denk Adolf, gróf Eszterházy Antal, Karawat N. Károly Henrik, Kronberger Mór, dr. Missong Sánd., Schmidowszky Péter, Szücs Pál, Szuborits Ödön, Wanczár Gergely, Weissberger Simon. Arany, kő, réz, cserép, csont, fa régiségeket és 1 szalmaképet, ajándékoztak: Denk Adolf, gr. Eszterházy Antal, Érdy Kálmán, Karawat N., Major István, Nagy Sándor, Rosenberg Ferdinand, Szőllősy Lajos. Augusztus hóban a régiségtárnak összesen: 12,783 látogatója volt.

93. *(Az ország czímerét illetőleg)* a „Budapesti Közlöny“ 178. számában azt olvassuk, hogy ennek megálapításával *Békey István* tanácsos a honvédelmi miniszteriumban is sokat foglalkozott, és nagyterjedelmü történelmi ismereteinél fogva hinni lehet, hogy nem csekély adatokat tudna közrebocsátani e czímert illetőleg, annyival is inkább, minthogy már évek hosszu során át a legcsekélyebb adatot is figyelemmel kiséri, hogy annak hübb és eredeti képét fölfedezhesse! Valóban, ha ezen újabban sokat szellőztetett kérdésről tudomást vesz a külföld, méltán bámulni fog efféle törekvésünkön; mert ha a heraldika alapgondolata szerint a lovagok szinei és czímerei az alattok rejlő személyt képviselék, kérdezhetik, hogyan lehetséges az, miszerint egy *ország* a maga jelvényét ne ismerje, vagy avval úgy éljen vissza, mint nálunk még az országos hivatalok is visszaélnek, hogyan lehessen az, hogy valaki még *saját nevét* ne tudja, vagy azt kiirni képes ne legyen!?

94. *(A muzeumok congressusa)* terveztetik a bécsi világtárlat alkalmával és engedi remélenünk, hogy a gyakorlati irányu bécsi vezetők megfogják érlelni azon üdvös eszmét, mely a párisi világtárlat alatt a vidéki biztosok közt megszülemlett, de épen mivel ezektől lett megpendítve, minden mozgalom és fölterjesztések daczára életbe nem léphetett — mert a *francziák* nem türhették, hogy vidéki kezdeményezés reájuk homályt vessen. Most megfordúlt a koczka, és ha mindjárt hat év alatt sokat teremthettünk volna, még most sincsen későn, sőt talán nagyobb tapasztalást és több erélyt fogunk kifejteni abban, hogy az országok

tárlatai közt élénkebb viszony, gyors és tág mezejü csere és értesítések jőjjenek létre.

95. *(Az 1873-diki bécsi világtárlaton)* nagy tekintet lesz arra is, hogy a nemzetek házi ipara is számba jőjjön. Ha a művészetben és a felsőbb ipar czikkeiben nem is versenyezhetünk más előbbre haladt nemzetekkel, de lesznek minden esetre az agyagmüvekben, himzésben, szövésben, sőt még talán fa- és bőrmunkákban is olyan ágaink, melyekben a különféle nemzetiségek sajátságos izlése, de a rendkivüli ügyesség is ki fog tünni. Ezen irányban a párisi világkiállításon csak Orosz-Svéd-, Oláh ország és a déli szláv népek állítottak ki némely sikerrel, jelenleg lesz alkalom Magyarországnak is fellépnie, és az idegeneknek hazánk ebbeli változatosságáról némi előizlést adni. Csak az sajnos, hogy eddig az europai civilisatio annyira nivellirozta már a távolabbra eső vidékeket is, hogy a nép régi viseletéből alig lehet már az öregeknél némi maradékot találni; mert a szemfüles külföldi belátván azt, hogy a vaspályák életbe léptetésével a népség eredeti jellegét mindinkább veszti, már is bejött hazánkba és a vidéken a mi sajátságos, a mi magyar, tót, oláh, stb. zamattal bír, azt mind összevásárolja és viszi muzeumába. *Berlin* városa maga 100,000 tallért ajánlott fel e czélra, míg nálunk hasonló gyüjtésre nem is gondolunk.

Ha már nem hallgatunk saját honfiainkra, kik régóta pengetik a *magyar ethnographiai* muzeumot, serkentsen bennünket a külföld példája és szemfüleskedése, nehogy itt is elkéssünk, vagy másod-harmad kézből kelljen vennünk azt, mit még idején olcsóbban kaphatnánk.

96. (*Régi fakoporsókat)* halotti fákat, *Todtenbaeume* többször találtak Németországban. Igy *Boenen*-ben Westphaliában mintegy 30 év előtt került elő nehány példány, f. évi april havában pedig *Rhynern*-ben a kath. templomnál 10 darabot ástak ki. Sajátságuk az: hogy ezekben az emberi alak számára külön van a fekhely kivágva, azaz a fej, nyak, törzs és lábak kellő üregekkel birnak. Minthogy csak egy-kettőt találtak ép állapotban, ezeket tartották fen, a többit pedig ismét eltemették. Vajjon fognak-é hasonló fatörzsökből kivájt koporsók nálunk is előfordulni? bár mentetnének meg gyüjteményeink számára, mint a nürnbergi muzeumban láthatók.

97. *(Az ujabb orosz rakmüvekről)* legnagyobb dicsérettel emlékeznek a szakirók. Tudjuk, mivé fajultak a görög keletiek festményi müveik, melyek a legroszabb byzantiakat durvaságra, izléstelenségre és lelketlenségre nézve fölülmulták. Ezt a táblafestészetről bebizonyítva

látjuk mindenütt, hová ezen elfajzott műág kiterjedt. A rakmű-képek Oroszországba nem hatoltak át régiebb korban, és a hol vannak egyházi mozaikok, azok inkább az olasz minták után készültek, nem pedig a byzanti izlésben. Ezen bajon segített a mostani czár szokott határozottságával és erélyével. És az előbb Romából hozott anyagot és művészeket már a pétervári Akadémiában felállított iskola pótolja. Egy sajnos ezen uj irányu műmozgalomban, hogy t. i. a régi hagyománynyal szakítva nem a velenczei, ravennai, római mozaikokat választák előképükül, hanem a fényesebb Tintoretto és Veronese képeket, melyek kápráztatóbbak ugyan, de a barna, merev régi szentképek közől azonnal kirívandnak és egyházaikat, az eddig oly szigorúan követett hagyománytól egy egészen új áradat közé sodorandják.

98. *(A „Hon")* f. évi 233. számában (reggeli kiadás) irja: „*Desjardins Ernő* a magyar muzeum kőrégiségtárában igen régóta foglalkozik az érdekes régiségek tanulmányozásával. Szerencsénk volt a szorgalmas tudóst és jeles tanárt tanulmányai között meglépni, s ő valódi franczia szivelyességgel és nyájassággal fogadott. Midőn a tágas, sarcophagok és töredék kövekkel megrakott kőrégiségtári terembe léptünk, egy kis asztal mellett ülve találtuk őt, és épen egy római kőoszlop felirását másolta le albumába. A hozzá intézett kérdésekre nagy előzékenységgel válaszolt, sőt nem is várta be kérdéseinket, hanem rendre mutogatta albumában az érdekes rajzokat, melyeket az emlékkövekről másolt. Ha végig tekintünk e rajzokon, melyek oly nagy pontossággal vannak lemásolva, s melyeknek száma több százra megy, valóban bámulunk kell e tudós vas szorgalmát, mit e rideg termekben kifejtett. De minek mondjuk rideg termek, hisz tanui voltunk annak, hogy e termek mennyire nem ridegek e tudósnak. Egész lelkesültséggel járt kelt a kövek közt, magyarázta korukat, s az elmosódott feliratokat egész könnyüségel csak ujja tapogatásával olvasta, s áthatva kiáltott fel: Uraim, úgy érzem magam, mintha a kor történetét előttem látnám lezajlani, annyira beszélők e rideg kövek. A ki Desjardinst látja dolgozó szobájában, lehetetlen, hogy ne lelkesüljön a régészet iránt. Ilyen tudós működése mellett könnyen népszerűvé válhatik a tudomány, s csak azt sajnáltuk ez alkalommal, hogy többen nem voltak tanui e magyarázatoknak. Különben a főváros értelmisége ismeri mán Desjardinst közelebb tartott tudományos felolvasásairól . . . . . . Midőn az albumokra mutatott, melyekbe e régiségeket lemásolta, így szólott: Ha e munkámnak nem is lesz más érdeme, csak az, hogy a világ megismeri, minő

kincse van a magyaroknak, fáradságom meg lesz jutalmazva. És mi büszkék lehetünk rá, hogy ily hivatott egyén foglalkozik régiségeinkkel, és általuk közelebb visz a tudós világ elé".

99. *(Dom Pedro)* braziliai császár és neje tisztelé meg a napokban magas látogatásával fővárosunkat. A császári pár f. hó 7-kén meglátogatá a m. nemzeti muzeumot is, hol *Pulszky* intézeti igazgató fogadta őket s bevezeté először a régiségek osztályába, azután a könyvtárba. A császár mindenütt éber figyelemmel szemlélé a kiállított tárgyakat, érdekkel hallgatá a magyarázatokat, sőt több ízben maga is egész szakavatottsággal nyilatkozott az egyes tárgyakról. A könyvtárban nagy érdekkel szemlélé a régi kéziratokat. Végül a császár a földszintén elhelyezett római régiségeket tekinté meg, s midőn arról értesült, miszerint *Desjardins* régész és tanár azok tüzetesb tanálmányozása és ismertetése végettt tartozkodik fővárosunkban, bemutattatá magának a tudós francziát, megtekinté rajzait és legközelebb megjelenendő munkájából egy példányt kért magának. Erre Pulszky Ferencztől s Rómer Flóristól kézszorítás mellett elbucsúzván, egész kiséretével visszament az „angol királynéban levő szállására.

(A győri főgymnasiumi muzeumot) a győri püspök ő mga két érdekes darabbal gyarapította t. i. *pannonhalmi fényes monostor VII. százados alapítási emlékérmével,* melyet Weszerle táblainak III-kán 3. sz. alatt látni, mely értesítő szerint a Széchenyi catalogusában hiányzik ugyan, de a nemzeti muzeum gyűjteményében, két bronz-példányban látható. Ha jól emlékszem ennek bélyegét a pannonhalmi régiségtárban őrzik. A másikat 1871-ben a püspöki nagyobb papnövelde épületének bővítésekor találták öt ölnyi mélységben, *ez arany gyűrü gyöngy ékkel és öt arany gyöngyszem kis arany karikával.* A gyűrü *onyx*-köve opalizált, de ezen kovagrozsdát a munkások ledörzsöltek. (Győri Közlöny után).

Helyreigazítás. Lapunk f. évi aug. 1-i számában a 172-dik lapon ezen értelemzavaró sajtóhiba: „inkább *curiosumok,* komolyabb, mint történelmi czélnak megfelelő szakdolgozatok" . . . . következőleg olvasandó: „inkább *curiosumok,* mint *komolyabb* történelmi czélnak megfelelő szakdolgozatok."

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában,

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. *V. évfolyam.* Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

8. szám. *November 1-én.* Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

A m. n. muzeum kőemlékei.

(Adalékul muzeumunk történetéhez.)

Most, midőn a főváros és az egész ország értelmiségének figyelmét azon rendkivüli kincsre fordítják, melynek sok nemzet örvendene, sok haladottabb ország büszkeséggel megfelelő számú személyzetet adna és pénzt utalványozna, most, midőn egy hírneves külföldi szakférfi e műemlékeink közt hónapokat töltve bámulattal nyilvánítja meglepetését, melyet ezen számos és érdekes feliratos kő láttára érzett: alkalmasnak tartjuk néhány szót muzeumunk kőemlékeiről ide igtatni, és mit évek előtt, midőn t. i. a nemzet ezen kincse sok ellenmondás, sok közönbösség, sok elébe rakott akadály daczára is illőbb módon elhelyeztetett, szerényen említettünk, a mi azonban a hirlapok halmaza közt elenyészett, ujra felhozni, és ezen, a régészetnek szánt lapban, az utókornak átadni.

Már a múlt században támadt a nemzetben a római emlékek gyűjtése iránti vágy, de a legnevezetesb tárgyak, nemzeti központ hiányában, Bécsbe hurczoltattak és a cs. gyűjteményekben állíttattak fel. Az ország nagyjai siettek a gazdag és a világon egyedüli kincseket a császári régiségtár számára küldeni, örvendvén annak, hogy a birodalmi fővárost láto-

gatók önérzettel nézhetik az ott kiállított magyarhoni műtárgyakat. A Bánság és Erdély kiapadhatlan aknák gyanánt használtattak s a szebb és érdekesebbeknek látszó emlékek a veszélyes, hosszú útra bocsáttattak.

Talán ekkor ébredt fel némely hazafiban azon gondolat, hogy jó lenne a még fenmaradtakat itthon egybe gyűjteni és felállítani. Így nyert a budai egyetem, az ó-budai jószágkormányzói udvar, az Almásy-féle kert a hátrahagyott darabokból nehányat; a tudományszerető Migazzi bibornok igen sokat vitetett váczi kertjébe, mások az egyetem növénytani kertjében és az egyes házakban állíttatának fel.

Végre felépült a m. n. muzeum, mint az országos emlékek központja. A nagy nádor, mint ezen nemzeti intézet buzgó pártolója, a jószágain talált emlékköveket mind Pestre küldé, és utazásai alkalmával azon volt, hogy az elszórt kőemlékek is ide jussanak. Alkalmas helyiség hiányában a sarcophagok, fogadalmi oltárok, és mértföldmutatók, a mint a vidékről behozattak, a hely szűke miatt rendetlenül, mint az épületkövek egymásra rakattak, mivel a főlépcső alatti lomtárnak keresztelt nagy terem és az ottani keskeny folyosók nagy részben az országgyűlés, mindenféle zenélő- s declamáló- és az iparegylet természetes raktáráúl tekintetett.

Széles ez országban nem igen volt, ki ezen idomtalan, egyedül értetlen és olvashatlan felirásokat tartalmazó kőduczokkal és töredezett colossokkal törődött volna, hiszen nem is magyarok hagyományai! s ha lehetett volna, és a tudós nádor haragjától nem kell vala tartani, sokkal jobb helyüket az óriás építmény alapjában, mint annak annyira szükséges lomtárában találják, legalább ott örökké való álmukat alhatnák és senkinek sem lennének útjában!

De nem mindenki gondolkodott igy! — s ezt örömmel jegyezzük fel. *Kubinyi Ágoston* muzeumi igazgató illő helyet szándékozott ezen kincsnek teremteni, mely a mostani rácsozat készülte előtt a kertnek tisztább keritéséül, a muzeumnak állandó díszeúl szolgált volna, t. i. födeles oszlopcsarnokot kivánt emeltetni, melynek falaihoz az irásos köveket támaszthatta, s mely alatt a közönség rosz időben sétálhatott volna. Köveink ezen terv miatt nem mozdíttattak oly sokáig ki he-

lyükből, mert akármiféle rendezésük nagyobb összeget veendett igénybe.

E közben beállt az annyira kárhoztatott Bach-rendszer, és evvel sok tekintetben a kormány részéről azon vágy, hogy a nemzetnek saját kincseiről pontos összeirása készűlvén, az eddig megközelíthetlenül felhalmozott tárgyak rendeztessenek és tudományos használat végett a közönségnek kitárassanak. Egymást érték a határozott sürgetések és a megtartandó határidők. Természetes, hogy az akkori csekély személyzettel, és a kiszabott elégtelen időben a kormány igényeit nem lehetett teljesíteni. A lehetetlenség a parancsok iránti egykedvüséget szűlte, és a dolog szokás szerint a régiben maradt.

Végre megjelent a budai helytartóság elnökségétől b. *Augusz* neve alatt 1854. augusztus 16-kán 3837. sz. a. egy leirat, melyet lényegében közlünk:

„A muzeum a rómaiak uralma idejéből gazdag gyűjteménynyel bir érdekes síremlékekből, kősírokból, oltárokból és mértföldmutatokból. Ez ideig ezeknek nagyobb részét a közönség nem élvezhette, mivel kellőleg fel nem állíttattak. Az igazgatóság által tervezett oszlopcsarnokot nem lehet építeni, mivel az intézet csekély pénzereje azt meg nem engedi, de azonkivűl folytonos felügyeletet és a zordonabb idő alatt külön védelmét követelnek, mi által a közönség azokat nem is élvezhetné.

Vannak azonban a terjedelmes és erősen épített muzeumnak elég helyiségei, melyek az érintett emlékeknek azonnal való felállíttatását megengedik. Ezeknek egyik legszebbike az első emeletben létező *elöcsarnok* minden oldalfolyosóval a főbejárástól fogva a főlépcsőzetig. A főfalaknak fülkéibe alkalmasan lehetne a kisebb oltárokat elhelyezni, míg a nagyobbak és a sírládák az oszlopok közé kerülnének.

E tervezetnél a fődolog az, vajjon kitartják-é az alsó épület boltjai a kövek terhét vagy nem? Erre nézve kedvezőleg nyilatkozott ugyan a szakbizottság, de azért az igazgatóság is megbizatik, hogy ezt komolyan megvizsgálja.

Azon esetre, ha e tekintetben semmi nehézség sem léteznék, erről rövid úton Tandler helytartósági tanácsos és ezen bizottság vezetője értesítendő, Érdy János régiségtári őr pedig

azonnal keresse ki a felállítandó emlékeket, és azoknak miképen való felállíttatásáról tegyen javaslatot.

A legnehezebb tárgyakat a földszinti folyosón, lehetőleg közel a csigalépcsőhez kell felállítani; legjobb lenne a mértföldmutatókkal, mintegy e ritkaságokhoz vezető útmutatókkal a sort kezdeni; a kisebb táblákat és töredékeket a régiségtárban lehetne elhelyezni.

Ha a *költségvetés* a felállítás útjában nem állana, mindjárt egy kőfaragóval kell megalkudni, kinek egyszersmind jót kell állania, hogy valamint az emlékeken, úgy az épületben sem fog semmi kár történni. Ugyanazon kőfaragó kötelessége lesz *Érdy* őr úrnak útmutatása szerint, a kövek régészeti becsének sértése nélkül az emlékeket idomítani, a szükséges talapzatokat úgy készíteni, hogy a kövek a falhoz támaszkodjanak, a vas pántokat pedig csak a legszükségesebb esetekben szabad alkalmazni. Az őr úr a töredékek összeállításáról, aláfalazásáról gondoskodik, kellő tekintettel a lehető gazdálkodásra is.

A mellékelt terv nem másolhatlan, ez csak azt akarja mutatni, mely tért nem szabad emlékekkel elfoglalni, hogy a dísz elfogadásokra, gyümölcs- és virágkiállításokra elég hely maradjon. Az ürítendő tárt szükség esetében két szolgalakra lehet átidomítani.

Érdy úr buzgóságától váratik a tervnek mielőbb való kivitele."

Ezen rendelet másolatán, ha jól gyanítom Kubinyi igazgató úr keze irásával ez áll: „Zitterbarth kőfaragó költségvetése 1300 pengőre rúgott és ezért elmaradt."

1856-ban újra felmerült e tárgy, mint a február 26-kán 5307. sz. a. Augusz aláirásával kell rendeletből kitűnik. Ezen okmány felhozza, hogy a római kőemlékek a közel levő vidékről rövid idő alatt tetemesen szaporodtak. „Legjobb lenne a kisebb emlékeket befalazni és így fentartani, és minthogy a muzeum területét legközelebb úgyis fallal kell bekeríteni, e fal igen jól fog a kisebb emlékek elhelyezéséhez illeni. Azonban e terv még jelenleg a költség hiánya miatt ki nem vihető; talán egyelőre elégséges lenne, ha a déli (?) falat, hol az őrház áll, épitenék és a köveket beeresztenék. Ezek az idő zordon-

sága ellen eléggé védelmezhetők, ha a falak 12—18″-nyira kirúgó fedővel birnának.

Ha ezen fal irányában magasabb fák ültettetnének, és a padok is itt helyeztetnének el, a közönség azokat kényelmesen élvezhetné, és az itt gyakran megforduló kertész és őr által eléggé őríztethetnének.

Egyébiránt azt is kellene tudni, vajjon a muzeumi kert érdekében tett gyűjtések megengednék-é azt, hogy ezen falra is elégséges alap kerüljön.“

(Vége követk.)

Csömöri lelet.

Az *Egyveleg* 88. száma alatt a 192. lapon röviden említettük a *csömöri* leletet, mely a népvándoráls korszakából való leleteket szaporítja és tanúsága annak, mennyi tudományos kincset rejt hazánk földje. E bizonyosan gazdagabb halotti készletből csak a rajzban mellékelt darabokat (1. ábra) kapta a magy. nemz. muzeum *Schwoy* Miklós gődi tisztartótól, de mivel a legyet vagy méhet képező arany kapocs fölötte szép vörös gránáttal van kirakva, közlésre méltónak tartjuk. A másik két darab egy ezüst csat, és ugyanazon fémből való szeg, mely valami bőrtárgy diszítésére szolgálhatott.

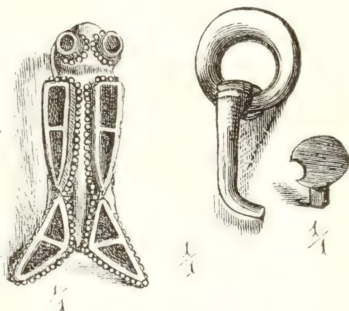

1. ábra.

Legnagyobb baj levén az, hogy a honi leletek egyáltalán csak felületesen bejegyezve találtatnak jegyzőkönyveinkben, és így évek múlva nem tudjuk constatálni, vajjon nem találtattak-é az ismertetett lelhelyeken már máskor is régiségek, iparkodom mennyire csak lehet, a tudomásomra jött leletek színhelyeit tüzetesen följegyezni, sőt azok térképeit is közleni. Így szerencsés valék

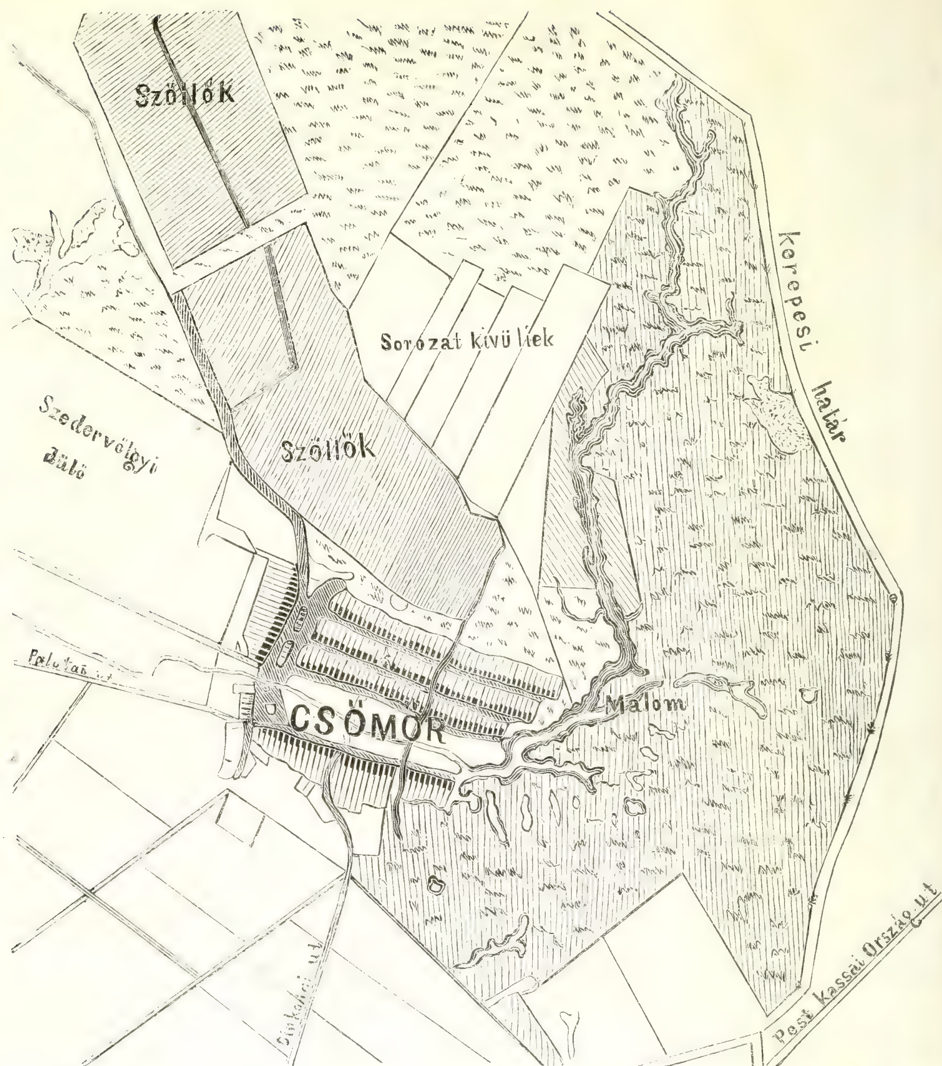

2. ábra.

Schwoy barátomtól a csömöri határ térképét másolásra megnyerni (2. ábra) s egyszersmind kijelenteni, hogy a lelhely azon pontozott homok tér, mely a *kerepesi határ* mellett látható.

Rómer Fl.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. october 17-én a m. n. muzeumban tartott XI. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston.

Jelenlevők: Ipolyi Arnold, Rómer Flóris, Toldy Ferencz bizottsági tagok.

85. A jkönyvi 69-dik pont folytán jelenti *Ipolyi* b. t., hogy évenként 3 év alatt 40 frt.-ot; Kubinyi Ágoston elnök pedig u. a. föltétel alatt 10 frt.-ot ajánl fel a bécsi Codex lemásoltatásához.

87. Az *ó-budai* kapitányságnak a város területén talált római régiségekről tett többszöri jelentésekért, a bizottság hálája nyilváníttatik.

88. *Duchon János*, *zsegrai* lelkész úrnak az ottani templomban lehámozott régi képek leirásáért a bizottság köszönetet mond, valamint *Gurszky János* segédlelkész úrnak is, ki ezen munkában folytonosan részt venni sziveskedett; a plébános úr felkéretik, hogy addig, míg a bizottság szakértő művészt küld ki, a ki a képeket egyelőre lemásolja, mostani állapotukban meghagyja; a bizottság pedig a falképek fentartására a kellő lépéseket megteendi.

89. Az előbbi pont következtében határoztatik, hogy előadó magát *Myskovszky* és *Klimkovits* urakkal érintkezésbe tegye, s a *zsegrai* képek leltárunk számára való másoltatását eszközöltesse.

90. Felolvastatik Mosony megyének a nmsgú vallás- és közoktatási m. k. ministerium által a m. tudom. Akademiához 20302. sz. a. érkezett felirata (136. sz.), melyben jelentvén, hogy a lébenyi templom számára küldött 3000 frt.-nyi kegyes adományt a megyében gyűjtött 1400 frt.-tal együtt egyelőre az ottani helybeli takarékpénztárba adta kamatolásra; a történelmi műemlékek fentartására 1871-dik, helyesebben 1872-dikre kivetendő összegből ismét megfelelő összegnek engedélyezését és elküldéset kéri. Az archaeologiai bizottság, mely a

lébenyi templom fentartását a nmsgú vallás- és közoktatási ministeriumnál oly melegen pártolta, jelenleg is ajánlja a kérelem teljesítését; mivel azonban a hazában sok, régiségére nézve vagy történelmi szempontból nagyon érdekes, jelen állapotát tekintve pedig a legsürgősb javítást igénylő műemlék vagyon, azonkivűl a hazában elterjedt bal hiedelem szerint a műemlékekre szánt 16,000 frt nem egyedűl építésekre és javitásokra, hanem egyéb elkerűlhetlen történeti és régészeti czélokra is van az ország által engedélyezve; kéretik a nmsgú vallás- és közoktatási m. k. ministerium, kegyeskedjék *Mosony* megye kérését a lébenyi templomra nézve teljesíteni, de annak bizottságát figyelmeztetni, hogy az egész 29,000 frt.-ra rugó összegnek nagyobb részét alig fogja utalványozhatni, és hogy az első részlet utalványozása alkalmával kitett föltételt, t. i. az archaeologiai bizottság által kijelölendő szaktudós általi felülvizsgálatot, a munka kezdetétől fogva magának fenntartja.

91. Előadó bemutatja gr. *Csáky* Kálmán honvéd huszárszázados levelét, melylyel a szepesi vár szakértőleg készített alaprajzát beküldi; ezen becses munka a leltárban eltétetvén, a gróf úrnak a legszívesb köszönet szavaztatott.

93. Felolvastatott a m. tudom Akademia 258. számú leirata, melyben a *Komárom* megye által kért 3000 frt.-ról véleményt kér. — Az arch. bizottság meg levén győződve arról, hogy *Komárom* megye közönsége által egy Ó-Szőnyön egyik birtokosa kiskorú *György Imre* nevében felajánlott telkén emelendő raktárszerű építmény nemcsak korszerű lenne, hanem a sok elveszendő becses római kőemlék tekintetéből valódi szükséggé válik, hacsak az utókor méltó szemrehányását ebbeli közönbösségünkért nem akarjuk magunkra vonni; ezen ügyet a m. tud. Akadémia pártálósába ajánlja, mivel azonban a nemes megye a római műemlékek elhelyezésére szolgálandó helyiségnek előrajzát be nem küldé; a bizottság véleménye oda járul, miszerint azon esetben, ha a nmsgú ministerium ezen czélra a kért összeg utalványozását elhatározná, legalább annak mimódon való alkalmazásáról is tudomást szerezni méltóztassék (281. sz.)

94. Előadó közlé a következő leveleket:

1. id. *Mogyoróssy* János úr beküld egy régi határkő-felirást (206.) (l. 92. pont.)
2. *Storno* Ferencz jelentést tesz a lőcsei falfestményekről (208.)
3. *Lehóczky* Tivadar obsidian leleteiről és *Bogoszlav* körded erődről tudósít (223.)
4. *Marossy* János *ó-szönyi* leletekről küld értesítést (224, 225, 262.)
9. *Ivánfi* Ede az enyingi éremleletről tudósít.
12. *Mihááldi* István bakony-sz.-lászlói plébános (233.) vidékebeli leleteket ir le. (260.)
13. *Lehoczky* Tivadar a leleszi kézirattárban talált papirjegyeket küldi be, és egy régi vas ajtóra figyelmeztet. (264.)
14. *Rohonyi* Gyula jogász a *gajdobrai* határ térképével kedveskedik. (265.)
17. *Rómer* Constantin lovag, Krakó vidéken talált magyar érmekről tudósít (277.)
19. *Tölgyi* János selmeczbányai régiségekről értesíti az előadót. (280.)

Pesten october 18-kán 1871.

Jegyzette:

Rómer Flóris,

bizottsági előadó és szerkesztő.

Régi irások olvasása.

Visszapillantás németországi utamra.

Egyik jóakaróm a „Magyar Sion“ ez idei augusztusi füzetében a 622-dik lapon egy régi felirást tárgyalván az utolsó sort kipontozza, és azt mondja: „az utolsó sort nem sikerült megoldanom, gyanítom azonban benne a festmények évkeltét, mely körülbelül 1262 volna, a sornak vége áldást mond a szerzőre; különben megfejti azt bizonyára Rómerünk, ki az efélék megoldásában elismert tekintély.“

Igen megtisztelő szavak, melyeket néha már meg is érde-

meltem, de vajjon fog-é sikerülni az érdekes zsegrai rejtélyt megfejtenem? — Nem tudom. Meg van, az igaz néha nálam is a szerencsés felfogási percz, melyben a nehéz feliratokat azonnal elolvasom, de ha azon rögtön felismerés nem sikerült, gyakran magam is hiában vesződtem a gordiusi csomó feloldásával.

A fentebbi buzdító mondat igazolásául, hadd legyen szabad ügybarátimmal néhány adatot közleni, melyeket nem saját magasztalásom végett irok ide, hanem mivel az álszerénységet épen oly megalázónak tartom, a milyen utálatos a szemtelen kérkedés és öndicsőítés; és mivel ott, hol a magyar névnek némi elismerést szerezhetek tudományommal, fel is használom az alkalmat, hogy rólunk kissé méltányosabban gondolkodjanak.

Halle egyetemi város nagyszerű templomait látogattam. Nálunk egész kerületekben nincsen annyi érdekes műemlék, mint itt egy-egy városban. *Sz.-Móricz* templomában díszes góthemléket ismertem fel, melyben, mint sok helyen Némethonban a nevezett szent szerecsenképen (Mohr) állíttatik elő. Belépvén az oldalajtón, feltűnt az embernyi nagyságú meztelen Krisztus a kínkaróhoz kötve és vérző sebekkel borítva. Ezen alak feje fölött és a baloldalán irást láttam, melyet azonnal fejtegetni kezdettem.

Az egyházfi mintegy szánakodólag csóválta fejét, mondván: „Uram, alig fog önnek ezen sorok olvasása sikerülni, melybe már annyian, köztük egyetemünk leghírnevesebb tanárai is belefáradtak.“ Ezen lehangoló szavak még nagyobb ösztönt adtak a megbirkózásra és a rejtélyhez való kulcsot egy percz alatt megtaláltam.

A kínoszlop keretével együtt vastagon be van mázolva és az eredeti, kivájt irásnak betűi ki levén töltve, azoknak befestése természetesen csak tapogatódzva történt, mi az olvasást fölötte nehezítette.

Az első, a mi sikerült, a baloldali sor olvasásában állott, t. i.: † ſlagellacio · Criſti · deſcribitur · yſaie · pmo · a planta · pediſ · uſq₃ · ad · vertice · no · fuit · in · eo · ſanitas.

A fej fölötti sor sok bajt okozott, végre ezt hoztam ki:

† LX · bis · Duo c · et v m · addita et quinq; tolit xps p
nobis volu.

Azaz 60 és kétszer kétszáz és öt ezer meg öt sebet kapott értünk Krisztus.

Meglehet, hogy siettemben egyik vagy másik maszatolt betűt elhibáztam, miért is talán a hallei egyetemet látogató honfiakat kérném, hogy a felső sorról egy pontos másolatot küldjenek be, de hogy az értelmet eltaláltam, bizonyítja a m. nemzeti muzeum könyvtárában őrzött kézirat, melynek külczíme: TETEMY PÁL ORATIONES B. BRIGIDAE, (18. Duod. Hung.) 1516-ból, melynek 98. b. lapján ezt olvassuk: „Ez tyzen evth jmadsagot jelentette jdvezytteuk jhs xps zent brigida azzonnak. Mert nagy aytatossagal akarja vala tudnya myne sebey voltanak volna . felele Ihs es monda: en sebeym en testemen voltanak en zerelmez leányom evth ezer negy saz hatvan evth.“

Sz. Brigidának ájtatos imádsági közt pedig, u. o. (12. Duod. Hung.) a 11. lapon ezt találjuk: „tetőtől fogva talpig egésseg és epseg nem volt benned.“

Az emlék talapzatán e szavak állanak: Conradus ‘ de · Einbeke.

me · p · e · r · fecit; minthogy ezen mester egyéb művei 1490-ből valók, ezen szobrot is a XV-dik század végére tehetjük.

Alig végeztem megfejtesemet és a többi feliratokat is leirtam, az egyházfi nagy tisztelettel lépett hozzám, kérvén, hogy a felirást számára és későbbi látogatói hasznára lemásoljam, mit mikor megtettem, és honnan való létemet nagy érdekeltséggel tudakozá, csak azt felelém: *ein Barbar aus Ungarn*, min nem kevéssé bámult, és a szakadó esőben, a szokott ajándékott el nem fogadván, a közelebbi templomhoz elkisért.

Hogy a hallei tudósok, kik a római és görög felirások olvasásában valósziníűleg gyakoroltabbak, mint saját elődeik hagyományai magyarázatában, ezen irást nem tudták olvasni, épen nem csodálom, mert hogy ezen műemlék értelmét csak sejthessék, a reformaczió előtti korszak műtörténetét, egyházi régiségeit kellene ismerniök; de még egyebet is mondok, mi eléggé bizonyítja, hogy a túlságig tudós Németországban még

ily műkedvelő utasnak is marad megfejteni valója; a Sz.-Ulrikról nevezett templomban a nagyon magasztalt egyházi drágaságokat szerettem volna látni, de mivel a kulcsok a superintendens uron kívül még két papnál vannak letéve, csak magát az egyházat láthattam.

Feltűnt a szép keresztkút, mely itt is mint másutt Németországban, sőt még hazánk felső vidékein is, bronz remekművekből áll. Tanulmányozván a gyönyörű alakokat, szemeim a körülfutó feliráson akadtak meg, mely, legalább az egyházfi állítása szerint, szintén nem volt ismertetve. Kerestem a felirás kezdetét és ime ezt találtam:

§ ano dni · m · cccc · xxx § p § me § ludolfus (sic) va § brvcvik § vde § sin § sone § hinrik § ge § ghote § to § magedeborch §. — Mivel ezen irás német, még jobban csodálkoztam, hogy ezt a mély bókokat vágó *Küster* uram másolatban elkérte, hogy azt a superintendens úrnak megmutathassa.

A mit nagyon megbámultam, az a nagyszerű *református templom*. Úr Isten, mit fognának magyarországi reformátusaink mondani, ha ezen mindenféle aranyozott alakokkal, a mint a csetényi pap a hajdani katholikus templomról irt: bujaságig czifra faragványokkal túlságig diszített oltárt látnák? és a hazánkban divó egyszerűséggel összehasonlítanák! Valóban háromszor kérdeztem a vezető asszonyt: vajjon calvinistico-református egyházban vagyok-é, vagy evangelico-protestansban, mert ezen fényüzést még sehol sem találtam.

Halberstadt-, Wernigerode- és Hildesheimban az ősrégi és szép templomok, valamint a sajátságos faházak számos felirással birnak; nekem Halberstadtban leginkább a nagy Roland tűnt fel a piaczon, a városház előtt. Engedélyt kérvén az őrség vezetőjétől, a szobrot lerajzoltam; e közben két diákforma közeledett s egyikük, *Studiosus Buch*, egy papirdarabbal kinált meg, melyen a Roland elég csinosan le volt véve. Ezen udvariasságot viszonozni kivánván, kérdeztem tőle, vajjon megtalálta-é a szobron levő évszámot is? — Akkor a szíjon levő csatot mutattam neki, és a czifraságnak tartott betűket, melyekből az: ano · dni · millesimo · cccc · xxx · iii° évszámot kifejtettem. — Ime, mennyire kell mindenre ügyelnünk! — Sok-

szor leltem már a ruha szegélyeiben a festők neveit és évszámot is, míg mások e helyen egyedül kacskaringot sejtettek.

Rómer Fl.

Archaeologiai levelek.

XXV.

Legujabban kaptam számos uj *obsidian* nyílcsúcsot, késpengét, nucleusokat, stb. Gyűjteményemben ekkorig közel négyszáz darabra rúg a válogatott obsidian eszközök és fegyverek száma, míg a töredékek több itezényire felszaporodtak. Intézeteknek szivesen adok belőle, csak jelentkezzenek. Muzeumunknak Pestre felrándúltamkor a neki szánt csoportozatot átszolgáltatom. — *Nagy-Dobronyban* egy kertben 13 üveg-gyöngyöt ástak ki; közőlük egy 2 centiméternyi darab zöld üvegből való vörös és fehér czifrázatokkal. A *Háterdöben* találtatot egy lándzsa-csúcs és egy *vastör*, melyet *avar*-korbelinek tartok, mivel a *Bogoszlav* nevü körded erődítés vidékéről való, mely földvár a mondottam népre utal.

Lehoczky Tivadar.

A rajzban közlött színes gyöngy igen szép példány, bár be tudnók bizonyítani, hogy hazánk földén *termett*. De sokkal érdekesebb a *vastör*, mert ily pompás karban való vaseszközt alig találni, eddig leginkább csak töredékeket találtunk. A muzeumban időzött dán tudósok főleg ezek után kérdezősködtek, náluk effélék leginkább a *tözeg* (Torf) telepeken találtatnak. Felső vidékeinken sok a *tözeg*, egész határokat foglal el, jó lenne erre is figyelmeztetni a népet; külföldön ezrekre mennek a tőzegben talált és jól fentartott tárgyak. Négy-öt év előtt ki kereste az obsidianokat? — és manap belőle mily tekintélyes gyűjteményekkel birunk. Minden talajnak meg vannak saját ritkaságai. — Ad vocem *Bogoszlav*. Kérem mérje fel azt és a többi *kerek sánczot* és ha vannak, a hossz-sánczokat is, melyek *pogányvár* név alatt fordúlnak elő; de azért mivel *kerek*, ne tessék

gondolni, hogy ez mind *avar Ring*; a külföldön, főleg *Lausitz*ban száz és száz ilyen kerek vár fordúl elő, valamint nálunk is. Nagyobb örömet nem tehetnek megyei régészeink, mint ha efféle váraik alaprajzait s az árkok és gátonyok közelítő méreteit beküldik. Ilyenekből már is szép számú gyűjteményt birtok, melyet szeretnék a lehetségig teljessé tenni. Elég azokat lépéssel mérni és úgy közléni, mint ezt *Orbán Balázs* a székelyföldiekkel tevé. — Az említett érem jól van leirva, nálunk nagy számmal találtatik. R.

XXVI.

A szabolcsmegyei régészeti egylet ma örömnapot ünnepel; a mennyiben gyűjteményünk *kis-várdai* gyógyszerész *Somogyi* Rezső egyleti tag szives adománya által oly nevezetes gyarapodásban részesűlt, hogy immár a kezdetlegességi állapotot meghaladottnak mondhatjuk és az egybehasonlítást bármely vidéki gyűjteménynyel kiállhatni véljük.

Somogyi úr, ki ezuttal mint szakavatott szorgalmas gyűjtő mutatá be magát, általa több éven át gyűjtött, mintegy 100 darab választékos régészeti tárgyat adományozott az egyletnek, és méltó arra, hogy az „Arch. Értesítő“ őt mások serkentő példájára megemlítse.

A nyert tárgyak közől itt csak néhányat kivánok megemlíteni.

Az *ajaki* rétből, hol kegyed személyesen is intézett egy ízben kutatásokat, 3 darab szarvas agancs eszköz, köztük egy kitünő nagyságú, továbbá két igen szép és ép koponya, egy kővésű, 2 kőeszközök köszörülésére használt márgapala kődarab, választékosan ékesített cserép edények és végre a mi tudtommal honunkban unicum, egy ökör humerusból készűlt *korcsolya* jutott kezeinkhez.

Ugyanazon korszakból és különböző lelhelyekről nyertünk mintegy 25 darab válogatott obsidian nyilhegyet, kés- és fürész-pengéket és 2 háló-nehezítőt, ezek közől egyik kövesült nyírfadarabból való, a milyen a szikszói barlangokban szokott előfordúlni.

A bronz korszakbeliek: 8 kelt, 3 palstab, 2 kopjahegy (gyönyörü példányok); 11 tömör karika (Schwurring) és 6 sodrony karika; végre 9 db. sarló és 2 db. érczrög. Ezek közől minden darab alakra nézve is külön válik a többitől, különösen a sarlók közt van kettő, melynek szélessége és nagysága majd kétannyi mint a szokott.

Az ujabb korszakból nyertünk egy szép vas zablát, 2 db. fejes vas szeget és sok fayence töredéket. Ezen tárgyak a *kisvárdai* vár romjai közt találtattak.

Valóban ezen egy férfi szorgalma megszégyeníti némileg egyesületi működésünket, a mennyiben ily szép és választékos tárgyakat mi eddig nem birtunk összeszedni; annál nagyobb örömünk, hogy több éves szorgalmának eredményét egyleti muzeumunknak felajánlani szives volt.

A koponyákat illetőleg bátor vagyok kegyedhez kérdést intézni. Van-é nekünk ezen buvárlatra szakférfiunk? Hajlandó-é az ásatásban személyesen is részt venni?

b. Vécsey József.

Örömmel közlöm a szabolcsi muzeum bámulatos gyarapodását, melyet mégis leginkább azon tisztelet- és szeretetnek kell tulajdonítanunk, melylyel a megye a muzeum lelkes alapitója és a megye főispánja iránt viseltetik! — Csont korcsolyánk már nekünk is van dr. *Tauscher* Gyula eresi orvos úr bőkezűségéből. — Az anthropologiai kutatásokat illetőleg sajnálnunk kell, hogy dr. *Vogt* Károly lelkesítő szavai után a harsány éljenekkel bevégezték a pestiek e téren való munkálkodásaikat is, azonban nem kétlem, ha a koponyákat le tetszik küldeni, pártolása alá veendi dr. *Margó* Tivadar, kinek számára több alcsúthi és és ó-budai koponya is vár. Csak nem engedjük meg, hogy külföldre küldessenek, midőn egyetemünkön annyi a képesség és segédforrás. Eddig *Báthory* Nándor reáltanodai tanár határozá meg vázainkat dr. Margó felügyelete alatt, most pedig Wissinger muzeumi segédőr késznek nyilatkozott ebbeli készletünket feldolgozni. Kérem tehát, tessék a szabolcsi tárgyakat leküldeni; hiszem, hogy másokra nem fogunk szorulni.

R.

XXVII.

A m. nemzeti muzeum számára küldök egy egyenes *vaspallost*, keresztmarkolatán nagy tömör vasgömbbel, alakjában ép. — Találtatott 1871, május hó utolsó napjaiban, *Kozelnik* falutól észak felé, a Garamhoz nyuló völgy keleti hegyoldalán egy vasuti bevágásnak ásatása közben. — 1870. nyarán kissé déliebben ugyane völgyben találtatott egy nehézkes *sarkantyú*, de a rozsdától nagyon rongálva, azon kivül itt-ott nagyobb számu ódon lópatkó. — A muzeumnak adott *Musa Pomponii* római családi ezüstérem is ama tájról való mult évi lelet. — E kard az illető munkáscsoport felügyelője által a vezető főmérnöknek beadatott, ki azt a többször hirdetett ebbeli szabályok értelmében a m. nemzeti muzeum számára kezeimbe átszolgáltatta.

B. Mednyánszky Dénes.

XXVIII.

Noha a régészet terén csak dilettans vagyok, mindazáltal történelmi búvárlataim közepette folyvást rokonszenves figyelemmel kisérem az esetleg fölmerülő régészeti jelenségeket is, hogy másokat figyelmeztethessek reájok*).

Így történt, hogy midőn a múlt nyáron b. Nyáry Albert barátommal Szent-Antalon a hg. Koháry-ház levéltárát búvárlanám, időközben, aug. 14-kén, a helybeli plébános és szolgabiró urak társaságában kirándultam a gyönyörű fekvésü, 4—5000 láb magas szomszéd *Szitnya* hegyére, részint a régi Szitnya várának romjai, részint a fölséges kilátás élvezete végett. Ez utóbbi valóban nagyszerű, mivel a bércz a bányavidéki hegylánczolatok legmagasabb pontja lévén, róla a szepesi Kárpátok és árvai, liptai hegyek csúcsait, egy időben lát-

*) Legnagyobb köszönettel veszszük ezen collegialis figyelmet, megjegyezvén azt, hogy oly lelkes kutató a hazai töténelemben lehetetlen, hogy egykedvű lehessen a haza történelmi nagy műemlékei iránt!
R.

hattuk a hevesi Mátrával, a váczi és esztergomi hegyekkel, a pozsonyi Kis-Kárpátokkal, nyitrai Zoborral és turóczi Tátrával. A régi szitnyai vár omladozott sziklákra épült, s fákkal benőtt falainak csak csekély romjai láthatók már, és két pincze-, vagy várbolt-nyilás, továbbá a kettős védgát nyoma, mely a várt és területét (a hegynyakot átszelve) a *fönnsíktól* elkülöníté. Mert a három oldalról meredek szirtektől környezett s csak egy — a keleti — oldalról lankásabb följáratú hegytető, dús mezejű és tágas *fönnsíkot* képez, mely a vártól a hg Koburgok által épített átelleni gloriette-ig menetelesen, de laposan folyvást emelkedik. A fölséges kilátás sem bírt annyira elbájolni, hogy észre ne vegyem az ezen plateau-n nagy sokasággal mutatkozó négyszög formájú gödröket, melyektől a fönnsík, székelyesen szólva merő *„hápa-hupás"*. E gödrök, majdnem az említett szélsőbb vár-védgáttól egész a hegy tulsó széleig, vagyis legmagasb csúcsáig terűlnek el, a legtöbbször bizonyos sorban egymás mellé ásva: hajdan, harczos időkben sátor-, vagy putri-, gunyhó-sorok gödre lehettek, melyekben a fölmenekült föld népe tanyázott. Ezt bizonyítja azon körülmény is, hogy e gunyhó-sorokat, a feljárás felől, szemben a vár-védgáttal, ma is meglevő s a hegy egyik oldalától a másikig huzódó hatalmas *véd-sáncz* és *gát* övezte, továbbá, hogy a hegytető szélein az őrhelyekül alkalmasb szirtek közelében is mindenütt két-három külön ily putri-gödör látható: nyilván *ör-gúnyhók* gödrei. A fönnsík egy, kissé lejebb — Selmecz felől nézve jobbról eső — részét a nép ma is *„Tatárszká"*-nak, Tatármezőnek nevezi.

Ennyit figyelemgerjesztésül, hogy valamelyik avatott régészünk alkalmilag megvizsgálja.

Thaly Kálmán.

A szent-iványi földüregek.

Fehér megye szélén, közel *Duna-Földvárhoz* fekszik *Alsó-Szent-Ivány*, egykor falu, most jelentéktelen puszta.

Mint a talált emlékek mutatják, egykor e hely népes falu

lehetett, mit nemcsak itt-ott eléforduló emlékek s szájhagyományok, de ásatások is bizonyítanak. Egy évtizeddel ez előtt *Modrovich* Elek úr családja számára a temetőben sírboltot készíttetvén, ásatás közben nagy köveket, alapkő-maradványokat találtak, melyek nagyszerűségöket tekintve, hihetőleg valamely régi épület, talán várkastély, zárda, vagy templom romjai lehettek; melyeket a munkások még nagy erőfeszítéssel sem birtak kimozdítani helyekből.

Helyi monda szerint a törökök, mások szerint a ráczok elől menekülvén a földnépe, a templomból — mert a monda szerint e helyen a falu temploma állott — a harangokat kivevén, egy e helyhez nem messze eső, jelenleg is meglevő kútba dobta.*)

E mellett, mint említém, számos talált emlék tanúskodik e hely régiségéről, hol nemcsak magyar — Kálmán, Zápolya János és II. Rákóczy Ferencz korabeli — érmek, s néhol emberi csontmaradványok, de római érmek és emlékek is meglehetős számmal lelhetők.

A harminczas években *Jankovics* birtokán egy márvány (?) koporsót találtak, melyben a rajta volt jelek után itélve Aurelius római császár leánya nyugodott,**) mely koporsó boldogult *Jankovics* Miklós nagynevű tudósunk által a magyar nemzeti muzeum tulajdonává lőn.

Ezen kivül határában több száz halom — *római sír* (?) — létezik, melyek közől egy *Modrovich* Elek helybeli földbirtokos úr által felásatván, benne hamuval telt urna találtatott. Ez kétségkivül arra mutat, hogy e hely már a rómaiak előtt is ismeretes volt.***)

Északkeletre a pusztától a *Duna-Földvár* s *Elö-Szállásra* vezető út mellett, néhány hegyből álló csoport terül el, melyek

*) Általános, a régi harangokról az egész országban elterjedt monda.

**) Kár, hogy e kőkoporsó nincs tüzetesebben jelelve, mert hogy valamely AVRELIVS leányáé lehetett valószínű, de hogy e császár leánya volt, bebizonyítandó.

***) Hamvvedrek a rómaiak alatt és utánuk is fordúlnak elő; más jelvényekkel is kell birnunk, hogy ilyféle tárgyban határozottan szólhassunk!

A Sze k.

közől az elsőn a verbói *Szluha* család kápolnája és családi sírboltja áll, az utolsóban pedig egy barlang, s ez az, melyről tulajdonkép szólni óhajtok.

Hibásan nevezi e hegyet — t. i. melyben a barlang van — *Zách* József Fehérmegye monographiájában „*Kancza*"-hegynek, mert az első, az általam már említett birta e nevet, a Széchenyi-ünnepély óta (tartatott 1860. apr. 8.) pedig *Széchenyi-hegynek* hivatik.

A hegy maga kopár, terméketlen, néhány évtizeddel ezelőtt nyugati oldala még szőllővel volt beültetve, s tetején épületromok láthatók.

A hegy délnyugati oldalán van a barlang nyilása, mely jelenleg igen rosz karban tartatik, s melybe csak négy kézláb mászva lehet bejutni. Mihelyt a nyiláson bejutunk, egy szobába érünk, hol hasonló három nyilás van, bármelyik nyiláson megyünk tova, ismét egy szobába jutunk, melyen ismét három nyilás van, s ez így megy tovább, majdnem a végtelenig. (?)

Némely szoba ki vagyon meszelve, némelyekben azonban csak fehér keresztek vannak festve a falra.

Németh Pál volt helybeli földbirtokos úr, egy társaság élén huszonegy ily szobán keresztül haladván, egy hosszú folyosóra találtak, melyből azonban visszatértek. Többen voltak ben, s a hiteles elbeszélésekből, ha következtetést akarunk vonni, nyiltan állíthatjuk, hogy e barlang több ezerre (?) menő szobát rejt kebelében, melyekben való haladás azonban kötél és fáklya nélkül életveszélylyel jár. Némelyek állítása szerint még egy másik nyilás is volt *Kustyán* nevű puszta határában, de ez már elpusztult, ezen hiteles állítás ismét a barlang nagy kiterjedése mellett bizonyít.

A hegy tövében több hosszú halom vagyon, úgy látszik nem egyéb, mint a barlangból kihozott föld, mely idővel begyepesült, s jelenleg jelentékeny halmokat képez.

Hogy miként akadtak e barlangra? — arról a vélemények különbözők.

Modrovich Ignácz rácz-almási birtokos úr szerint *Bonfiniusnál* tétetik e helyről említés, midőn ez a tatárok pusztításait elmondja, megemlékezik arról is, hogy a magyarok sok helyt barlangokban kerestek menedékeket, mint ilyen helyet

előhozza ezt is, mondván „prope terram lap (jelenleg Alap népes falu, közel Szent-Iványhoz) consederunt". Azonban ezen állítás, valamint másoké is, kik Thuróczyban keresik az említett latin kifejezést, alaptalan, minthogy a felhozott irókat átvizsgálván, bennök e barlangról épen semmi feljegyzést sem találtam; hihetőbb egy másik állítás, mely szerint a budai kamarai levéltárban van egy régi feljegyzés, mely után indulva dicső emlékű *József* nádor, midőn a sárvíz csatorna ásatása megkezdetett, e vidéken megjelenvén, felkerestette e barlang nyilását is, mit csak hosszú kutatások után, a hegy déli oldalát hegyes vas nyársakkal szurkálva leltek fel, a nyilás előtt levő nagy kő elhengeríttetvén, több szobába behatoltak, s ugyanekkor a mint több hiteles elbeszélő állítja, sisakot, kard-darabokat s emberi és állati csontmaradványokat is leltek; azonban mélyen ezek sem hatoltak be a földüregekbe.

A helybeli rege szerint tatárjáráskor a környék lakói menekültek ide. A tatároknak sikerült néhányat kicsalni s felkonczolni, mire a benlevők keblében a gyanu és félelem oly nagy fokra hágott, hogy Ázsia ezen pusztító népének elvonulásakor, *Béla* királyi szavára sem akartak kijönni, míg az palástját be nem nyújtá. Csak ekkor hagyták el penészes odujokat.

A köznép száján még számtalan tündérrege él e barlangról s lakóiról, úgyszintén az arany-ládákon ülő sárkányról, stb.

Szakértő tudósaink közől némelyek e barlangról azt állítják, hogy nem a tatárok ellen menekülő magyarok által, hanem előbb, talán Pannonia őslakói által készíttetett, felhozva, hogy oly rémület közepett, ily nagyszerű művet rövid időn — mert a tatárjárás maga is csak másfél évig tartott — elkészíteni lehetetlen; hanem azt megengedik, hogy a tatárok elől menekülő magyarok ezt lakhelyül használták. Ezen állítást annál inkább is elfogadhatjuk — t. i., hogy Pannonia őslakói készíték e földüregeket — mert régi kő s más emlékek, fegyverek nagy mennyiségben kerülnek olykor-olykor napfényre, de szorgalmas gyűjtő hiányában megsemmisülnek, vagy megsemmisíttetnek a tudatlan földnép által.

Bővebb kutatások után, úgy hiszem, jelentékeny felfedezések történnének, s mind történelmünk-, mind régészetünkre nézve bizonyára érdekes ismeretek birtokába juthatnánk. Azon-

ban e kutatások csak akkor lennének érdekesek s egyszersmind kimerítők, ha szakértőkből álló társaság venné vizsgálat alá e barlangot, miért is ajánlom a Történelmi Társulat becses figyelmébe, mely hazánk történelmének s régészetének felvilágosítását tűzte ki czélul. Legnagyobb vétek volna e helyet elhanyagolni s nyomtalanul, megvizsgálás nélkül az idők viszontagságainak oda vetni, hogy századok mulva talán egy jobb kor gyermekei, kik velünk ellenkezőleg, majd tudnak lelkesülni az ősök dicső emléke iránt, s — mint egykor *József* dicső emlékű nádorunk — ismét nyársokkal keressék fel az általunk pusztulásnak engedett ősemléket.

Hattyúffy Dezső.

Egyveleg.

101. (*Régészeti mozgalomul*) tekinthetjük, hogy *Mármaros* megye is *történelmi* és *régészeti* muzeum után vágyódik. Ezen örvendetes hírt a marmaros-szigeti főiskola derék igazgatója szájából hallottuk, csak az eszme mielébb valósuljon, mert egy megye területén naponkint számos pótolhatatlan tárgy vész, vagy romlik el. Bár közelednék azon korszak, melyben minden nagyobb városnak, vagy kerületnek lenne helyi muzeuma! mily szép alkalom nyilnék ott a honi történelem gyakorlati tanitására a felnőttek számára is; mit mindent nem lehetne a különféle korok eszközeiről, fegyvereiről, eszméiről elmondanunk. — *Szombathelyen* is újolag mozognak és kezdik restelleni, hogy a hírneves *Sabaria* műemlékei még nincsenek kellőleg rendezve, és hajdani *nagyszerüségéhez* méltóan összegyűjtve! Ne csak a főváros pompázzék muzeumával, a legkisebb városnak is legyen hajléka, a hol ősei emlékeit tisztelhesse; ezt kívánja egy nemzet általános müveltségi állapota, és hogy czélszerű és kivihető tanusítja a külföld számos kisebb városa is, melyek e tekintetben nagyobb városainkat is elhomályosíthatnák!

102. (*Akademiai közléseinkre nézve*) mindég gyakrabban tétetik azon észrevétel, hogy sajnos, miszerint nemzeti nyelvünk csekély kiterjedése miatt tudományos kutatásaink a többi mivelt Europára nézve egészen élvezhetlenek. Ezen panasz annál gyakoriabb, mennél több idegen látogatja meg országunkat és tudományos intézeteinket. — Azt, hogy

nemzeti nyelvünk, nemzeti palladiumunk, azt mindenki elismeri, hiszen a kis dán, belga, svéd, és finn országok szintén saját nyelvükön irnak, de vannak szorosan tudományos munkálatikban más általánosabb nyelvü kiadványaik is. Mi itthon el nem hanyagolhatjuk saját nyelvünket és más, úgy is gazdag irodalom bővítésére nem gondolkodhatunk, de ha még is azt látjuk, hogy működésünk a többi mivelt nemzeteknél épen hasznavehetetlen és Akademiánk számos kiadványai a könyvtárak zugaiban az örök álmot aluszszák, kivánnunk kell azt, hogy az Akademia által tervezett közvetítő egy magyar *Comptes Rendues*-féle mielébb életbe lépjen és minket Europával érintkezésbe hozzon. A bizottság ki van küldve, gondolja meg azt, hogy irodalmunknak annál nagyobb szolgálatot tesz, minél elébb fogja az Akademia intentióját életbe léptetni, nehogy megérdemeljük azon keserű szemrehányást, hogy alig van intézet, mely magát és munkálkodását annyira készakarva az árnyékba helyezi, mint a tudom. Akademia! — Hogy a külföld méltányolja iparkodásunkat, és azt élvezni is akarja, csak buzdító lehet munkálkodásunkra. Eredeti dolgozataink kutatásira és nyelvünk tanulására csak úgy fogjuk a tudósokat buzdítani, ha kivonatban mutatjuk meg mit tartalmaznak közleményeink, — mig ezt nem teszszük, a külföldön senki sem fogja irodalmunkat figyelemmel kisérni.

103. (*Gyulai határkő*) Id. *Mogyoróssy János* egy határkő rajzát küldé be az archaeologiai bizottsághoz, és a m. történelmi társulathoz. Minthogy a régiebb határkövek ritkábban fordúlnak elő és rendesen a régiségek becsét ősi nagy koruktól szoktuk föltételezni, ismertető régész úr azt véli, hogy a nevezett kő, melynek pontos rajzát és méreteit beküldeni sziveskedett, a XI- vagy XII-dik századból való. Mivel ezen kor betüinek jellegét nem tünteti elé, és ha csakugyan a · GVL · H · -féle betüket :, gyulai határnak kellene magyarázni, a világnak legnagyobbszerű unicumává válnék, mivelhogy ezen korból semmiféle magyar felirású emlékkel nem birunk, a számtalan határjárasokban pedig mindig halmok, fák stb. említtetnek ; mivel ellenben a XVII-dik századbeli magyar emlékeken már hasonló betük lelhetők,

említett követ azon korba helyezzük és még így is elég érdekesnek nyilvánítjuk.

104. (*Vogel János és társai*) zsámbéki lakosok által a bóthi pusztán talált lelet a m. n. muzeumhoz kerülvén, a beolvasztott halvány aranytömeg tett 0.813 fontot 344 frt. értékben, az ezüst pedig 2.160 font 103 frt.-ra becsültetett. Azon érem-darabok, melyek még megkaphatók valának, ezek: 3 Román császárféle arany, 37 Nicephorus arany, egy ezüst pénz u. attól és egy keleti arany. Az érmek kora 1028—1081 év közt (Kr. u.) ingadozik. A lelet belértére 531. frt.-ban állapíttatott meg.

105. (*Ljubic S.*) a zágrábi muzeum régiségtári főnöke, ki nem rég nemzeti muzeumunkat meglátogatván, annak szerb érmet tanulmányozta, *Samotoreczen Eszék* mellett és *Veliki Bukoveczen* Körös megyében folytatta az ásatásokat, melyeket taval *Victor János* és *Wurmbrand* gróf elkezdtek. Első helyen sok eszközt találtak, mely a *kőkorba* való és a különféle czifrázatok és vázak tekintetéből a pogány szlávok idejébe tartoznak.

106. (*Hazai müiparunknak*) nagy uraink által való pártolásáról értesülünk midőn olvassuk: hogy gf. *Pejachevich Adolf* rumai kastélyában néhány szobát egészen a déli szláv ipar műveivel díszített. A szőnyegek, a butorok kelméi a legragyogóbb és tartós színekben eléggé mutatják, menynyire érdemes lenne egy kis figyelemre népünk izlése és jártassága. De ezt urainktól nem is lehet kivánni, kik nem is élhetnek, ha csak ruhájukat Párisban nem mosatják vagy London ködös levegőitől át nem járattatták. — Mindig panaszkodunk, hogy nálunk semmi jót, semmi izléseset nem lehet kapni, de hogy az embereket megrendelések által buzdítanók, ha hibáznak, izlésüket javitanók, arra vajmi kevesen gondolnak. Pedig művészet és müipar csak ott virágzik, a hol a kellő részvét és ápolás nem hiányzik. Mindenek előtt müipari iskolákat széles ez országban rajztanitást nemcsak papirosról papirosra, hanem a *tárgyak után, mintagyűjteményeket* és a kisebb városokban rendezendő *vándor kiállításokat* léptessünk életbe, és akkor látni fogjuk, hogy e téren sem leszünk a legutolsók. Déli-Magyarország szövetei Párisban és Londonban feltűnést okoztak, és alig, hogy kirakattak, azonnal el is adattak, csak mi nézzük egykedvűen, hiszen azt parasztnők készítik! És azt hiszik-é, hogy ez csak a déli szlávok kiváltsága? — nézzék csak a kárpátaljai menyecskék fejékeit, ing- és abrosz szegélyeit, mily csinos és egyszerű mintákat, mily izléses színválasztékot találunk ezekben: és a magyar menyecskék és leányok az országban szerteszét mily ügyesek

piperéik csinosításában! de mivel *paraszt nők*, ezeknek már nem is lehet izlésük, bár a szakértők észreveszik az ezeréves egyszerű, de izlésteljes mozzanatokat, melyeket a magas világ romlott és tompított szájize már régen nem képes többé felfogni. Idegen műipari utazók és muzeumok megbizottjai járják az országot és összevásárolnak mindent, mit e nemben eredetit találnak. Majd ha mindentől megfosztottak, megveszszük busás árakon, mit becsülni nem tudtunk, mit megtakarítani elmulasztottunk. Zajt ütnek saját hazánkfiai, hogy nincs műiparunk, de annak okszerű és gyökeres emelésére mit teszünk?! Háziiparunk székhelyei nem a várrosok egyedül — honol ez és bár csendesen, de annál biztosabban a szalmafödél alatt is — csak legyen, ki buzdítja; — de ha egész megyék lehetnek, melyekben egy kezdő rajziskola sincsen, hol mivelje izlését a pór, vagy az iparos? — és a hol senki sem bir jobb izléssel, hogyan támadjon a *művészet* iránti kegyelet és a remek művek kivánata.?!

107. *(Nagy Albin)* egri ügyvéd az ottani érseki lyceumot nagybátyának *Nagy* Istvánnak becses régiségével, különösen *antik fegyverekkel* ajándékozta meg. (Eger)

108. *(Pannonhalmán)* Kuncze Leó könyvtárnok úr nemcsak a könyvekre terjeszti ki figyelmét (a 96.000 darab közt van 10,000 magyar mű) hanem a termények és régiségek gyűjteményeit is kezdi rendezni és az összevissza cserélt névjegyeket rectificálni. Örülünk rajta, mert a kellő rend a hiányok pótlását is fogja maga után vonni.

109. *(Elkésett tudósítások)* Lapjaink hiresztelik, hogy *Haynald Lajos* érsek négy lóra való pompás mivezetű lószerszámot ajándékozott a m. n. muzeumnak. Ezen 6 lóra való szerszám már évek óta fel volt akasztva a régiségtár folyosóján, honnan a folyosó kifestése alkalmával más helyre vitetett át. Más hasonló ajándékról a muzeumbsn mitsem tudnak.— Gróf *Eszterházy Antal* kérdését is valahonnan kivették a nélkül, hogy e jelentés keltét nézték volna, mert e gróf által ajándékozott tárgyak már hónapok óta a muzeumban saját neve alatt kí vannak állítva.

Tartalom:

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. 9. szám.

V. évfolyam. *November 15-én.*

Szerkesztő: Bizományos:

Dr. Rómer Flóris, Aigner Lajos könyvkereskedése

m. n. muzeum. Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Desjardins Ernö tanár és a nemzeti muzeum kö-emlékei.

A saisonok nálunk is nagyobb változatosságot idéznek elő. A zene-előadásokan kívül a tudomány is igényli jogát és évenkint egy-két érdekes értekezést hallunk. Rendesen politikai, széptani vagy színi felolvasásokat hirdetnek. A fővárosunkat felkereső külföldi tudósok most már komolyabb irányu tárgyakat is választanak és majd vallási, majd régiségtani és földleirási mutatványok kerülnek a szőnyegre.

Mindezek közt alig keltettek *Vogt Károly* óta értekezletek annyi figyelmet, mint Desjardins tanáré, csak hogy a franczia nyelvnek kevesebb mértékben való ismerete sokat tartóztatott vissza, ki különben a tudós párizsi irónak eleven, szabatos és elragadó szavalatát szivesen hallgatta volna.

Desjardins nem használta fel a mindenki által használható könyveket, hogy első előadásában arról szólhasson, *hol kezdödik tulajdonképen Magyarország története?* — Mindenki, a ki a történelmet tanulta, tudja, hogy a történetirásnak kétféle forrása van: a leghasználtabb, az irott müveknek különféle módon és különféle felfogás szerinti feldolgozása, a másik sokkal nehezebb és még sokáig hiányokkal összekötött, de annál ere-

detibb és jutalmazóbb mód — a népektől fenhagyott műemlékeknek értelmezése és összeállítása.

Ezen utóbbi módban ismét egymástól távol eső korszakok vannak, vagy legalább föltételeztetnek. Az eddigi buvárlat nyomán mindazt, mit valami olvasható irás nem soroz valami ismert korszakba, a kő-, bronz- és vaskorszak legtávolabbra eső homályába burkolják annak fölkentjei, és kik azokat követik, hogy a dolgot még csodálatosabbá tegyék az ezrek és százezrek számát a mennyire csak lehet és a mennyire a hiszékeny hallgatóság képzelő tehetséget felcsigázni birják, tetézik és irományaikkal a tudomány kedvelőket boldogítják.

Ilyesféle mestereknek addig van jó dolguk, míg a komolyabb, elfogúltság nélküli kutatók a százezer éves tárgyakat VII—VIII-dik Kr. u. századbeli vagy még későbbi érmekkel nem találják és az egész képzeleti alkotmányt fel nem borítják.

Sokkal gyümölcsözőbb másféle emlékek kutatása, melyek habár az érintetteknél több századdal régiebbek, már csak azért sem méltattatnak tüzetesb vizsgálatra, mert ezeknél nem czigáztatja fel a képzelődés a csodálatos teremtményeket, hanem az alapos, határozott tudomány szükséges, hogy az efféle tárgyakhoz hozzá szólhassunk és épen azért, mivel eme kutatásokhoz még sok ismeretlen anyag létez, az eredmény összeállítása csak több évtized után lesz lehetővé.

Desjardins ezen szempontból fogta fel muzeumi kőemlékeinket, s bár magunk már nem egyszer figyelmeztettük közönségünket, előadtuk roppant befolyásukat hazánk őskori történetére nézve, legnagyobb lehangulással azt kellett észrevennünk, hogy szavaink pusztában hangzottak el; és midőn a római emlékekből a dunai védelmi müvek sorozatát már két ízben összeállítottuk és megneveztük a vezéreket és katonáikat, kik a barbarok elleni várakat és tornyokat építették, egykedvüen hallgatták szavainkat, mintha semmi ujat, semmi befolyásos dolgot nem említettünk volna.

A nagy gonddal, sok idővesztéssel és nem csekély kellemetlenségek közt felállított muzeumi kőrégiségek tárát, mióta rendezve van hazánkfiai közől többen tekintették meg; igen buzdítólag és méltánylólag nyilatkoztak *Paúr* és *Torma* szaktudósaink, sőt utolsó azt is igéré, hogy idővel behatóan fogja

ismertetni. Eljött végre *Desjardins* is, és midőn a földszínti helyiségekbe vezettem, kezeit összecsapván szemei benső örömtől szikráztak. Ezt — és ennyit Pesten nem sejdített — én mindenért bőven meg voltam jutalmazva. Alig, hogy a teremnek végére értünk, fölkért, hogy e kincset együtt közöljük és szivemből merítvén a gondolatot, melyet régóta tápláltam, azonnal megegyeztünk. A vallás- és közoktatási miniszteri tanácsos *Hegedüs Lajos* ő mga a terv horderejét belátván, a mi szükséges volt, azt azonnal elrendelé, a muzeumi igazgatóság örömmel hozzájárúlt, jól tudván, hogy az *Acta Musei Nationalis*-t nem lehet illőbben feltámasztani, mint ezen az egész mivelt világot érdeklő monumentalis művel; és az időközben eltávozott Desjardins visszatért és ernyedetlen buzgalommal, majdnem szeme világa feláldozásával dolgozott reggeltől estélig a sötét földszinti zugokban és folyósokon.

Látván ezen odaadást, azon átérzését nemzeti kincsünk belértékének, hogy ennek kifelé is hatása legyen, felkértem a tudós tanárt és munkatársat tartson muzeumunk e tárlatáról egy nyilvános értekezletet, mely fővárosi közönségünkre minden esetre nagyobb befolyással leend, mintha én Cicero pro domo sua-képen ezen tárlat érdekessége mellett felszólalnék.

Kérésemnek engedve *Desjardins* tanár a pesti evangelikus iskola termében két értekezletet tartott, mind a kettőn Pest értelmisége bár nem teljes számmal, de meglehetősen volt képviselve és mennyiben a figyelemből, a helyeslésből látni lehetett, az előadást mindenki gyönyörrel és élvezettel hallgatta, miben a gyakori találó kitéréseknek és csipős összehasonlításoknak nem csekély érdeme volt.

Előadó azon, már nálunk is többször megpendített eszmével kezdé meg szónoklatát, hogy mai nap a történelemirás már nem fér a régi szűk keretbe, melynek kitöltésére csak a ki rályoknak és hadvezéreknek, a csaták, pusztítások és foglalásoknak jutott tág tér, míg a nemzetek és népek teljesen kiszorúltak. Mai nap az emberiség fejlődése egyáltalán és egyes politikai országoknak egyéni élete, polgárosodása, nevezetesb emberei; a találmányok hatása és terjedése, a tudomány és művészet miképeni állása jő kérdésbe és minden történelmi vizsgálatnál a közjog, a társadalmi intézmények, a mi-

veltség haladása, a szellem működése jönnek leginkább tekintetbe.

Ezen általános nézetet kifejtvén, önkényt támasztja e kérdést: miért kezdik történetiróink Magyarország történetét Attilával? vagy Árpád foglalásival? holott ezen nagy vezérek előtt is csak kellett itt népeknek lenniök, kiket meghódítani, országoknak, melyeket el lehetett foglalni? — Értekező egész szabadon elmondott élénk fejtegetésében történelmünk ezen mintegy rögtön, közepében kezdett szakát azért hiszi oly kedveltnek, mivel minden nemzetnek egyik része inkábba régi homályba borított hősöktől és szerencsés hóditókból kiván származtatni, mintsem hogy apái közt a hódítottakat és megveretteket keresse. Pedig mi haszna, bizonyosak lehetünk, hogy a sok pusztítás és azok következtében történt különféle nemzetbeli bevándorlásokon kívül számosabbak azok, kiknek a régi benszülötteket kell inkább őseiknek tekinteniök, mint a büszke, bár csekélyebb számú foglalókat. De hát ha Attila és Árpád gyakran vérrel fertőztetett seregéig nemzetségi fánkat fel nem vihetjük, és valószinűbb lenne, hogy a lenyügözött belföldiektől származunk, van-é okunk ezen eredetünkért magunkat szégyellenünk? — Attila midőn ezen áldott szép földet elfoglalta talált-é itt lakókat, és kik voltak azok? — Talált bizony oly nemzeteket, melyeknek eldődei a hatalmas római császárokkal Augusztus, Tiberius és Mark Auréllel évekig hősiesen szembe szállottak, tűzhelyeiket hősiesen védték és későbben legyőzőikkel összeforrván a római imperium egy alkotó részét tevék. E népek, melyeknek csak neveit említik a római irók, úgy mint a jászok, quadok, marcomanok, és vezéreik, köztök a két félelmet gerjesztő *Bató*, szintén úgy szerették anyaföldünket, mint a hős Hermann, a hírneves Vergitorix!

De ezen népeket csak mintegy mellékletesen ismerjük. Hősi tetteiket nem irják le nemzeti iróik, műemlékeiket más egykoru, vagy későbbi nemzetekéitől még nem birjuk határozottan megkülönböztetni. És épen az leend őstörténetünket buvárló iróinknak előbbutóbb feladata, hogy behatoljanak azon sürü homályba és alkossanak egy uj tudományt, holott csak a fennmaradt emlékek fognak némi világító pontokul szolgálni.

Ezeken kívül a fennálló római emlékek is nagyon fogják ezen korszakot felderíteni. Ezek mindenben mestereink, tanítóink és mindent, a mit intézményeikben és műemlékeikben a hon későbbi foglalóinak átadtak, azoknak miveltségi fokozatát emelé és egész valódiságukra csak üdvös befolyással volt, mit agyonhallgatni, el nem ismerni nem szabad, ha egyáltalán igazságosak, ha félre nem hajló történészek akarunk lenni; mert a mit az állam szerkezetben üdvöset és czélszerűt bir Europa majdnem minden állama, azt a világhódító Rómának köszönhetjük. Kétségtelen, hogy saját önfenntartásuk szempontjából — foglalásaik máskép többnyire indokolatlanok és erőszakosak voltak — de mindenütt ott hagyák, sőt mintegy kényszeríték a legigázottakat hatalmas és jólétet biztosító miveltségük elfogadására. Mindenütt, merre győzelmes fegyverüket vitték, bekövetkezett nehány évtized alatt a római életbe való felolvadás. Nem raboknak tartották a legyőzötteket, kiket fölkelés ellen folytonosan és nagy költséggel őrizniök kellett volna, hanem meg osztták velük, saját érdekükben a *római polgárnak* minden előnyét és kiváltságát. Kielégítve a barbarokat és magukhoz fölemelve, ezek maguk is féltékenyek lettek új méltóságukra és a zavargók legyőzésére, a birodalom ellenei távoltartására használtattak. Ime a valódi politika.

A katonák sokaságát és azoknak a többi polgárok jóléte elnyomásával való túlsulyát a rómaiak még az ujonnan hódított tartományokban sem tartották szükségesnek és minthogy ezen seregek is folytonosan elfoglaltattak és a középítmények emelésére, az utak készítésére használtattak, a közadó mérsékelt volta miatt a köztársaság nem igen terheltetett. A sereg csak a határon a nyugtalan barbarok ellen volt szükséges, a birodalom belsejében mindenki az állam főczéljára, a békére és hatalomra törekedett.

Minthogy Pannoniának története a rómaiak alatt sehol sincs megirva és itt-ott csak nagyon sovány adatokkal találkozunk, hinnünk kell, hogy annak rendes állapota ugyanaz volt, mint a többi imperiumé; mert azon institutiok, elvek, szabályok és szokások egyenlően terjedtek ki a római foglalással. Voltak azonban egyes momentumok itt is, melyek a történelem természetes változataitól függtek, ezeket tanulmá-

nyozni, meghatározni, egyes tájakra alkalmazni a részletes történetirás feladata és azt feldolgozni egyedűl a fennmaradt emlékek biztos nyomán lehet.

De hogy ezeket megértsük, nem elég, miszerint a gyakran igen is kopott felirásokat fejtegessük, *értelmüket is fel kell fogni*, ha valódi hasznukat akarjuk venni. Ez nem oly könnyü, mint első perczben látszik, mert a római municipalis vagy katonai szervezetet nem találjuk részletesen leirva a fennmaradt szerzőkben, kik azt magyarázni ép oly feleslegesnek tarták, mint a mai állapotokét alig jut valakinek eszébe tüzetesen tárgyalni, minthogy ugyis mindenkitől ismertetnek.

Itt tehát, hol az irott munkák mélyen hallgatnak, igen élénken szólnak az emlékek, nemcsak szóval, hanem képekkel is. A barbar faragványok is sokkal élénkebben adják elő a tárgyakat, mint a durva vésetü felirások. Anyagban nincs hiány, sőt inkább kérkedés nélkül állítjuk és itt a legtekintélyesb külföldi szakférfiakra hivatkozhatunk, hogy a m. n. muzeum, a mint már jelenleg is rendezve van, a continensen egyike a leggazdagabbaknak, nem ugyan számra nézve, bár e tekintetben is kevés más efféle gyűjtemény által van túlszárnyalva, hanem mert egyedül pannoniai emlékekből áll és legnagyobb részt olyanokból, melyekből Róma államszerkezetét a vidéken teljesen össze lehet állítani. Desjardins tanár maga vallja: *Tanulmányoztam Europa minden gyűjteményt és sehol sem találtam hasonló egységet és a történész számára tanulságosabb példányokat, melyek annyira rendezve és csoportosúlva lennének, mint épen a m. n. muzeumi emlékek;* mivel másutt ezen emlékek az egész világból összehordattak, míg itt csak azt találjuk, mi az országban készűlt, az ország viszonyaira és történelmére vonatkozik, s míg más világhirű emlékeken, mint p. a Traján szobrán egyedűl harczosokat és foglyokat látunk a barbar népekből, itt főleg az asszonyok halotti díszükben, mai nap is divatban levő piperében jelennek meg.

Ezen értelemben szólott a tudós tanár, komoly szavai közé kedves modorában politikai értelmü közbeszúrást alkalmazva és minden szavában nemzetünk és nemzeti gyűjteményünk iránti előszeretetét hangsúlyozva. Minthogy nálunk többnyire azt tekintik, ki szól? ritkábban azt, hogy mit mond, re-

mélleni lehet, hogy meleg szavai gyujtani és ohajai lassanként teljesedni fognak, és hogy végre azon határozatra jövünk, miszerint leginkább azt szerezzük meg és szaporítsuk, mi saját magunkat legközelebb érdekel és hazánk őstörténetére is több világosságot vetni képes.

A második értekezésnek kezdetén *Borghesi Bertalant* a sz.-marinoi köztársaság tudós polgárát említi, azon szerény szerzőt, ki visszavonúltságában a római állam szervezetét alapítá meg, kinek megbecsülhetetlen irásbeli hagyományát a francziák császára megvette és költséges kiadatását, melynek 8 első kötetére már is 200,000 francot költött, értekezőre bízta.

Előrebocsátván a római tartományok főhivatalnokait, azok katonai és polgári teendőit és hatalmát taglalá, minden egyes esetre az illető példákat is elősorolván. De hogy mintegy ellentétet állíthasson fel a római és barbar emlékek közt, mindegyikből egyet vá-

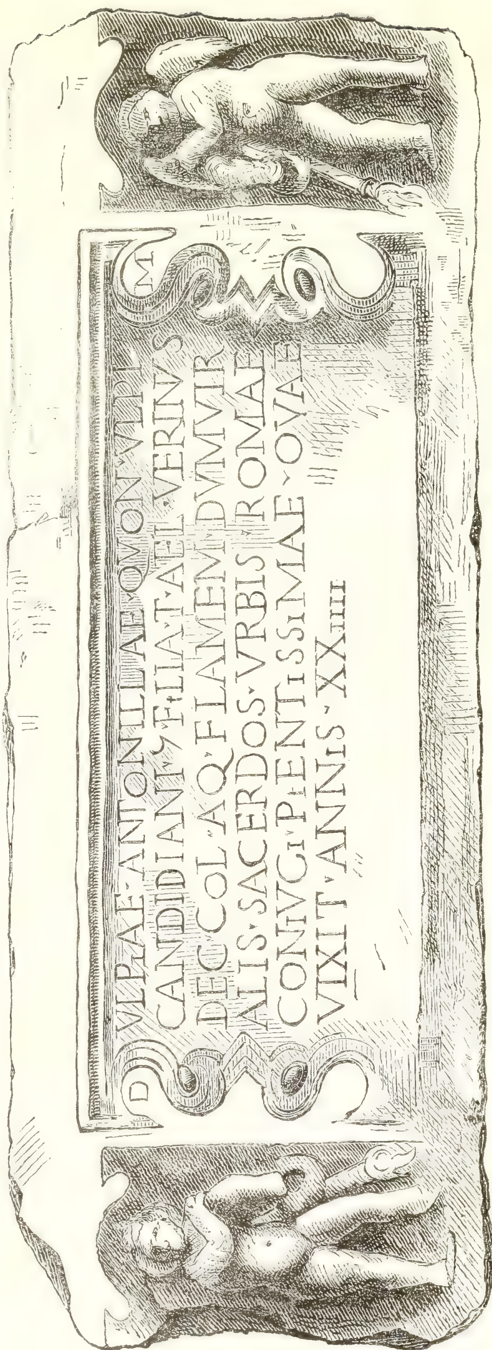

1. ábra.

laszta kiinduló pontul, hogy szavait szem elé tartott példákkal is világosítsa.

A sok, nagyon érdekes, kősír közt egyet választott ki, melyet (1. ábra) igen sikerült rajzban mellékelünk. A sír előlapján, melyből több a kőládától külön elválasztva is néha előfordúl, sőt néha későbbi sírokra is hosszabboldal gyanánt alkalmazva találtatik, a két szélén mintegy sekély fülkében a szemközt álló busuló geniuszokat látjuk, kik az élet fáklyáját eloltják és kezeikben koszorukat tartanak. Ezen jelképét a halálnak a majd egyenlő mértékü sírládákon már egyelőre készítették a kőfaragók és a felső szögletekben álló DM-et Diis manibus ajánlatot is hozzáadák, mintezt gyakran olyan sarcophagokon találjuk, melyek egyéb faragványokkal sem birnak.

A felirás értelme ez:

Ulpiae Antonillae quon (dam) Ulpi (i) Candidiani Centurionis filia T(itus) Ael(ius) Verinus, dec(urio) Col(oniae) Aq (uincensis), flamen (az M a kövön hibás) du (u) mviralis, Sacerdos Urbis Romae, Conjugi pientissimae, quac (az O hibából maradt Q helyet) vixit annis XXIIII.

A felirás maga igy néz ki:

VLP^{I}AE · ANT$_{o}$NILLAE · QVON · VLPI
CANDIDIANI · 7 · FILIA · T · AEL · VERINVS
DEC · C$_{o}$L · AQ · FLAMEM · DVMVIR
ALIS · SACERD$_{o}$S · VRBIS · ROMAE
CON$_{I}$VGI · P$_{I}$ENT$_{I}$SS$_{I}$ MAE · OVAE
VIXIT · ANNIS · XXIIII.

Ezen sorok az aquincumi tisztviselőségről tiszta képet nyujtanak. Itt t. i. az Ó-Budán kivüli római városban volt a decuriók collegiuma, azaz polgári tanácsa, mely száz tagot számlált és a város tekintélyesbjei közől választatott. Ezen társulatnak *Ordo* vagyis *tanács* melléknevet is adtak, mint ez egy P. LICINIVS VALERIANVS császárra vonatkozó kövön látható, melyet a pesti nemzeti muzeum őríz.

(Vége következik.)

Rómer Fl.

A m. n. muzeum kőemlékei.

(Adalékul muzeumunk történetéhez.)

(Vége)

A kőemlékek befalazása ellen csakhamar felszólalt *Érdy* márczius 7-kén fogalmazott fölterjesztésében. Úgy látszik, hogy a budai helytartóság előtt a bécsi császári könyvtár szerencsétlen előmintája lebegett, és nem örvendhetünk eléggé, hogy ezen terv végre nem hajtatott. Bár derék Érdynknek sikerült volna az éremtárnak, felülről parancsolt, elrendezése ellen is hasonló sikerrel remonstrálni.

Fölterjesztése így szól: „A nagytapasztalású régiségvizsgálók nem győzik elbeszélni: mennyi veszélynek és rombolásnak vannak a múlt kor kőemlékei kitéve. A tapasztalás bizonyítja, hogy a tudatlan kezeknek nem fáj a legbecsesebb kőkoporsókat és sírköveket összezúzni és mészkemenczébe hordani; másoknak az esik jól, ha a régi irást levakarhatják, és a hajdankor emlékeit új sírkövekül használhatják. Hány sírkövet törtek már össze azon balitéletből, hogy azokban öntött arany rejlik? Ó-Budán felül Üröm helységben, az uradalmi épületben lakott kádár konyhájában három nagy kő szolgál lépcsőűl, ezek közől a legalsó irására fektetett teljes épségű római sírkő. Elkoptatott sírköveket láthatni a házak előtt, melyeket padul használnak.

Sok nehezebb kőemlék a házak sarkaiba van befalazva, hogy a fal sarkát az elmenő szekértől védje.

1722-dik évben a gyula-fehérvári erődnek építésekor számos kőemléket ástak ki, melyekkel a Tiszán négy hajót raktak meg, hogy azokat Bécsbe szállítsák, hova három hajó meg is érkezett; de a negyedik a Tiszába sülyedt el.

Hamilton Endre bánsági kormányzó nyolcz hajót rakatott meg azon emlékkövekkel, melyek 1736-ban Mehádia düledékeiből ásattak ki, ezekből hat hajó érkezett meg Bécsbe, s kettő a Sz.-Gellért hegyen alúl sülyedt el.

A szerémmegyei Petrovcze helység területén számos emlékkőre akadtak, hol a nem-egyesült görög hitűek templomot építettek, és az emlékköveket az építésre mind fölhasználták.

Hasonló sors vár minden befalazott kőemlékre Fehérvárott, Ó-Budán, Váczon és másutt, melyek a háznak új építéseig bevakoltatnak és bemeszeltetnek, építéskor pedig mint nagyok és haszontalanok a ház alapjába hengeríttetnek.

Migázzi Kristóf a tudomány- és művészetkedvelő váczi püspök Ó-Budáról sok római emlékkövet hordatott Váczra, s azokat kertjébe szabadon állíttatta föl, melyeket Kamánházy püspök a kert falába rakatott; mi ellen annyi hazai s külföldi archaeolog kelt ki, mint valóságos emlékrombolás ellen, hogy a püspök olvasván a sok ellene írt gúnyt, a befalazott kőemlékek kiszedésére határozta el magát, miben egyedűl halála akadályozta, s a sok becses emlék most is rombolásnak és végenyészetnek van kitéve. (Jelenleg már a muzeumban vannak).

A kőemlékek befalazási korszaka tehát, mint romboló már régen megszűnt, mely kivált tudományos intézetben többé meg nem ujítható.

A kőkoporsók be nem falazhatók; mert azokat Kamánházy sem birta falba rakatni. *Az áldozati oltárok* sem; mert azok két oldalába jobbadán áldozati edények vannak kivésve. *A gömbölyü mértföldoszlopok* irása körben van vésve és azok egyik felét sem takarhatni el. *Az emlékkövek* (Cippi) négyszögalakuak és oly nehezek, hogy azokat a fal, hacsak földre nem tétetnek, meg nem birja. A könnyebb lapos sírköveket, apróbb egy, vagy két lábnyi, rámába foglalt, vagy foglalandó emlékköveket és téglákat befalazás által végromlásnak kitenni az intézetnek épen nem válnék becsületére.

Kertbe egyedül azon kőemlékek állíttathatnak fel épített talapzatra, fák közé, melyeken irás vagy nem volt, vagy elkopott, és melyekben sem az idő, sem a karczolás többé kárt úgy sem tehet.

Mind ezek, és hasonló száz meg száz körülmények érett meghányása s megfontolása után a művelt külföld példájára arkádok terveztettek; ha ezek költség hiány miatt föl nem építhetők, azért ne kezdjük a tervezést minden évben újra; mert költség nélkül semmiféle tervet sem létesíthetni.“

A kormánynak ezen tervezete is, melyet a pénz szűke miatt úgy sem lehetett volna kivinni, elmaradt, és talán soha sem került volna ezen fontos ügy szóba, ha a véletlen máshon-

nét nem küld hathatós lendületet. Ezt ismét Érdy irja le jegyzeteiben, melyeknek czíme: „1857, szept. 24-kén Mommsen és a muzeumi raktár."

„1857-dik évi szept. 24-kén jött el *Mommsen* Tivadar, a porosz kir. Akademiától, sőt a királytól megbízva, hogy a magyarországi s erdélyi kőemlékeket keresse föl, a föliratot igazítsa meg, ha kiadatlant talál, írja le; mert nagyszerű Epigraphikát akarnak kiadni. *Gruttert*, *Orelit* és *Katanchichot*, kik ekkorig föliratokat adtak ki, összemérték és e darabokat tartományok szerint rendezték, Mommsen Tivadarra bízták Magyarországot és Erdélyt; ki van küldve egy évre.

Mondottam neki, hogy itt a raktárban hevernek ez emlékek, gyertyát gyújtott, leporoltatta, és leírta. — *Sok irására volt fordítva.*

Hauer bárónál tett panaszt, és ha a muzeumnak nincs költsége, majd ír a porosz királynak, küldjön költséget, majd kitakarítatja a raktárt, mire *Tandler* irja: „Sogleich, unverzüglich."

De a: „*Sogleich, unverzüglich*" ekkor is irott malaszt maradt. Hallottuk, hogy a derék porosz tudós b. Eötvöshöz, az Akademia elnökéhez fordúlt, elmondván, hogy a legfontosabb műemlékeknek ily állapotban való tartása az egész nemzetnek gyalázatára válik. Ekkor történt, hogy Mommsen mellé rendeltettek ugyan napszámosok, kik az egymáson fekvő köveket kissé rendbe akarták hozni; hogy az ilyen alkalommal egyik mértföldmutató gurulni kezdvén, a tudósnak majd lábába került; de Mommsen vizsgálati után haza tért, és kőemlékeink a *lomtárban* ismét a negyedszázados feledékenység háborítatlan álmát aluvák.

Szóba ismét csak akkor kerültek, midőn az országos bizottság 1861-ben összeűlt. Ehhez a junius 26-kán az igazgatóság által fölterjesztett jelentés végén említtetik ezen szavakkal: „A muzeumot négy utcza felől körülvevő kerítés, fájdalom csak az ország-út felé való részén van vasrácsozattal körülvéve, a többi három oldala még mindig, és pedig 25 év óta, és már akkor is régi deszkákból összevert kerítéssel, mely minden nagyobb szél után tetemes igazítást igényel, van körülvéve. Ennek a fenálló vasrácshoz hasonló bekerítése, valamint az öt.

pacsirta-utcza felé való oldalának az igazgatóságnál levő tervek szerinti *arkádok elkészítése, melyekbe a számos római és egyéb nagyobb súlyú körégiségek és emlékek felállíttathatnának és jelenleg a földszinti nagy raktárban hevernek, igen kivánatos volna.*" Mellékelve van ezen jelentéshez az oszlopcsarnokhoz való rácsozat terve, mely 11.500 forintot igényel, és az arkádok kétféle tervezete, egyik t. i. *középkori román sztylü*, két végén templomszerű építménynyel 43,288 forintba, a másik pedig *görög-dóriai* modorban, a muzeumi épülethez alkalmazkodván 50,736 forintba került volna.

Ezek után ő Felsége tudomására jutván annak, hogy a m. n. muzeum „mind a mellett, hogy országos segélyben részesül, oly állapotban van, mely szerint rendeltetésének, valamint a kor igényeinek meg nem felel, legkegyelmesebb szándéktól vezettetvén addig is, míg a törvényhozás útján gondoskodni lehetne, legmagasabb kéziratával meghagyni méltóztatott, hogy a mondott intézet vagyoni állapotáról, s a részére nyujtandó segélyezés terjeméről legrövidebb idő alatt kimerítő jelentés tétessék." — Ezen királyi szándéknak életbe léptetése tekintetéből 1862-ben november 22-kén országos bizottmány hivatott össze, melynek tagjaiul gr. Andrássy György elnöklete alatt: b. Sennyei Pál, Kubinyi Ferencz, Somsich Pál, gr. Zichy Ödön, Szalay László, b. Eötvös József, gr. Waldstein János, Kubinyi Ágoston, Lukács Móricz neveztettek ki. A helytartóság részéről Korizmics László, a m. kir. számvevőség részéről pedig Herian Károly küldetének ki. A jegyzői tisztre *Rómer* Fl. kéretett.

Ezen országos bizottmány az országgyűlés által kiküldött albizottmány szakavatott munkálatának, valamint a muzeumi őröknek beadványai nyomán lelkiismeretesen meghányván a nemzeti intézet szükségleteit, és a személyzet méltányos kivánalmait, minden egyes hiányra kellő gond fordíttatván, a 4-dik ülésben a többször említett kőemlékek is szőnyegre hozattak, hangsúlyoztatván, mily méltatlan dolog az, hogy intézetünk ezen tekintélyes tudományos kincse még mindig használatlanul és elrejtve hever: mire a IV. jegyzőkönyv 24. pontjában indítványoztatott: „hogy az eddig hasznavehetlenül a raktárban felhalmozott *kőemlékek* czélszerű felállítása a nmélt. m. kir. Helytartótanácsnál sürgettessék. A felállításnál ajánltatik: a

helynek lehető kimélése, a chronologicus rend tekintetbe vétele; úgy hogy az érdekesb és díszesb *római emlékek* az *átriumban*, a középkoriak közt a kevésbé súlyosak a régiségtár előtti folyosón, az igen nehezek pedig a kapuk alatt, az udvarban és a kertben elhelyeztessenek.“

Azoktól, kik a kerítés melletti arkádokat minden áron kivánták, felhozatván annak veszedelmes volta, ha a nagyon súlyos kőemlékek a muzeumi alsó helyiségek boltozataira rakatnának, *Ybl* építész úr a VIII. jegyzőkönyv 56-dik pontja szerint úgy nyilatkozott, hogy a folyosók boltozatai az eddig felhalmozott emlékeknél nehezebbeket is kár nélkül elbirnak, sőt hogy ezen nyilatkozata mellett a jótállást akármikor elvállalja. — Midőn ez ellen *Reitter* Ferencz úr azt említi, hogy a muzeumi folyosók boltozatai gyengék, mivel csak 6″-nyi vastagsággal birnak, jelenlevő *Ybl* úr előbbi állítását ismétli; minek következése az lett, hogy a Reitter úr által tervezett arkádok eszméje szükségtelennek nyilvánittatott, mi által a költség is megkiméltetett.

A kőemlékek elhelyezésére az országos bizottmány 1864. april 23-kán tartott ülésében 1500 forintot ajánlott, és midőn ezen összeg felsőbb helyen utalványoztatott, 1865. junius 15-kén tartott tanácskozmányban határozák: hogy *Érdy* János őr úr tervet készítsen, az egyes kőemlékeket szám szerint jelelje meg, és ezen tervet gr. Andrássy György ő nagyméltóságának jóváhagyás végett mutassa be; minek megtörténte után Ybl építész az alaprajzot, és az erre vonatkozó költségvetést terjesztendi elő; megjegyeztetvén, hogy ezen kőemlékek legnagyobb része az atriumban, a többi pedig a kapu alatt, mind a két helyen rekesz által biztosítva, tehát a kert mellőzésével elhelyezhetők.

A mint a muzeumi kőemlékeknek elrendezése határozatba ment, ezen ügy az elrendezési bizottságban nagy érdekkel tárgyaltatott, sőt az országos bizottság elnöke gróf *Andrássy* György még a távolból is folytonos kérdéseket tett a munka sürgőssége miatt és annak befejezését alig várhatta. Egyelőre határoztatott, hogy az első földszinti teremből csak egy rész adassék át a kőemlékek számára a keskeny sötét folyosókkal együtt, melyek a nagy teremtől ölnyi magasságu falakkal

elválasztattak, a nagy terem nagyobb része pedig a jövőben is lomtárul szolgáljon. Azután Kubinyi Ágoston ő mga *Rómer* Flórist kéré meg, hogy a kőemlékek felmérésében és elhelyezésében a régiségtári személyzetnek segédkezet nyújtson, mit ugyan a nevezett, junius havában, mint pesti főgymnasiumi igazgató egyéb bokros foglalkozása miatt nem tehetett, de később ezen elrendezésben, melynek elhatározására nagy befolyással volt, élénk részt vett, mindenek előtt sürgetvén, hogy a homlokzat oszlopcsarnoka padozatán két felső világot eresztő üvegnégyzet alkalmaztatván, ez által a kőemlékeknek az atriumba való felhuzása könnyebbítessék és a sötétes földszínti folyosónak a kellő világosság adassék meg. Ez ugyanazon év october 25-kén határozatba ment ugyan, de gr. *Andrássy* György kétségei és az építészeknek azon nyilatkozata, hogy a felülvilágosítást csak tavaszszal lehet eszközölni, igen gyakori tanácskozmányokat tettek szükségesekké, úgy hogy az elrendezés egész télen át húzódván, csak tavaszszal végződött.

Érdy régiségtári őr terve szerint a római fogadmányi oltárok, a sírkövek egy része és némely szebb faragmányok, valamint egy-két középkori emlék is elhelyeztettek az átriumban; a többi kőemlék a lomtárban maradt úgy, hogy a felülvilágítás alatti folyosóban a sarcophagok és mértföldmutatók helyeztettek el, más nagyobb kőtáblák pedig a nagyobb terem falaihoz támasztattak, míg a becses és gazdag irásos cserép- és téglagyűjtemény az ablakok közti állványokra rakatott fel.

Így volt ez a magyar ministerium kinevezéseig. Az országos bizottság szándéka csak egy részben teljesült, a menynyiben t. i. a főrendek ülései alkalmával a látogatók az atriumban elhelyezett kőemlékeket, az egész tekintélyes gyűjteménynek csekély, bár szebb, de azért nem érdekesb részét láthatták.

Az alkotmány életbe lépte az országban, és így a fővárosban is élénk mozgalmat idézett elő. Ezen sürgés-forgást leginkább Ó-Budán, a rómaiak Aquincuma területén lehetett észrevenni. Az ó-budai tégla- és szeszgyárak telkein számos nevezetes tárgy jött napfényre, ő felsége maga a miniszterekkel ment ki az emlékbányát megtekinteni; Eötvös miniszter pedig meggyőződvén arról, mennyi emléket zúznak össze, és mennyi

van a mindennapi romlásnak kitéve, nem sajnálta a szükséges összegeket, hogy mind ezek a m. n. muzeumba, mint legbiztosabb helyre tétessenek át.

Nagy számra rugott a behozott kőemlék, és ezek ujolag a régi lomtár egy részében szorultak össze. A hely hiánya miatt a legujabbakat a régiekre fel kellett rakni, és így a kőrégiségtár, mely alig adott 300 emléknek tisztes helyet, a 600 darab által ismét valódi élvezhetlen kőhalmazzá lett, melynek minden ujabb szerzeménye alkalmatlanságot szült és nem igen barátságos szemmel fogadtatott; azonban a gyűjtőt menté a miniszteri felhatalmazás és a *dura necessitas* érzete.

Végre 1869-ben kineveztetett Rómer régiségtári őrnek, és mint olyan gedélt szülöttjét nem hagyhatta kellő ápolás nélkül. Az országos lomtár ellen lassan-lassan harczot kellett indítania, és a földszinti helyiségeket *a sok idegen lom helyett* a nemzet tulajdonának, a tudomány irott ősrégi emlekeinek követelni. Azonban a visszasajátítás nem volt könnyebb munka a mythosi istálló kitisztításánál. A kik 20 év óta ládáikat ott tarták, kik szükségtelenekké vált padjaikat, rácsozataikat a mennyezetekig felhalmozzák, hónapról hónapra halogatták a kihurczolkodást, és így fárasztás által vélték czéljaikat elérhetni.

A kitartás azonban győzött, az igazgatóság látván, hogy ha már hazánk kevés érdekeltje előtt lehetne is ezen állapotot takargatni, de tartani kell a külföldi tudósoktól: pártolás alá vevé a Zsigmondy Gusztáv által készített átváltoztatási, valóban csekély költséggel járó tervet — és elkészült a muzeumi kőrégiségtár földszínti része, mely nemcsak hazánk szakférfiait, hanem a külföld fölkentjeit is méltánylásra, sőt bámulatra ragadta, főleg azt vevén tekintetbe, hogy álványai más tárlatokból kihányt polczokból és szekrényekből szerveztettek.

Tudjuk, hogy a muzeumi kőrégiségtár még mai napon sem az, minek lenni kellene; mindamellett bátran állíthatjuk, hogy pár száz forintnyi költséggel az emlékek számát még egy-két száz számmal szaporíthatnók, de végre itt állnak hosszú sorozatban mind azon műemlékek, melyek vagy épen megközelíthetlenül sötét kuczkókban hevertek, vagy a lomtár zugaiban észre sem vétettek.

Megvan a bő történelmi anyag, csak legyen hozzá a szükséges munkaerő is. Hogy ezen tárlatban nemzeti intézetünk egy figyelemre méltó kincset bír, azt magunk is régen éreztük — és jól esett tekintélyes külföldi szakemberektől is hallanunk. Bár sietnének a vidéken is mindazt megmenteni, mit még megmenteni lehet. — Az utókor hálája megérdemli, hogy e fáradságot ne sajnáljuk! R. Fl.

Archaeologiai levelek.

XXIX.

A szűnnapokban megyénk egy részét megjártam oly czélból, hogy azon templomokat s a bennök netalán rejtett egyházi műmaradványokat fölkeressem, melyek a nyilvános útfélről inkább elesvén, mindeddig csak hírből jutottak volt tudomásomra. Nevezetesen meglátogattam a lengyel határszélen elterülő magurai hegység helységeit, melyeknek egyházai majdnem mind a középkor századaiból valók, s bennök nem kevés eddig ismeretlen nevezetes egyházi műkincsre bukkantam. Ezen községek hivebben őrízhették meg az egyházi művészet fénykorszakaiból származott emlékeket, mivel ép homályosságuk folytán nem érintettek annyira a nyilvános élet veszélyesb mozgalmai által, szegénységük pedig nem engedé meg a versenyfutást ezen müvek divatos átalakításában. Különös örömet okoztak nekem a ritka szépségü szentségtartók, melyek az általam eddig látottakat s a műrégészeti mnnkákból ismerteket sok tekintetben fölülmulják. Ilyenek a többi között a felső-lapsi, az alsó-lapsi, a fridmani s a nedeczi. Úgy hiszem, nem csekély szolgálatot tennénk még a külföldi egyházi műtörekvéseknek is, ha pontos rajzokban megismertetnők azokat, mivel bennök új meg új példányait mutathatnók föl a teljesen eredeti s egyházhagyományi tiszta szépészeti műfelfogásnak.

A magurai járáson kivűl kutatott templomok közől figyelemre méltó a jekelfalvai egyház, melyet e napokban a helybeli plébános főt. Oravecz György úr meghivása folytán az

ott talált érdekes falfestmény megtekintése czéljából látogattam meg. Ezen templom a 14-dik század első tizedében épült, s mint falusi egyház a maga nemében különösen sugár magasságu arányzatai s megőrzött régi műjelleme miatt műrégészeti leltáromban már néhány év óta a régibb templomok között foglal helyet. Minap a plébános úr esetlegesen falképekre bukkant templomában s gondos lehámozás következtében egyes alakok tűntek föl, a további kisérlet azonban kihozta, hogy az egész templom ki vagyon festve. A mit eddig nem találtam nálunk, arra Jekelfalván akadtam, hogy ugyanis még az egész szekrestye is falképekkel díszlik. Ezek egy nagy része már kifejtetett a plébános úr által s Szt.-Borbála s Dorottya vértanú szűzek martyriumjából tartalmaz több jelenetet. A műkezelés rajtok egészen hasonló a zsegraihoz, semmiféle torzalakítás nem zavarja a műélvezetet. Ezen festmények honi műemlékeink sorát ismét nevezetesen gazdagítják. Bár csak részesülnének a megérdemlett méltánylásban a templom újításánál, mely végre valahára foganatosíttatni fog. Részemről nem mulasztandom el, tanácsommal e képek föntartására törekedni, valamint e templom műsajátságát pártolni annak illő helyreállításában.

Vajdovszky János.

XXX.

Ismét sietek tudósítani kegyedet legújabban történt régészeti mozgalmainkról. Szent-Mihály község határában számtalan régiséget találtak legújabban. Igen sajnos, hogy régiségtárunk még mindeddig nincs felállítva, mily érdekes tárgyakat lehetne megszerezni e legújabb leletekből.

Lassanként mégis haladunk kitűzött czélunkhoz, mint régiségtárunk hatalmas pártfogóit említhetni mltgos Pauer János cz. püspök és Fekete János főjegyző urat s a „Székes-Fejérvár“ tisztelt szerkesztőjét; kik tehetségük szerint mindent elkövetnek régiségtárunk ügyében. Igen sajnos, hogy a történelmi társulat felhivása mind eddig nem érkezett le.

Több rendbeli adakozások is történtek régiségtárunk számára, melyeket legrövidebb idő alatt összeirandok s lapunkban fogom közé tenni.

Tanulmányaimat különösen a numismatica terén folytatom; csak az kár, hogy igen kevés munkát lehet városunkban kapni, különösen a külföldi irodalom gyéren van képviselve.

Hattyúffy Dezső.

II. Ulászló és gyermekeinek arczképei.

Alig ismertettük meg e lapokban *Ulászló* király képmását (l. 150. l.) már ismét van alkalmunk ugyanazon királynak más képéről olvasóinkat értesítenünk. A m. történelmi társulat october havi ülésében t. i. dr. *Frankl Vilmos* föllépvén a szószékre ezeket mondá:

A „történelmi társulat“ zemplénmegyei tudományos kirándulása alkalmával a *Sztáray grófok* gazdag levéltárában kutató tagok számos nagybecsü emlék mellett egy okmányt találtak, mely nemcsak tartalma, hanem külső kiállítása által is alkalmas, szélesebb körben figyelmet kelteni és a maga nemében joggal unicumnak tekinthető.

Ez II. Ulászlónak 1507-ben gersei *Pethő János* részére kiállított adománylevele. A nevezett főúr 1502-ben a franczia Anna királynénak udvarmesterévé neveztetett, s halála után 1506. hasonló minőségben meghagyatott a királyi gyermekek: a csecsemő Lajos és Anna mellett; s így ezeknek nevelése is reá bizatott. Hűsége, gondossága által megnyerte a családjához melegen ragaszkodó király bizalmát és jóakaratát. De a kimerült kincstár és az elpazarolt koronajavak nem engedték meg, hogy elismerését anyagi jutalommal kifejezze. Ennek folytán királyi kegyelmét kitűntetésekkel kivánta bebizonyítani. A részére kiállított okmányban magasztaló szavakkal halmozta el. Különösen kiemeli, hogy miként ő, úgy ősei is mindig következetesen hivei voltak a trónnak. Ennek bizonyságai — ugy mond — „Ipsi quoque annales Regum Hungariae, qui in aedibus nostris Tavernicalibus conservantur, in quibus-

que acta omnium temporum diligentissime et summa cum fide conscribuntur". Ezen nevezetes helyből kitűnik, hogy a tárnokmester felügyelete alatt szerkesztettek és őriztettek az ország történeti évkönyvei. Sajnos, hogy ezek a bekövetkezett katastrófák közepette nyomtalanul elvesztek.

II. Ulászló tehát Pethő János magasztalt hűségének és szolgálatainak jutalmául biztosítja őt, hogy a k. herczegek udvarmesteri és nevelői hivatalát mindig kizárólag maga fogja birni „et neminem alium tibi eiusdem, sive muneris participem, sive collegam adhibere volumus". Továbbá megengedi, hogy pecsétjeiben vörös viaszt használhasson. De nevezetesebb ezeknél azon kitűntetés, melyben őt részesíti, midőn eddigi czimerét oly módon bővíti, mely hazánkban egyedűl áll. Fölhatalmazza ugyanis, hogy ő és családjának tagjai czimerük fölé a királyi családnak: II. Ulászló, Lajos és Annának arczképeit helyezhessék. És a bemutatott adománylevél föltűnteti gazdag miniature festményben az ekként bővített czímert.

A festményt ékes, stilisált virág-füzér környezi. A czímer fölött arany trónon ül Ulászló, jobbjában a kereszttel ellátott alma, baljában a királyi jogar, fején a korona. Az utóbbi fölött egy második korona látható, mely — a király saját szavai szerint — „quodam modo in ipsum venerabilem verticem coelitus descendit." A király jobbján áll a kis Lajos — capillulis albis et nunc primum pullulantibus, — jobbjában jogart tartva, fején és fölötte szintén két korona. A király balján pedig a kis Anna áll, „coma flava sparsa et per lactea colla defluente"; baljában az arany almát, fején koronát viselve. Azonban sajnos, az okmány a nedvesség romboló befolyása alatt két részre vált el, és épen azon rész, melyet Anna képe foglalt el, elenyészett.

A mi e festménynek műtörténeti jelentőségét illeti, az a rajz némely hibái mellett szebb miniaturjeinkhez tartozik. Azon a XIV. és XV-dik században uralkodó németalföldi van Eyck-féle iskola realistikus befolyása szembetűnő. Minélfogva következtethetjük, hogy azon „pictor", ki — az okmány szerint — „non indocta manu" azt készítette, a németalföldi vagy a kölni iskola tagja volt: holott az ellenkezőt kellene föltennünk a Mátyás udvarában uralkodó olasz festészeti irányzatnál fogva.

E jelenség egyébként könnyen megmagyarázható, ha tekintetbe veszszük, hogy Mátyás korában, sőt udvarában is az ó-német festészet számos emlékeivel találkozunk. Legfontosabb ezen okmányban mindenesetre az, hogy birjuk II. Ulászlónak egykoru és udvarában készűlt arczképét, melyet joggal hűnek tarthatunk. A művész nem kivánt hizelegni, miután a király ezen arczképéről is könnyen leolvashatjuk azon szomoru jellemvonásokat, melyek miatt a történelem e szerencsétlen uralkodót megbélyegzi.

Értekező egyuttal bemutatja még Miksa királynak 1572. nov. 14-kén kelt szintén fényesen kiállított okmányát, melyben Pethő János k. főkamarásmester — az előbbi fiának — kérelmére II. Ulászló adománylevelét átirja és a Pethő czímert ujabban bővítve, t. i. két sas-szárnynyal, mely a czímer paizsa fölött emelkedik. Ezen okmány összefüzött nagy lapjainak egyikét egészen elfoglalja egy festmény, mely egyéb diszítések mellett a Pethő-czímert két példányban tűnteti elő. Az egyik az, mely Ulászló okmányán látható. A másik a Miksa által bővített czímer, melyen Ulászló családjának arczképei hiányzanak, és a két sasszárny között Miksának alakja tűnik föl császári costumeben. A festmény azonban a művészetnek már sokkal alantabb fokát jelzi.

Értekező végül kiemelte, hogy a Wagner és Nagy Iván által közrebocsátott Pethő-czímerek mind az Ulászló-, mind a Miksa-féle czímertől lényegesen eltérnek.

Ezen értekezés befejeztével Wenzel Gusztáv tanár tett némi reflexiókat. Méltányolván a bemutatott okmány jelentőségét, indítványozta annak lemásoltatását. Továbbá megjegyezte, hogy sokkal előbb már Mária királyné is saját arczképét a Forgáchok czímerébe fölvétette. Erre azonban Ipolyi Arnold alelnök viszont kiemelte, hogy a Forgáchok czímerében szemlélhető nő csak stilizált, idealis alak, semmi esetre sem lehet arczképnek tekinteni; minélfogva a bemutatott okmány méltán unicumnak tekinthető.

Végül határoztatott, hogy a nagybecsü festmény lefényképeztetés végett a m. t. akademia archaeologiai bizottságához fog áttétetni.

Indítvány régiségink s műkincseink érdekében.

Midőn az „Archaeologiai Értesitő"-ben alább közlendő eszméimet a hazai régiségek- s műkincsek megőrzésére nézve nyilvánosságra hozom, teszem ezt ama reményben, hogy eszméim ma-holnap be fognak hatni az illetékes körökbe, s azon meggyőződéstől indíttatva, miszerint minden honfinak kötelessége a hazai tudományosságot erejétől kitelhetőleg előmozdítani.

A régészet becse a tudományos világ előtt egyáltalán el van ismerve. A régészet a régi emlékek magyarázata, s felderítésével foglalkozván, nélkülözhetlen segédtudományává s kiegészítő részévé vált a történelem különnemű ágainak. Sokszor megvilágítja az irott emlékekben nem foglalt vagy csak halványan jelzett tényeket, s gyakran biztosítja a történészt, a történelem által csak kétes világban feltűntetett események- s viszonyokról. Elénkbe tűnteti a lefolyt századok haladását a művészetek s ipar mezején, megismerteti a múlt szokásait, izlését, miáltal jelen korunk történet irása legkedveltebb irányának t. i. a műveltség fokonkénti fejlődésének mellőzhetlen segédjévé válik.

A régiségek iránti érdeklődésnek okvetlenül kell párosulni az újabb műkincsek iránt való érdeklődéssel, mely utóbbiak egykor adalékúl szolgálandnak a jelenkor történetéhez. E nézetből kiindúlva eszméim, voltakép indítványaim mindkettőre fognak vonatkozni.

A régiségek s műkincsek becses voltát a művelt Europa már hosszabb idő óta részesíti kellő méltánylatban. Ezt bizonyítják a régi századok műemlékeinek, s az újabb kori műremekeknek értékes gyűjteményei, ezt a külföldi fővárosokban találtató nagybecsű régiségtárak s muzeumok, minőkben főkép: Páris, Róma, London, Berlin, Flórencz, Milanó, Drezda, Bécs és München gazdagok.

A külföld e szép példája nem maradhatott teljesen hatás nélkül hazánkban sem. Azon jelesek között, kik a hazai művelődésben keresvén nemzetünk jövő jólléte- s boldogságának alapját s zálogát, életczéljokúl tüzék ki a tudományt s művé-

szetet hazánkban emelni, első helyen kell említenem a legnagyobb magyarunk dicső apját: gróf *Széchenyi Ferenczet*, ki a lelkes honfiak által adományozott régiségek s műkincseknek a haza szivében templomot határza építeni, s ezt ernyedetlen buzgalma s nagylelküsége által a magyar nemzeti muzeumban létre is hozta.

Ha nemzeti muzeumunk kincseit a külföld hasonló gyűjtményeivel egybevetjük, hacsak nem akarunk önhizelgésről vádoltatni, be kell vallanunk, hogy szegények vagyunk. Más fővárosokban hetek szükségesek a műértő utasnak a régiségi s egyéb gyűjtemények megtekintésére, nálunk egy-két nappal vége szakad az ily tudományos műszemlének.

Felesleges volna itt hosszasabban ecsetelni e tekintetben észlelhető hátramaradásunk okait, melyek a nélkül is eléggé ismeretesek. Mostoha s mivelődésünkre lidérczként nehezedő politikai viszonyaink a nemzetnek ebből eredő hosszas tespedése, főnemeseink legnagyobb részben való elnémetesedése, külföldön tartózkodása, s a hazai ügyek iránt tanusított bűnös közönye, okozták leginkább szellemi elmaradásunkat.

Most már az a kérdés, *nem lehet-é hazánkban a nemzeti muzeumban kiállított régiségek, s mükincseken kivül egyéb müdarabokra is akadni. S van-é mód — s eszköz, miáltal régiségi — s egyéb mügyüjteményeinkben való szegénységünket orvosolni lehetne?*

Erre nézve számos felvilágosítással szolgál a magy. tud. Akademia által kiadott „*Archaeologiai Értesítö*“, nevezetesen pedig ennek szerkesztője, ki 1869-dik évben az egyesek kezénél levő régiségek megmentésének czéljából, indítványba hozta a megyei s városi muzeumokat, mely üdvös indítvány már több helyütt visszhangra is talált. Legyen szabad nekem is az imént említett indítványához néhány eszmével járulni, melyeknek czéljok régiségeink s műkincseink értékesítése.

Mielőtt a hazánkban levő műemlékek s egyéb műkincsek értékesítésének módjairól szólnánk, taglalnunk kell az első kérdést: vajjon található-é hazánkban több régiség s műkincs?

Másoknak hiteles leirása s tudósítása, részint pedig saját magam csekély tapasztalatai kétség kivűl helyezik, hogy hazánkfiai tulajdonában számos műemlék található. Alig van oly

főúr s nagy birtokos, kiknek várai- s kastélyaiban majd régi fegyverek[1], butorok, szobrok, majd pedig remek festmények faragványok s érmekre ne akadnánk.

Bizonyára ismeretesek lesznek a hazai régész urak előtt gróf Zichy Ödönnek, Waldstein János, Andrássy Manó, Teleky Sándor s Viczay Heder grófoknak értékes s érdekes régiségi s műgyűjteményei. A mint hallottam, az elsőnek vagy 6 szobája tele van műdarabokkal; igen sajnos, hogy az érdemes gróf úr e gyűjteményt a műemlékekben gazdag Bécsben tartja, s nem viteti le Pestre, mint azt herczeg Eszterházy — nem csekély örömére az országnak — ismeretes képtárával tette volt.

Fentebbi állításom bizonyságául szolgáljon néhány saját tapasztalatom is.

Rövid körutat tevén Pozzony vármegye néhány vidékén, utazásom főfeladatául tűztem ki az utamba eső uri lakokban található műkincseket behatóbban megszemlélni. Várakozásomban, mely szerint több érdekes műtárgyat találni reméltem, legkevésbé sem csalatkozám, sőt mondhatom, hogy a szemlélt műkincsek várakozásomat felülmulták.

Mindenekelőtt gróf Zichy Ferencz vedrődi fényes nyári palotáját kell említenem, mely magában véve kis műkiállítási helyiséget képvisel, minthogy nincs terem, hol több régiséget, vagy pedig remek faragvány-, vagy festménynyel ne találkoznánk. Legelőször a góth izlésű kápolna vonta magára figyelmemet, több középkori olajfestményével, melyek szentirási jeleneteket tüntetnek elé, s az oltár felett függő elefantcsontból faragott feszületével, mely hajdan Fenelon püspök birtokában volt. Az emelet finom izléssel berendezett termeiben 8 régi díszszekrényt találtam, részint ezüstel részint elefantcsonttal kirakva, s remek miniature faragványokkal ékesítve. A termek között egy chinai izlésben butorozott szobába nyitottam be, melynek fődíszét egy chinai izlésü remek spanyol fal képezi, ez a házfelügyelő állítása szerint egykor I. Napoleon császár birtokában volt.

Van itt a többi között egy ezüstből öntött, körülbelül egy láb magasságú s ugyanannyi hosszuságú, ágaskodó lovat s egy ezt fékező mexikói lovászt ábrázoló szobor Gueytoy művésztől. E szobor az 1862-dik évi londoni világtárlaton jutal-

mat nyere s a birtokos gróf, Miksa mexikói császártól kapta ajándokul.

Itt gyönyörködtem ama remek nyereg- s kantárban, melylyel a mexikóiak Miksa császárt Mexikóba való bevonulásakor megtisztelték, valamint amaz arany- s gyöngyökkel himzett kék selyemszőnyegen, melyet a mexikói hölgyek Sarolta császárnénak ajándékoztak.

A művészetet a régészettel ritka uri lakban leljük oly gazdagon képviselve, mint gróf Pálffy János királyfai kastélyában. A kastély leggazdagabb remek régi festményekben s régi butorokban, miket a gróf úr szenvedélyesen kedvel. Igen sajnáltam, hogy a képek szerzőinek nevei nem voltak a festményeken jelezve. A képek között kiváló említést érdemel egy kisebb terjedelmű olajfestmény Carlo Vasaritól, mely a boldogságos szüzet Krisztussal, s háttérben Józseffel ábrázolja, továbbá egy feszület olajfestményben, mely 1452-dik évből való. II. Rákóczy Ferencznek bizonyosan egykoru arczképe olajfestményben. Gr. Pálffy János nádor életnagyságú s egykorú arczképe. Az újabbkori festmények közől remeknek mondható 2 nagyobb olajkép, mely háremben mulatozó nőcsoportokat ábrázol.

A szobrászat mezejéről is találkozhatni itt több remekkel. A kastély főlépcsőzetének alján van egy carrarai márványból készűlt vagy 3½ láb magas szobor, mely úgy látszik a fürdőből kilépő s testét törülő Zsuzsannát tünteti elé.

Ezen kivűl van itt még egy remekebb szintén carrarai márványból való szobor, mely egy meztelen nőt fekvő helyzetben, fejét kezeire támasztva ábrázol. E mű Gr. Pandianitól való s 1861-ben Milánóban készűlt. Remek műnek nevezhető Sz.-Jeromosnak érczből öntött s körülbelül 1 láb s 6″ magasságu szobra, nem különben két chinai spanyol fal, melyeken a személyek s tárgyak márvány s csontdarabokból kirakvák.

A butorok között különös figyelmet érdemel, egy finomul faragott ágy s több karszék, melyek a mint hallottam I. Napoleon birtokában lettek volna, továbbá egy porczellán vízedény medenczével, mely XVI. Lajos tulajdona volt, nem különben egy széphimzésű régi szőnyeg, a Pálffyak czímerével ékesítve, s e körirattal ellátva: „Tout avec le temps“.

Nem hagyhatom említetlenül gróf Pálffy Jánosnak bazini várát, melyben hasonlókép több régi olajfestmény, s butor érdemli ki a műértő figyelmét. A butorok között nevezetes néhány régi, több fejedelem himzett arczképeivel ékesített szék.

Vöröskő vára, melynek eredete az Árpádok korába nyúl, nemcsak építésénél, hanem több műkincsénél fogva is előkelő helyet foglal Magyarország nevezetesebb uri lakainak sorában. E helyen körülbelül 15 év előtt volt néhai gróf Pálffy Rudolf igen becses régiséggyűjteménye, sajnos, hogy azt örökösei egymás között elforgácsolták, Vöröskőt egyik kiváló nevezetességétől megfosztották. A régiség-gyűjteménynek csak egy töredéke maradt itt fenn, melyet Pálffy István — Vöröskő jelenlegi ura — szorgosan őriz, s gyarapít.

E várban őríztetik gróf Pálffy János fegyvertára is, mely 266 jobbadán a 17-dik s 18-dik századból csinos puskát — köztük szép mozaikkal kirakott dísz- s hölgypuskát — 141 pisztolyt s több kardot foglal magában.

Sajnos, hogy ennyi jeles régiség s műkincs elzárt magányra van kárhoztatva, hová igen ritkán vetődik valamely műértő utas, vagy művész, kik ott szellemi hasznot meríthetnének.

És ha Pozsony vármegyének alig néhány négyszögmértföldnyi terűletén annyi érdekes műemlékkel s remekművel találkozunk, kételkedhetni-é, hogy más főurak is hasonló műkincsek birtokában vannak.

Miután saját csekély tapasztalataimból is eléggé bebizonyítám, hogy hazánkban sok elszórt műemlék létez, következik elején az értekezésem felvetett második kérdés megoldása, u. m. „*mint lehetne a hazánkban elszórtan található műkincseket a hazai tudományosság, nevezetesen a régészet s képzőművészetek részére értékesíteni?*

Erre legrövidebben lehetne válaszolni, ha azt mondanók, mikép az elszórt műkincseket, s régiségeket, a külföld példájára valamely látogatottabb városban központosítani, s szakok szerint osztályozni kellene. Ez azonban lehetetetlen, mert jogosan senkitől sem kivánhatjuk, hogy az őseitől becses örökség — s családi ereklyekép reá hagyott — régiségeket s műdarabokat a hazának áldozza. Mindazáltal meg kell jegyez-

nünk, hogy a műkincsek birtokosaitól egy részben joggal követelhet áldozatot a haza, mely abban állana, hogy azok műdarabjaikat a fővárosban a műkedvelők s szakértők további kiképeztetése végett hosszabb időre közszemlére kitegyék, s ekkép egy állandó kiállítási muzeumnak alapját vessék meg*). Ámbár nem kétlem, mikép többen főuraink közől nem kimélve a szállítási költséget, falusi nyári lakaikban levő s a világtól jobbadán elzárt műtárgyaikat szivesen átengednék a fővárosban közszemlére kiállítatni, de tekintve a fővárosban alapítandó kiállítási muzeum óriási költségét, s mostoha anyagi helyzetünket, nem különben a valódi tudományosság iránt hova tovább terjedő bűnös közönyt, meg kell vallanom, hogy e terv azon pium desideiumok sorába tartozik, melyeket majd egy jobb kor fog létesíteni.

Meg vagyok győződve, hogy Rómer Flóris úr előtt szintén hasonló kiállítási muzeum eszméje lebegett, midőn a megyei s városi muzeumok eszméjét megpendíté**). Köszönet neki a hazai régészet nevében, hogy ekkép utat nyitott, melyen sok hazai műemlék megmentetik a végenyészettől, s a kisebb városok lakosságában is rokonszenvet keltett a régészet s művészetek iránt***), Bármily életre való is ez eszme, mégis meg kell vallani, hogy a soraimban jelzett hiányt nem orvosolja, minthogy főuraink nem engedik át műgyűjteményeiket a vidéki muzeumoknak, mihez azt is hozzá kell adni, hogy a főurak műkincsei a fővárosban jobban kamatoznának, hol több tudományszomjas egyén fordúl meg, mint a vidéki városokban.

---

*) Ilyen gyüjtemény a bécsi cs. kir. ipar-muzeum; az angol kensingtoni muzeum, hol egyes régiségek s műdarabok egy időre kiállíttatnak, s idő folytán birtokosaik kezébe visszakerülnek.

**) Valóban nemcsak indítványoztam, de igéretét is vettem egyik-másik főúrnak, hogy ilyen módon egy állandó kiállításhoz hozzá járulandnak, ha arra való helyiségünk leend.

***) Kőszönettel veszem ezen szivélyes elismerést, de örömöm csak akkor lesz teljes, ha a vidéki muzeumokról is azt fogják a külföldi utazók jogosan mondhatni, mit a nemzeti muzeum egyes osztályairól már is mondanak, t. i. hogy az átalános haladás, mindennemü nyilvános intézeteinken látható. R.

E végből kétség kivül legczélszerűbb lenne, ha nagy uraink, a hazafiui érdemekben gazdag gróf Andrássy Manó példáját követnék, ki családi műkincseit pesti lakásán közszemlére ki tette, s azok megtekintését minden időben bármely műértőnek megengedi.

Alig van mágnás e hazában, kinek Pesten vagy Budán nagyobbszerű háza ne volna, nem követelheti-é méltán mindegyiktől a hazai tudományosság s művészetek, hogy kényelmükre rendelt termeikből, egy-kettőt engedjenek át családi műkincseiknek, mig nem akad valamely Széchényi István honszeretetétől lelkesített birtokos honfi, ki a régiségek s műkincseknek kiállítási hajlékot építend, vagy pedig ennek legalább alapját meg fogja vetni. S ime ez azon mód, melyet egyelőre legczélravezetőbbnek tartok arra, hogy a főuraink kezén levő s leginkább elzárt helyeken találtató műkincsek s régiségek, a közmüvelődés javára kamatozzanak.

Ha valahol, bizonyára itt alkalmazandók a szavak: „quantum potes, tantum aude“, ennélfogva bátor vagyok honfiui bizalommal az „Archaeologiai Értesítő“ igen tisztelt olvasóit felkérni, kegyeskednének imént megpendített eszméminek az illető magas körökbe mielőbb utat nyitni.*)

Jedlicska Pál.

---

*) Alig hiszem, hogy ezen igen szép, és hazafias eszme életbe léphetne; mert a falusi birtokokról, hol a nagy urak a látogatóknak kincseiket rendesen úgy is legnagyobb szivességgel átengedik, nem igen fogják nevezetességeiket városi házaikba behozni, hogy amazokat díszüktől megfoszszák, a városokban pedig külön osztályt kell tartani és személyzetet, hogy a muzeumféle gyüjteményeket meg lehessen tekinteni. Mindenütt, a hol a magán lakokba be lehet jutni, az csak az uraságok távollétében történhetik; és ezt nálunk is tapasztaltam, mert a műkincsek barátjai mindenütt találandják az utat, hogy a termekbe bejuthassanak, a nagy közönségnek beeresztését pedig saját kényelme feláldozásánál és házi joga csonkításával, senkitől sem követelhetjük; mert akkor épen azért büntettetnék meg az, ki a művészetet és müipart pártolja! Gondoskodjunk arról, hogy a nemzet vagy a városok intézetei kellő táplálékot nyújtsanak a közönségnek, bizzuk a müértők és műbarátokra, hogy a magán kincsekhez is hozzá férhessenek a nélkül, hogy házi körében a müpártolót háborgatnák. R.

Irodalom.

(*Corvin-codexek*). A *Corvina* barátai számára igen érdekes lesz azon hír, melyet a „*Székes-Fejérvár*“ czímű lapban olvasunk, t. i. *Szombathy* Ignácz Márton jogtudor és tanár a *Corvin-codexek* fényképi másolatait ismerteti palaeographiai és történelmi szempontból. A mű, úgymond a szerkesztő, tanulmányra és szorgalomra mutat, a régészek és történészek figyelmébe ajánlható, csak azt sajnálja, hogy szerző a mű árát, és megrendelési módját sem művén, sem nekünk nem közölte. (Szerző Budán lakik, Donát-utcza 625. sz. a.). — A fentebbi sajnálkozáshoz, magunkét is csatoljuk, mert a tudósítás után könyvkereskedéseinkben azonnal kerestettük, de nyomára nem akadhattunk.

(*Blümelhuber Ferencz*) tanár érdekes czikksorozatát a „Magyar Sion“-ban *a templom bensö falterének felékesítéséröl* szóló czikkel befejezi. Az ős egyházban divatozott falfestményeket különféle tárgyak, és a festés nemei szerint ismertetvén, átmegy a táblafestészetre is és ezekről oly egyszerűen, oly világosan és egyszersmind oly alaposan ír, hogy véleményünk szerint csak sajnálnunk kell azt, miszerint szerző úr, már a végére jutott, azonban azt hiszszük, hogy ez csak az építészeti résznek akar vége lenni, és hogy Blümelhuber ur a papság figyelmét a *kisebb müvészetre* is fogja irányozni, mihez a tárlatunkban őrzött érdekes mellékleteket az archaeologiai bizottság előre kinyert engedelmével szívesen rendelkezésére bocsátjuk.

(*Magyar czímertan.*) *Nagy* Iván akademiai tag czímertani munkáját a birálók kedvező itélete után a m. Akadémia kinyomatásra elfogadta. E közben Henszlmann Imre szintén irt a magyar czímerről igen beható értekezést, mely az országgyűlésen ezen érdekben hozandó törvénynyel szoros viszonyban áll és ezen alkalommal egyszersmind egy czímertani kátét is készített, melyet számos fametszettel fog illustrálni. Magán tudósítások után azt is halljuk, hogy b. Nyáry Albert jeles szaktudós is mozog e téren, és legközelebb saját, évek hosszu során át szerzett czímertani észleleteivel fog fellépni. Ezen mozgalomnak csak örvendhe-

tünk, mivel ezen tudomány, oly aristocraticus országban, milyen Magyarország, oly sokáig pangott úgy, hogy a régit kivéve, újabb heraldicánk bizarr és a szokást és alapfogalmakat egészen félrevető szülemény és miatt a szaktudósok csak mosolyogva említik, vagy szánalommal félre tolják. Valóban, ha csak a régi megyei czimereket az ujabbakkal összevetjük, nincs mit velük büszkélkednünk, mert ezeken inkább a tájfestőknek, mint az ország heroldjának képzelményeire emlékeztetünk.

(*Bock Ferencz*) az igen eszélyes aacheni kanonok, ki hajdanta magyar műemlékeinkkel is sokat foglalkozott, legujabban aránylag olcsó kiadásban közli a Rajna vidékének középkori építményeit, „Rheinlands Baudenkmale des Mittelalters". Mindegyik egyháznak alapját, több átmetszetét és több oldalról való látképeit 1—1 ½ octavíves füzetkékben adja, és hogy a költséggel járó közlemény kevésbe kerüljön, minden egyes füzetnek talált egy jótevőt, kinek czímere a czímlapon és a kezdetnél látható, és kinek neve mint alapító-é örökíttetik. Hasonló terv lebegett szemem előtt mintegy hét év előtt, midőn id. Kubinyi Ferenczczel Bergh Károly építész-mérnök társaságában a nógrádi műemlékeket fölvettük és fölmértük. Azt gondoltuk, az illető családoknak, kik a várakat, templomokat birják, egyes, szép illustratiokkal és rövid szöveggel ellátott füzeteket fogunk ajánlani egyedül azon kötelezettséggel, hogy aristocraticus ismerőseik közt száz példány megvetelét biztosítsák. Így az első füzetek megjelenése után a többbi is biztosítva volt volna. A terv azonban abban maradt és a gácsi, kékkői, hollókői, somoskői, divényi, egyeki, stb. várak és a gácsi, mátraverebélyi, pásztói stb. templomok, haranglábak rajzai aluszszák a meg nem érdemlett álmot. Reméljük, hogy az álom örökké nem fog tartani és a kedvencz eszme még fel fog éledni.

(*Guide illustré du musée des Antiquités du Nord a Copenhague par C. Engelhardt*). Ezen csinos, 47 lapból álló és 58. sikerűlt fametszettel ellátott muzeumi kalauz eléggé mutatja, hogy a dán hírneves muzeumot sok idegen látogatja, mert különben szerző ezen már második kiadáshoz a franczia nyelvet nem használta volna. Nincsen szándékunk szégyenítő pár-

huzamot felállítani, de ha valamely nemzetnek saját irodalma és műkincsei iránt oly forró tiszteletét látjuk, alig lehet annak életre valóságáról és fenállásáról kételkednünk, ha mindjárt számra nézve más nemzetekkel nem mérkőzhetik is. Itt mérlegelni, nem számlálni kell a nemzet belbecsét és ekkor észre fogjuk venni, hogy a dánok csakugyan nyomnak valamit europai műveltségünk történetének terén!

(*Régi irások olvasására*) alkalmas munkát kért tőlem valaki; ime ajánljuk ezen ujabb könyvet: Alphabete, Zahlzeichen, Abbreviaturen und Textproben aus Manuscripten, Urkunden .... von 6—16. Jahrh von dr. Franz Santer 13. kőre metszett és festett táblával.

(*Adóssági leveleket* 1430-*ból*) közöl a nürnbergi *Anzeiger* luxenburgi Erzsébet herczeg asszony részéről, ki Nürnbergben 7 hétig és 6 napig mulatván Tucher Bertholdnak a hetenkint kialkudt 14 forintnyi házbért, együtt véve 140 forintot nem bírta kifizetni. Tehát nemcsak a mi uralkodóink voltak néha pénz szükében, hanem másutt is igénybe vették a polgárok pénztárait.

Egyveleg.

110. (*József főherczeg* ő fensége) igen jó karban levő *Vespasian*-féle ezüst éremmel kedveskedett a m. n. muzeumnak. Találtatott, Budán a Nádorkert és a téglavető közt a Duna partján múlt augusztusban, öregebb Nákovics nyugdíjazott főherczegi lovász által. A hátlap körirata PON MAX TRP COS V — 74-dik évre (Kr. u.) mutat.

111. (*Ipolyi Arnold és Knauz Nándor*) kineveztetése által a kormány concessiót tett szaktudományunknak. Ki ne ismerné a történelem és régészet e két bajnokát és ki ne örülne azon, hogy új állásukban csak tágasb mezejük nyilik munkáik biztosb folytatására, a tudomány és művészet hathatósb pártolására! *Ipolyi* mint meteor tűnt fel irodalmunk terén és bár sokáig nem látszottak reá tekintettel lenni, csakhamar egymásután lépett fel azon polczra, melyen már régen szerettük volna látni. *Knauz* szerényen buvárkodott a könyv- és levéltárakban és talán maga sem álmodta, hogy már reá jön a sor hazánk legkitűnőbb

káptalanában stallumát elfoglalni! — Örvendünk ezen a hazának és irodalmunknak jól felfogott érdekében tett kinevezéseknek, főleg *Ipolyi*-hoz kötjük azon édes reményt, hogy tudományának, tiszta jellemének, rendkívüli erélyének és kormányzati okosságának sikerülni fog az izgatott és ellenes kedélyeket megyéjében lecsillapítani és megmutatni szláv atyánkfiainak, hogy valaki lehet *magyarón* — mint minket czímeznek — a nélkül, hogy más nyelvü hazánkfiai ellen méltatlankodjék. Ha szeretetre nem birhatom őket, mondá egyik erélyes főpapunk, kényszeríteni fogom jóléteményeim által, hogy tiszteljenek és emlékemet áldják; és a főpap a lakók sűrű könyei közt távozott magasabb polczra székvárosából. *Ipolyink* a szeretetet is ki fogja magának vívni, még azoknál is, kik a *magyarón*-t talán némi tartózkodással fogadandják! Ez meggyőződésünk. Álhazánkfiai feketébbre festik az ördögöt, mint a milyen, ki tiszta szemmel nézi a viszonyokat, sokban nem ütközhetik meg, mert lenézéssel, elmellőzéssel, sértegetésekkel nem nyerünk sziveket; de bizalom bizalmat, tisztelet tiszteletet, méltányosság ragaszkodást és odaadást fog szülni nemcsak a főpap, hanem közös anyánk iránt is.

112. *(Régi bányamécset)* küldött b. *Mednyánszky* Dénes kamaragróf a muzeumnak ajándékba, mely a *nagybányai kereszthegy* régi, mint hirlik emberemlékezet óta elárasztva volt vájásában találtatott. A karimás nyilás fafoganttyú elfogadására szolgált, a csésze nyílt, mert zsirfolyadék helyett szilárd fagygyu használtatott.

113. *(Bitnicz Lajos)* nagyprépost és cz. püspök gyűjteményét a m. n. muzeum, mint a m. tudom. Akademiának, mely régiségi tárgyakat nem gyűjt, letéteményét már átvette. A *Bitnicz* féle gyűjteménynek a hazában nagy hire van, mert néhai tulajdonosa 30 évig gyűjtötte főleg a római régiségeket, bár emlékérmei közt sok van, mely a legújabb időben szereztetett. A mint az elöleges összeszámítás kimutatja, van a hagyományban százharmincz darab különféle régiség és 3214 darab érem, t. i. 61 arany, 1424 ezüst és 1729 réz, melyek közt több jeles foglaltatik és gyűjteményünk kiegészítését tetemesen elésegítendi.

114. *(Myskovszky Victor)* kassai tanár, lelkes munkatársunk egyediratot készít a *bártfai* hirneves templomról. Ennek régi toronysisakja lehordatván, munkatársunk kéri a régészet barátait küldenék be hozzá, lerajzoltatás végett *Bártfa* régi képeit akár rajzban, akár metszetekben állanának azok; használat után szives köszönettel visszaszármaztatja. Ajánljuk ezen ügyet, mert egyáltalán szakunk előmozdításával jár.

115. *(Az idei katonai mérnöki gyakorlatok)* alkalmával *Hennig*

hadfi-őrmesternek Alcsúth vidéke jutott osztályrészül. A főherczegi kertben dolgozván, megkérte a m. tud. Akadémia archeologiai bizottságának titkára: nem lenne-é hajlandó a *göböljárási* határban fekvő *Pogányvár* alaprajzát és átmetszetét nevezett bizottmány számára lemásolni? *Hennig* ur az általános tervet, valamint az ősrégi sáncz rajzait két táblán benyujtá, miért is neki a bizottság háláját jegyzőkönyvileg kifejezé.

116. (*Buzgó bakonyi régészünk*) nt. *Miháldy* István b.-sz.-lászlói plébános úr állomása vidékéről több érdekes lelhelyre figyelmeztet Ugyanis *Faluhelyen*, hol a klebkói vagy *kenyeri* népes község feküdt, vas nyilcsúcsot, vas zablyát, Lucius és Constantius érmet más ujabb érmekkel találták. A Sándor-Majornál az ugynevezett *mészárszéki* sziklás hegyen, hosszabb ásatás és egy nagy kőhalmaz leguritgatása után kősziklára rakott 1½° hosszú, 4½ láb magas és 2′ széles fal tűnik fel, ettől mintegy 3°-nyire ismét egy kis fal (beh kár, hogy ennek akármilyen rajzát nem csatolta a lelkes közlő úr leveléhez) a falak közt találtatott: egy rakás szén, ember és állatcsont, edény cserepek (van-é ezekből egy kis mustra ?) kályha-cserép (?); őzagancsból készített tőr, vadkan agyar; 6″ hosszu, 4‴ széles, végén kissé görbitett kés, egy görbe kardhegy és több sarkantyú! Mily kár, hogy ezen érdekes tárgyaknak *egymásutánját* nem ismerjük. A leletek lelkiismeretes leirása a történelemnek egyik fő segédforrását teendi; csak annyira birnák népüket müveltjeink, hogy minden egyes leletnél azonnal hínák papjukat vagy jegyzőjüket, ki a mit csak lát a lelhelyen, ne restellené leirni. Mig az nem lesz, kontárkodás minden ügyekezetünk és a külföldi kutatók sorában helyet nem foglalhatunk. Hadd reméljük, hogy oda is érünk, mert különben jobb lenne tollunkat letennünk és ősi történetünk kutatásáról lemondanunk!

117. (*Érdekes régi csontvázakat*) kapott id. *Mogyoróssy* János, ki mivel azokat nem ismeri, a békés-gyulai orvosokat egy vasárnap a városi muzeumba meghitta. Reményljük, hogy erről idővel tüzetesb tudósítást fogunk olvashatni.

118. (*Vasárnapi Ujság*) czikket hoz az aranymivesekről a középkorban; bár találkoznék iróink közt, ki ezen fölötte érdekes tárgyat vizsgálódások nyomán az olvasó közönség elé terjesztené.

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. V. évfolyam. Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

10. szám. December 1-én. Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

Desjardins Ernő tanár és a nemzeti muzeum kő emlékei.

(Vége.)

A tanácsot, *ordo*-t, vagy a decuriók collegiumát kinevezték a *Duumviri quinquennales* (melyeknek hivatala szintén egy pesti muzeumi emléken fordul elő).

Ezen *quinquennales*-ek ugyanazok az éves *Duumviri juridicundo*-kkal, és kik a minden öt évben divatban volt polgári összeirásnál hivataloskodának. A gyarmatokban ugyanazon helyet foglalák el, mint a censorok Rómában szemközt a köztársaság tanácsával, azaz ők állíták össze a polgárok és egyéb lakók albumát azaz névsorát ők egészíték ki, vagy is tölték be az üres decuriobeli állomásokat. A decuriok testülete intézte el a város minden ügyeit és semmi nevezetesb nem történt az ő befolyásuk, határozatuk nélkül, honnan az emlékkönyveken gyakran a DD formulát olvassuk, az az: Decreto Decurionum.

T. Aelius Verinus még tovább *flamen* is volt, és mivel az istenség neve, melynek papságát viselte nem említtetik, *flamen Augusti*-t kell értenünk, kinek isteni tisztelete a birodalom hanyatlása felé minden birodalmi városban rendszereztetett. A tartománybeli flamenek mintegy felügyelői valának a valiási dolgoknak az egész tartományban. A keresztény püspökök az

egyháznak engedélyezett béke után többnyire minden nagyobb városban székeltek, az érsekek pedig a tartományok fővárosaiban telepedtek le, legalább általánosan ezt észlelhetjük Galliában és Afrikában is. Az egyházi kormányzatnak főtisztségei már a római polgári és vallási szervezetben találhatók.

Az emlékkövön érintett Verinus pedig nem volt egyszerű *Duumvir iuri dicundo*, hanem valamint a *consul*-nak állandóan megmaradt a *consularis* tisztességes név, úgy Verinus is azt *duumviralis* továbbá is megtartá, mintegy ki akarván jelenteni, hogy a *duumviri* tisztben is szolgált. Minthogy Aquincumnak duumvir-ei voltak *Coloniának* kellett lennie, melyben a két férfi a legfőbb tisztséget viselte, még ellenben a municipiumok rendesen *Quatvorvirek* alatt álltak.

Ezen tiszteknek hatalma és hivatala egy évre terjedt, és választattak a *Curia* vagy a népgyűlés által, és pedig oly körülmények közt, melyeket leginkább *Mommsen* Tivadar közlött a berlini Akadémia emlékirataiban, midőn a hírneves *malagai* és *salpentai* bronz táblákat magyarázta.

Meg kell jegyeznünk, hogy e helyen e szó *colonia* alatt nem kell azt értenünk, mintha annak lakói mind, mint a köztársaság alatt szokás volt, Rómából vagy Italiából származtatott volna Pannoniába, jelesen Aquincumba, vagy Sabariába, hanem, hogy itt ezen városoknak polgári állapotát kell értenünk, mely hasonló volt a régi coloniák kiváltságaihoz, vagy legalább a *ius civitatis romanum*-nak, vagy a *ius optimo iure* élvezetével járt.

Kételkednünk nem szabad, legalább a tartományok nagyobb részére nézve, hogy a coloniák *primores*-ei logalább a *ius latinum*-ot birták.

Legnagyobb figyelmet ezen emléken mégis a vallási hivatalt jelentő *Sacerdos Urbis Romae* kifejezés érdemli, melylyel *Verinus* czíme ékeskedik. Ezen czím értesít bennünket arról, hogy az Augusztus istenségén kivül *Roma városa istenítésének* is volt papja Aquincumban. Galliában az efféle papi személynek székhelye *Lyon*-ban volt, mind a három galliai tartomány, Aquitania, Lugdunensis és Belgica számára. Galliát ilykép már Augusztus császár osztá fel 7 évvel Kr. e. és az egészben 60 kerületet szervezett. A lyoni hires templomról Strabon beszél, oltá-

rának egy töredékét pedig újabb korban *place du Terreaux*-n találták. A 60 kerület egy papot küldött e templomba, mely ezen egészen politikai és különlegesen római vallási ténykedésre volt rendelve. Istenségei valának *Roma* és *Augusztus*, papjai pedig a *Colonia Copia Claudia Augusta Lugdunensium*-ban tisztességes állást foglaltak el, s a colonia területén egy vallásos kerületet képeztek. A nevezetes felirást, mely erről tudósít, ismerjük *thorigny*-i márvány név alatt, és napfényre jött *Vieux*-n (*Caen* mellett Normandiában), mely a régi *civitas Vinducassium* főhelye volt, újabb városa is megtartá régi nevét, az emlék pedig *St-Ló* (de la Manche-i kerületben) városában áll és tanúsítja, hogy ezen *Sacerdotes Romae et Augusti* a kerületek legtekintélyesb polgárai közől választattak, kik már más befolyásos állással birtak és az egész tartomány valóságos politikai tanácsát képezték. Tisztükhez tartozott a tartomány kormányzójának *legati augusti pro praetore* maga viseletét megitélni, rendeleteit felülbirálni, a panaszokat fölterjeszteni s a tartomány valódi érdekében és a nemzeti jogok fentartása miatt kérdőre vonni azon főtisztviselőt, kit a császári hatalom e polczra emelt és tisztje teljesítésére kiküldött. Nem szabad kétkednünk abban, hogy a pesti muzeumi felirás hasonló papságról tesz említést.

Eddig *Roma* és *Augusztus* isteni tisztelete ismeretes volt a tarraconai, germaniai és ázsiai proconsularis tartományokban is, és igy most Pannonia az ötödiket szolgáltatja, oly hatalmas tényre, mely a római uralomnak Pannoniában való megerősítéséről és a római életnek behatásáról oly kétségtelenül tanuskodik.

Az előbbiekhez még azt is kell csatolnunk, hogy a mi ezen föltevésnek valószínűségét emeli az, hogy ugyanazon muzeumban előfordúl egy másik felirás, melyen egy Aurelius Audentius nevű római polgár az aquincumi colonia patronusának és *Sacerdos provinciae*-nek mondatik. Itt alkalmasint szó van egy *sacerdos urbis Romae*-ről, ki a tartományba, talán *Sirmium* városába, hol ezen vallási tisztelet főtemplom állhatott Rómából küldetett.

A colonia évi tisztviselői közt a duumvireken kivül a két *aedilis* is fordúl elő több feliraton, valamint *quaestor*-oknak is

kellett lenniök. Az előbbieknek gondjuk volt a nyilvános épületekre, az utakra, a piaczokra, az utóbbiak a községek pénztárait kezelték. A *pénz*, illetőleg *adóügyre* vonatkozólag említés tétetik egy *conductor*-ról, adószedőről, ezeknek hivatása volt a vámokat és egyéb adónemeket, melyeket bérbe vettek beszedni, a határokon a csempészeket szemmel tartani, sőt gondoskodva volt arról is, hogy a latrunculusok, a kis tolvajok a határokat, főleg a Dunamentében ne háborgassák.

Nem egyszer fordúl elő Aquincum területén a *collegium fabrorum*; sőt a többi polgári és közéleti foglalkozásokon kivül, milyen például a kerékkel és ostorral jelzett öszvérhajtó emléke, említenünk kell a *Leburna* mimelő mester sírtábláját, ki mintegy száz évet élt, és bár a színpadon többször meghalt, de úgy mint utoljára, soha.

A *házaséletre* nézve igen sok érdekes adat fordúl elő a síremlékeken, hol a házas felek rendkivüli gyengédsége és ragaszkodása a *coniugi* incomparabili et insigni in se pietate, a szülők és gyermekeik szeretete a carissimus, pientissimus melléknevekkel kifejeztetik. *Veturia* T. Julius Fortunatus Centurio neje maga beszéli el a sírirásban házas életét, *unicuba*, *unijugának* mondja magát, egyetlen és csak egy férjü nőnek, kinek hat gyermekéből csak egy maradott életben. Egy keresztény emléken, melynek rosz latinsága barbarkorát tanusítja élczelve azt mondja a sír: itt két anya és két léány fekszik, és mégis csak hárman vannak; az öreganya t. i. leánya és unokája!

Ezen felületes vonások után látszik, hogy Roma polgári szervezetének bélyegét minden elfoglalt tartományra, minden lenyügözött nemzetre reá nyomta. A katonai intézkedésekről nem is akarunk szólani; mert akkor minden egyes síremléket vagy fogadmányi követ kellene közlenünk.

Kik e tekintetben bővebb tudomást akarnak nyerni, és kiket leginkább Aquincum sorsa érdekel, azoknak ajánljuk *Hampel József* munkatársunk *Aquincum*-ról irt értekezését, melyben *felirások nyomán*, tehát biztos alapra fektetett vizsgálódások után találandják mindazt, mit az epigraphika eddig nyújtott e római főváros vallási, polgári, katonai, mivelődési stb. állapotáról. Ezen értekezés az *Archaeologiai közlemények*

VIII-dik kötetében jelenik meg, és a fiatal tudósnak a m. tud. egyetem által pályadíjra méltatott munkájának egyik részet foglalja magában.

El nem válhatunk a római világ megható képétől a nélkül, hogy annak az utókorra, sőt még mai viszonyainkra is gyakorolt nagy befolyásáról említést ne tegyünk. A római polgárzat (civitatis) szervezete, mely mindenütt a nagy — az egész világra kiterjedt — köztársaság száz és száz töredékben való hű visszatükrözése volt, független alkotmányt nyújtott a leigázottaknak és széles szabadságot a köztársaság jóléte és örökké való fentartása érdekében. A császár képviselője a tartományokban is a népek választottai ellenőrködése alatt állott, és jaj neki, ha az elégületlenség által a belbékét koczkáztatni meré! Maradhatott is volna mai napig ezen életre való szervezet, ha az emberek a törvényeknek, a szabályoknak megfeleltek volna! A római birodalom mintaszerű politikai alkotmányát megdönté a katonai elem hatalmaskodásának túláradása, a testőrök megvesztegethetősége, főleg pedig a nyilvános morál általános alásülyedése! Róma elveszté ugyan a világ kormányzatát, tartományai a népvándorlás áradatai alatt elszakíttattak, de a római polgárosodás, a római kormányzati szervezet fenmaradt a barbarok dúlásai után, átélte a középkort, és a latin számazásu népeknél még mai napig is fenáll!

*

* *

A n. muzeum kőemlékei közt nemcsak azok a nevezetesebbek, melyek tiszta vérü rómaiakra vonatkoznak, ezeket mindjárt a nevekről, az emlékek minőségéről ismerhetjük meg, hanem reánk nézve sokkal értékesebbek azok, melyek a benszülötteket állítják elénk és azoknak neveivel és viseleteivel ismertetnek meg. A barbarok, kik a Traján-féle oszlopon előjönek katonák, foglyók, a síremlékeken az asszonyokat és gyermekeket látjuk régi, ősi ruházatukban, mely annyiból nagyon érdekes, hogy a durva, talán katonai kőfaragók által készített szobrok és dombormüvek ugyanazon díszítményeket mutatják, melyeket a sírokban találunk és mi ennél is nevezetesebb: a civilisatio által kevésbbé érintett dél-dunai nemzeteknél még mai nap is észlelhetjük.

Muzeumnak többnyire a III-dik, IV-dik századból származó durva, bizonytalan jellegü kezdetleges művészetre utaló irással ellátott műemlékeinak egy nagy része azon érdekes anyagot nyújtja hazánk régi történetéhez, melyet másutt, akárhol, hiában keresnénk, s melyet eddig alig méltattunk figyelemre.

A római legionarius letelepedvén, nem hoztatott hazájából nőt, nem alkothatott saját nemzetbelijével tűzhelyet, családot. Hogyan is követhette volna a syriai, afrikai, gall vagy tudja a jó isten honnan és hányféle hányatásra keresztűl ide vetődött férfit a rokonérzetű, egy nemzetbeli hajadon?! A római veterán, mialatt sokszor a legjobb korban levő katonát kell értenünk, nőül vett azon tartománybeli hajadont, a hol földeket kapott, a hol nyugalmasabb tartózkodást remélhetett. Idővel a benszüllöttek is szereztek a köztársaság körül érdemeket és a római polgári jogban részesűlhettek, honnan a sok előnévnélküli katona, a sok barbar hangzatú, romanizált egyén. Így akarunk nemcsak egyes polgárokra, hanem találunk saját isteneket, kiket a rómaiak albumukba befogadtak, találunk a rómaitól elütő ruházatot és készleteket. Emlékeink ugyanannyi tanár a rómaiak és a benszülöttek közt történt nagy nemzeti elegyedésnek, fusiónak, melyet egy részt a polgári életnek szükségei és a faj fentartása, másrészt a civilisatio és polgári szabadság, valamint az önfentartás és biztonság érzetei követeltek.

A ki a világtörténetet tanulmányozza, annak nem fog feltűnni az, hogy a pannoniai emlékeken ugyanazon végzésü nevek fordulnak elő, melyek Germania- és Galliában is olvashatók. A barbar nevek legnagyobb része czelta hangzásu, eredetüket még a római ruhában is föl lehet találni, és igy a nyelvtudomány segítségére jövén a régészetnek, bebizonyítja azt, hogy a Duna, Europának ezen főütere mentén ugyanazon nép lakott, mint Galliában. Ezt el kell fogadnunk, akár azon véleményen vagyunk, hogy a Galliából kétfelé vándorló *Sigovesek* mindenütt nyomot hagytak azáltal, mivel portyázó csapataikból, vagy maradozóik közől sokat elpotyogtattak és a minden áldással bővelkedő területen szivesen letelepedtek; akár azt, hogy az *aria-celt* népek keletről indúlva és a legszél-

sőbb nyugatra törvén itt a közös eredetű rokon népeket hagytak hátra.

Annyi bizonyos az északi tudósok vizsgálatiból, hogy az egész népvándorlási áramlat, nem mint sokán hitték, de a legtekintélyesb svéd és dán archaeologok által épen az ellenkező bizonyúlt be, hogy mondom, nem Oroszországon keresztűl hullámzott át, hanem hogy mindenütt a Duna folyását és annak vidékét követték, míg a Nyugat-Europa partjait mosó tengert elérték.

Nevezetes minden esetre az, hogy ebbeli művezetünk ugyanazon alakokban nyilvánul, melyek Svéd- és Dánországokban egyáltalán találtatnak. Innen várhatjuk, hogy végre e roppant zürzavarba, melyet egy részt műemlékeink értelmetlen és nem eléggé biztos adatok nyomán történt összhalmozása, az ásatásoknak nagyon parlagi módon és inkább kapzsiságból, mint tudományos czélból való eszközlése népünknek, mely ily műemlékekre leginkáob bukkan, durva, neveletlen és romboló természete okozott és okoz, majd északról kaphatunk vezérfonalat, kellő felvilágosítást, minthogy itt e nemzetek településük után nem háborgattattak és évezreden át tiszta jellgüket műemlékeikkel együtt fentartották.

Sok lenne, ha mindazon neveket fel akarnók hozni, melyek hazánkban elszórt felirásokban találhatók, de a Matomarus, Arausio, Auloporus, Dallon, Tranton, Epon, Atauson, Saetibolus, Bafarou, Araviscus, Brogimara, Comiumara, Cobromara stb., eléggé tanuskodhatnak fenebbi állításunkról, bár más kevésbe czelt hangzatnak: mint Bato, Rasetira, Catuca, Matsius, Amiusa is idegen eredetre utalnak. És hány ily név veszhetett el a római koru emlékeknek alapokba vagy falakba való beépítéseknél, melyeket talán soha sem fogunk felhasználhatni.

A puszta neveknél sokkal érdekesebbek az emlékeken előforduló jelmezek, ékszerek és pipere-czikkek, melyekről nem merjük állítani, hogy másutt nem találhatók, hanem igazabban mondhatjuk, hogy figyelmünket eddig egészen elkerülték, és csak a tudós tanárnak pontos rajzolásai közt tűntek fel és az ősi népviselethez igen becses adaléknak bizonyúltak.

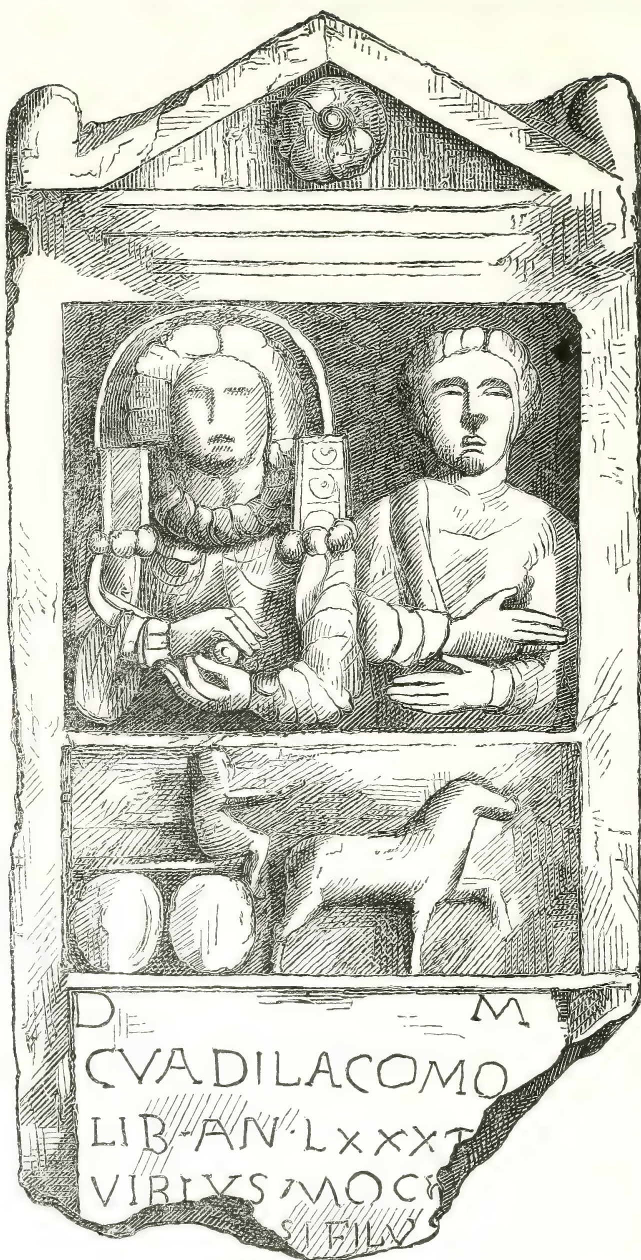

2r. ábra.

Desjardins rajza után adjuk itt egyikét azon barbar köveknek, (2. ábra), melyek mind a két nem ruházatát ábrázolják. *Vadilacus* felszabadított rabszolga volt, mint a 2-dik sorban a LIB (ertus) szó mutatja, ruhája egyszerű zubbony, a római bő redőzetü köpenynek hiányában van; de annál ékesebb nejének jobbra álló alakja, melyre úgy látszik minden ékességeit rárakta. A homlokát körül vevő csomag nem hajából készített fonadék, hanem mint a kissé nagyon is ledörzsölt faragmányon ki lehet venni, arany vagy egyéb fémből készült dudorodó lapokból áll. A fejet vállig érő fátyol födi, a nyakat pedig itt is, de más hasonló köveken is, vastag láncz ékesíti, mely mintegy tiz szemből kötélvonalszerűen egymásba

füződött. Az efféle nyaklánczok csak elül ékesítették a nyakat, a hátsó része egyszerű lánez vagy zsinegből állott, mint azt a 3. ábrán látni lehet, hol a muzeumi kőemlékeken négy külön esetben látható nyaklánez egy valóságos aranylelet nyomán állíttaték össze.

Az emléket tovább vizsgálván, valami sajátlagos ékszerrel találkozunk, t. i. két a vállhoz erősített magas, széles merev szalaggal, épaulette-el, melyet még a kis leányoknál is észlelhetünk. Ezen merev szalag, melynek idomát a 3-dik ábrán előbb említett nyaklánez közepén látjuk, vékony arany lemezekkel volt ékesítve; ezek közt egy kerekidomut, és hullámos meanderrel czifrázatottat a n. muzeum is bir.

A római módon elrendezett emlékkövek magas, négyszögü, felül ormozattal biró táblákból szoktak állani. Ezek orma közepén egy rózsa, néha oldalt delphinek fordúlnak elé; jön a képes négyzet, hol a halottak, néha haton is eléállíttatnak, és oszlopoktól körülvétetnek; az alakokat arczképeknek alig lehet mondani. Jön egy alacsonyabb mező, rendesen a halotti áldozat rajzával, azaz a háromlábu asztalkán, vagy többön is, a pogácsokkal, gyümölcsökkel tele rakott kosarak állnak és két áldozótól körülvétetnek; vagy pedig vadászati jelenetek, majd mint a 3-dik ábrán és egyebütt gyakran, szekerek, katonák fegyverzetükben és lovaikkal is ábrázoltatnak. A sírkő alsó része, és a történelem tekintetéből lefontosabb a felirás, melynek magyarázata, főleg a nagyon lyukacsos ó-budai kövön, és oly rosz fentartás mellett, mint nálunk rendesen tápasztalható, nem csekély fáradságba kerül.

A népviseletet elétűntető kövek közt vannak olyanok is, melyeken a haj símára fésűlt, és pártával van díszesítve. Ilyen hajdísz Szerbiában, Dobrudsában és Oroszországban ma is divatos. A kézgyökön és karokon olyan karpereczeket viselnek, milyeneket az említett ábrán felül és alul látunk, de a mi legnevezetesebb, három ülő nőn világosan látjuk azon *széles övet* és ugyanazon czafrangos *katrinczát*, melyet *opasze* név alatt a szlávok és oláhok mai napig viselnek!

* * *

Ezen római és barbarkori síremlékek bővebb magyarázatából eléggé látjuk, mennyi történelmi kincs rejlik muzeumunk

3. ábra.

eddig ignorált, köveiben, s mennyi adatot és meglepetést várhatunk még Pannonia többi kőemlékei tanulmányozásából. Ősrégi történelmünk küszőbe előtt állunk, hol fel van halmozva a legérdekesb anyag, melyet philologjainknak, történészeinknek szorgalmasan át kellene kutatniok, hogy azon sivatagot, mely hazánk őskorát képezi, mielébb életre és tanulságra való csemetékkel beültessék.

Desjardins Ernő munkájával kapcsot nyerünk az europai, sőt a világtörténelemmel is, — illő, hogy itt meg ne álljunk. Mentsük meg mindazt a mit megmenthetünk; és a többi eléhaladott nemzetek közé soroztatni legyünk méltókká. Uj és nagyszerű tér ez, melyet tőlünk senki el nem vehet — foglaljuk el, nehogy mégis más, szemesebbek által megelőztessünk.

Rómer Fl.

Szombathelyi közlemények.

XI.

Örömmel jelenthetjük, hogy azon eszme, melyért évek óta buzgólkodtunk, melyért a napi sajtó útján épugy mint magánkörökben minden követ megmozdítottunk, egy vasmegyei régészeti egylet alakítása s evvel kapcsolatban egy megyei régiségtár létésítése, végre valahára testté kez l válni.

Nem is kivánhattunk volna önzetlen fáradozásainkért, melyet ez ügyben kifejtettünk, szebb jutalmat, mint a melyben részesültünk akkor, midőn az előértekezleten, melyet e czélból hirdeténk, a szombathelyi közönség tekintélyes része megjelent és indítványunkat osztatlan tetszése- és helyeslésével fogadá. Kézzel fogható bizonyitéka ez annak, hogy az anyagi érdekek legyezése, és a mindent benyelni készülő politikai pártmozgalmak nem képesek kiirtani népünk műveltebb részéből a szép és nemes iránti fogékonyságot, mint azt néhány sötéten látó, különben igen tiszteletre méltó egyéniségtől hallottuk jósolni a fenforgó ügy körüli törekvéseink kezdetén; és hogy a nyilvános élet minden követelménye mellett megfér,

a csendes, zajtalan tudományos működés iránti részvét is, mely kétségkivül sok, mozgalmas életünk felszinét mélyen felzavaró napi kérdésnél maradandóbb emléket van hivatva maga után hagyni.

Az előértekezlet határozatilag egy régészeti egylet alakítását kimondta, és a további teendők végzésére egy tíz tagú választmányt bizott meg, melynek élén a mindenkitől tisztelt Szabó László ügyvéd úr áll. E választmány kidolgozta az alapszabályokat, melyeket egymásik, szintén szépen látogatott értekezlet megvitatott s megállapított, s a melyek most a m. k. belügyminiszteriumhoz küldettek be jóváhagyás végett. Az alakitó és tisztválasztó gyülés az alapszabályok visszaérkezte után fog megtartatni; ámbár már is száznál többen jegyezték be magokat tagoknak.

S midőn így kilátásunk van arra, hogy régészeti kutatásainkat rövid idő mulva nagyobb mérvben s rendszeresb alakban folytathatjuk, az időközönként felmerülő leleteket is annál lelkiismeretesb figyelemben részesítjük, mert tudjuk, hogy megmentésük saját régiségtárunk javára történik.

Mindenek előtt kiválóán érdekesek azon ásatások, melyek a Ritter család szőlőjében épen most folynak. E szőllő a kalvariától balra a második, s ennek éjszaki döngületén már régóta faltörmelék mutatkozott féllábnyira a fölszín alatt. E hely most tüzntesb vizsgálat alá vétetett. Legelsőben is fekete agyagból készűlt 1½′ magas hamvvederre bukkantunk, mely tele volt félig megégett emberi csontokkal. Azonkivül volt benne még egy mécses CRESCES bélyeggel, egy kisebb edény töredéke és egy szintén darabokra mállott fehér üveg ampulla; szorosan mellette egy kis csupor állott, színig hamuval megtöltve. Kutatásainkat most lábról lábra folytattuk odább, és ime! említett hamvveder helyétől vagy egy ölnyire nyugotnak, a furó tömör falban akadt meg. E falnak szélessége, hossza constatáltatván, kiásattuk a felette levő törmelékkel vegyes 3 és féllábnyi földréteget. A terméskőből s vékony római fedőtéglákból elég rendetlenűl összerakott fal alatt különböző kövekből simán kiépített sír volt. A sír oldalfalainak hossza 5′ 3″, nyugati végének szélességge 1′ 9″ 6‴ keleti, vagyis a fej vegéé pedig 2′, mélysége mindenütt 1′ 6″. A sírban egy min-

den részében meglevő férfiu csontváz feküdt — koponya nélkül. De a fej eredetileg sem lehetett benne, mert a nyakcsigolák a fejvég jobb szegletében, a lábak csucsai pedig meggörbült helyzetben a nyugati vég szegletében érték a zárfalat. A hajtott fekvést a hulla magassága tette hihetőleg szükségessé, mert egy-egy felső lábszár hossza 18″. Innen két lépésnyre délnyugat felé négy lábnyi mélységben 6′ hosszu, 3′ széles 1′ 7″ mély tömören épült sírt fedtünk fel, melyben a szintén koponya nélküli csontváz nyugottól keletnek feküdt, s mindkét végével szintén érinté a zárfalakat; a csontokon kivül egyéb tárgy a sirokban nem volt. A két sír közt csak a volt a különbség, hogy az utóbbinak zárfalait egy-egy faragott terméskő képezte, s hogy az elsőnek talaja kövekkel, a másiké pedig rovátkos római padolat-téglákkal volt kirakva.

Régiségtárunk csinos bronz tárgyakkal szaporodott. Ilyen a). Díszes zöldrozsdás tű, melyen gomb helyett csinos művü galamb ül. A galamb magassága 6‴, hossza a begytől szélesen elterülő fark végéig szintén 6‴. Alatta a tű 1″ hosszuságban csavar rovátkokkal van ellátva, vége csonka. b) Karika fülfüggő, kinyitó részszel; kör átmérője 1″. c) Füző tű, szép zöld rozsdás a ma használatban levőkhöz tökéletesen hasonló. Hossza 2″ 6‴. d) Dombor karikákkal ellátott tálacska, szép zöldrozsdás, átmérője 2″, e). Csinos kulcs — clavis laconica — magassága 2″, melyből 11″ 4‴ a fönt karikával ellátott hoszszukás négyszöget képező fogantyu lapra esik, a szakál hossza 6‴. Ilyen fajtáju nagyobb vaskulcs már van. f) Egy nyolcz gyűrüvel biró, zöldrozsdával bevont kartekercs; a véggyűrük fönt is alant is igen díszes, még most is ruganyos és a középen csúcsba kidurodó tekercsrózsákba mennek át. E gyönyörü darab a Nagy-Unyomnál nem rég foganatba vett vasuti munkálatoknál találtatótt párjával együtt, mely azonban nyom nélkül eltűnt. g) Kigyó alakban hajlott kampó, melynek egyik végén dúrva művű ökörfej van. Hossza 5″ 2‴. Azt vélem, hogy valami mérleg kiegészítő része lehetett.

Agyagmüvekből úgy látszik, soha sem fogyunk ki. Utolsó közleményem óta husznál több korsó, csupor, csésze meg furcsábbnál furcsább edényfül került birtokunkba. Különösen a kámoni utcza 254. szám házának átalakítása alkalmával volt

ilyféle leletek valódi dísze. E helyt 1° 3′ mélységből egy délről éjszaknak huzódó római járdát szedtek föl. Azonkivül még egy 6″ hosszú római tőrpengét is szereztem.

A pénzekből csak azokat akarom fölemlíteni, melyek gyűjteményünkben uj fajt képviselnek. Ezüst érmek. *Tetradrachma* a szokásos babérkoszorus fejjel;)(ló, melyen igen kezdetlegesen rajzolt férfialak áll. Alatta: A. *α*. Lelhelye ismeretlen. *Geta*)(MINERVATRPX. *Családi érem.* Előlapján teveforma állat, ennek háta felett: AVREL CVR, hátlapján háromlovas diadalszekér, alatta: ... SAEIOS. *Gallus.*)(. LIBERTAS AVGVSTA. Bronz érmek. I. nagyságú *Antoninus Pius*)(SALVTI AVGVSTORVM. TRP XVII. S. C. — APOLLO AVGVST. Apolló a lanttal; II. nagyságu DN VETRANIO PFAVG)(. CONCORDIA MILITVM. a császár álló alakja, mindkét kezében signumot tart. III. nagyságu. *Valens* RESTITVTOR REIPVB. — A napokban vettem egy kőmives inastól egy csomó római rézérmet többnyire Constantinus és Valensfélét, s közte nagy meglepetésemre a következő, eddig legalább általam soha sem látott, egészen tisztán olvasható körirattút találtam: INPCCALYAL NAXIANVS PFAVG)(GENIO IV . . . Álló genius, jobbjában koszorút, baljában bőség szarvat tart. Alatta: N. A. Tekintve a gyémántsoros ékkel díszített főt, a hátlap alakjának rajzát, az egésznek rozsdás s kopott voltát, ezen érmet rómainak kell tartanom, de akkor honnan e rettenetes név?! Kérek fölvilágosítást! *)

A régészet iránt már a vidék is kezd érdeklődni. Igy a babai néptanitó levélben értesített, hogy a Marczal mellett elterülő babai határban a vasuti munkások többrendbeli római sirokat ástak fel, de a benne talált tárgyakat széthordták; a vépi kovács-czéh pedig 1633-ban készűlt pecsétjét küldte be gyűjteményünk számára. Bár csak e szép példa sok követőre találna!

Lipp Vilmos.

---

*) Gal. Valerius Maximianus pénzének barbar utánzása lehet, vagy valami ügyetlen vésnök műve. R.

Az ország czímere.

(Képviselőházi bizottság jelentése.)

A tulajdonképeni Magyarország czímere két elemének egyike: a *kettöskereszt* sajátkép az ország, másika a *nyolcz pólya* az Árpádház czímer alakjának tekintetik.

Az első nézet helyes, és ámbár a kettőskereszt legelőször csak III. *Béla*, azaz a valódi heraldika fejlődése korában jelenik meg e király érmein tökéletes heraldikai alakban: nem tagadhatni, hogy ezt már e király előtt is az apostoli ország jelképének, symbolumának tekinték; miért is *Hartvick püspök* Szent-István legendájában mondja: „*Crucem insuper regi anteferendam, velut in signum apostolatus misit*“ (II. Silvester).

Ellenben III. Béla korában az Árpádház czímer alakja nem a pólya volt, hanem az oroszlán; mi világosan tetszik Imre király 1197-ben kelt azon okmányából, melyben Ursino Istvánt saját czímerével e szavakban adományozza: „arma etiam seu insignia ipsius Domini et patris nostri et nostra; scutum et desuper galeam, de summitate ipsius galeae Leonis anteriorem medietatem ect., donamus“ (I. fej. Cod. Dipl. II. p. 304.) És hogy az oroszlán e korban nemcsak sisakdíszként, hanem mint valóságos heraldikai alak a paizson is használtatott, bizonyítja még több eredeti pecsét, nevezetes aranybulla, u. m. Imre királyé, egy 1202-ben; s II. Endréé egy 1221-ben kelt okmányán (*Pray*, Syntagma IV. T. 6. ábra VII. T. 1. ábra). Itt a pólyákon ballogó oroszlánok láthatók; miért is e pólyákat folyóknak tartani nem lehet s így teves azon nézet, mely szerint Verbőczy után a pólyákat hazánk főfolyói jelképének tekintik. Mi módon jutott a pólya Magyarország czímerébe, vajjon nem Margit, III. Béla franczia születésü neje, hozta-é be hozzánk hazájából? hol a pólya mint a heraldika egyik legegyszerűbb alakja számtalanszor előfordúl a legkülönbözőbb czimereken. Egyébiránt a pólyás czímer más országokban is igen gyakran fordúl elő, így a nápolyi Caraffa grófi család is használja, még pedig három ezüst pólyát vörös mezőben (l. Siebmachers grosses Wappenbuch XII. és Supplement, Tab. 12.)

Ellenben miért tűnt le az oroszlán II. Endre után nemcsak a pólyákról, hanem általán az ország- és Árpádházi czímerről? — ennek okat történelmünkben nem találjuk, de hogy a XIII-dik század 5-dik tizede óta csak is az egyszerű pólya tekintetik az Árpádház czímer-alakjának: ezt e ház valamennyi ránk maradt emléke bizonyíja. Tekintve a két alkatrész közti viszonyt, eredetileg a kettős keresztnek adatott az elsőbbség a pólya fölött, I. Mátyás király koráig, mert midőn mindkettő együtt megjelent, amaz nagyobb mérvben és díszesebb helyen volt előadva. E szokás ingadozni kezd ugyan már Zsigmond alatt, hanem mégis csak úgy, hogy a királyok czimere nagyobb részén kivált a pecséteken, az elsőbbség még gyakrabban a kettőskeresztnek adatik; de I. Mátyás óta a mai szokás áll be, kivált az osztrák ház alatt, mig Bocskay István és Bethlen Gábornál, kik a maguk és Erdély czímerén kivül, a sajátképi Magyarországét is használták, még a XVII-dik században is a kettős kereszt, a négyezett (quad-rirt) paizs első, a pólya pedig harmadik helyen jelenik meg (l. *Bedeus*, die Wappen u. Siegel d. Fürst. v. Siebenb. (1838.).

Eleinte a kettős kereszt egyszerű zsámolyon áll, vagy hordott keresztként póznába illesztendő hegyes alsó véggel adatik elő; a hármas halomnak első megjelenését (Fenena pecsétjének csekély domborodását annak még nem tartjuk) Ágnes királyné és Otto pecsétjein látjuk. Mindkettő bajor születésü, Bajorországban pedig a hármas halom mindennapi, miből világos, hogy azt nem tekinthetjük Tátra, Fátra, Mátra jelképének.

A számtalan czímeren, előforduló hármas halmot sok heraldikus kalvária hegyének tartja; többnyire pedig egyenesen az itt emelkedő vagy növekedő állatnak egyszerű állványaként van használva.

A hármas halom és kettős kereszt közti koronával elég korán találkozunk! ugyanis már I. Lajos király egyik érmén; de későbben ez ismét kiment a szokásból, mely csakis I. Mátyás óta vált állandóvá. E korona mindig a középkori liliomos volt. Ily középkori liliomos koronát tettek fel egész czímerpaizsra is, még pedig ide s tova már az Árpádházi királyok; még határozottabb pedig I. Lajos koronás vérte egy „pro Slavonia“ vert érmen, továbbá egy pecséten, melynek körirata „Sigil-

lum Regnicolarum Hungariae", s mely egy, 1384-ben kelt okmányon látható (1. Pray Synt. X· T. 9. ábra).

A magyar királyi koronát a pecséteken csak lassan-lassan kezdték másolni. Ehhez némileg, de csak némileg kettős abroncsával és félkörü lemezkéivel, hasonlít II. Ulászlónak pecsétczímere (1. Pray XIII. T. 4. ábra) — koronánk hűbb képe azonban csak is az osztrák ház alatt lett szokásos.

A paizs és koronatartók is változtak. Legrégibb vérttartóként tekinthetjük a sárkányt, Róbert király egyik pecsétjén (1. Pray I. T. 6. ábra) később kedvencz strucz-madara is megjelenik e szereppel, ép úgy a griff is, sőt I. Lajos és Mária királyné pecsétjén, a struczon kivül meztelen nő által tartott paizsot is látunk (az előbbit 1. Pray II. T. 1. ábra az utóbbit az országos levéltár egyik pecsétjén). Még később állandó vérttartó alakká az angyal lett. Ilyennel találkozunk Zsigmond király egyik pecsétjén (1397-ben); az angyal itt az általa tartott vért fölött jelenik meg. Erzsébet királyné pecsétjén (1441-ben) egy angyal tart két vértet, a magyar és osztrák polyán. Három angyalt paizstartóként először használt I. Mátyás király ugynevezett „sigillum majestaticum"-án, s e szokást megtartotta II. Ulászló is. Országos czímerünknek vérttatójaként tehát a három angyalt tekinthetjük.

A királyhágóntuli Magyarország három nemzetet képviselő czímer sokkal későbbi eredetű, mint az anyaország czimere.

A magyar nemzetnek lobogóján a sas már 1321-ben jelenik meg ugyan és valószinűleg innen ment át a czímerbe, de a szász nemzet legrégibb czímere nem a mai, hanem nevezetesen Nagy-Szebené 1302-ben volt: négy koronát tartó férfiu ily körirattal: Sigil S. PROVIM (sic) CIE H D . . . M. CO-ROM (sic), Bedeus olvasása szerint: „Sigillum Cibiniensis provinciae ad retinendam coronam"; a többi szászoké pedig korona alatt háromtengeri töklevél, ily felirattal: „S · septem sedium saxonicalium". A székelyek eredeti czimeréről Palma „Specim." 74, I. ezt irja: „Nonnulli Siculis ferratum cubitum gladio coronam, cor caputque configentem adscribunt." Szerinte, vagyis inkább Ajtay Csereynek hozzá intézett levele szerint, ez lett volna a székelyek czímere 1437-ig, a midőn Zsigmond király „quando interdiu illi, noctuque domi, foris-

que in coronae, patriaeque defensionem nunquam non paratos se luculentissimis argumentis identidem declararent, solem, lunamque in perennis vigilantiae signum antiquo seu inseri, seu reddi scuto voluit."

A sast, a napot, a holdat és a hét várat együttesen legelőször használta, több czímer alakjával együtt, a XVI-dik század vége felé Báthory Zsigmond, (l. ezekről gr. Kemény József a „Nemzeti Társalkodó"-ban 1833-ban november hóban Jakab Eleknek 1867-dik évi „Századok"-ban megjelent czikkeit és Bedeus id. könyvecskéjét).

A három nemzetnek együttes heraldikai képviseletet megerősítette az 1659-diki szászsebesi országgyűlés, s így állapíttatott meg véglegesen a mai királyhágóntuli czímer. A társországok közt legrégibb a mai Horvát, régenten Sclavoniaországnak nevezett czímere, mert ennek nyestje két csillaggal „mardura", már III. Béla érmein fordul elő, e körirattal: „Moneta regis pro Sclavonia". Azonban királyi pecsétekbe e czímer csak később vétetett fel. II. Ulászló a mai czímert a rendek kérelmére, 1496-ban állapította meg e szavakkal: „haec arma, videlicet in uno scuto triangulari, duo flumina superius denominata per transversum directe depicta in eorum medio superstite campo scilicet penitus rubicundo predictum mardurem antiquum eorum insigne coloris naturalis et proprii, reliqui autem duo campi eiusdem scuti duas partes exercitationes, in quibus praefatum Regnum nostrum Sclavoniae et eiusdem incolae adversum praedictos Turcas continuo agitantur sydus Martis volumus appellare", etc. etc.

Magyar királyi pecséteken legrégibb Dalmátország czímerének használata, s épen ezért eredete körülményeit többé nem ismerjük. Használta ugyanezt a mai horvátországi ostáblával együtt már Dusan István is „Romaniae, Slavoniae, Albaniae Imperator" (l. rajzát Palma: Herald. R. Hungariae, Spec. I. T.) Saját királyaink közt a három koronás oroszlánfőt legeleször csak Zsigmond vette fel czímerébe; azóta Dalmátia czímere a magyarországaival folytonosan összekötve maradt.

Ellenben a horvát ostábla, mivel ezelőtt a mai Sclavonia czímere volt Horvátországé, elég későn jelenik meg a magyar-

országos czímerben, nevezetesen legelőször II. Lajos egyik érmén, azután II. Mátyás óta állandóan.

Fiume kerületének czímere ugyanazon évben keletkezett, t. i. 1659-ben, melyben az akkori Erdélynek rendei a szászsebesi országgyűlésen a három nemzetnek együttes czímerét megállapították, az adományozó okmány a fiumei czímert minden tekintetben meghatározván, itt sem keletkezése idejére, sem alakjára, sem szinezésére nézve kétség nem fordulhat elő.

Természetes, hogy az anya, azaz Mngyarország czímerének adatik a legdíszesebb hely, a paizs közepén, erre rangban legjobban következik a királyhágontuli Magyarországé, mely az eddig is használt heraldikai alakokat megtartva, paizslábként alkalmaztatnék. A három társország czímere vértfőként jelennék meg. Ezek közt a legdíszesebb hely Horvátországé lévén, erre következnék Sclavoniáé és Dalmátiáé.

Legnehezebb Fiume helyét meghatározni. Itt a Magyar- és Horvátország közti versenygés képezi a nehézségeket; e szerint Fiume czímerét úgy kellene elhelyezi, hogy mindkét vetélkedőnek elég tétessék; a vért közösen Magyar- és Horvátország czímerében helyeztethetnék el, a szokottnál magasabb állása ellentállván, hogy a paizs mell- vagy épen szív-, s így főpaizsnak vétethessék.

E szerint Magyarország czímere törvényben következőkben határoztatnék meg:

Hasitott paizs, vörös előmezején zöld hármashegy fölötti liliomos arany koronán emelkedő kettős ezüst kereszt; hátsó mezején nyolcz, felváltva ezüst és vörös pólya: (Magyarország a Királyhágón innen). A paizs félkörü lábán vörös osztó pólya fölött kék mező közepén felrepülő növekedő (azaz fél) sas, jobbra arany nap, balra arany növekedő holdarczczal. A pólya alatt arany mezőn hét, 4, 3 vörös torony (Magyarország a Királyhágóntúl) A paizsfő közepén öt-öt mezős vörös fehér ostábla (Mai Horvátország), Jobbra két ezüst folyó által felosztott paizsnak felső kék mezején hatágu arany csillag, a két folyó közti vörös mezőn természetszínű futó nyest, az alsó tiszta mező kék színű (Mai Sclavonia). Balra kék mezőn három, 2, 1, koronás oroszlán fő (Dalmátország). Egy, félig Horvát-,

félig Magyarország vértét megfekvő kis paizs rózsaszínű arany damascirozott mezején kétfejű és kéttestű sas, mely korsón áll, az utóbbiból víz ömlik, a két sas fölött herczegi korona lebeg; mindez természetszerű színben. Jelszó: „Indeficienter" (Fiume) A nagy közös paizson nyugszik Magyarország koronája. Koronatartó fehér ruhába öltözött növekedő angyal; a paizsot, mindegyik oldalán egy-egy szintén fehér ruhába öltözött lebegő angyal tartja.

Horváth Mihály és Henszlmann Imre.

A bécsi képes krónika.

Emich Gusztáv kir. udvarnok úr meghalván, hogy a magyar képes krónikát illető lemásoltatási terve oly forrón pártoltatott a m. tud. társaság archaeologiai bizottsága valamint a m. nemzeti muzeum könyvtára által, november 13-kán átadá az arch. bizottság előadójának további rendelkezés végett a *Marci Chronicához* készíttetett 11 hártyalapot, mint a nagy másolati mű kezdeményezését és a 60 frtnyi segélő összegnek harmadát azaz 20 frt o. é. Tudjuk, mily feltűnést okozott a párisi világtárlat alkalmával a magyar nyomdászat e remekje, hallottuk az első tekintélyek hizelgő itéleteit, és olvastuk, azon méltányos kitűntetéseket, melyek a chronica kiadója fáradozásait elismerésül itthon és a külföldön egymásután érték; de még azt sem fejletettük el, mit emészhet egy tűzveszély, s mily kárt tehetne főleg, ha egy nemzet ritka kincseinek legérdekesbét emésztené. Ezen eszméből és aggodalomból kiindulva, *Emich* Gusztáv úr ajánlotta a m. n. muzeum országos könyvtárának az általa készíttetett 11 festett lapot, és még 60 frtot, ha t. i. találkozik annyi hazafias áldozatkészség, miszerint az egész bécsi képes krónika hiven lemásoltassék. Ha az eredetit nem birhatjuk, legalább ne legyünk kényszerítve Bécsbe felrándulni, midőn hazánk ezen remek művét akarjuk tanulmányozni. Előadó felhozván ezen nemzeti ügyet az archaeologiai bizottság junius 30-kán tartott X. rendkivüli ülésében, ennek tagjai örömmel karolták fel ez ügyet, melyben már a VII-dik

és IX. ülés előre intézkedett, határozván: hogy mindenképen igyekszik, miszerint a körülbelül 2500 forintra rugó másolási költséget kiteremtse. Jó példával akarván előmenni, a különben is szűkre szabott országos költségből 1872-től kezdve 3 éven át 200 forintott ajánlott fel, mely költséghez a m. n. muzeum is könyvtári alapjából ugyanannyival hozzá járult. A bizottság tagjai közül 3 évre, évenkint 40 frtot ajánlott Ipolyi Arnold, hasonló föltétellel évenként 10 forintot Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Pulszky Ferencz, Rómer Flóris, Wenzel Gusztáv, 5 frtot pedig 3 évre Mátray Gábor. A bizottmányon kivül 10 frtot évenként 3 évre Hegedüs Candid miniszteri tanácsos. A mint az első részletből annyi be lesz fizetve, hogy folytonosan lehet a lapokat másoltatni, a másoltatást elkezdetjük, és az eredményről időnkint a résztvevőket értesítjük. A valószinűleg szükséges 2500 frtból már is 1485 frt van biztosítva, a 765 frtra még nyitva áll az aláirási tér. Kérjük tehát tisztelettel a hajdan művészetét pártoló hazánkfiait, sziveskedjenek ezen jeles eszme valósításához minél elébb hozzájárulni, és lehetővé tenni azt, hogy a *képes krónikát* nemzeti muzeumunk könyvtárában is birhassuk. Az aláirásokat, valamint az első részletet elfogadja a bizottmány nevében Rómer Flóris régiségtani őr a m. n. muzeumban.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. november 7-én a m. n. muzeumban tartott XII. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből

Elnök: Mátray Gábor.

Jelenlevők: Henszlmann Imre, Pulszky Ferencz, Rómer Flóris és Toldy Ferencz bizottsági tagok.

96. Előadó megbizatott, hogy azon tagoktól, kik a bécsi képes krónika lemásoltatásához hozzájárulni igérkeztek, az első illetéket beszedje, és a másolóval érintkezésbe lépjen.

98. Felhozatván az, hogy az általános osztrák épitészeti egylet az Alsó-Dunának Csepel szigeténél való kotrásához hozzá fog, határoztatott, hogy ezen válalat főmérnöke, Heider Ede lovag kéressék meg, hogy a Duna medrében netán találandó régiségeket a m. nemz. muzeumnak beküldeni sziveskedjék.

99. A gr. Sztárai-féle levéltárból átadattak II. Ulászló király és gyermekei arczképeit előtűntető festmények, melyek a Pethő család czímere fölött előfordúlnak; határoztatott, hogy a régibb, 1507-dik évből való festmény keretével együtt hiven miniatürban másoltassék; az 1572-ből való későbbi pedig fényképileg vétessek le; ennek végrehajtásával előadó bizatott meg.

101. Henszlmann b. tag bemutatja a báth-monostori rajzokat és némely régiséget is ad át a n. muzeum számára, megigérvén, hogy ásatásának eredményét az „Archaeologiai Közlemények“ számára benyujtandja; köszönettel fogadtatott.

104. Előadó közli a m. tud. Akadémia leiratát, melyben a szombathelyi régészeti egyletnek azon kérésére, hogy a Bittnicz-féle gyűjtemény kettősei a muzeumtól, illetőleg az Akadémiától visszaküldessenek, véleményt kér az archaeologiai bizottságtól egyesülve a n. muzeum igazgatósággal; a bizottság kijelenti, hogy a m. n. muzeumnak ezen ügyben adott véleményével egyetért, és ezt az összes ülés elé akarja terjesztetni.

105. Felolvastatnak következő levelek:

1) *Engelhardt* tanár, kopenhágai muzeumi őr régiségeinkről kedvezően nyilatkozik. (282.)

3) *Höke* Lajos több régiségről értesít (284.)

5) *Lipp* Vilmos a szombathelyi régészeti egyletnek megalakulását tudatja; (287.) és egy szombathelyi közleményt küld (295.)

7) *Bisitz* Mór úr, az ozorai leletet irja le. (289., 290.)

9) *Lehoczky* Tivadar a bogoszlavi körvár rajzát igéri (292.)

10) *Varsányi* János értesít a galga-völgyi ujabb leletről (293.)

11) *Myskovszky* Viktor a zsegrai és jekelfalusi falképek rajzait beküldi (297.)

13) *Despinits* Péter úr néhány érmészeti adalékkal kedveskedik (299).

Mindezekre előadó fog válaszolni.

106. Indítványoztatván, hogy az arch. bizottság *Toldy* Ferencz első titkára és hosszú évek során át egyik legbuzgóbb tagjának félszázados irói működése ünnepélyén küldöttség által vegyen részt; határoztatott, hogy a bizottság Pesten lakó tagjai az ünnepélyen leendő megjelenésük által tolmácsolják a bizottság őszinte üdvkivánatait.

Jegyzette:

Rómer Fl.

A leleszi levéltár és egy régi vasajtó.

A Zemplén vármegyébe kirándult magyar történelmi társulat bizottságához *Leleszen* alulirt is csatlakozván, ott töltött néhány napi időmet, leginkább régi történeti becsü adatok gyűjtésével töltém.

Jelesúl átkutattam az igen jó rendben és gondban részesülő országos levéltár hártya- és papiros okmányait, s ugyancsak prüsszentettem is nem egyszer azon irgalmatlan kapadohánytól, mely az egyes csomagokba a moly ellen ki tudja, mikor rakatott, s így most a buvárkodónak önkénytelenűl hatalmas burnótúl szolgál. Ezrekre megy az itt őrzött oklevelek száma, melyek évek szerint vannak külön-külön lecsomagolva és jegyzékbe foglalva. A legrégibb okmány 1223-ból való s kicsiny, alig néhány hüvelyknyi szélvényre irott. A legrégibb, papirosra irott oklevél itt 1348-dik évről kelt, tehát I. vagyis Nagy Lajos király idejéből való; azonban koronként még azontúl is fordúlnak elő hártya-levelek folytonosan, jól lehet a a papirosra irottak száma túlnyomóbb. Mátyás király koráig igen gazdálkodtak, valamint a hártya (pergamen) úgy a papirossal is, mert azok még akkor is csak néhány hüvelyknyi nagyságuak, ha magoktól a királyoktól kiállítvák. A XV. század közepétől kezdve a királyi kiadványok kissé terjedelmesebb papirosra iratvák, azonban rendesen nem nagyobbak, mint

negyedivüek, csak későbben a XVI. század elején kezdenek az okmányok terjedesmesbekké válni s oly bőbeszédüekké lesznek, hogy sokszor az okmányok több összeragasztott egész ívből állanak. Hogy ily hosszú oklevélnek átolvasása azután nem kis munkát s gyakorlatot igényel, azt felesleges említenem.

A papiros okmányok olvasásánál szemembe ötlöttek a rajtok levő vízjegyek, minek következtében csakhamar hozzá fogtam azok lerajzolásához, úgy, hogy két nap alatt 1348-tól 1526. év végéig terjedő időközből való több száz okmányról 274 különböző rajzot vettem le, s mondhatom nem kis gyönyörrel, mert hisz ábrákban tűntek elém a rég elmúlt, eddigelé kevésbé ösmert hajdankor alakjai és tárgyai a legkülönbözőbb változatban.

A XIV. századbeli papiroson, különösen Nagy Lajos s az anjou-házbeli királyoktól keltezett okmányokon, leginkább keresztek, kulcsok, felhúzott nyilak, tegzek, virágok, levelek, gyümölcsök, ágak; továbbá állatok, mint kecskék, lovak; majd kürtők és erődítvényi tornyok szerepelnek. Érdekesek a Mária királnyé 1389. év körüli iratain a tollas sisakok, különféle lófejek, virágok, levelek és kulacs, mely zsinórral van ellátva s hihetőleg harczosok által használtatott. Zsigmond király korával kezd divatba jönni az ökör vagy bika fej, mely majd egyszerű valóságában, majd csilaggal, kereszttel s különféle más dísziménynyel fordúl igen gyakran elő, s nem megy ki a divatból a XVI. században sem; Zsigmond alatt szerepel még a halbavégződő hitregei nőalak, kereszttel ékített korona különféle alakú, lapos, hosszú, majd gömbölyű harang, sisak, ló, egyszarvú, sőt 1414 és 1416-ból egy fejékkel és másik papiroson koronával ékített fitos orru nő; helyenként szarvasfő jön elő terjedelmes agancsokkal, két kapuval ellátott vár és torony; a meseországból való szárnyas oroszlán (griff); 1417-ből pedig egy három halomból vagy háromágú koronából kiemelkedő kettős kereszt is, mint az országos czímerünk egyik részét maig is képezi, 1422-ben előjött a horgony, 1423-ban az olló, mely a mieinkhez teljesen hasonlít. Ez évből van még vízjegyül egy buzogány, lándzsa és nyilakból összeállított hadijel is ábrázolva, mi az azonkori fegyverekre nem kis vilá-

got vett. 1424-ben a harang, mely eddig többnyire jelent meg, már háromszegü koronával van ellátva; 1426-ból van egy kancsó és két ablaku fent rácsos torony. 1447-ből látni egy a mostanihoz hasonló kétágú mérleget, 1448-ból pedig Hunyadi János okmányain egy szarvas angyalt vagy nemtőt, és egy másikon egy — salva venia — magyar nadrágot. Ezen és egy 1449. évbőlí szőllő fürtök emlékeztetnek arra, hogy a bort akkor is becsben tartották a művészek, s egy azon évi okmányon egy falusi menyecskének szép alakú feje is van ábrázolva, hátúl szalaggal díszített fonadékban végződő dús hajzattal. Egy 1450-diki okmányon egy kámzsás és gömbölyü süveges alak ölelkezik és csókolódzik. 1453. óta mérlegek, ökörfejek, miken magas rudon csillagok és keresztek is látszanak, sűrűn szerepelnek, egy ily keresztre egy tátott szájú kigyó is tekerődzik. Mátyás király korabeli okleveleken vizjegyül a rendalakú keresztek különféle változatban, majd összetett nyilveszők, hold felett kereszt, miután a török feletti diadalt jelenti, harangok, nyakvért, korona, szőllőfürt, koronás ökörfej, kürt, olló, mérleg, levelek, ágak, körték, koronás sasok, stb. alakok szerepelnek. A horgony különféle alakban folytonosan megjelen Ulászló és II. Lajos koráig, ez utóbbinak okmányain majdnem kizárólag a mérleg és horgony szerepelnek. A horgony mint a remény jele, tán ép ellentéteül annak, a mi 1526. évben a mohácsi téren bekövetkezett midőn az ország dísze, virága s önállósága oly váratlanul a sírba szálltak . . . .

Kimért időm nem engedé, hogy a habsburgház uralkodása kezdetétől folytassam a papirosok vízjegyeinek lerajzolását, jól lehet azok mint néhány oklevelen láttam, szintén érdekes ábrákat tartalmaznak. A jelen volt Iványi István úr azután bele is fogott e korszakbeli rajzok levételével, azonban, minthogy később elutaztam, nem tudom mennyire haladt munkájában.

Még egy régészeti tárgyról fogok szólani. A leleszi főtiszt. premontrei urak, kik mellékesen, de köszönet nyilvánítás mellett legyen mondva, a történelmi társulati tagokat ősi monostorukban a legszivesebb magyar vendégszeretettel fogadtak s minden kényelemben részesíték, figyelmeztettek, miszerint a kastélyszerű kolostor első emeletének keleti részén, a templom

tőszomszédságában a sekrestyével egy szűk csigalépcsőzet által összekötött, nem rég felfedezett két 3′ magas, ½ szés, fent félkörü ablaknyilással s kereszt boltozattal ellátott kamraszerű szobában egy igen régi vasajtó van, (l. 4. ábra) melynek gothi

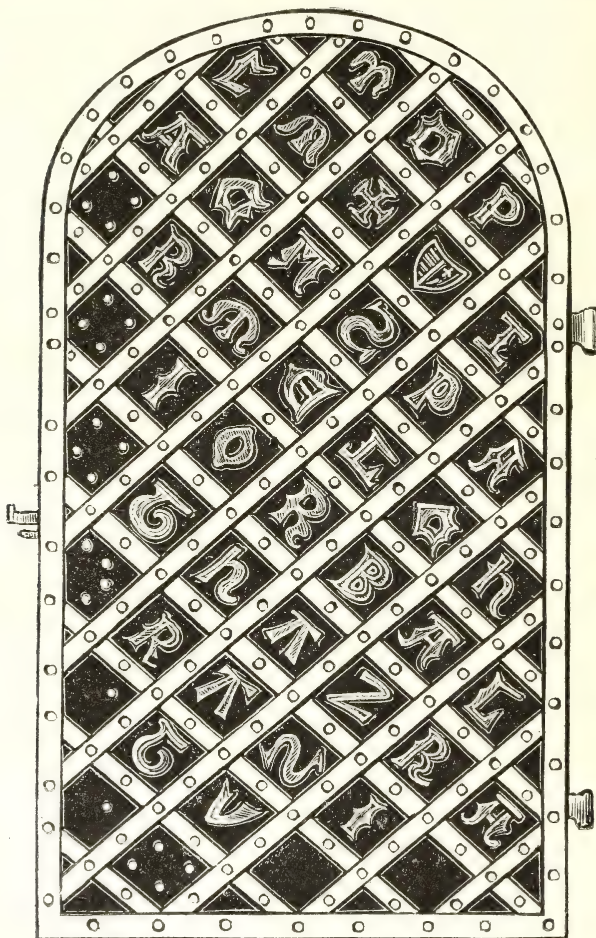

4. ábra.

kus feliratát ekkoráig senkisem fejtheté meg, jól lehet már többen megbámulták. Oda vezettetvén, csakugyan egy érdekes vaspántokkal ellátott vaslemezajtót találtunk, mely 5′ 5″ magas, 2¾′ széles s fent félkörü. A lemezen góth betük vervék ki, miket én következően értelmezzék:

V D P.
L M + J
A C H S P A
R M E L C H
J O R B A L
T H A Z R A
R A S 1 4 . .

azaz: „Venerabilis Dominicus Praepositus Lelesziensis Monasterii Sanctae crucis In Honorem Caspar Melchior Balthasar, Anno Reparatae Salutis 1400.“

Megjegyzem, miszerint e XV. század elejéről való művön az egyes betűk helytelenül vannak alkalmazva, s igy ilykép értelem zavarók; így a 3-dik sorban az A-nak ott kellene állnia, hol a H áll; a 6-dik sorban pedig az A-nak ott hol az R, végre a 7-dikben az R-nek hol az A. Igy azután nem téveszthető a fönebb előadott értelmezés, annálinkább, mert a XV. század első éveiben csakugyan Domokos volt a leleszi monostor prépostja.*)

---

*) Ezen érdekes ajtóhoz egészen hasonlót közlött *Ipolyink, Vereby* munkája nyomán a „Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Baudenkmale in Wien“, II. kötet, 219. l. 1857., hol annak Lehoczky rajzához majdnem egészen hasonló társát láthatjuk. Azon ajtó *Rudóbányán* van Borsod megyében és a leleszitől avval különbözik, hogy csúcsíves. A vaspléh, keresztbe vert lemezek által támadnak a dülények és a betűknek és jeleknek egyszersmind keretül is szolgálnak. Az elrendezés hasonló, de a rudóbányain 11 és 10 lemez képezi az egyenetlen mezőnyöket, mig a leleszin a 10 és 10 lemez inkább szabályos alakú alapot képez; az előbbin 55, a másikon csak 32 egész mezőny fordul elő, melyek a rudobányain több betűnek és jelnek adnak helyt, míg az utóbbin még a zár felé eső mezőnyök is üresek és csak szegekkel vannak kiverve. Ezt egyáltalán az ajtók külsejére nézve. Az első ajtó felirásának magyarázatát a „Magyar Sajtó“-ban Paúr Iván adta és *Mária, Caspar, Melchior, Balthazárral* fejtette meg. A többi betűnek értelmét nem is tárgyalá, mivel a donator, vagy művész nevét sejtette alatta lappangani. — Ipolyi, avval egészítette ki, hogy elejét a M (utter) Mária hilf-fel, régi harangokon és egyéb egyházi készleteken gyakran előjövő imával kapcsolta össze. A nap, csillagok, holdváltozatok, stb. jelvények magyarázata épen oly nehéz, mint az alul fenmaradt betűkké. Ha a rajz nem egészen hű, az utolsó előtti sort így egészíteném ki: ETCERA

A Kuczova és Kurtánfalva közti magaslatokon (Bereg megyében) nem rég eszközölt ásatásokról jövő alkalommal.

Lehoczky Tivadar.

Archaeologiai levelek.

XXXI.

Enyingen, t. i. az úgynevezett világ közepén a Mező-Komárom vezető uttól jobbra az urasági épületeken alúl a 4 táblán szántás körben 16¼ (1-ször 18 fontról volt szó, most már csak 14 fontról) darabszámra nézve pedig 2000-nél több érem találtatott egy (az enyingi ft. esperes értesítése szerint) fekete szinű a mostani szájas-korsóhoz hasonló cserépedényben. Az érmek Trajanus Decius Pius, Gordianus Pius, Philippus, Otacilia Severa, Volusianus, Gallienus s Verus, Divo Augusto előlapi, s Consecratio, Pannoniae, virtuti militum, saeculum novum, Thermae Romanae, stb. hátlapi köriratokkal látvák el, tehát Kr. u. 97—268 évbeliek.

Az egész leletet az urasság a szolgabirói hivatal útján a megyei bizottmányhoz tette át, mely azt a n. muzeum igazgatóságához küldé, hogy ez a neki hiányzó s a tudomány előmozdító példányokat kiválasztatván a megye a törvényes, vagyis szokásos 3-felé való osztást eszközölhesse. Az egész lelet tehát 4-kén a n. muzeumba szállíttatott. A cserépedény feneke 8 centim átméretű csakugyan fekete cserép, de fájdalom, noha 6 darab töredékben, még sem kerűlt egészen a me-

---

= etcetera? de a H, T, IV. V.-vel nem tudom mit csináljak. - A szokatlan rövidítéseknél bajos valami biztos alapot találni, miért is a leleszi ajtófelirat magyarázatát kissé merésznek találom. Valóban csak a három király nevét lehet biztosan elfogadni, a többi még addig rejtély marad, mig talán egy 3-dik, 4-dik hasonló ajtó, vagy talán egy külföldi emlék nem fog bennünket a biztos nyomra vezetni. — Feltünő, hogy itt is a felirat M-mel kezdődik, és Balthazár után az R (vagy k), A, H, T, V jegyek jönnek elő.

R. Fl.

gyei bizottmány kezébe. Legépebb még a fazék feneke 8—10 centiméternyi magas öböl részszel. Meg van téve a rendelés, hogy a többi töredékek is ide küldessenek. Tehát itt is a vandal törési vágy örökítette magát!

A megyei muzeum érdekében irt memorandumot s alapszabályokat jónak találtam a megküldött úton terjeszteni, mivel más közlönyünk nincs. Már is hajlandóság mutatkozik minden régiséget átszolgáltni. Adja Isten.

Mi történt a bakony-szombathelyi lelettel?

Ivánfi Ede.

XXXII.

Egy érdekes éremleletről van szerencsém jelentést tenni.

Városunk északkeleti részében az úgynevezett Kuklender-féle szőllő alján, hol mintegy három év előtt Trenker Ferencz úr téglagyárt állíttatott fel, múlt hó végével a téglagyártó munkások körülbelül 200 darab árpádkori, Ruppnál Kálmán király IX. nem III. tb. 85. sz. alatt ismertetett érmecset találtak. Mennyiségüket azért vagyok kénytelen csak hozzávetőleg jelenteni, mivel más nap a helyszinén a lelet körülményeiről tudakozódván, értesűltem, hogy a hegyoldalnak bontása közben, amint az illető érmecsek egy része a munkások elé hullott, ezek azt azonnal szétkapkodták, míg a másik rész a felülettől mintegy két ölnyire az agyagföldben egy tömegben maradt. Ez is kiemeltetvén a pénztömegnek megfelelő zöld rozsdával bevont csekély űr maradt hátra. A lelhely két ölnyi mélysége, mint a munkavezetőtől hallám, azáltal volna megfejthető, hogy hajdanta közelében árok lehetett, mely utóbb behuzatott, mit a fölötte levő föld porhanyóbb volta tanusít. Egyik munkás a szétkapkodott érmecsek közől 50 darabot még az nap Singer ócska vaskereskedő izraelitához vitt, ki ezeket egy példányon kivül mind egyenlő veretüeknek találván, közőlük csak néhányat s ez egy másneműt, mely Ruppnál II. Béla VIII. nem IV. táb 85. sz. fordúl elé — tartott meg. Ezt tőle megszerezvén az előbbiek egy példányával együtt

a nemzeti muzeum számára küldöttem meg. A többit még az nap Rabb helybeli aranyműves vette meg ki azokat igen jutányos áron hajlandó átengedni. Feltűnő, hogy ezen hasonveretű érmecsek közől majdnem mindegyik más változatu. Igy pl. 1. egyik példánynál a kereszt egyik szögletében a gömböcs mellett pont. 2. ugyanott keresztke; 3. a karimával a keresztke mellet háromszög; 4. ugyanott egy függélyes és két vízszintes vonalka; 5. ugyanott jobbra balra keresztke; 6. ugyanott a kereszt karja fölött két pont stb. Ime mily változatosság csak véletlenűl vett 6 példány között!

Sajnos, hogy e leletből több II. Béláéhoz hasonló veretűt nagy utánjárás és kérdezősködés után sem találhaték, s így csak Singer kereskedő állítása után közőlhetem, miszerint az egyetlen példány a többi hasonveretűvel együtt fordúlt elő a leletben, mi ha való, annyiból volna figyelemre méltó, hogy vagy mind e sok hasonveretű iratlan érmecs II Bélának- vagy, a mi valósziníibb, ezen egyetlen III. táb. 85. számú is Kálmánnénak volna tulajdonítandó (a minthogy Eggernél Numism. Monatshefte III. Taf. 10. sz. csakugyan Kálmánénak van bejegyezve). Tagadhatlan, hogy árpádkori iratlan érmeink meghatározása kőrül még sok kétség vagyon, mit eloszlatni csak a jelennel hasonló leleteknek együtt maradása által sikerűl „hogy az érmek együttléte érvével is dolgozhassunk“; azonban ez nálunk a még oly gyakori szerencsés leleteknél is, vajmi ritkán eszközölhető! Birom az illető gyártulajdonos úr igéretét, hogy ezután munkásait jutalom által nagyobb figyelem és önmérsekletre fogja serkenteni, hogy hason eseteknél jövőben a szaktudománynak érdeke megóvassék.

Fleischmann Jenő.

XXXIII.

A vasmegyei régészeti egylet s vele a muzeum ügye szép lendületnek indúlt, vagy 200 tagunk már van, holott a tulajdonképeni taggyűjtést még el sem kezdtük.

Lipp Vilmos.

XXXIV.

Van-é önnek tudomása az ercsi-i plébánia kertjében létező római feliratu kőtábláról? Én csak hirét halottam, jó lenne onnét a muzeum gyűjteménye közé elkérni. Majd Derecskei Lajost is felkérem: engedje át m. n. muzeum számára a pinczejében heverő görög és latin felirat két hála oltárkát.

H ö k e Lajos.

Érmészeti adalék.

XXXI.

(*Ó-Szönyön*) hazánk ezen hírneves lelhelyén, gr. *Zichy Miklós* tagján egy kőkoporsót találtak a felirás helyével, de a felirás hiányzik. Hossza 76'', szélessége 30·5''. A koporsó tele volt földdel, ez alatt keletnek irányozva a váz ép kaponyával és fogakkal. (Kár, hogy anthropologiai muzeumunk számára el nem tették.) Ezen váz mellett találtak 42 darab *Aurelian*-féle pénzt, melyek által a temetés korszaka meg van határozva (270—275. Kr. u.) A 43-dik pénzt tudósító *Mérey* Ágost komáromi benczés tanár, csiszolt volta miatt meg nem határozhatta. Szokás szerint a váz lábainál üveg edény cserepeit is találának. A koporsó kiemelésén, a sok egyéb kiküldetés miatt, jelen nem lehettem; egyébiránt ez esetben az érmek érdekesebbek a talán csak neveket tartalmazó felirásnál.

XXXII.

(*Fülöp coburgi herczeg*) huszár-őrnagy ő fensége, József főherczeg sógora, szenvedélyes *érmész* a bécsi palotában kitűnő éremgyűjteménynyel bir. Oktob. 7 én délután ő Fensége a régiségtárban megjelent és ott az éremteremben több órát töltött kedvencz tudománya élvezetében.

XXXIII.

(*A pesti törvényhallgatók*) fémere érdekében tett felszólalásunk nem maradt eredmény nélkül. Ugyanis e napokban *Fekete*

János főügyész Székes-Fehérvárról egy tíz krajczár nagyságú csinos ezüst fémert küldött be a m. n. muzeumnak 1846-ból, melyen *Themis* van jelképezve; jobbja mellett asztalon a nyitott törvénykönyv fekszik, e kezében kardot tart, mig baljában a mérleg látható. Vajjon milyen alkalomra késztílt ez és a többi bárcza forma pénzecske? Erre nézve az akkori egyetemi polgároktól várunk felvilágosítást. Ez érdekes ajándékért pedig mint hézagpótlóért szives köszönetet mondunk.

XXXIV.

(Kovács Pál) úrnak Budán — lakását nem ismervén — köszönjük a *Raitpfennig*-ekről (számolási rézérmekről) irt tudósítását. Ő t. i. a 165. l. közlött *Angrer*-féle pénzeken kivül még más hármat bir, melyek elséje: ES WIRT ALS GLEICH MDXXXIII. stb. *Welzl*-ben 6879. szám alatt van ismertetve 1527. 1531. és 1553. évekből. A második fajt 6900. sz. alatt irja le ugyan azon lajstrom, de év nélkül, mig közlő úr az 15-, 84- és 15- 97-ről birja. Naponkint 12—1-ig a régiségtárban értekezem szakbarátainkkal; szeretném, ha személyesen szerencsém lehetne.

XXXV.

(A kethelyi (Komárom m.) *határban)* f. évi junius 22-kén *Varga Imre* szolgája egy cserépedényben 951 darab ónnal futtatott, s ezüstöt hazudozó érmet talált, melynek belső érteke kevés, de mivel szép fentartásuak, némi archaeologiai becscsel birnak. Ezen római érmek legnagyobb része t. i. 459 darab Licinius-é, — 349 db Constantinus Magnus-é, — a többi 61 db Maximinus — 12. Maxentius, 7 Galerius Maximianus, Galeria Valeria, Claudius Gothicus és Probus császároké.

XXXVI.

(Dr. Pfenningsdorf Antal) éremgyűjteményének egyik ritkább darabja birtokába jött m. n. muzeumunk, t. i. egy 10 aranyat nyomó Barcsay Ákosféle, Deus providebit hátiratu

példányhoz; melyet Medves Sándor ministeri tisztviselő úr gyűjteményünknek átengedett. A többi számosabb aranyból csak egy Theodosiust tartottunk meg, mivel a pénzverde ezen bélyege még nem volt muzeumunkban képviselve.

XXXVII.

(Bocskay István egy le nem irt aranya) 1606-ból eladó; a többi veret-különbségen kivül azáltal üt el a leirtaktól, hogy HVNGARIAE: 1606. helyett csak HVNGARI fordúl elő.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(A magy. nemz. muzeum régiségosztályának) érem- és fémergyűjteménye, f. (1871.) évi october hóban összesen: 1 darab arany, 7 db ezüst és 20 db rézéremmel; továbbá 1 db ezüst és 1 db bronz fémerrel, mint ajándékkal szaporodott. Ajándékozták: fens. főherczeg József, Bisitz Mór, Brogyányi Vincze, Fekete János, Kubinyi Ágoston, Radmanovits József, Reisz Miksa, Tauscher Gyula, Varsányi János, Weinberger Henrik, Záborszky Lajos. Arany, ezüst, bronz, réz, aczél, vas, kő, cserép, üveg, fa és bőrtárgyakat pedig: fens. feherczeg József, Bisitz Mór, Ciotta ker. János, Egger Samu, Északkeleti vasuti társulat, Gürtler József, Henszlmann Imre, Pironcsák István és Pollák Mátyás. Az osztálynak october hóban összesen: **4156** látogatója volt; köztök a braziliai császár, neje és kisérete.

(A m. n. muzeumnak) már rég nem volt annyi tudós vendégé mint e hóban, midőn t. i. a *bologniai* anthropologiai congressus vendégei elszéledvén Magyarországon át tértek vissza hazájukba, hogy az őskori tárgyakat tanulmányozhassák. Első volt *Worsaae* államtanácsos és a kopenhágai muzeum igazgatója, ki *Engelhardt* tanárral együtt több napot töltött kő- és bronzkorszaki termünkben, utolsó pedig több tárgyat lerajzolt és nem győzé csodálni azon hasonlatosságot, mely leleteink és a dániai tárgyak közt vagyon. Ezen első rangú tekintélyek — főleg Worsaae tanácsos — nem átalták kijelenteni, hogy az

északi muzeumokon kivül alig vannak régiségtárak, melyek a mienket e tekintetben felülmúlnák, pedig az ő szavai nyomnak valamit, minthogy ő alkotója ezen korszak szabatos történetének. Megnézték *Ráth György* kir. táblai ülnök válogatott tárgyakból álló gyűjteményét is, és azt igen magasztalták. Megtudván, hogy hazánkban szerteszét még több ilyen kitűnő gyűjtemény létezik, örömmel karolák fel azon eszmét, hogy igen jó lenne a jövő évi brüsseli congress után, 1873-ban a bécsi világkiállítás alkalmával Pest városát választani az *anthropologiai congress* helyéül. Mennyit nyerne ezáltal fővárosunk, mennyit hazai tudományosságunk, nem kell említenünk. Attól fog függni, mint nyilatkoznak e tekintetben tudományos köreink! Egy perczig sem kételkedünk, hogy ezen nemzetközi gyűlésen becsülettel megfogunk állhatni, és mintegy véka alatt tartott működésünket napfényre hozhatni. Jelenleg dr. *Montelius* Oszkár a stokholmi muzeum tisztviselője mulat termeinkben, és kiválóbb tárgyainkat rajzolja, mely munkában neje is rész vesz. Bizonyosan a taval itt mulatott *Hildebrandt János* stokholmi muzeumi őr biztathatta tisztviselő társát és így reméljetjük, főleg a tárak teljes rendezése után, hogy nemzeti muzeumunk többé nemcsak szemkápráztató kirakatképen fog csodáltatni, hanem, hogy, mint ilyen intézethez illik, a tudósok hasznos gyűlhelyévé, a tudományok aranybányajává válik; mert a tudóst nemcsak az tartóztatja, a mi ki van rakva, hanem még inkább azon temerdék töredék és sértett példány, mely a fiókokban elrejtve tüzetesb tanulmányul szolgál.

(*A szombathelyi megyei muzeum*) melyet már annyiszor hirdettünk mint létesülőt, végre, mint a „Vasmegyei Lapok" állítják *a küszöbön* feliratu czikkben, életbe fog lépni. A lelkes tudósító ezt irja: „A miért éveken át lelkesültünk, a mi nemcsak a tudománynak leend kiváló előnyére, de büszkeségét is képezendi városunknak, megyénknek is: *egy megyei régészeti egyesület* és régiségtár eszméje a megvalósulás küszőbén áll! Kivánjuk, hogy ezen szép reményt a pártoskodás, az irigység, a kis városias feltékenység zuzmaraja el ne hervaszthassa. Egy régészeti muzeum az ős történet régi tárgyakban és érmekben beszélő lapjaival gazdagítja a vidéket, és minden egyes lelet, minden legcsekélyebb műdarab évezredek, vagy

közelebbi századok mozgalmainak tanúja vala! És ha valahol a hazában, úgy Sabariában támadhat olyan régiségi tár, mely akármely megyejeivel fog vételkedhetni! Egyelőre igérjük, hogy a Gyöngyös partjáról minden mozzanatot figyelemmel és érdekességgel kisérendjük. *Csak azután a vállalkozók, a kezdet nehézségeitől vissza ne riadjanak, és míg az egylet meg nem erösödik kitartással küzdjenek!*

(*A mitroviczi muzeum*) egy ritkább lelettel, t. i. egy 92 fontnyi *ólom koporsóval* gazdagodott, mely Frajo Katics udvarában találtatott. A sír csak 6″-nyira feküdt a találó udvarában a föld alatt; és egy téglából épített kamarában találtatott. Volt-é valami a koporsóban? nem lehetett megtudni, azonban valószinű, hogy ily ritka lelet nem volt közönséges halotté, és hogy a tartalma másutt fog napfényre kerülni.

(*Könyöki József tanár*) a pozsonyi városi régiségtár őre és buzgó gyarapítója az idei reáltanodai programmban a kőkorszak maradványairól, főleg a magyarországi leletekről értekezett, és értekezéséhez igen sikerűlt kőrajzot csatolt. Könyöki úr e tárgyról már eddig is tartott népszerű felolvasásokat és mint a nagyon érthetőleg összeállított munkácskája végén olvasható, úgy látszik ezen értekezés által leginkább a reáltanoda hallgatóságát arra akará buzdítani, hogy haza térvén saját környékükön a kőtárgyakra a kellő figyelmet fordítsák, és a szép gyarapodásnak örvendő Pozsony városi muzeumot leleteikkel szaporítsák. Ha eredményt akarunk, minden módot fel kell használnunk és az iskolai programm, mely ingyen osztatik szét, épen nem az utolsó eszköz a tudomány gyors és épen a legfogékonyabb körökben való terjesztésére.

(*A klagenfurti és egeri kiállitások*) megmutatták, hogy kellő értelem és buzgóság mellett mit tehetnek egyes kisebb tartományi városok is. Az első kiállítás a prágai 1868-kin kivül a legnagyobb volt, melyet eddig a bécsi cs. műipari muzeum rendezett vagy rendezni segített, de a gazdagabb monostorok és egyházak is kitárták kincseiket, valamint sok magános is átengedé ritkaságait a kiállításra. A kiállítás terjedelméről tanuskodik az 1500 szám, melyet a névsor felmutat, és ha azt veszszük tekintetbe, mennyi költséget igényeltek az e czélra készített szekrények, szállítások stb. látjuk, hogy a karinthiai

műiparosok épen nem alusznak, midőn e tekintetben való haladásról van szó. Bár nálunk is ébrednének nagyobb városaink! Anyagunk elég van, azt megmutatta a természetvizsgálók gyűlése alkalmával Pozsonyban rendezett kiállítás, csak lenne elég értelem, buzgóság, egyetértés az ilyenekben, és méltán versenyezhetnénk a haladottabbakkal is. A múlt évi háboru miatt elmaradt kiállítást *Eger*-ben ez idén tartották meg a várrom alatt fekvő lövölde helyiségében. A gazdászati osztályon kivül a szövetek, üveg és porczellán tárgyak voltak képviselve; igen nagy tért foglalt el a bécsi cs. muzeum kiállítása, melyre nekünk is lehetne akármikor igényünk és reményünk, ha eszükbe jutna ilyesmit akarni. De majd ennek is megjön ideje!

Irodalom.

(*Pauer János* püspök úr) Székes-Fejérvár 17. számában, V. czikkjével befejezi az *éremlelet ismertetését* csinos fameczvényekkel illusztrálva a kedvvel dolgozott czikket. Bár gyakrabban találkoznánk, hasonló, komoly irányu és érmészeti munkálkodásra buzdító czikkekkel politikai és társodalmi lapjainkban. Az értekezést és fametszvényeit figyelemmel kisérve állíthatom, hogy az oly ritkának tartott 47-dik fajból a *bogudinczi* leletben sok példány volt. (l. „Arch. Értesítő", V. köt. 65. l.). Azon kérdésre foglalkozott-é valaki ezen lelet érmeivel; bátorkodom *igen*-nel felelni és majdnem nyomtatás alá kész munkálatomra utalni, melynek közlésétől egyedűl a sok hivatalos és irodalmi más munka tartóztatott vissza. Értekezésemben fogok a mgos püspök úr némi kérdésére felelni és a muzeumi bő anyagból nagyon érdekes adatokat felhozni és táblázatokat késziteni. Minthogy táblázatunkban az egyes érmeknek számát is közöljük, hogy forgalmi arányukat és kiemeltessük, sajnáljuk, hogy ez az említett nevezetes leletben tekintetbe nem jött, mert semmiféle mellékesnek látszó adatot sem kellene mellőznünk ott, hol oly kétséges kérdésekkel foglalkozunk.

(*A Magyar Sion*)-ban Blümelhuber Ferencz tanár folytatja

régészeti czikksorozását, melyért eléggé alig dicsérhetjük. A papságot minden oldalról kell figyelmeztetnünk, buzdítanunk, hogy segédkezet nyujtson a történelmi és régészeti kincsek megmentésére! A Sion *juliusi* füzetében szerző tüzetesen elő-adja a „*templom plastikai díszét*“ nemcsak egyházi remek építmények szobraiból hozván fel néhányat, hanem megemlékezvén azon magas polczról is, melyen az Anjou-házbeli királyok és a dicső Mátyás korában állott ezen műág szerteszét hazánkban. Valóban nincs mit szégyenkednünk! Mig a csekélyebb számu kőszobrok és a temerdék fa faragmány megmaradnak az utókorra, bebizonyíthatjuk, hogy itt, ha nem is vert volna gyökeret a művészet a nemzet szivében, minden esetre talált itt menedéket és gazdag jutalmat, mert különben mindezekkel nem birhatnánk, mivel még mindig birunk. A román korszak természetes utódja bámulatos módon élesztette a szobrászatot, mely már nemcsak építészeti díszítményekben, hanem a szobrászatnak termékeny félesztésében érte el tetőpontját és pedig nem egyedűl a szent csarnokokban, hanem a templomnak külsején is a kapuzatokon, pilléreken, a tornyok oszlop csarnokaiban, sőt még a tetőzeteken is. Ezt lehet hazánkban is tapasztalni, főleg Kassa városban, Szepes és Besztercze megyékben, bár igen sok helyen csak a szárnyoltárokon, mivel a többi faragmányok eredeti helyükről régen eltűntek! Nevezett megyékben a szobrok száma százakra megy, bár csak a templomban használtakat számítjuk, a tornyokban, tetők alatt ugy nevezett conservatoriumokban halomra heverőket és talán megszámosabbakat nem is említjük. Felfognak-é ezek támadni és mikor? Ki lesz az ki felállíttatásukra a nagy pénzösszeget oda adja? azt az Isten tudja — mivel azon megyék és ezeknek hivei épen nem tartoznak a gazdagok közé! Nem követhetjük itt azokat kik holmi túlérzelgő nézetek után csak azt tartják valóban szépnek mit a pogány múlt nyujt és a magunk műveit kiszakasztva árnyékba helyezik. Inkább azon bátor férfiak után indulunk, kik a műemlékek elfogult görög vagy római imádói ellenében a keresztány művészet remekeit is merik előtérbe állítani!

A szobormüvek leirásain kivül szerzőnk egyszersmind azon szabályokat közli, melyek a szobrok szerzésénél, és a régieknek fentartásánál szükségesek, és ezen gyakorlati intézeket

Blümelhuber collegánk legnagyobb érdemeül említjük; bár követnék ezeket a lelkész urak, majd egyszerre lehetne észre venni a jobbhoz való visszafordulást, mely tulajdonkép a legörvendetesebb haladásnak lenne tekinthető.

A *Sion* szeptemberi füzetében a *templom nyilásainak és talajának dísze* tárgyaltatik. A templom ajtaja, melylyel magát Krisztus jelképileg ugyanazonosítja, a díszités minden nemével ékeskedik, és rendesen az egész ókori építmény fénypontja! De nemcsak a keretre, mely a kőszobrászatnak remeke szokott lenni, fordították legnagyobb figyelmüket, hanem magukra az ajtókra is, melyeknek gazdagságáról, gyönyörü domborműveiről az uj kornak már alig van fogalma, hacsak a római Sz.-Pál, florenczi baptisterium, veronai Sz.-Zeno templomának és sok egyéb olasz- és némethoni templom ajtait nem tanulmányozza.

Midőn az üvegfestés divatba jött, a templomok alakjai, mint annak lelkes szemei első rangu díszítményei közé léptek, és ezen műágazat a tökélynek oly magas pontjára emelkedett, hogy az ujkor azt minden vegytani kisérleteivel utólérni még képes nem vala. Nézzük csak a régi templomok kijavított üvegfestményeit és a kissé gyakorlott szakember minden egyes darabot ki fog köztük jelelni, melyeket az ujkor a régi tüzes táblák közé mint bágyodt pótlékot alkalmazott.

Az Isten házának teljes dísze azt is követelé, hogy nemcsak a falak bolthajtások, ablakok, ajtók, szóval minden, mi az ember szémébe ölik, ha egyenesen járva felnéz, egyhangulag csinos sőt nagyszerű és fényes is legyen, — hanem midőn az ajtatos hivek teremtőjük előtt leborultak és homlókaikkal a padlatot érintették, szintén oly mesterséges talajra akadjanak, mely az egész fenséges építményhez illett, és nem egyszer fél-drága-kövek lapjaiból, a legszebb színű és gyakran más világrészekből szerzett márványokból állíttattak össze. A hol a kő hiányzott, ott a fénymázas téglák segítették elé a padlatmozaikok mesterségét, mely mai nap az egyszerű, egyszinű palatáblák által templomainkból egészen kiszoríttatott.

Fáradhatatlan egyházi régészünk még ezen cikksorozattal nem zárja be tanulványait, az ujabb időben az Archaeologiai bizottságtól kért és a kisebb müvekre vonatkozó famet-

szetek bizonyítják, hogy munkáját folytatja. Örvendünk rajta, és ha van miért sajnálkoznunk, egyedül az, hogy ezen czikkeiből azonnal különnyomatokat nem vonatott le; így igen olcsó kézi könyvecskét lehetett volna papjainknak sőt népünknek is kezébe adni! Ha még nem késő, a jövőre jó lenne e tanácsra figyelni.

(*A bártfai Sz.-Egyed plébánia templomot*) *Myskovszky* Victor kassai tanár irja le a bécsi középponti bizottság közleményei 108. lapján. Szorgalmas rajzolónk hazánknak igen sok műemlékét tanulmányozta, kitűnőleg pedig szülő városának egyediratát tűzvén ki egyik feladatául, annak nevezetes templomát alaprajzban és oldalnézletben közti. Levéltári kutatásainak igen becses eredménye az, hogy az építőmesterek neveit is közli, t. i. azon egyezményt közölvén, melyet 1448-ban a városi plébános és a város elüljárói *Magister Nikolaus* Lapicida polgártársukkal kötöttek, míg már 1464-ben a boltozatot *Stephanus lapicida de Kassovia* 324 arany forintért befejezte. 1486-ban pedig *Hans frankin Stemascy von Anspach* jön elő a templomi javitásoknál. Igen meglepők az említett egyezményben előjövő német kőmivesi műszavak, melyek még ma is használatban vannak. Mennyi tanulságos adat hever még városaink levéltáraiban, melyek azért, mivel nem jogi viszonyokat, hanem számadásokat, egyezményeket, naplókat tartalmaznak tekintetbe sem vétetnek. Pedig mindezek nélkül városaink leirásai csak száraz csontvázakká zsugorodnak.

(*Henszlmann Imre*) a történelmi társulat november 2-kán tartott ülésében rövid jelentést tett a *báth-monostori* ásatás eredményéről, melynek költségeit a kalocsai érsek viselte. E romokban egy templom alapjára akadtak, mely a XIII-dik században építtetett román stilusban, s a XIV-dik században góth izlésben alakíttaték át. Ezen alkalommal két uj kápolnával toldatott meg. Az oltár alatt egy felirás nélküli sarcophagot találtak, és e mellett még egy más sír is létezett. A sok apró régiség közt, melyet találtak, van egy sárgaréz lemez egy sasnak idomával; ez alkalmasint a XIII-dik századból való. Azon kövön, mely hajdanta tympanum volt, és melyet a báthmonostori község az arch. bizottság kérelmére a templom mellett egy magas talapra helyezett, hátul e felirás olvasható:

TITVS ANTONIVS DVVM VIR SACERDOS ARAE AVGVSTI IMPERATORIS, AQVAM INDVXIT! bevárjuk a pontos rajzot, hogy ezen feliráshoz tüzetesebben szólhassunk.

(*A Neues Bistriczer Wochenblatt*) octoberi számaiban Beszterczе városa és kerülete történetéből hoz érdekes adatokat, melyekben a város tornyai és azoknak czéhbeli védői is említtetnek. Bár nálunk is ily alaposan közölnék a városok régiebb történetét.

(*A Parthenonról*) Dr. Michaelis oly terjedelmes és kimerítő művet irt, mely az újabb archaeologiai iratok közt tekintélyes helyet foglal el. E munkában mindent együtt találunk, mit eddig elszórva az egyediratok tárgyaltak, és mit egyáltalán a művészetkedvelő világ ismer. A történelmi rész sok felvilágosítást nyújt ezen remek emlék változó sorsáról. A mellékelt táblák a tanulmányt kellőleg mozdítják elő.

(*Az erödítési tudományt*) Rathean A. fordítá le németből ezen czím alatt: „Instruction sur la fortification des villes, bourgs et chateaux“ par Albert Dürer, minthogy a katonai építészet az archaeologia egyik igen érdekes ága, és mivel a szerző oly korban élt, mely még némileg az ókorhoz tartozik, még inkább pedig azért, mert e fordítás, szakférfitól eredvén sok történelmi és tárgyi jegyzettel bír, ezen művét ajánlhatónak véljük.

Egyveleg.

119. (*Az ozorai kincs.*) A m. n. muzeum f. évi október 16-dikán oly gazdag leletnek jött birtokába, melyet méltán a Bitnicz-féle gyüjtemény mellé sorozhatunk. Puszta-Tóton ,a régi ozorai vár közelében, emberek és lovak csontjai találtattak, melyek egy vitéz temetkezési helyére utaltak. A vázak közt fekvő arany és ezüst darabokat Bisitz Mór úr bemutatta a régiségtár őrének, és midőn ez sajnálattal jelenté, hogy a régiségtár, idei budgetjének már fenekén van a lelkes hazafi azonnal kijelenté, miszerint a leletet nem eladás végett hozta, hanem ajándékképen teszi le a nemzet oltárára! El lehet gondolni, mennyire sugárzottak az őr szemei és hogy e derék fiatal úrnak nemcsak kezeit szorítá, hanem

örömében meg is ölelé! Bizony ritkaság, hogy e materialis időben valaki ilyen áldozatot hozzon és azért tisztelet becsület Bisitz Mór úrnak, az egész haza szine előtt. Az érdekes lelet még nincsen egészen a muzeum birtokában, mivel ajándékozó még néhány ezüst edényt igért, valamint a figyelembe nem vett vastárgyakat is; különben kapott az intézet: 1. II. Constans-féle (a VII-dik század közepéből) eddig nem ismert aranyat; 1 arany nyakgyűrűt hengeres díszszel; 1 kisebb arany karikát; 2 kerek fülbevalót gömbölyű carneolokkal; négy hosszu függőt amethystekkel; 3 arany gyűrűt; 2 aranyozott vas rudat, (használata ismeretlen); 13 darab szíjvéget vert aranyból, négy arany rózsaféle diszítményt; 20 darab kisebb nagyobb vert arany rózsát és egyéb diszítményt, több finom aranypléhet, több ezüst csatot és lemezt. Minthogy Bisitz úr állítása szerint még sok tárgyat nem volt képes a találóktól visszaszerezni, el lehet gondolni, hogy mily becses lelet veszett el a tudományos kutatásra nézve; mennyire kell sajnálnunk hogy az ásatás nem történhetett szakértő közbenjárása mellett! Egyébiránt ismét van tanúságunk arról, mennyi kincs rejlik még földünkben és mi válhatik a n. muzeumból, ha az országban talált kincseknek tárházává leend, midőn már most is az illetékes külföldi tudósok annak római és barbarkori kincseit bámulattal szemlélik és n. muzeumunkat e tekintetben az elsők közé sorozzák.

120. *(Mikép adják hirlap-tudósítóink az akadémiai határozatokat.)* A komárommegyei feliratra, melyben a műemlékek fentartására utalványozott összegből az *ó-szőnyi* muzeumi épületre 3000 frt kéretik, az archaeologiai bizottság véleményét így adja egyik lapunk: „Komárommegye kérvénye, mely elébb, mivel sem költségvetést, sem részletes előrajzot nem mutatott be, a vallás- és közoktatásügyi ministeriumtól elutasíttatott s most ujabban felterjesztetik.“ Egy másik lap pedig ezt közli: „de Komárommegye hasonló kérvényét, mivel sem költségvetés sem terv nem nyujtatott be, elutasítandónak véli. — Ha az archaelogiai bizottság fölterjesztését vesszük tekintetbe, az abban áll: hogy valamint elébb, úgy jelenleg is ezen fontos ügyet pártolja, mivel azonban a nemes megye a római műemlékek elhelyezésére szolgálandó helyiségek előrajzát és költségvetését be nem küldé, kéri a nm. vallás- és közoktatási m. kir. ministeriumot, hogy ha az ezen czélra kért összegnek utalványozását elhatározná, legalább annak mimódon való alkalmazásáról magának tudomást szerezni méltóztassék; — mi az elutasítástól, vagy annak javaslatától még igen messze esik.

*

121. (*Magyar fametszöt*) Fr. Richardus Atzel-t 1518-ból ismertetett meg Knauz Nándor az Akademia történelmi bizottságának novemberi ülésében. Atzel fametszete egy esztergomi káptalanbeli könyvön fordul elő és annál érdekesb, mivel ez eddigelé a legrégiebb hasonnemü müvész, kit hazánk ismer. Jó lenne már ezek lajstromát is összeállítani; amint az első bármily hiányos közlést veendjük, lesznek azonnal, kik azt ki fogják egészíteni, mint a magyar feliratu pecsétekkel, a magyar helyi monographiákkal történt.

122. *(A magyar szobrászok szomorú helyzetéről)* a „Hon" 256. számában a *különfélék* rovata alatt oly igaz szemrehányást közöl testületeink és a magánosok ellen, melyet egész kiterjedésben alá kell irnunk. Azon magyar ifjak, kik a művészet ezen ágára adják magukat kénytelenek kivándorlani, minthogy itthon már csak azért is, mert *magyarok* foglalatosságot nem találnak. — Nem mondjuk, hogy minden jó és elérhetetlen, mivel magyar honfitól ered, de a művészetben is van lépcsőzetes haladás, mely csak ott lehetséges, a hol józan, igazságos itészet uralkodik, és hol a fiatal erőknek, vagy ismertebb mestereknek alkalom nyujtatik, hogy tehetségük szöleményeit a nyilvánosságra hozzák. A rosz izlésű templomfaragmányok, a napszámban készített temetői emlékek, vagy a salonokban, lépcsőházakban, elöszobákban paradirozó mellszobrok vagy tanulmányi alakocskák még nem elégségesek arra, hogy a tehetségnek illő mezőt és ösztönt nyujtsanak. Nem követeljük a magyar szobrászati művek köteles bámulatát, vagy meg nem érdemlett tömjénezését csak azért, mert itthon készültek; de ne is dobáljuk meg sárral, vagy ne hallgassuk agyon a sikerültebb müveket is, mivel nem Berlinben, vagy Münchenben készültek. Mily balgatag eljárás, mindig panaszkodni, hogy honunkban nincs művészet, hogy kénytelenek vagyunk mindent a külföldről behozni — és másrészt az itt előre iparkodó tehetségeknek nem adunk munkát, miből élhetnének. A kormány adja a kimüvelésre való ösztöndijt — de hogy azt, mit valaki ott kin tanult, itthon érvényesíthesse, arról is kellene a maga módján gondoskodni: mert müvész csak ott élhet, a hol megrendeléseket kap. — Ajánljuk a becses reflexiókat azon köröknek is, melyek erről tehetnek.

123. *(A glogováczi halmok eladatnak!)* Hiában jajdul fel egy nemzet, hogy az ország birtokában levő történelmi műemlékei lassankint nem pusztulnak, de pusztíttatnak, hacsak nincs meg magában a nemzetben az ilyenek iránti kegyelet és fentartási vágy. Más országokban minden ősi halom a nemzet védelme alá helyeztetik, és a dúlók nagy pénz-

birsággal büntettetnek; nálunk azok is eladatnak magánosoknak, melyeket eddig az ország magáénak mondhatott! Sajnos, hogy ha már annyira vagyunk, hogy néhány száz forint kedveért emlékeinket magánbirtokba bocsátjuk. Bár lenne annyi nemzeti közérzület, hogy ezen 450 forintot ki tudnók teremteni oly helyért, mely gazdászatra alkalmatlan, ha más czélból átidomíttatik ismeretlenné lészen. Az öt halom Glogováczнál mintegy hajdani ősemlék állott, mindenki figyelmét felhivá magára; majd meglátjuk mi lesz belőle, ha csakugyan dobszó mellett eladják. Hja, sokat mondhatnának a régészek arról, mily pártolást találtak eddig műemlékeink azoktól, kik örökül állíttattak fel, és a legszebb építmények köveit ölszámra eladták!

124. *(Jedlicska Pál)* istvánfalvai lelkész Pozsonymegyében a *vöröskön* (Bibersburg) létezett fegyver- és régiségtárról igér érdekes közleményeket. A múltnak dicsősége, nagyjainknak legalább hajdani műveltsége és a tudományokat pártoló szelleme jótékonyan fog hatni mind azokra, kik a jövőben nem bizván, azt akarják bizonyítani, hogy minden képzelt haladásunk mellett roppant mód hanyatlunk!

125. *(Tuln*-nál*)* a vaspályai munkálatok közt római sírokat találtak, melyek 1°-nyire a föld alatt tölcsér alakuak; az alsó keskeny lap vörösre égetett földből áll, ezen hamut, földet, szenet, meszesedett csontokat és régi törésű cserépdarabokat találtak. A fölött domborodott a födő termés kövekből. — A sok sírban talált tárgyak csak alárendeltek, mert a munkások mindent eldugdosnak. — Az edénydarabok közt vannak vörös agyagu mécsesek, sötét mázasok, tálacskák COMITIALIS FI visszásan nyomott bélyeggel, melyet meztelen gyermek jobbjában tart, korsók. A téglákon állítólag bélyegek voltak, de elhányattak.

126. *(Don Pedro és kisérete).* Sokat irtak a lapok a tudós braziliai császárnak muzeumunkban való időzéséről leginkább annak különféle nyelvekbeni gyakorlottságát is említvén; azonban arról senki sem álmodott, hogy a tengeren tuli fejedelem a classicai irodalom nyelveit oly gyököresen érti, miszerint azokból főbb tanintézeteinkben akár oktatóul is fölléphetne. Ugyanis a régiség osztályába belépvén udvari kiséretével, a régészeti őr egy perczig megdöbbenve állott a csoport előtt, mivel *Várady Gábornak* a braziliaik közé való jutását és azokkal való élénk és bizalmas beszélgetését nem tudta magának megmagyarázni. Azonban nem sokára a német kalauzt kezében tartván franczia nyelven kérdezé a császár: én irtam-é e könyvecskét, és tudok-é latinul; mind a kettőre igennel felelvén, karon fogott, és a többit az idő közben odajött igazgatóra

hagyván, mondá: mi együtt megyünk és latinul fogunk beszélni. Kiejtése kissé idegen hangzású, de szavai válogatottak valának. Árva-liptói utam óta nem beszéltem annyit latinul mint ezen alkalommal, a muzeum termeiben pedig még e nyelvre épen nem volt szükségem. — A római tárgyakat figyelemmel vizsgálván, a muzeum egyik gyöngyéhez a *vas diatretum*hoz értünk. Bár e nevezetes edény megfordítva fekszik, és így betüi is fejükön állanak, mindamellett a császár a görög felirást taglalni és értelményezni kezdé, mintha a classicai philologiából vizsgáltatnék! — A tudomány és szakismeret rokonszenvet szül, és az ismeretek országában a polgár a fejedelemmel egy vonalon állhat; midőn a felség oly érdeket árult el, sajnálatomat fejezém ki oly rögtöni távozta miatt, mit a császár óráját kihuzván — a durva necessitással mentegetett. Mind ezekből látni, hogy itt szó sem lehet a betanult szerepről, csinált meglepetésről, mert kőtárunkat szemlélve, és hallva, hogy az emeletben *Desjardins Ernő* párisi tanár foglalkozik a római emlékek rajzolásával, a tanárt lehivatta, és az egészen pongyolán öltözött tudós kezét megfogva, kérdezé: vajjon ő irta-é az ó Latium topographiáját? — A tanár 1854-ben tudori rang elnyerése végett irta ezen értekezést, és nem kevéssé volt meglepetve, hogy azt a braziliai trónon is olvasták. — Még többet mondok. Egyik főudvarmester neje látta, hogy a császár a tanárral oly bizalmasan beszél, és megtudván annak nevét, a császárnéhoz fordulván mondá: Madame, ez az a Desjardins, kinek czikkeit a Comptes rendues-ben oly gyakran olvastuk. — Bucsuzván Dom Pedro kérte a tudóst, hogy muzeumunkról irandó munkáját neki is elküldje. Élénk részt vett mindenben a császárné főudvasmestere: b. de Bom Retiro, ki hazánk fekvését, mivelt voltát és a jó embereket annyira megkedvelte, hogy a bécsi világkiállítás alkalmával, melyre mint biztos jönni fog, ismét le akar Pestre rándulni, és itten több napot tölteni. Szivesen fogadjuk ezen rokonszenves látogatást, mert hisszük, hogy ily magas pártfogás mellett Braziliában a magyar honfiak is jól fognak fogadtatni.

Tartalom:

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1871. 11. szám.

V. évfolyam. *December 15-én.*

Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden egyéb honi könyvárusnál.

A budai Corvin-könyvtár történetéhez.

A Mátyás király által budai palotájában berendezett könyvtár török kézre jutott, romjainak visszaszerzése mindenkor kiváló tárgyát képezte azok gondjai és igyekezeteinek, kik e nevezetes kincseket akár általános tudományos becsük, akár nemzeti jelentőségük miatt méltányolni tudták.

Ismeretes, hogy több császár mellett *Bethlen* Gábor és *Pázmány* Péter is tettek lépéseket ez irányban, a nélkül, hogy ezek eredményre vezettek volna. De ismeretlen volt azon tény, hogy az említett két nagynevű férfiúval majdnem ugyanazon időben *egy német főúr* is megkisérlé a corvin-könyvtár megszerzését. Ez gróf *Althan* Adolf főkapitány, ki hazánkban a lévai uradalmat zálogjog czímen birta és a komáromi végvár parancsnokságát több éven át viselte. A jezsuiták bőkezű pártfogója volt; több collegiumot alapított részökre.

Althan, midőn a császári udvar 1616-ban a portával alkudozott: a török követektől és névszerint Ali nagyvezér s budai basától igéretet vett, hogy a Corvin-könyvtárnak fönmaradt részét rendelkezésére helyezik. Csak a nagyvezér halála hiusította meg Althan reményeit. Ez azonban nem hagyott föl igyekezeteivel. Már két évvel utóbb 1618-ban biztos

kilátása nyílt, hogy terve sikerül. Ugyanis az olasz származású Gratiani herczeg, a porta egyik hatalmas ügyviselője biztosította őt, hogy az új budai basát reábirandja a könyvtár kiadására. Viszont hasonló természetű szolgálatot kivánt. Néhány év előtt a toskanai nagyherczeg emberei egy török hajót zsákmányul ejtettek, melyen többi között egy, török könyvekkel telt láda találtatott. Gratiani úgy vélekedett, hogy ha Althan ezen török könyvek visszaadását kieszközölné, ezen tényt a törökök megfelelő alkalomnak és jutalomnak is tekintenék a Corvin-codexek kiszolgáltatásáért. Althan ezek után sietett a toskanai nagyherczegnél a török könyvek átengedését szorgalmazni. Sőt annyira fontosnak tekintette ezen ügyet, hogy XV. Gergely pápának közbenjárását is kikérje. Az 1618. apr. 8-kán Bécsből a szent atyához intézett levélben — melyből az ismertetett részleteket vesszük — hangsúlyozza, hogy „a csekély számú és teljesen érték nélküli török könyvekért, — nagyszámú becses munkákat lehetne nyerni és pedig nem az én, hanem a szerzetesek részére, (a jezsuitákat érti) kik képesek lesznek azokat fölhasználni, Isten dicsőségének és a közjónak előmozdítására.“ *)

---

*) Az olasz levél eredítéje Rómában a Borghese herczegek levéltárában találtatik, hol azt a múlt század végén Daniel Imre erdélyi pap lemásolta, midőn a tudós Batthyányi Ignácz püspök által Olaszországba küldetett, hogy ott a magyar egyháztörténelemre vonatkozó emlékeket lemásolja. Daniel becses kéziratgyűjteménye a gyula-fehérvári Batthyányi-könyvtárban őriztetik. E becses levél szóról szóra igy hangzik:

„Beatissimo Padre!

La Biblioteca di Mathia Corvino, che ora si trova a Buda, sotto il dominio del Gran Signore mi fu promessa duo anni fa dalle suoi Ambasciatori, e dall' Ali Bassa di Buda allora Plenipotenziario del Gran Signore, ma per l'immatura morte del detto Bassa non segui l'effetto, che si sperava. Ora l' Illmo S. Gratiano, uno delli principali Ambasciadori Ottomanni die nuovo con li suoi al presente Assistenti mi diede parola d'ottener appresso il Bassa da Buda la detta Biblioteca; ma accio, che questo si faccia con qualche ricompensa ed onesto pretesto, vuole, che ancor io appresso il Sermo. Gran Duca di Firenze procuri una cassa di libri Turchi gia alcuni anni fa, aquistati nella presa, che fece di un galione turchesco; il che faro con gran diligenza. E perche V. Beat., como Padre universale puo facilitar l'effeto d'uno e l'altro, la supplico

Vajjon a toskánai fejedelem hajlandó volt-e a tőle kivánt áldozatot meghozni, vagy nem; és vajjon az Althan által ismételve megkezdett alkut mily körülmények hiusították meg véglegesen: attól nincs tudomásunk.

Frankl Vilmos.

Ismét Magyarország czímere.

Országunk czímerének csinos képét látjuk a *Magyarország és a Nagy-Világ* czímű lap 45. számában; bizony pompás ez így a három lebegő angyallal, csak hogy ki fogja ezeket így vésni és festeni? lesz carricatura quantum satis! Az egészben még is feltünő, hogyha *Henszlmann* úr tudományos kutatása folytán már a kettős keresztnek adja az elsőbbséget, holott régiebb korban 100 de 500 esetben egyszer fordúl elő a jobb oldalon, miért nem tartja meg azon *ösrégi* alakját is a *három hegy* és a *korona* nélkül? melyek csak későbben jöttek divatba.

Ha az országos czímernek nem a *pólyás*, hanem a *keresztes*

---

con ogni debita umiltá, che si degnasse far scrivére al Sermo. Gran Duca, che coni libri altramente pochi, e di niun valore, si puo far guadagno di buoni, et in quantitá grande, non per me, ma per Religiosi, che li sapranno per gloria di Deo e beneficio publico, e pero che all'umil mia dimanda condescendesse. All' Illmo. Gratiano poi lodando il suo gran zelo verso la Religione sua, si per questo, come anco per aver procurato con consiglio ed instinto mio le lettere dal Bassa di Buda per le tre Principi di Transilvania, Valachia, Moldavia, che permetessero libero esercizio alli Cattolici, il che quanto sia proceduto d'animo zeloso del bene della Republica Cattolica, Vestra B. consideri, e quanto maggior effetti si possino sperare dal gia detto S. Gratiani, se essa lo confermera in questo sancto proposito e l'incitera a maggiori cose con paterno affetto e santa benedizione, la quale per ottener anch'io umilmente m' inchino e baccio li piedi di V. B., raccommandadole li negozi miei anzi publici, che forse in breve cominceranno a mandarsi in effetto, poiche in Francia ed in Polonia le cose son passate con successo felicissimo.

Di Vienna li 8 d' Aprile 1618.

Di V. B. obedientissimo, e fedelissimo servo e figliulo. Adolph Conte d' Althan."

(Borghese-Daniel).

fele az ország valódi jelvénye, honnan magyarázza indítványozó azt, hogy nápolyi *László* király sírján előfordúló magyar czímer jobbra, a legtekintélyesb helyen a magyar pólyákat tűnteti fel, mig a kettős keresztnek semmi nyoma? vagy azt fogjuk-e erre mondani, hogy ezen királyi ág a magyar czímert nem ismerte? — Honnan van az, hogy *László havaselvi* vajdának, ki 1365-dik évben lépett székébe, érmein a magyar szokott kettős czímerből csak a *pólyás részt* vette fel, és hogy ebben későbbi utódjai is, hiven követték? csupa tévedésből számozhatott-é ezen czímer résznek előtérbe hozatala? vagy ha mindezek nem érvényes észrevételek, miért nem ad a képes krónika festője *Lajos király*-nak keresztet előtűntető zubbonyt, midőn őt a főlapon királyi díszruhában, és pedig a nyolcz — váltogatva *ezüst és vörös* — *pólyával* tarkázott ruhában feltűnteti; pedig tudjuk, hogy azon időben az uralkodók rendesen saját szineikbe, saját czímereikből vett jelképekkel szött vagy himzett ruhákba öltözködtek. Jól tudom, hogy ugyanazon festő a díszlapon és több helyen a zászlókon, sőt Szt.-István ruháján is a halmokon álló kettős ezüst keresztett is használja; de a királyi paizson alul jobbra már az első lapon is a pólyás czímert látjuk. Ilyen körülmény mellett talán még is érvényesebb a százados szokás, és oly kornak tekintélye, mely a czímertanban egyáltalán jártasabb volt, mint sokan azok közől, kik mai nap czímereket hivatalosan festenek, de a czímertan szabályaihoz vajmi keveset értenek.

Akármint okoskodik tehát tudós barátunk a régi magyar kettős czímerről, az ilyeneken mint szokás által szentesített jelképeken kényes a változtatás, miért is attól tartunk, nehogy talán idővel hiteles régiebb adatokra bukkanván, az ország a czímert ismét kényteleníttessék visszaváltoztatni. Legalább e tekintetben a százados *usus*-nak megtartását ajánljuk; a többihez szóljanak azok, kik evvel tüzetes tanulmány képen foglalkoznak. Dr. *Henszlmann* órákig tartó vita után is megmaradt az általa szerkesztett czímer elrendezésénél, mintegy akarván bizonyítani, hogy a nemzet és az uralkodók századokon át nem is gyanították, mi legyen tulajdonkép az ország czímere, míg ez 1871-ben föl nem fedeztetett.

Dr. *Henszlmann* mint szakférfi egyszersmind előadó is az

országgyűlésen, ez pedig minden esetre határoz; de úgy hiszszük, hogy mégis megfogja az ellenvéleményt hallgatni, ha ez mindjárt az országgyűlésen kivül nyilatkoznék is; mert olyan ügyben, mely a nemzet méltóságával van összekötve és határinkon messze túl terjed, a tétova vagy ingadozás bizalmatlanságot és kétkedést támaszthatna a nemzet képviselő testületé nek tekintélye ellen.

Vártuk, sőt reméllettük is, hogy ezen kérdéshez még más érdeklődök is hozzá fognak szólani; de a több képes lapban közlött rajz után a magyar sajtó mélyen hallgatott, mig a „Pester Lloyd“ 271. számában *Altenburger Gusztáv* úr tett némi észrevételeket. Előbocsátván t. i. a czímertanban tett tanulmányozásait és fölemlítvén gazdag czímergyűjteményét, hivatva érzi magát, hogy ezen fontos tárgyhoz néhány jóakaratu szót szóljon, és az ujonnan szerkesztendő és történelmi kutatásokra fektetendő czímerhez észrevételeit megtegye.

Altenburger úr nagy szerénységgel elismeri, hogy a magyar czímer eredetét sűrű homály födi, s bár a pólyák először csak II. András király pecsétjén láthatók, még is gyanítja, hogy mivel Sylvester pápa István királynak az apostoli, kettős keresztnek elővitelét megengedé, ezen kettős keresztet lehet az ország czímerének tekinteni — és igy a régibb magyar kettős czímer részeinek fölcserélését hallgatólag helyesli.

Igazságtalannak tartja a korona és a paizstartók pompás rajzait megtámadni; a min megakad, az, a paizsnak, melynek minket a külföld előtt kell jelvileg képviselnie, beosztása, melyet sok bók közt czímertanilag, ha nem hibásnak, legalább tévedőnek jelent ki. S minthogy oly birodalomban, melynek oly sok féltékeny nemzetisége van, nem csekélység államczímert alkotni, épen ezen nehézség elkerülése szándékából az eredett szabály-ellenességet említi. Ugyanis hibának nyilvánítja azt, ha a paizs vízszintesen három egyenlő részre osztatik, melyek legfölseje három czímert, az alsó két harmad pedig csak egy ország czímerét tartalmazza, és még e fölött a szívpaizsocska, ha mingjárt igen becses, de a birodalom legkisebb részét képviseli.

Altenburger úr tehát a czímertannak és a történelmi jogoknak legjobban megfelelő beosztásnak ezt tartja: hagyassék

meg a régi czímerosztás négy mezővel, melyek 1-jébe Horvátország, 2-dikába Dalmátia, 3-dikába Szlavonia, 4-dikébe Erdély czímerei jönnének; a szívpaizsot Magyarországnak, régi anyaczímere foglalná el. A paizs alsó csúcsába Fiume czímerét kellene illeszteni. Az így szerkesztett, és a régiebb idő óta gyakran fel is tűnő czímert mint díszpéldányt lehetne a világ elé hozni, és ezáltal a czímertanban való ismeretünket érvényesíteni. *Altenburger* reméli, hogy észrevételi méltánylásra fognak találni. Ezen megemlékeztetésre dr. *Henszlmann* nem késett a felelettel, érvényre akarván hozni azt, hogy Erdélynek Magyarországgal való egyesülése és az anyaországba történt beolvasztása tette itt a tulajdonképeni nehézséget, ha t. i. az erdélyi czímert ezen egyesülés után is a Magyarországéval akarjuk összekapcsolni. Mert ha ezen uniót czímertanilag ki akarjuk fejezni, úgymond, és mindamellett régi czímerét is bekeblezni, más nem marad hátra, mint a két czímert ugyanazon paizson egyesíteni. E helyen bevallja az országgyűlési előadó egy kis tévedésnek becsúszását, a mennyiben itt Erdély czímerét nem a *paizs lábába* illesztve szabad gondolnunk, hanem az valóban csak mint folytatása a magyar czímernek a paizs alsó részében fordúl elő. Már ha Magyarország czímere ezen alakot veszi fel, szétszakitás nélkül a háromegy országnak czímeréit csak a paizs homlokára lehet tűzni. *Fiume* czímerét a versenyzés elkerülése végett, nem pedig mint szív- vagy mellpaizsot, Horvátország ostáblája és a kettős magyar czímer közepére alkalmazta. Végre helyreigazitja Henszlmann azt, hogy a paizstartókat nem II-dik Ulászló czíneréből, hanem Schongauer Mártontól vette.

Még van idő, hogy ezen be nem fejezett tárgyhoz hozzá szólhassunk, mert ha már az ország határozott, igen bajos lesz a legalaposabb ellenvetéssel is a dolgon segíteni.

Még egyre vagyunk kiváncsiak. Vajjon mindenütt fogja-é ezen díszczímert az ország alkalmazni? és hogyan fogják ezen sok aprólékos részletet tartalmazó birodalmi jelvényt a kisebb pénzeken, bélyegeken stb előállítani? Azt hiszem e tekintetben vissza fog vezettetni az ügy azon mederbe, honnan kiindúlt, t. i. az ország régi czímerének *helyes* használatára. R. F.

A sz.-andrási őskori lelet.

A kutató, gyakorlati tudományoknak egymásra való befolyása, azoknak egyenközűleg való kifejlődése termé ujabb időben azt, hogy az eddig külön ágazó, és egymással épen nem törődő szakok, nemcsak más hasonnemű ágak tárgyaira kellő figyelmet fordítanak, de egymás törekvéseit, főleg vizsgálati anyag nyújtásában hathatósan elő is mozdítják.

A ki a rengeteg erdőkben növényeket gyűjt, bogarak után jár, vagy a nagyobb állatok életviszonyait magában a szabad természetben tanulmányozza, lehetetlen, hogy itt-ott sírhalmokra, elhagyatott, ősrégi telepekre ne akadjon; a ki pedig földtani vagy ásványismei kutatásokkal foglalkozik, hogy ne akadna sok helyen, főleg a vízárkok hömpölyei közt, a földszakadások vagy folyók partjain ember- és állatcsontokra, házi készletek töredékeire, cserepekre vagy épen fémtárgyakra is?! A ki a m. n. muzeum arch. lajstromait figyelemmel forgatja, igen számos leletnél találkozni fog dr. Szabó József egyetemi tanár és id. Kubinyi Ferencz neveivel, kik ásványtani kirándulásaik alkalmával az előforduló régiségeket is elhozták muzeumunk számára. Ezt tevék Frivaldszky János, Xantus János, Krenner József társaink, kik több ízben nagyon becses darabokkal gazdagíták érem- és régiségtárunkat.

A sz.-andrási nagyon érdekes leletet hasonlólag Themák Ede egyetemi ásványtani segédtanár úrnak köszönhetjük, ki a bécsi birodalmi geologok példájára az újabb földismei rétegeket vizsgálván, valóban csinos és főleg agyagműveinkre nézve némileg döntő befolyással biró példányokat hozott el utazásából.

Sz.-Andráson a Sebes-Körös jobb partján az erdőmester úr által több régiség találtatott, melyeknek egy részét előszámláljuk, és rajzban is adjuk:

1. Egy öblös nyilásu, két ellenkező oldalon kissé felhuzott *mericze**) (l. köv. l. 1. és 2-dik ábra). Ezen edény alja felé las-

---

*) *Mericzeknek* azon csuprokat nevezzük, melyek fülei a karimán túl emelkedvén, *merésre* alkalmasak.

san keskenyedő, füle, mint a rajzból látható, le van törve. Négy ellenkező oldalon hasasodásán csücskkel bir, mely egy szélein szalagtól övedzett kacskaringgal, hullámzó meanderral van diszítve. Hasonló edények, de a czifraságnak mélyebb be-

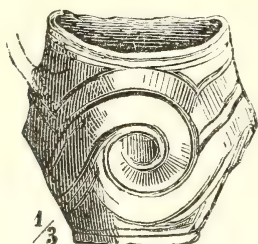

1. ábra,

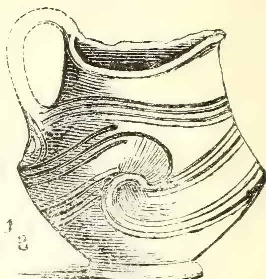

2. ábra.

karczolásával, Lausitzban is jőnek elő, hazánkból muzeumunk eddig csak egy egészen hasonló edénynyel bírt, melyet 1853-ban id. *Kubinyi* Ferencz, *Borbély* Miklós úrtól szerzett. Ritka alakja és czifrasága miatt azt véltem, hogy ezen edény külföldről származik, de a mint a *Borbélyféle* darab valószinűleg a Tisza tájáról származik, úgy ezen és a következő darabokkal méltán gazdagítjuk ősi agyagműveink sorozatát.

2. Csészéhez hasonló, alul hasasabb és gömbölyű alju törött fülű edény, karimája alatt késhegyel csinált < alakú czifrázat, alul rendetlen huzásokból álló kör látható.

3. Csorba az 1. ábrához hasonló *mericze*; a czifrazatban a különbség csak abban áll, hogy a hullámzó vonalok összekötve nincsenek, és az összekőtés helyén két-három egyenközű vonal áll, melyeknek végei mélyebb pontokkal végződnek.

4. Körkörös száju öblönyke, mely nyakán alul hasasodik és e helyen két oldalt fölfelé álló fülekkel bir, kerekded lába a fülek alatt át van fúrva és hajdan; mint a két oldalon mélyedő barázda mutatja, zsinegen függött. Diszítménye a füleket összekötő hármas egyenközű vonal fölött szigszeg vonalból áll; ugyanazon diszítés három sorban folytattatván, hasas részét pikkelyesnek tünteti föl.

5. Thea csészéhez hasonló öblös *mericze* (l. köv. l. 3. ábr.), a füllel ellenkező rész kissé fel van húzva. Czifrázata abból áll, hogy gömbölyded, kissé behorpasztott fenekéből 12 egyenetlen

távolságú, kettős vonal sugárként szája felé van irányozva. Száját is két egyenközű vonal veszi körül.

6. Az első számuhoz hasonló findzsaszerű mericze (4. ábr.), alja össze-eleje pedig kissé fel van huzva; elöl és a fülénél három kettős vonal majd egyenközűleg fut le feneke felé, melyen kettős kör látható, két csucsa körül kosszarv alaku dísz kunkorodik, ennek felső részét pedig szigszeg vonalok töltik be.

3. ábra.

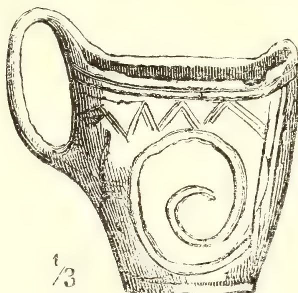

4. ábra.

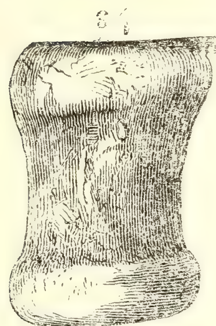

5. ábra.

6. ábra.

7. Egy felényire csorba edényrész, a felső darab egészen hiányzik és le van tördelve, a lábban négy kerek lyuk van, mely a parázs élesztésére szolgálhatott; talán olvasztónak része?

8. Egy mécseshez hasonló edénynek fele.

9., 10. és 11. Magas lábbal ellátott edénynek töredékei, melyek sótartó alakúak,

12. Agyagtuskó (5. ábra), melynek használata nem tudatik, eddig a maga nemében egyedüli.

13. Egy tálczaféle edénynek fele.

14. Egy kis szürő (6. ábra).
15. Egy kőgolyó fele.
16. Egy tölcséralakú szürő-edény töredéke.
17. 5 darab szarv. A bivalyszarvat *Themák* tanár az erdész úrral együtt 1½ ölnyi mélységben ásta ki, azon helyen több csiga is volt található.
18. E lelethez tartozik több szarvasagancs darab, sajátságos alaku edényfülek, kisebb-nagyobb edénytöredékek, melyek czifrázatai az eddig ismertetettekből sokban különböznek, és így ezen becses lelhelyre az eddiginél mindenesetre nagyobb figyelmet kellene fordítani. Rómer Fl.

A német anthropologiai társulat congressusa.

A német anthropologiai társulat f. évi gyűlése Schwerinben september hó 22- és 23-kán kezdődött. A gyűlést, mely 83 tagot számlált september hó 22-kén a társulat elnöke, *Virchow* tanár nyitá meg a szinház fényes hangverseny-termében, a melynek karzatán a nem-tagok és díszes hölgykoszorú foglaltak helyet. *Virchow* hosszabb beszédben a czélok- és a társulat jogosúltságáról szólt, mivel 1½ évi fennállása óta majdnem 900 tagot számlál, és mivel Németországban az anthropologiát és őstörténetet művelő, sok külön álló tevékeny erőnek támaszt és egyesülést nyújt. *Németország az anthropologiai kutatások bölcsőjeként tekintendő*, mióta *Forster*, *Cook*-nak kisérője az embernek ősalapotaira figyelmet fordított; *Herder* mint bölcsész az ember természete és fejlődésére vonatkozólag termékeny gondolatokkal ajándékozta meg a tudományos irodalmat, *Sömmersing* és *Blumenbach* pedig ezen irányban mint természet búvárok új és meglepő felfedezéseket tettek. Az *anthropologiai* buvárlat harmadik iránya, az *ethnologiai-anatomiai* és a *philosophiai* mellett legyen az *összehasonlító nyelvtudomány*, mely a mint *Bopp* és *Grimm* által megállapíttatott, szintén német eredetűnek vehető.

Ezen egyes irányoknak összefüggése nagyon tágult, miért is igen kivánatos, hogy a nyelvbuvárlat, mely a természet-

tudományok iránt, mintegy háritólag tartja magát, vele szorosabb összekötetésbe lépjen. Mióta a *paläontologia* az embernek e földön való első fellépésére vonatkozó régiebb nézeteket megczáfolta, az emberi-nem koráról, az embernek alsóbb alakokból történt fejlődéséről, a fajok fogalmáról, az ő változhatlanságáról vagy változékonyságáról való kérdések előtérbe léptek és megoldásuk szellemi életünkben forradalmat idéztek elő. Mindazáltal a német tudomány irányelvként a szemes és megondolt tartózkodást követé, a mások forradalmi rohanását elkerülé és épen ezáltal használt sokat a kérdések tisztázására nézve. *Az embernek az ösmajomtól való leszármaztatása ellen Németországban, nemcsak az istenfélöknél mutatkozott bizonyos idegenkedés*, mert tényleg az *ösmajom* ez ideig még nem is fedeztetett fel, hanem csak a nyerészkedési természet-elmélkedésnek kivánalmaihoz tartozik.

Valóban mi is épen oly kevéssé tudnók úgymond a szabad gondolkozásu *Virchow* a vallási traditió által ezen vélemény ellenében állított *Ádámot* elfogadni, mert egyedűl Mózes könyvei sem birnak kielégítő kárpótlást adni, a hiányzó tapasztalás helyett. (Kár, hogy a tudós értekező saját, bizonyosan kielégítő nézeteit a hallgatósággal nem közlé!) A majomnak emberré való átmenetelét akarják constatálni; de még annyira sem mentek, hogy egy emberfajnak a másikba való átmenetelét tudnák bebizonyítani. A *Darwin-féle elmélet* is az egységes leszármazás elfogadására kénytet, de mindeddig észre nem vétetett, hogy valamely *fekete* fajból egy *fehér* keletkezett volna, vagy ellenkezőleg. Szükséges még, az élő népeket elválasztott fajokra visszavezetni, és mindenekelőtt szükséges, ezen irányban biztos tényeket összeállítani. Az anthropologiai egyesületeknek legközelebbi feladata lészen, a fajfejlődésre vonatkozó összes anyagot gyűjteni; ez ma többet ér mint valaha, mert mi a legváltozékonyabb, az embereket és dolgokat igen gyorsan átalakító időben élünk. A műveltség távoleső tartományokra terjed el, elárasztja a műveletlen népeket is, és eltörli azok sajátságait. Egész népek eltűntek szemeink elől, mint a *tasmaniak* törzse, a melyből az utolsó néhány év előtt halt meg. Azért mégis gondolkodnunk kellene, hogy kortársainkról az utóvilágnak tökéletesebb híreket hagyjunk hátra,

mint a rómaiak nekünk saját korukról átszármaztattak. Az európai népek szellemi életében is bizonyos átalakulás megy véghez. Az ősök szóhagyománya, mely nemzedékről nemzedékre, szájról szájra szállt, az eltűnéshez közelg; könnyen elvész az, a mi feljegyezve, a mi nyomtatva nincsen. Minden egyes vén embernek emlékezetét ki kellene fürkészni, hogy vallomásait a tudás nagy jegeczformájába át lehessen önteni. Hasonló módon megy tova az eke vagy az új közlekedési út az ó sírhalmok és emlékek fölött, és így az anthropologiai anyag gyorsan és visszahozhatlanul elenyészik.

Lisch titkos levéltári tanácsos, a gyűlés ügyvezetője, az összegyűlt társaktól a buvárlatoknak új ösztönzését és előmozdítását, melyet magának feladatul tűzött ki, reméli. Az „Ismerd tenmagadat“ már a távol ókorból hangzik át az utóvilágba. Jóllehet ezen mondatnak csakis erkölcsi értelme legközelebb vala, mégis az embernek mindig kivánatihoz tartozott, nemcsak magát, hanem egész nemének fejlődését is tanulmányoznia; innét származtak az ősrégi költemények és regék a föld- és embernek teremtéséről, a paradicsomról, az aranykorszakról, a vízözönről és más egyébről. Valóban mi most már tudnók, hogy a czölöpépítkezés és a barlanglakás nem vala paradicsom, nem sans-souci! Az ember pedig fáradhatlanul oda törekedett, miszerint állapotát javítsa. Mi igen messze vagyunk attól, hogy az emberiségnek fejlődését felfogjuk, vagy csak sejtsük is. Az előttünk fekvő leletekből az előkor embereinek szükségleteit, dolgaikat és ügyességüket még megtudnók határozni; de hogyan volt az ember maga alkotva? volt-e testi alakja kezdettől fogva tökélesítve, ét gondteljes élete csak az inség következménye? vagy meglehet-é rajta az állati állapotból való lassú tökélesbülést ismerni? A szónok, hogy ezen kérdésekre a feleleteket megkönnyítse, a nagyherczegi régiségtárból, (antiquariumból) egy sor ó-koponyát megitélés és összehasonlítás végett hozott elő, és megjegyzi, hogy csak azon koponyáknak volna a régészeti kutatásokra becsök, a melyekről a feltalálás körülményei biztosan tudva vannak és hogy bonczi ismeretek nélkül is gyakorlott vizsgáló azonnal a rokont és idegent könnyen megkülönböztetheti. Az *őskornak* sokoldalulag megtámadott beosztása: *kő-*, *bronz-* és *vaskorra*, legalább a

német és skandináviai észak számára tökéletesen biztosítva van, mivel ez a számos addig bontatlan sír kiásatásából foly. Az emberi képződés itt a kőkorral kezdődik hanem értekező kénytelen határozottan kijelenteni : hogy itt soha sem találtatott semmi, mi csak legtávolabbról is képes lenne bizonyos átmenetet az alsóbb rendű lényből az emberre bizonyítani. A diluviál időből származó emberi szerekből, a mint ezek a *Somme* völgyében és másutt találtattak, itt semmi sem fedeztetett fel. Az *iramszarvas-korból* sem maradt fent semmi nyom az emberi működésről. Azelőtt tagadták, hogy az *iramszarvas* a német északi síkságon volt volna; de az utolsó tíz évben Mecklenburgban ily nemű 25 lelet lőn bejelentve. Ezen állattal az ősbikának és jávorszarvasnak hatalmas koponyai és csontvázai fordulnak elő. Az ember, a mennyire ez majdnem 50 évi szemlélés után megismertethető, a kőkorral készen áll elő, jól formált testi alakokkal, a mi mellett a koponya meglehetős biztos jelül szolgál. Az északi rónaságon 3—10,000 font súlyú gránitkőtuskókból rakott óriások sírjaiban, a melyeket *Lisch* 4000 (?) éveseknek tart, ülnek a meg nem égetett hullák, mit még a Blengowban, nem sokkal ezelőtt feltárt sír mutatott, a melyben két halott egy kőpadon ült és mellettük az ivóedények álltak, melyek nekik a messze útra mellékeltettek. Az ülő helyzet a tér szűkéből magyarázható. Ezen sírokban találtatnak fejszék, ékek, kések és nyílhegyek kőből; vésők, árak (tőrök) és tűk csontból; fabuzogányok, lándzsanyelek és agyagedények maradványai; ezek az iparnak és képzőművészetnek első kisérletei. Borostyánkőgyöngyök és átfúrt állatfogak azon kornak ékszereik. Fémek soha sem találtatnak. Megtörtént egyszer, hogy egy előbbi ásatásnál vasszerszámok a sírba tétettek készakarva, vagy kincsásóktól elfelejtetve jutottak oda. Ezen időnek meglehetős számban fentartott koponyái egymáshoz nagyon hasonlítanak és mint például a burowiak, nem épen csunya arczformát mutatnak. Egészen más alkotmányú és valószinűleg régibb a Plau melletti homokhegyben, guggoló helyzetben talált csontváznak koponyája. Ez gömbölyű és nagyon előálló homlokdagálylyal bir; vele csak egy szarvascsontból álló átfúrt ék, két kanfog és két bevágott átfúrt harapófog találtatott. A kőkorhoz még a legtöbb czölöpépítkezés

tartozik. A gyeppel födött tekesírokban találtatik a bronz, úgy az arany és borostyánkő, valamint az előbbi időből való kőszerszámok is; de soha ezüst, még kevésbé a vas. A régi bronzkorban még a hullák megégetése nem uralgott; az ujabban szabálylyá lett. Amahhoz a schwaani tekesír tartozik, a melyről azon monda járt, hogy éjjel nyolcz fejnélküli hulla tánczolt a sírdomb körül. Belül a kőtalajon egy kinyujtott harczos feküdt kardjával; a mint a köveket elvitték, nyolcz hulla mutatkozott guggoló helyzetben, minden melléklet nélkül. Az elsőnek nemesebb képzése, mint a koponyának egy töredékéből kihozni lehetett, azon véleményre vezet, hogy a nyolcz guggoló hulla egy elnyomott fajhoz tartozott, és hogy ezek uruk temetkezésénél, talán elevenen elásva, feláldoztattak.

A hullaégetés korából, a mely a vaskorban is a kereszténység behozataláig fennállt, hiányzanak a koponyák.*) A vaskorhoz a római sírok is tartoznak, a melyek ezen országban is találtatnak. A häveni sírokban eltemetett hullák tagadhatlanul római készletekkel, bronzedényekkel és az ismert átlyuggatott merítők s szűrőkkel fordulnak elő; az itt talált bronzedények czifrázata, megfoghatlan módon majdnem egészen megegyez a heddershaimi, a mainai Frankfurt melletti római telepen találtakkal. *Lisch* két häveni hosszúkás alakú koponyát rómaiaknak, két más kurtakoponyát pedig a mellékletek miatt germán nőknek tulajdonítja. Fegyverek hiányából azt következteti, hogy itt nem római katonák, hanem római kereskedők, egy kereskedelmi telepnek lakosai, vannak eltemetve.

Archaeologiai levelek.

XXXV.

Jelen helyzetemben, midőn a közügyek csaknem minden időmet igénybe veszik, irodalmi tevékenységem kifejtésében szintúgy mint a régészet iránti előszeretetem nyilvánításában nagy mértékben hátráltatva vagyok, azonban ennek daczára még is erősen feltettem magamban, hogy a történelemmel és a

*) Hasonló eset fordul elő a *pilini és* hallstadti síroknál is. R.

régészettel foglalkozó társulat létesítését honunk ezen délkeleti részeire indítványozni, s ha Isten segít életbe léptetni is fogom.

Szándékom kivitelére valamely már létező régészeti társulat alapszabályait óhajtanám birni, és mivel meggyőződve vagyok, hogy Kegyed mint a régészetnek szenvedélyes művelője ily alapszabályoknak birtokában van, vagy legalább a forrást kijelölheti, melyből a legjobb alakban egybeállított ily alapszabályok általam közvetlenűl megszereztethetnek, tiszteletteljesen arra kérem, hogy a kérdésben forgó alapszabályokat megküldeni vagy azok megszerezhetése iránt útba igazítani sziveskedjék.

Ormos Zsigmond,
temesm. főispán.

Alább van szerencsém a kivánt alapszabályokkal szolgálni. R. Fl.

XXXVI.

Hogy mily téves fogalmakkal bírnak különben jeles és kitünő külföldi szakiratok is hazánk czímerei- és földrajzi viszonyairól, szolgáljanak például a hirneves német alapossággal irt, Berlinben évenként 3 füzetben megjelenő: „Berliner Blätter für Münz- Siegel- und Wappenkunde“ czimű folyóiratnak legujabb XVI-dik füzetében több helyütt előforduló ilynemű alaptalanságok. Ugyanis most irt füzetnek 93. lapján „Neueste Currentmünzen. — Ungarn“ felirat és 281. szám alatt egy 1870-dik évi magyar 8 frtos vagyis 20 frankos aranynak leirása alkalmával Magyarország birodalmi czímerének alkatrészei következőkép adatnak elő, u. m., das mit der ungarischen Krone gekrönte quadrirte Wappen von Kroatien, Dalmatien, *Serbien*, und Siebenbürgen stb., itt tehát Szlavonia vagyis Tótország czímere állíttatott Szerbia czímerének. Ugyanezen hiba követtetett el fenthivatkozott füzetnek 103. lapján „Neueste Schaumünzen. Kroatien felirat és 383. sz. a. Ő Felségeik királyunk és királynénk Horvátországba való megérkezésük alkal-

mával vert emlékérem leirásában is hol a czímerekről szólva, szinte Szlavonien helyett tévesen „Serbien“ áll.

Azonban még nagyobb hiba követtetett el idézett füzetnek ugyan most irt 103-dik lapján, hol „Serbien“ felirat s 384. sz. alatt a verseczi szerb egyházi dalárda zászlójának 1869. évi junius hó 9-kén történt felszentelése alkalmából készített, Ludaics Miksa pestmegyei törvényszéki ülnök úr által a m. n. muzeumnak ajándékozott, s az „Archaeologiai Értesítőnek“ 1870-dik évi 12-dik számában 257-dik lapon helyesen leirt-emlékérem közlésében, figyelem kivül hagyásával azon fontos körülménynek, hogy Versecz sz. kir. városa mai napság nem fekszik Szerbiában, hanem Magyarországban, Temes megyében. De ezen emlékéremnek leirása és feliratainak fordítása is igen hiányos az említett német szakmunkában; az előlapnak felirata kö vetkezőleg van fordítva: „Zu Pfingsten am 9-ten Juni 1870. wurde dieser Verein der Freunde des serbischen Kirchengesanges eingeweiht“ a helyett, hogy állana: „wurde eingeweiht die *Fahne* d. Werschetzer serbischen Kirchen-Gesangs-Vereins“, a hátlapon levő körirat НЕДАЈМО СЕ- Ne hagyunk magunkat— le sem fordíttatott, s a fémer közepén lévő szerb nemzeti hangszer, a „Guszle“ eine einseitige Violine“-nek neveztetik.

Bátor vagyok ez alkalommal még egy újabb fémert, mely eddig az „Archaeologiai Értesítőben“ még nem közöltetett, megismertetni. Ezen fémer készíttetett Nagy István volt moldvai herczegfiunak, bukovinai Putna helységében tartatott 4. százados emlék ünnepélyére, a fémeren meg nem jelölt vésnök által. Nevezett herczegfi több ízben győzedelmesen harczolt a törökök ellen. A fémer jól megaranyozott bronzban fordul elő, nagysága majdnem 11. Mionnet szerint; *elölapján* pedig 6 sorban következő rumän föliratttal: IN | MEMORIA | LUI | STEFAN | CELU | MARE = (Nagy Istvánnak emlékére), — fent a középen 6 águ csillag, azután következő körirat: IUNIMEA ROMANA ACADEMICA PUTNA 15. AUGUSTU 1871. = (a rumän egyetemi fiatalság Putnán 1871. augustus 15-kén); *hátlapon*: a Trajánszobor, következő körirattal: UNITI SUNTEMU IN CUGETU, UNITI IN DUMNE DIEU = (Egyesülve vagyunk a gondolatban, egyesülve az úr Istenben.)

Dr. Despinits Péter.

A lelkes főszolgabiró úr szíves volt ezen fémerből két példánynyal a m. n. muzeumnak kedveskedni, miért is e helyen hazafias hálánkat nyilvánítjuk.

R. Fl.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(A vasmegyei régészeti egylet) ideiglenes választmánya f. é. okt. 25-kén ülést tartván, az alapszabálytervezetet egybeállítá és megvitatá. Boldogult Bitnicz Lajos régészeti hagyatékában, a mint általánosan tudva van, a tárgyak között több kettős és sok oly példány is fordul elő, melyek a nemzeti muzeumban már meglévén, erre nézve feleslegesek; mivel ezen kettős és feles példányok, mint megyei lelet, legczélszerűbb és legilletékesebben a megyei régiségtárban volnának elhelyezhetők, ennél fogva elhatározá az id. választmány, hogy azok visszaszerzése czéljából a szükséges lépéseket megteszi, ennek folytán kérvényt is intézett a m. t. Akademiához, melynek szövege a következő:

„Tekintetes tudományos Akademia!

Áthatva azon mély meggyőződéstől, hogy honunk legtekintélyesebb tudományos intézete a m. t. Akademia az ország bármely részében nyilvánuló tudományos törekvéseknek nemcsak hő pártolója, hanem egyszersmind buzgó előmozdítója is; bátorkodnak alulirottak, mint a vasmegyei régészeti egylet ideiglenes válaszmányának képviselői a m. t. Akademia elé egy szerény, honfiui kérelemmel járulni. Elhunyt jelesünk, Bitnicz Lajos a szombathely-vasvári káptalan volt nagyprépostja s vál. bozsoni püspök értékes régiség-gyűjteménye, melyet a boldogult majdnem kizárólag vasmegyei, illetőleg szombathelyi leletekből állított össze, végrendeletileg a m. t. Akademiára szállt. Úgy értesülünk azonban, hogy a m. t. Akademia e gyűjteményt a magyar nemzeti muzeumnak, a honi műkincsek e legilletékesebb tárházának szándékozik átszolgáltatni. Minthogy az említett Bitniczféle gyűjteményben számos kettős, azonfelül sok oly példány is létezik, milyennel a ma-

gyar nemzeti muzeum már fölös számmal rendelkezik, alázatos kérelmünk oda irányul: méltóztatnék a m. t. Akademia kegyesen elhatározni, hogy a többször említett gyűjtemény kettős, vagy a magyar nemzeti muzeumban már úgyis meglevő példányai a Szombathelyen felállítandó vasmegyei régiségtár számára adományoztassanak vissza; mert azok szerény nézetünk szerint csakis itt, lelhelyükön lennének legilletékesebben s legméltóbban elhelyezve. Midőn ebbeli kérelmünket honfiui bizalommal a magy. tud. Akademia becses figyelmébe ajánljuk, s egyszersmind annak teljesedése iránti reményünket nyilvánítjuk, mély tisztelettel maradunk Szombathelyen 1871. okt. 25-kén a magyar tudmányos Akademia alázatos szolgái: Szabó László s. k. ügyvéd, mint a vasmegyei régészeti egylet ideiglenes választmányának elnöke. Lipp Vilmos s. k. vasmegyei régészeti egylet ideiglenes választmányának jegyzője.

*

* *

Ügybarátaink többször nyilvánított kivánságainak eleget teendök, közöljük:

A vasmegyei régészeti egylet alapszabályait.

1. §.

Az egylet czíme: Vasmegyei régészeti egylet; székhelye Szombathely; hivatalos nyelve a magyar.

2. §. *Czélja.*

Az egylet czélja: felkutatni az egész megyében elszórva létezö ős-, ó- és középkori műrégiségeket; azokat adományozás, esetleg vétel utján összegyűjteni, s így az elpusztulástól megóvni; alkalmas helyeken ásatásokat eszközölni, és mindezen működés eredményét egy, Szombathelyen létesítendő állandó megyei régiségtárban öszpontosítani, s a nagy közönség használatára kiállítani.

3. §. *Az egylet tagjai.*

Az egylet tagjai fedhetlen jellemű egyének lehetnek.

Az egylet rendes és tiszteletbeli tagokból áll.

A rendes tagok alapító és pártoló tagok.

Alapító tagok azok, kik egyszer mindenkorra legalább 25 forintot bocsátanak az egylet rendelkezése alá.

Pártoló tagok azok, kik magukat 1 frtnyi tagdíj éven-

kinti előleges lefizetésére három egymásután következő évre kötelezik. — Ha valamely pártoló tag a három év leforgása után az egyletből kilépni kiván, kiléptét irásilag jelenti be, különben az egyletnek továbbra is tagjául fog tekintetni.

Tiszteletbeli tagok azok, kiket a közgyűlés ilyenekűl megválaszt.

4. §. *Az egylet kormányzata.*

Az egylet ügyeit az igazgató választmány vezérli, mely 12 választmányi tagból és az alább elősorolt tisztviselőkből áll, kiket egyelőre az alakító, jövőre pedig a rendes közgyűlés a rendes tagokból 3 évre választ.

A tisztviselők a következők:

a) elnök,

b) alelnök,

c) titkár, ki egyszersmind régiségtári őr.

d) ügyész,

e) pénztárnok.

5. §. *Az egylet tisztviselöinek hatásköre.*

a) Az elnök az egylet képviselője hatóságok és harmadik személyek irányában; ő hívja össze a közgyűlést és választmányi üléseket, mindezekben elnököl, s csak a szavazatok egyenlősége esetében szavazhat.

A tagsági okleveleket ő irja alá az egyleti titkár ellenjegyzésével.

Sürgősb fizetéseket az igazgató választmány utólagos jóváhagyása mellett ő utalványoz. Tiszti állásánál fogva kizárólag hivatva van jelen alapszabályok és az ügyrend szigorú megtartása felett őrködni. Joga van az egyleti pénztárt bármikor megvizsgálni. Őt illeti a közgyűlésekben és választmányi űlésekben a kellő rendnek fentartása, s ehhez képest szükség esetén a közgyűlések és választmányi űléseknek az ügyrend szabályaihoz képest eszközlendő feloszlatása.

b) Az alelnök a működésében esetleg akadályozott elnök helyét pótolja:

c) A titkár a közgyűlések és választmányi űlések tanácskozása jegyzőkönyvét vezeti. Ő viszi az egyletnek az igazgató választmány utasítása nyomán összes levelezéseit, csekélyebb

tárgyakban azonban a választmánynak teendő utólagos jelentés mellett saját aláirásával is levelez.

A titkár tesz jelentést a választmányi ülésekben az egylet tudományos működésének minden mozzanatáról. Az egyleti tagok névkönyvét szerkeszti és kezeli; azt évről évre kiegészíti, s abban az elhunyt tagokról is jelentést tesz.

d) Az egyleti ügyész az elnöktől nyert meghatalmazvány mellett törvénykezési ügyekben képviseli az egyletet.

e) Az egyleti pénztárnok kezeli az egylet bevételeit és kiadásait; ez utóbbiakat mindenkor az igazgató választmány határozata, illetőleg elnöki utalvány folytán — A pénztár állapotáról a választmánynak ülésről ülésre jelentést tesz; rendes számadást vezet, és azt az évi közgyűlésnek, illetőleg a kiküldött számvizsgáló bizottságnak előterjeszti.

6. §. *Az igazgató választmány.*

Az igazgató választmány üléseit az elnök meghívására tartja.

A választmány hatásköréhez tartoznak az egylet administratív ügyei, tiszteletbeli tagok indítványozása, és azon tárgyak, melyek a jelen alapszabályok és a közgyűlés által megállapított határokon belül minden szeződést, melyek a választmány meghagyására az elnök és titkár által iratnak alá, az ekkép kötött szerződések az egyletre kötelező erővel birnak.

A választmány kötelessége az egyleti pénztári számodásokat, s a pénztár állapotát évenkint megvizsgálni; végre

Az igazgató választmány nevezi ki szükség esetén a helyettes vagy segédtisztviselőket, ügynököket, s fogadja fel az egylet szolgaszemélyzetét.

7. §. *Az egylet rendes és rendkivüli közgyülései.*

A rendes közgyűlés minden év május havában tartatik Szombathelyen.

Rendkivüli közgyűlést az elnök mindannyiszor tartozik összehívni, ha ezt vagy a választmány, vagy legalább husz rendes tag az indokok felsorolásával irásban kivánja.

A közgyűléseken az alább eltérő eseteken kivűl a megjelent tagok szótöbbsége határoz.

A közgyűlés rendes tárgyai:

a) Elnöki jelentés a lefolyt évi működésről.

b) Az évi számadások megvizsgálása és a pénztári maradvány fölötti határozat. —

Evégett első ízben az alakító, később a rendes közgyűlés évenkint előre 3 tagból álló számvizsgáló bizottmányt választ, mely bizottmány a számadások- és pénztár állapotáról jelentését a közgyűlésnek bemutatandja.

c) Az igazgató választmány 12 tagjának és a tisztviselők megválasztása. Ezek érvényes megválasztására a jelenlevők többségének szavazata szükséges. A szavazás nyiltan történik; titkos szavazás csak 10 tag kivánalmára rendeltetik el.

d) A tiszteletbeli tagok megválasztása az igazgató választmány előterjesztése alapján.

e) Az alapszabályok megváltoztatása; ez azonban csak 20 tagnak egy hónappal a közgyűlés előtt teendő irásbeli indítványára vétethetik tanácskozás alá, s az elnök által a meghívókban különösen mint tanácskozás tárgya megjelelendő. Indítványt elfogadó határozat hozatalára az egyleti tagok egy negyedének jelenléte, ezeknek pedig szótöbbsége szükséges.

f) Valamely tag kirekesztésének esete.

g) Az egylet fennmaradásának vagy feloszlásának kérdése. E kérdés azonban csak 30 tagnak 2 hóval a közgyűlés előtt teendő irásbeli indítványára vétethetik tanácskozás alá, és az elnök által a közgyűlés előtt legalább 30 nappal közzéteendő és szétküldendő meghívókban különösen mint tanácskozás tárgya kijelelendő. — A feloszlás kérdésében csak a rendes tagok határozhatnak, s a határozathozatalhoz a tagok háromnegyed részének jelenléte szükséges és szótöbbség dönt.

Ha pedig ezen közgyűlésre a tagok háromnegyed része meg nem jelennék, ez esetben egy hónapra uj közgyűlés és pedig azon megjegyzéssel hirdetendő, hogy ezen második közgyűlésen megjelent rendes tagok szótöbbsége érvényesen határozand.

Ha az egylet a jelen alapszabályok szabta uton feloszlanék, az egylet vagyona és a megyei régiségtár a szombathelyi nyilvános főtanintézet gondviselése alá helyeztetik, oly kikötéssel, hogy az a tanintézet által eredeti czéljának megfele-

lőleg, függetlenül kezeltessék. Ha pedig egy uj, hasonczélu egylet keletkeznék, a volt egylet vagyona és a megyei régiségtár ennek birtokába megy át.

8. §. *Az egyleti év.*

Az egyleti év az alakító közgyűlés napjától kezdve számíttatik.

9. §. *Az egylet pecsétje.*

A pecsétben Pannonia szobra és ezen körirat áll: „Vasmegyei régészeti egylet. 1871.“

10. §. *Az egylet megalakulása.*

Ha az egylet 50 tagot számlál, megalakultnak tekintetik.

(*Vidéki muzeumaink*)*) 1) A *fehérvári* régészeti muzeum ujabb időben nagy részvétnek örvend. A többiek között *Kulifay* úr, ki már régóta gyűjti az ercsii határban talált érmeket, ezekből 37 darabot ajándékozott a muzeumnak. Előlegesen a muzeum őréül tekinthető *Fekete* János megyei főjegyző úr, kinek magának is csinos gyűjteménye vagyon.

2) A *vasmegyei* régészeti egyletről ezen tudósítás olvassuk a „Vasmegyei lapok“ 85. számában. „A jó ügy előbb-utóbb diadalt ül. Hosszabb küzdelem, az eszmének ismételve történt felelevenítése után végre azon ponton vagyunk, miszerint elmondhatjuk, hogy van egy megyei régészeti egyletünk, melynek nemes hivatása leend egy megyei régiségtár felállítását létesíteni.

A régészeti egylet megalakítása ügyében közelebb szétküldött meghivók folytán szép számmal gyűltek össze e hó 22-kén városunk lelkes fiai a városház tanácstermében, hol a régészetnek egyik kiváló buzgalmú barátja által a vidék is

*) Minthogy a vidéki régészeti egyletek és muzeumok oly örvendetesen gyaporodnak, kötelességünknek tartjuk azok müködését folytonosan szemmel tartani és olvasó körünket erről tudósítani. Azonban, mivel müködésük rendesen csak egyes vidéki, és a fővárosban kevésbé olvasott lapokban említtetik, a központi lapok pedig erről rendesen egészen hallgatnak, kérjük a vidéki egyletek és muzeumok tisztviselőit, szíveskedjenek a müködésükről szóló lapokat, vagy egyéb érdekes tudósításokat, p. tárlataik gazdagodását közlés végett beküldeni.

R. Fl.

kepviselve volt. Az érdekeltség, mely az ügy iránt a megjelentek szép számában nyilatkozott, már előre is a legszebb reményekre jogosítá az ügy buzgó barátait.

A jelenvoltak Szabó László ügyvédet az értekezlet vezetésére elnökül felkérvén, ez az elnöki széket elfoglalva, az értekezletet megnyitottnak jelenté ki. Erre Lipp Vilmos a következő szavakban tolmácsolá az értekezlet czélját:

Uraim!

Az eszme, melynek megvalósítása czéljából bátrak voltunk önöket ma ide összehívni, nem uj. Szellőztetve volt az már a napi sajtó utján, meg volt az vitatva magánkörökben; s habár mindezen elszigetelt előzmények a gyakorlati kivitelhez tényleg egy lépéssel sem vittek közelebb, azon erkölcsi hasznuk még is volt: hogy megismertették a közönséggel a fenforgó tárgyat, s hogy nem találkozott gondokodni tudó egyéniség, ki a szándékot, egy helyben felállítandó régiségtárt, legalább elvben nem helyeselte volna.

Uraim! Ha én a fenforgó tárgyról a lelkesültség hangján akarnék szólani, könnyen szememre vethetnék, hogy a régészet iránti szenvedélyes előszeretetem elhomályosítja itéletemet, s hogy ott is látok fénylő csillagokat, ahol voltaképpen semmi sincs. Iparkodni fogok azért nézeteimet lehetőleg röviden előadni, azoknak inkább gyakorlati, mint eszményi oldalait kiemelni.

Első és főkérdés az: mit akarunk voltaképpen? Ezt mindenekelőtt szigoruan körvonaloznunk kell. Mi egy, az egész megyében elágazó régészeti egyletet akarunk alakítani, melynek feladata volna az egész megyében elszórva létező ős, ó és középkori műrégiségeket kifürkészni, azokat adományozás, esetleg vétel utján összegyüjteni, s így az elpusztulástól megóvni; alkalmas helyeken kutatásokat, ásatásokat eszközölni, s mindezen működés eredményét egy helyben létesítendő megyei régiségtárban összpontosítani és a nagy közönség használatára kiállítani.

A régiségtárak czél- és korszerüségét s hasznosságát, azt hiszem, felesleges volna hoszszasan bizonyítgatni. Meg vagyok arról győződve, uraim! hogy nincs közöttünk egy sem, kiben a műrégiségek szemlélése az érdekeltség bizonyos fokát nem gerjesztené fel. De eltekintve ezen általános érdekeltségtől, a régiségtárak hasznos, sőt szükséges voltát nem csak a művelt világ minden országa bizonyítja az által, hogy ezreket költ ily tárlatok gyarapítására évenkint, hanem Magyarhon több kisebb-nagyobb városa is, hol éppen ez időtájban buzgólkodnak régiségtárak felállításában. — Mert egy régiségtár, azonkivül hogy minden kételyt kizáró pillantást enged vetni egy évezredek vagy évszázadok előtti életbe, ennek társadalmi s művelődési viszonyaira, a tudománynak, különösen a történelem és nyelvészetnek el nem vitázható támpontokat nyujt; a művészetnek pedig és iparnak éppen megbecsülhetlen ki nem apadó forrásul szolgál.

Nekünk, Vasmegye és kivált Szombathely lakóinak, különleges érdekünkben is fekszik egy régiségtár létesítése. Tudjuk mindnyájan, hogy a talaj, melyen járunk, történelmi fontosságu, hogy sok múzeum diszét képező műrégiségek itt kerültek felszinre, s hogy — mivel eddigelé legalább rendszeres kutatás itt nem történt — még igen sok becses ereklyét rejthet a föld gyomra magában. Már most kérdem: miért engednők mi sajátunkat másnak, miért hagynók az egész megye diszét képezhető műrégiségeinket olcsó áron külföldre vitetni, mikor azokat magunk is használhatnók, mikor azoknak itt helyben kétszeres értékük és értelmük volna?

Hogy tehát az ohajtott régiségtárra szert tehessünk, szükséges egy megyei régészeti egylet szervezése. Ez egylet, ugy a mint tervezve van, tagjaitól csak igen csekély, évenkint csak 1 forintnyi anyagi áldozatot, de annál több szellemi támogatást, ügyszeretet és a többnyire anyagi értéket nem képviselő régiségek birtokosai részéről jóakaratu, szives előzékenységet igényel.

Uraim! Ha végig tekintek ezen ép oly diszes, mint tekintélyes gyülekezeten, bátran kimondom, hogy az eszme ma szellemi diadalát üli. De hogy e szép eszme egyszersmind testté váljék, csak önök jóindulatától függ, ha indítványomat:

alakítsunk egy megyei régészeti egyletet, melynek kífolyása egy helyben felállítandó megyei régiségtár lesz,

elfogadják, pártolják, magukévá teszik, s annak kivitelére segédkezet nyujtanak.

Ezen általános tetszés- és éljenzéssel fogadott szavak, s az értekezleti tagok nyilatkozatai után elnök kijelenté: hogy az értekezlet egy megyei régészeti egylet alakítását, s egy megyei régiségtár felállítását elhatározza, s e határozat megtestesítése czéljából a további kellő lépéseket megteendi.

E határozat kimondása után Lipp Vilmos egy alapszabályvázlatot olvasott fel, mely lényegében jóváhagyatott Egyuttal Takács Lajos m. első alispán idítványára az egylet megalakulása körüli teendők intézése, tagok gyűjtése, s egy bővebben körvonalzott alapszabály-tervezet elkészítése czéljából egy ideiglenes választmány alakíttatott, melynek kötelességévé tétetett munkálatát egy rövid idő alatt egybehivandó második értekezlet elé terjeszteni. A megalakított ideiglenes választmány a következő tagokból áll: elnök: Szabó László; jegyző Lipp Vilmos; Választmányi tagok: Takács Lajos, Bubics Ede, dr. Pauer Imre, Mayer József, Sebessy Kálmán, Beck György, Ritter József és Balogh Gyula.“

Hallomás szerint az egylet eddig már 200 tagot számlál, kik közt sokan az 1 forintnál többet is fognak fizetni! Elvárjuk a *vasmegyei* értelmiségtől, hogy ezen ügyet nemcsak felkarolni, de ápolni is tudja, mert mennyivel több egy megyében a tudományos érintkezési pont, annál biztosb a valódi haladás is!

(*Egri muzeum*). Az egri érsek a lyceumban levő régi szinházi helyiséget saját költségén muzeummá szándékozik alakíttatni, melynek az ezen intézetnél eddigelé begyűlt régészéti s egyéb műtárgyak, valamint Aszalay József becses képgyűjteménye képeznék alapját.

(*Münchenben*), az anthropologiai társulat tagjainak nagy részvéte mellett üléseit ismét megkezdette. A napi rend tárgyai sokfélék voltak. *Zittel* tanár azon érdekes *barlang* tartalmát ecsetélte, a mely nem rég Raab-völgyében az északi vaspálya építése alkalmával, a vassinek által keresztűl metszett dolomithegységben felfedeztetett. Emberi csontok, mammuth, és rhinoceros csontok közt, és más kihalt állatok, keverve kőeszközökkel és az emberi ipar más jeleivel képezték az érdekes lelet tartalmát. —

(*Lengyel muzeum*). A Rapperlswillben a mult évi októberben felavatott lengyel muzeum számára folyvást érkeznek Lengyelország- és más országokból történeti kincsek. Ezen tárgyak most már oly nagy számra szaporodtak, hogy már az épületnek nagyobbításáról kell gondoskodni. A gyüjteményből értesítőnk kiemeli a lengyel királyok és kormányférfiak sajátkezű névaláirásait és a lengyel történetre vonatkozó 400 okmányt. A könyvtár jelentékeny tört. művekkel bir, továbbá említésre méltó a régészeti és éremgyűjtemény, a lengyel királyok és hírneves férfiak arczképei, Lengyelország műtermékei, és azon tárgyak, melyekhez nemzeti emlékek vannak csatolva. Czartorisky László herczeg, ki maga is bír muzeummal, legközelebb Gácsországból számos történeti emléket küldött.

Irodalom.

(A selmeczi bánya-akademiának) a 190. lapon említett ünnepére *Kachelmann János* egy kis archaeologiai segédkönyvet adott ki ezen czím alatt: *Das Alter u. die Schicksale des ungarischen, zunächst schemnitzer Bergbaues, nebst einer Erklärung der Eigennamen des Landes. Zur Secularfeier der schemn. Bergacad. v. J. K. Mit dem Portrait des Freih. Nicl. v. Jacquin. Pressburg, Druck v. C. F. Wigand.* 1870. — melyben már 1853. és 1855. politikai büntetésének ideje alatt megkezdett, és törvényszéki hivatalából történt kimaradása után 1867-ben folytatott *Geschichte der ungarischen Bergstädte u. ihrer Umgebung, Schemnitz* stb. nevű munkáját bővítvén, a kétféle érdekes czímnek, igen sok honi s külföldi okmánynak s kútfőnek felhasználásával, annyira megfelelt, hogy az e részben nemcsak hiányt pótolt, hanem valóban előmintául is szolgálhat. Szerző t. i. nemcsak honunk bányászata ősrégi eredetével, s fokonkénti lassú haladásával igen tanúlságosan foglalkozik, és annak sokféle szomorú viszontagságait előtűnteti, — hanem földünk legrégibb lakosain a celtákon és görögökön, kezdve a hozzájok tartozó germánok és szlávok*)-után, az arra későbben vetődött bajor, rajnai s flandriai kereszt csapatok, valamint orosz, lengyel, horvát**)-szász, tyrol, steier és cseh coloniákról is értekezik és mind a hegyeknek s folyóknak mely nemzet általi elneveztetését fejtegeti, mind pedig igen sok helynévnek***) és országos nemzetségnek régibb eredetét kimutatja. — Igaz örömömre szolgál, mint dolgoznak egy czélra külön útakon az egymást alig ismerő *Majláth Béla* és szerző a hegyes Liptó megye leirásában; amaz az Archaeol. Értesítő ez évi folyamának 27, 101, 139, 156-dik, emez pedig munkája 5-dik s k. lapjain, hol Maluzsina nevét is a celta Melusínától származtatja. — Gesch. d. Bergst. 2-dik részében

*) Szerző szerint a regiek a tótok alatt a teutókat akarták érteni.

**) Az íly nevű coloniák fölfedezése tudtomra egészen új.

***) Csak a különben is ismeretes morva-, orosz-, szláv- helynevek, igen nagy számuk miatt, maradtak ki.

kiadott IV. Bélának hírneves selmeczi privilegiumát, a bányavárosok aranybulláját, szerző már II. Geyza alatt megalapítottnak véli, és azoknak életét I. Lajos korától kezdve új meg új adatokkal rajzolván, Bél M. nagy munkáját nevezetesen pótolja; utoljára pedig az akademia rövid történetét is ábrázolván, a bányászatnak jövője felöl épen nem kételkedik.

(*Schulcz Ferencz*) halála óta hazánkból csak egy levelezője van a *Zeitschrift für Bildende Kunstnak*, t. i. Keleti Gusztáv. Ez ugy-é hogy igen jellemző, mivel ezen irányban egy szaklapunk sincsen, mivel eddig minden ilyesféle vállalat egykét hónap után megbukott! — Befolyásos nemzet, nagy nemzet tudomány és művészet nélkül nem létezett; vagy csak ideiglenesen állhatott meg kormányzati fénypolczán. Még a fegyveres hatalom is legalább színleg pártolja a tudományt — művészetet; hol e kettőnek szükségét nem érzik, ott a valódi míveltségnek állandó hazája nem lehet.

(*Vidéki lapjaink*) egyre-másra szaporodnak. *Nógrád* mellett az *Elöörs* tünik fel *Rozsnyón*, mind a kettő oly vidéken, hol igen sokat lehetne a régészet terén tenni, mert azon megyék melyekben e lapok támadnak, sok érdekes régiséggel birnak. Vajjon lesz-é, ki ott tudományunkat felkarolja és képviselje? Mi szívesen lépünk csereviszonyba, remélvén, hogy némelykor műipari czikkeinket át fognák lapjainkba plántálni, és így közhasznuakká tenni. De önérdekből is cserélünk, hogy lapunk az ottani archaeologiai mozgalmakat figyelemmel kisérhesse.

(*A Sopron*) czímű lap 39. számában *Paúr* Iván jeles régészünk folytatja történet-archaeologiai sétáit Sopronban és környékén. A II. közlés tárgya „*a nyéki sarcophag*“ vagyis dombormüvek nélküli *kősírláda*. — Nyék városa „beim weissen Weg“ nevű tagján *Wohlmuth* János találtatott e koporsó, melyet találója marhaitatóul udvarában felállított. A sírládát IVL SEV . . . . S STRATOR C(onjugi), az az nejének készíttette, és az egy talált hulla, a kegyajándékok nyomán női lehetett. A sírláda már régebben fel volt törve és kirabolva, de érdekesek azon műdarabok, melyeket a koporsóban találtak. Egyik egy 5′ hosszú és 3′ széles elefántcsont lemezből, melynek fölülete ⊙-féle diszítménynyel van behintve és 3 körkörös lyukkal van

átfurva, melyek egy hajtű áteresztésére szolgálván a mai fésűt helyettesítették és a lyukba illő hajtű meg is találtatott. — Volt e sírban még két bronz karperecz, egy bivalycsontból készült gyűrű, üvegedényke, mázas agyagkorsó, és egy elefántcsont templomka, ez öt csavart oszlopon nyugvó kúptetőzettel bír, melynek tetején a tányérszerű aljzaton Mars mellszobra áll, mig belsejében a meztelen szerelem istenasszonyát látni; jobb kezét mellére, balját czombjai felé tartja. A medicei Venus utánzatától még a jobb lába térdeig felnyuló delfin sem hiányzik. — Ha a felső mellszobrot Minerváénak hisszük, mert fiatal arcza ezen magyarázatot is megengedi, ezen templomka értelmezése még szebb leend.

Ezen, hajdan aranyozott remeknek párját vagy hasonlóját Paúr hiában kereste a m. n. muzeumban. Sajnáljuk, de okai nem vagyunk! — A temetkezés korát meghatározzák a koporsóban talált érmek: egyik NERVA TRAIANVS-é)(TR POT COS III. hátlapirással; a másik Maximiánusé, a 3-dik Licinius-é, és így a lelet korát 263 utánra kell tennünk. Ezen érdekes leletet a szatócsok elől *Németh* Vincze szolgabiró mentette meg. Paúr Ivánnak pedig köszönet, hogy ily részletesen leirta; bár többször találkoznánk, habár „Sopron“-ban is fölötte érdekes sétáival.

(B. Sacken Ede) a bécsi császári régiségi tár igazgatója ugyanazon tárnak remek bronz régiségeit irta le egy folio kötetben 54. táblával, melyen 340 alak van ábrázolva. Ezen gazdag anyagnak tanulmányozhatása Bécsen kívül is minden rágiségbarát előtt örvendetes meglepetésül fog szolgálni, főleg ha azt veszszük tekintetbe, hogy a múlt századbeli hasonló közléseken kivül, ily kiterjedésben a legközelebbi korban aránylag kevés történt. Az időszaki csoportozás ezen műben sok nehézséggel járt volna, minthogy számos előállítás régiebb minták utánzásának tartandó, miért is a csoportok inkább a tárgy rokonsága szerint osztattak be, és a szobrocskák Istenekre, természet istenitésére, erkölcsök személyisétéseire, városok és tartományok jelzéseire stb. osztattak be, melyek végén különféle állatok következnek.

A gyüjtemény vövid történelme érdekessé teszi ezen munkát, melynek képei jobb rajzolóktól származván, a tanulmá-

nyozást kedvessé, a müvek birálatát pedig annál könnyebbé teszik, minél hivebben vissza tükrözik az eredetiek jellegét.

(*A képzömüvészet történelmi táblázatai*). Dr. *Schratter* Gyula összeállítá egyidejű tábláit a magasabb tanintézetek számára, és ezen vállalat, mint egy részt örvendetes jelenség, úgy más oldalról reánk nézve szemrehányás, hogy eddig hazánk műemlékeinek még rendszeres összeirásával sem birunk, sőt, hogy vannak megyék, melyek régészetileg még egészen terra incogniták! — Innen van, hogy ezen táblákon nemcsak Ausztria, de hazánk is keveset szerepel, mintha Europa művelődési törekvései közt az örök álmot aludta volna. Itt nem az anyag hiánya szorít minket mindenütt e háttérbe, hanem a kellő erőnek teljes elégtelensége. Két-három ember, ha folytonosan fáradozik, mit végezhet annyi műrommal, melylyel szegény hazánk bővelkedik? — és hol van a munkára és kitartásra való buzditás — a hozott áldozatoknak méltánylása és elismerése! — vagy nem jobb-é, ha szakférfiaink tudományos működésükről lemondva inkább az anyagi hasznot keresik, mely mai nap több előnyt — és talán nagyobb tekintélyt, is szerez? Ne okozzanak bennünket avval, hogy nem is éreztük ennek vagy annak hiányát; lássa az utókor, hogy fájdalommal ismerjük el hátramaradásunkat, és férfias resignatióval nézzük a reménynyel alig kecsegtető jövőt, melynek munkálatait nem előzhetjük, melynek utjait nem számithatjuk, mert nálunk még a közműveltség szüksége luxus-nak tekintetik, és annak apostolait még szerencse hacsak kinevetik.

(*Engelhardt tanártól*) kaptunk két különnyomatot a „Memoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord pour 1868“-ból, melyeket Beauvois érdemesnek tartott lefordítani és így franczia nyelven a tudomány közbirtokává tenni. — Az egyik: *Coupe de bronze émaillé*, szinezett táblával előadja azon csinos tálat, melyet 1867-ben *Maltbaeken Malte* mellett 2 méternyi mélységben a tőzegben találtak. Épen e mélység tanuskodik ezen tárgy régisége mellett, mivel a középkori tárgyak ilyen mélyen ritkán fordulnak elő. Minthogy semmi jelvénynyel nem bir, mely keletkezési idejét meghatározná, de kevés tárgy is ismertetik, melylyel össze lehetne hasonlítani, a dán tudósok ezt az első vaskorszakba helyezik, mely az északra

nézve a 250—500-dik évig Kr. után terjed. Ezen kor műemlékeiről szól a másik különnyomat is, melynek czíme: „Trouvailles danoises du premiér age du fer“, u. a. szerzőtől. Seelandban, 1828—35-ig egy csekély emelkedésű dombon találtak arany gyűrűt, bronzfibulákat, tűket, üveg gyöngyöket, csont fésűket, üveg ivószarvát, tálczát ugyanazon anyagból, bronz szürő edényeket és serpenyőket, melyek mind igen csinos rajzokban, két táblán a munkához csatolvák. A tárgyak részint a római tökéletesb művészet maradványai, részint, főleg a durva és idomtalan alakú kannát az I. tábla 1. alakján tekintve, a barbar befolyást már nagyon is mutatják.

(*Welislaw's Bilderbibel*) aus dem XIII. Jahrhunderte Wocel Rázmántól nagyban megérdemli figyelmünket. A német nyelven irt értekezés kijött az: Abhandlungen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 4-dik kötetében (Sechste Folge) 1870-ben. A 30. tábla, mely eme nevezetes festői műhez van csatolva nagy részben az ó-testamentommal foglalkozik, melyhez való illustratiók a CLXXIX-ik b, levélig terjednek. Az első táblákon a tollrajzok egészben, de festés nélkül adatnak; a 23-dikon négy zenélő nőt, különféle zeneszerrel látunk a 26-dik és 27-dik táblán a többi lapok részletei, edények, kések, kulcsok, a 28-on pedig a legkülönfélébb fövegek rajzoltattak, melyek azon korszak ruházat-tudományához igen becses anyagul szolgálnak. — Előfordul e képeken az építés módja, a babyloni tornyon, egy város falaival és mögöttük álló házakkal, lovas csata, és lovas szekér, melyen a lovak a mögöttük álló embereknek csak ágyékukig érnek stb. A biblia végén, t. i. a CLXXIX. levél b. lapján kezdődik Sz.-Wenczel legendája, mely a CLXXXIII. levélig terjed, ennek 6. lapján pedig a biblia tulajdonosát vagy iróját állítja elénk stilizált fa között, a mint Sz.-Katalin előtt térdelve mondat-szalagot tart ezen szavakkal: Sca. katerina exaudie (sic?) famulú tuú Vellislaú. — Wocel urnak nagy hálával tartozunk, hogy a herczeg Lobkowicz féle könyvtárból ezen valóban ritka kéziratot velünk közlé, csak egyet sajnálunk, hogy a Sz.-Wenczel-legendából, mint talán nemzeti ruházatot tartalmazó lapokból többet nem adott az inkább stilizált ó-testamentomi jelenetek helyett.

(*A középkori müvészet fejlödéséről*) Grueber Bernát irt egy

általános átnézetet, mely a cseh- morva- és szileziai műemlékek főkorszakait tárgyalja. Miután szerző számos éven keresztül ezen tartományok régiségeit mind lelkiismeretesen áttanulmányozta, négy kötetnyi munkát adott be nagyobb alakban a kormányhoz, mely azt rendelé, hogy az állam költségein kiadassanak. Minthogy azonban ezen munka nyomtatása több évet fog igénybe venni, Grueber úr ezen rövid átnézetet állítá össze, melyet az illustratiók hiánya mellett is minden szakférfi nagy érdekkel fog lapozgatni.

(*A czölöpépítményekről*) és azoknak az emberiség korával való összefüggéséről *Gutberlet* Koszta tanár egy kis röpiratot bocsátott ki, mely az újkor anthropologjai ellen harczol és a sz.-irást veszi védelme alá. Tagadhatlan, hogy minden új föltevés azonnal nagy sensatiót csinál, és főleg a laicusok azok, kik tulságos buzgalmukban bámulatos dolgokat födöznek fel, és oly csodálatra méltó következtetéseket hoznak ki kezdetleges szinezetű vizsgálataikból, hogy ezektől maguk a fölfedezések vezérei visszariadnak, és azon consequentiákért a szavatolást el nem vállalják. A rendkivüliség a speculatiót idézi elő, és a furfangós utánzás bolondokká teszi azokat, kik tudományos alap nélkül félszeg idétlenségeknek hódolnak. Ezen szempontból, komolyan vizsgálván a tényálladékot, kételyeit adja elő *Gutberlet*, felhozza a sokféle csalódást és csalattatást, melyet tudományos és nyerészkedő iparlovagok az emberiség története rovására űztek. Azért ajánljuk ezen másfél ívnyi adalékot azoknak, kik nyitott szemmel látnak, és az audiatur et altera pars-t pártolják.

(*A szemes porosz tudósok*) Virchow és Holtzendorff Sammlung gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge czím alatt *történelmi* és *archaeologiai* tárgyu felolvasásokat is adnak ki, jól tudván, hogy a nagyszerű múltnak emléke teszi valamely nemzet önérzetét és büszkeségét! Üres phrazisok után már a köznép sem indul meg, de az olcsó és velős irodalmi czikk, ha szükségletté válik, megteremti a hazafiság és áldozatkész nemzetiség érzelmeit. Jól esett a nevezett mű 133. füzetében a hírneves *Marienburgi* német vitéz rend főszékhelye történetével találkoznom, bár nálunk is ismertetnének a magyar történelemben szereplő rendházak, várak, városok rövid de

alapos és ha lehet képekkel illustrált hajdanát. Talán sokan máskép itélnének a multról, ha hiteles kútfők után ismernék.

Érmészeti adalék.

XXXVIII.

A „Archaeologiai Értesítő“ jelen folyamának 166-dik lapján, az „Érmészeti adalék“ rovat XXII-dik száma alatt, lengyel királyok némi vasfémerei említtetvén, végül rólok megjegyeztetik, hogy *minden esetre későbben készült fémerek.*

Az ott jelzett sorhoz tartozó fémerek igenis a XVIII-dik század második felében készültek, és pedig nem nyerészkedési vállalatból, hanem Szaniszló Ágost lengyel királynak parancsára; teljes számuk 23, melyekből tizenkettőt a Chrobny Boleszláv, Cseh Venczel, Lokietek Vladiszláv, Nagy Kázmér, Magyar (Aujoui) Lajos, Hedvig, Jagello Vladiszláv, Várnai Vladiszláv, Jagellófi Kázmér, János Albert, Sándor és I. Zsigmond neveivel jelölteket Holzhäusser János Fülöp véste, a többi tizenegyet pedig Reichel János Jakab (a híres éremgyűjtőnek atyja) és ugyan Zsigmond Ágost, Valois-i Henrik, Bátori István, III. Zsigmond, IV. Vladiszláv, János Kázmér, Korybuth Mihály, (Sobieski) III. János, II. Ágost, Leszczinski Szaniszló és III. Ágost neveivel. Ezen Reichelfélék műremekekül bámult viasz előmintáit a szentpétervári Ermitage őrzi.

Az előadott fémerek eredeti példányainak teljes sorozatát sem a varsói egyetem egykori éremtára, sem Mikocki hírneves gyűjteménye nem birta, s most a herczeg Radziwillféle hitbizomány sem állíthatta egybe. Itt vasöntvények pótolják a hiányzó eredetiek helyét, a milyenekből teljes sort egybealkatni szinte nehéz.

Leirásaikat Bentkovszkinak, leirásaikat s egyszersmind rajzaikat Raczinszkinak a lengyel fémereket tárgyaló műveik hozzák, melyeknek egyébiránt pesti nyilvános könyvtárainkban keresésével csak időt veszítne a nyájas olvasó.

Dobóczky Ignácz.

XXXIX.

(*Toldy Ferencz emlékérme.*) Sikerültebb és izletesebb érmeink közé számíthatjuk a Kisfaludy-Társaság által Toldy Ferencz félszázados irói működésének ünnepére veretett emlékérmet, mely valamint jeles kivitele, úgy meglepő egyszerűségében az oly ritka fémereket egy példányszerű darabbal gazdagítja. Az előlap sikerült arczképét adja az 50 éves irónak jobbról tekintve, a nyak szeletén C. RADNITZKY ujolag emlékeztet arra, hogy még a magyarok fővárosának nincs elég ügyes vésnöke, kire ily műveket bizni lehetne. A keretet zsinórszerű kör pótolja, melyen belül a fej fölött TOLDY FERENC, alatta MDCCCLXXI olvasható; a hátlapon zsinórkeretben babérkoszoru övedzi ezen szavakat: IRÓI PÁLYÁJA | FÉLSZÁZ-ÉVES | ÜNNEPÉRE | TISZTELŐI.

Átmérője 37 mill. vastagsága 2 mill.

Semmi sincsen, mi az ember emlékét oly biztosan, oly méltóan fentartsa, mint az emlékérem. A kőszobor ledül, a dicsöítő könyv elenyészhetik, az érmek évezredig megmaradnak!

XL.

(*Érmészeti kérdés.*) A n. muzeumban van egy réz érem, melynek rajzát azon okból mellékeljük, hogy róla a szakférfiak véleményét halljuk. Ezen érem azért nevezetes, mert előlapján oly czímert tüntet elé, mely egy hártya-codexen is megvan a n. muzeum kézirattárában; és mivel Magyarország czímerének tartatott, *Jankovich* Miklós azt a korvinfélék közé sorozta. E tévedést már évek előtt észre vettem, de a czímert meghatározni, forrásaink elégtelensége mellett, nem sikerült. A german muzeumnál tett kérdésem sem vezetett kedvező eredményre; s így sietek alkalmat adni, hogy e rejtély megfejtéséhez valaki a kulcsot megtalálja.

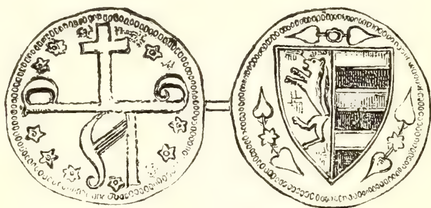

XLI.

(*Pro et contra*) Hogy a nemzeti muzeum, — irja hozzánk intézett szavaiban *Höke Lajos* — százezernyi érme mellett *sem* igen *fényesen* áll, kivált a római császárnék érmei dolgában: sajnosan tapasztaltam a kirakatokban. Hát csak olyan fekete ütött-kopott császárnéi vannak Önnek? vagy a szebbeket elrejti a fiókba, s a csunyákat teszi ki szemlére a kirakatba? *Nagy Lajos* úrtól elkérhetné ama gyünyörű fejdiszes Sabinát. Az öcsémnek van olyan szép Plotina Trajanija, tallér nagyságú sárgaréz, mint Sabina-mintha nem rég került volna ki a pénznyomdából; ennek is csoda frizurája van. Van egy Faustina Pia is; de ily vén dadája a muzeumnak is akarhány van. Tehát csak elő a fiókokból a szép császárnékkal, hogy hölgyeink minél többféle római frizurában gyönyörködhessenek! Szemeim oly gyöngék, hogy az embert csak egy-két lépésről ismerem meg, de a mi szép, ha két ezer éves is, látni szeretem s óhajtom, hogy a szépben mindenki gyönyörködjék.

Höke urnak igaza van, ha a n. muzeumnak régiség és éremtárát *szépészeti kirakatnak* tekintjük; de a tudományos intézetben azt is kell kiállítani mi nem épen *ép és szép*, ha tanulságos és ritkasága által tündöklik. Lehet, hogy egyes magánosnak egyedül szép és válogatott példányai vannak, de mennyire teljes, és a muzeum valódi czéljának megfelelő lesz-é? azt itéljék meg azok, kik nem csak gyönyörködtetni, de tanulni is jönnek. Hogy csak olyan fekete ütött-kopott császárnéi vannak a muzeumnak — *nekem* nincsen semmiféle gyüjteményem — az bizonyára nem az én hibám, de még elődeimé sem, a mint egyáltalán a muzeum e tárának kicsinylése Hőke úr részéről nem busít, mig a külföld tekintélyei nem-csak levélben, de munkálatikban is nyiltan azt irják, mit tudós hazánkfia a legközelebbi sorokban olvashat!

XLII.

(*A magy. n. muzeum PROBVS-ai.*) *Dr. Missong* bécsi érmész, ki feladatául tűzé ki Probus császár érmeiről monographiát írni, míg több szaktársa más császárok érmészete tüzetes

tanulmányozására adta magát, *Hampel* Józsefhez intézett levelében írja, hogy nevezett császár érmeire nézve nemzeti intézetünk Europában a harmadik helyet foglalja el, több mint 800 példányával, melyek 345 külön fajat képeznek. A *Bitnicz*-féle gyűjteménynyel többet nyert változatokból intézetünk, mert az 52 darab közt, három egészen uj faj vagyon és 20 válfaj.

A sorozatra nézve dr. Missong első helyre saját gyűjteményét helyezi, 2-dikra a bécsi császári éremtárat, 3-dikra nemzeti muzeumunkat; ezeket követik a berlini, párizsi és londoni gyűjtemények. Missong azon reményét fejezi ki, hogy már alig várhat a külföldi gyűjteményekből valamit, mi az első három tárakban ne foglaltatnék, mi igen természetesnek fog látszani, ha meggondoljuk, hogy ezen jeles császár Pannoniában sokat tartózkodott.

XLIII.

(Igen szép Diocletianus-féle arany) Cohen. V. 378. 34. ajánltatott a m. nemzeti muzeumnak, melyet Báth-Monostoron azon a tájon, hol a római mértföldmutató előkerült, találtak. E tudósítást Csankó Károly jegyző úr szívességének köszönjük.

XLIV.

(A pesti jogászéremnek) már egy harmadik példányát is láttuk. A 20-krajczáros nagyságú ezüst lapon ez áll: PESTI TÖRVÉNYTANULÓK · 1844. — Középett egy nyitott könyv alatt keresztben két kard fekszik. — Ezen darab *Krászonyi* úr birtokában van.

XLV.

(*Dr. Hildebrand,*) a stockholmi muzeum őre előszámlálván azon nagyszerű éremleleteket, melyek Svédországban a k. muzeumba kerültek, egyet említ a X. és XI. századból, melyben 4032 ezüst érem táláltatván, azok közt svéd, dán, cseh, *magyar*, angolszász, német, byzanti és kufikus irásuak táláltattak. A le-

let történt 1866-ban *Johanneshasban.* — Svédországban minden fémleletet büntetés terhe alatt a kormánynál vétel végett be kell mutatni. *Hildebrand* úrtól hallám, hogy Sz.-István pénzei nálok épen nem tartoznak a ritkaságokhoz, és így élénk kereskedésre és igen tág területen való forgásra utalnak.

XLVI.

(*Pesetas.*) A lapokban olvassuk, hogy a *cubai* háboru 314.500.000 *pesetasba* került, és az utolsó évi hiány (deficit) 57 millio *pesetas*-ra rúg. Mi természetesb, mint, hogy ezen szó olvasásánál a magyar érmésznek a *pisetum* szó jusson eszébe, melynek a bizonyos súlytól való elnevezése ez által még inkább érthetővé válik.

Egyveleg.

127. *(A bécsi képes krónika)* másolását pártoló tagok közé *Kubinyi Ágoston* archaeologiai bizottsági elnök állott be 3 év alatt fizetendő 30 fttal.

128. *(Herczeg Eszterházy)* magánbirtokából *Grell* bécsi műbarát egy Ruisdael-féle képet 20,000 forinton vett meg. Ez a legmagasabb áru kép vala a mult téli bécsi árverési idényben.

129. *(Ő felsége a király)* a prágai dóm belső felszerelésére saját, a királyné és gyermekei nevében 3 évre 5,000 forintot utalványozni kegyeskedett.

130. *(Türr tábornok)* igéretét vesszük, hogy a bácskai csatorna ásatása alkalmával előforduló régészeti tárgyakat a m. n. muzeumnak be fogja küldetni. Ideje lenne, hogy a sok földmunka közt, melyet országos intézeteink, a vaspályák igénylenek, talált tömerdek leletből, melyeket csak a hiréből ismerjük, de mind a külföldi gyűjteményekbe vándorlanak, ritkaságképen már mi is nehányat felmutathassunk, és mondhassuk : ime a száz és száz mértföldnyi turkálásoknak vékony eredményei!

131. *(A tövisegyházi pusztán)* mint Török Béla ottani földbirtokos, buzgó régész, irja, árkot ásatván, mintegy 90—100 ölnyi hosszuságban, 2'-nyira a földszine alatt temerdék szürke és igen vastag, sokkal keve-

sebb vörös és vékonyabb cserép darabot talált, egyéb műdarabok eddig nem fordultak elő.

132. *(Hont-Börzsönynek)* irja Hőke Lajos, nem a XII. századi ó-román sztilú jeles kápolnájában, mert ez üres, hanem egy másik, XV. század elei — ma hétköznapi templomában (a vasárnapi, a falun kivül 1786-ban épült), van egy régi orgona. Maga a templom szentélye is figyelemre méltó, szép ablakai, s mennyezete czirádáival. A templom-ajtó fölött két bányászkalapács van keresztbe téve, a lakosok egykori foglalkozására vonatkozó.

133. *(Dankó Jósef)* esztergomi kanonok a pozsonyi koronázási templomot egy diszes üveg-festménnyel ajándékozza meg; mint pozsonyi fi a régi szép bronz keresztelő medencze fölötti ablakot választá ki a lelkes donator; a tervezést *Klein* tanárra Bécsben bizta. Az ablak festménye a templom sztiljének felel meg és négy oszlopon álló góth imolát ábrázol, melynek felső osztályában a fájdalmas anya (pietá) foglaltatik a keresztfáról levett üdvözítőt ölében tartván; mellette kétoldalon Sz.-István és Sz.-László királyok állanak; ezek allatt két térdelő angyal tartja Magyarország czímerét, és ajánlja a hazát a bold. szüz oltalmába. Balról régi szokás szerint a donator képe látható, kezében könyvet tart, mellette czímere áll. — Bár találtatnék minél több jótevő, hogy ezen ősi egyháznak ujitása mielébb befejeztetnék.

134. *(Ha Tolnában régészeti egylet lenne)* most nem kellene azon erődített 5 hely miatt töprenkednünk, melyek *Döry Imre* úr ismételt jelentése szerint a vasuti munkálatoknak áldozatul esnek. Alig lehetséges, hogy annyi munka mellett a n. muzeum szakembereit szétküldözgesse, hogy az esetleg ásatandó tárgyakat átvegyék, legtöbbnyire pedig a megtett költség után eredménytelenül visszatérjenek. Az értelmiséghez tartozó vidéki uraknak hazafiúi feladata lenne ilyenkor egy kissé szemfüleskedni, és meg nem engedni azt, hogy vasuti idegen vállalkozók keblünkből mindent hazájukba szállítsanak. A muzeum a megtett efféle költségeket ereje szerint szivesen megtériti — nem akarván a vidéki honfiak érdemét az által kisebbíteni, hogy mindenhová saját tisztviselőit elküldje. Ma holnap csak másutt is saját lábukon fognak uraink járni, és a találtakat, mint tapasztalják és értik, leirni.

135. *(Baaltis Istennőnek)* temploma azon regényes helyen állott, hol jelenleg Schwanfelder malma áll, melyen a hegy oldalon egy kis tó terül el, és mely hajdan, mikor még annyira nem volt kopár, legjobban beillett *Venus* berkének. Tudjuk, hogy az aquincumi katonai őrség sok

keleti egyénből állott, kik *Mithras* tiszteletét Pannoniába behozták, és amint egy az említett helyen talált felirás tanusítja az assyriai Aphroditének cultusát a Duna partjára átültették. *Baaltis* vagy *Militta* tiszteletének jelvénye volt a *galamb* és a *hal*; ezen cultus Siciliában, Görögországban és a kis-ázsiai phőnikiai kereskedők által terjeszteték el és a legiók által a nagy római birodalom legszélsőbb tartományiban meghonosíttatott. Hogy *Aquincum* területén temploma is volt *Baaltisnek*, a fenebbi felirat mutatja; de hogy a kies helyen még más érdekes régiség is lenne található, gyanítják azok, kik ott *Árpád sírját* keresték. — Hogy azon helyen sok római emlék van eltemetve, tanusítják Schwanfelder úr által a n. muzeumnak ajándékba adott nevezetes kőemlékek. — Kár, hogy míg a *glogováczi* halmok elárvereltetnek, a derék pesti polgár, ki már régóta kéri a malmához közel fekvő köves és használhatlan területet azon kikötéssel, hogy az ottan történendő ásatást szivesen megengedi, sőt a hasztalan terület mívelése alatt előjövendő műemlékeket a n. muzeumnak szivesen átengedi, pénzért a szomszéd lejtős területből néhány holdat nem kaphat. Egyébiránt, ha a kormány földjeiből csakugyan elad, meglehet, hogy ezen nehézség is meg fog szűnni — és akkor van reményünk, hogy ha *Árpád* sírját nem — legalább több nevezetes római műemléket fogunk találni és őstörténetünket velük gazdagítani.

136. *(A könyvek régi kötéseire)* nálunk még eddig kevés gondot fordítottak, pedig ezek szintén tanúskodnak a hajdankor művészetéről. Hány régi kéziratot vagy nyomtatványt láttak el uj köntössel, a nélkül, hogy a régi dísztakarót eltették volna. Pedig gyakran díszes kelmébe, fali szőnyegekbe, drága bőrbe voltak kötve és remekül aranyozva! hová lettek az effélék? Másutt cimeliák gyanánt kiállítják üvegszekrényekben, és mint a kötés művészetének tanui őriztetnek. Kölnben, mint Ipolyinktól hallók, már van, ki ezeket rendszeresen gyüjti, sőt ki is adja. *Lomperz* ezen könyvkereskedőnek neve, kinek lenne bár nálunk is sok utánzója, s ki főleg a könyvtárnokok közt gyüjt, kik régi könyveket ujra köttetnek. Hasonlóan olcsó, de fölötte tanulságos lenne a régi brochürekhez használt könyvboríték-papirok összeállítása. Minden ilyen levélre az évet és a kötésnek, ha tudatik helyét kellene följegyezni. — Idővel ezek is ritkulnak, és tanulmányul szolgálhatnak. — Reméljük, hogy hiában nem szólaltunk fel. Ha akad, ki ujságlapokat, látogatójegyeket, parte-czédulákat stb. gyüjt, miért ne találkozhatnának, kik a *magyar* könyvkötés történetéhez anyagot gyüjtsenek!

137. *Ujabbkori ráfogásokkal)* gyakran találkozunk szakműveink-

ben, midőn olyan dolgokat, melyeket a szerzők megmagyarázni nem képesek, mivel az építő vagy szobrász csakugyan semmit sem gondolt, midőn művét így vagy úgy készíté, nagy bölcseséggel a symbolikával akarják mentegetni. Hogyan csodálkoznának a remekirók, midőn hallgatnák, az uj tanárok bámulatos eszmejárását egyes tételeik, szavaik fölött? Úgy vagyunk a régészettel is. Tudós iróink, kutatóink minden egyes kőben kezdenek már valami titkos értelmet keresni, és unalmukban vagy rajongásukban olyan tervezeteket rónak a régiekre, melyekről azok talán soha sem álmodtak! Itt is tehát a ne quid nimis szabály álljon, ha nevetségesekké lenni nem akarunk.

138. *(Gasser Jánosnak)* a Pesten meghalt jeles, eredeti szobrásznak arczképét és életirását adja Lützow, „Zeitschrift für bildende Kunst“ VI. kötet 10-dik füzetében. Látjuk a viszontagságos élet küzdelmeitől fáradt, műkincsek szerzése által szegénységre jutott művészt hitelezői ellen nálunk menhelyet keresni, és itt jó barátok által, főleg *Kugler* Ferencz szaktárs által ápotatatván, majdnem nyomorban meghalni. — Életirója sok momentumot hoz fel pesti életéből, dr. Obonyaihoz való bizalmáról, Pfeffer és Medetz urak, valamint a Frick család barátságáról, áldozatairól. Csak egyet restelünk, hogy t. i. egy szóval sem említtetik a magyar művésztársak azon bár rögtönzött részvéte, hogy a kerepesi temetőben korán reggel történt kiásatása, és hullájának ugyanazonsága bebizonyításánál jelen valának és uj koporsójára emlékül egy koszorút tettek! — Ezt az igazság érdekében felhozzuk.

Gasser műveiből két emlék a kerepesi temetőben van felállítva, tőle vannak a szobrok a *Hentzi-emléken*, *Széchenyi* és *Markó* mellszobrai. *Gasser* szenvedélylyel gyüjté a különféle régiséget, úgy hoyy magát ezen passióval annyagilag tönkre is tette. Szaglási ösztöne minden szegetzugot készteté átkutatni és rövid idő alatt egész lakása tele volt régiségekkel, úgy hogy háza inkább régiségárusi mint művészi hajlékhoz hasonlított. Gyüjteményében voltak fafaragmányok, rézmetszetek, limoges-féle zománczok, szőnyegek, hímzések, agyag- és üvegművek, melyek némelyikért mesés árakat fizetett. Midőn april 5-kén 1869-ben halála után tárgyait elárverélték, 834 műdarabot, köztük 520 olajfestményt, továbbá bútorokat, porczellánokat, miniatüreket, bronztárgyakat stb. találtak. Saját műveiből 397 tárgy maradt fenn, t. i. rajzok, füstképek, melyeket adóssági börtönében készített, arczképek, fafaragmányok, stb.

Kik Gassert magán életében ismerték, őt, sajátságait nem vevén tbe, mi[illegible] ő [illegible] eredeti alakoknak, milye-

neknek csak művészeknek szabad lenniök — a nélkül, hogy a világ róluk valami szomorúbbat gondoljon!!

Minthogy Gasser köztünk többször és hosszabb ideig mulatozott, velünk lenni szeretett, némileg magunkénak is vallhatjuk, és emlékét műveiben tiszteljük.

139. *(A dán kőrégiségek ügyében) Schmidt* E. kir. póstarevisor (Kopenhaga Dylensgade 5. sz.), ki 20 év óta gyűjti a régiségeket, azokból kész jól fentartott példányokat eladni egyenként vagy egész felszerelt gyűjteményeket is. Így p. o. 20 frton 12 -20 példányt lehet kapni a durva, valamint csiszolt példányokból; a *nyilak* példánya 2—3 frt. Levelek Magyarországból 3½ nap alatt érnek Kopenhágába, a gyűjtemények pedig 12—14 nap múlva érkezhetnek. — Schmidt urnak nemcsak kőtárgyai vannak, hanem bronz- és vas régiségei is. Egész gyűjtemények árai:

	példány	frt o. é.
teljes gyűjtemény első rendű nagy darabokból	100	150
„ „ „ „	75	120
„ „ „ „	50	80
„ „ másodrendű példányokból	100	110
„ „ „ „	75	85
„ „ „ „	50	60
„ „ harmadrendű „	30	30

Az eddig küldött példányokkal megbizóink igen meg voltak elégedve, miért is ajánljuk ezen régész urat, ki a megbizó meghatározása szerint a különféle kő- és fémnemekből is illő árakon fog gyűjteményeket összeállítani. Iskolai muzeumok könnyebben nem szerezhetik meg ezen nevezetes tárgyakat. Fizetésül legszívesebben porosz papirpénzt vagy váltót fogad el.

☞ Tisztelt előfizetőinket ezennel fölkérjük, hogy a hátralevő előfizetési pénzeket mielőbb hozzánk beküldeni szíveskedjenek.

Aigner Lajos könyvkereskedése.

☞ Az „Archaeologiai Értesítő“ VI-dik kötetének 1. száma január 15-kén jelenik meg.

Pesten, 1871. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában,